

ISTORIA LITERATURII ROMĂNEȘTI

ÎN VEACUL AL XIX-LEA

— DE LA 1821 ÎNNAINTE —

În legătură cu dezvoltarea culturală a neamului

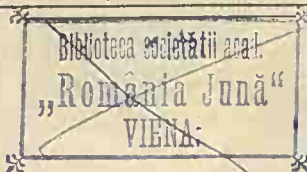
DE

N. IORGA

VOL. III.

Anul '48 și urmările sale. — Opera politică a emigraților. —
Literatura din țară de la 1847 până la agitațiile pentru Unire.
Regalitatea literară a lui Vasile Alecsandri. — Literatura
românească în epoca Unirii și supt Domnia lui Vodă Cuza.
(1848-66)

VALENIÎ-DE-MUNTE

Editura tipografiei «NEAMUL ROMĂNESCU»

1909.

152074
Doc.

✓ ~~10017 Dublet~~

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITĂȚII
BUCUREȘTI
Cota 50015 Dublet
Inventar 152074

pe 46/10

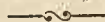
- 5,00 lei

B.C.U. "Carol I" - Bucuresti

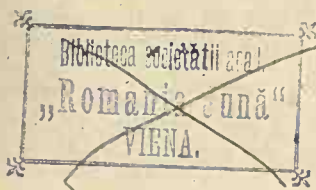

C152074

CARTEA I-a.

Anul '48 și urmările sale.

CAPITOLUL I-ii.

Presa liberă în anul 1848.

I. ÎN ȚARA-ROMÂNEASCĂ. POETUL IOAN CATINA.

În Iunie 1848, după încercarea zădărnică a lui Rosetti, după chibzuirile «cuminți» ale lui Eliad, care se credea acum omul providențial menit să scape neamul de tirania din lăuntru, ca și de cea din afară, — sosirea studenților din Paris, cu frații Brătienii în frunte, aduse biruința Revoluției. Bibescu-Vodă, om cu tragere de inimă pentru țară și nație, cu simț de datoria lui¹, cedă întâiu înaintea cererilor pe care le înfățișă cu îndrăzneală tineretul, sprijinit de credincioșii lui Eliad și ai lui Tell, de negustorimea, care, încă din zilele lui Lazăr, se încălzise de noul ideal, al vieții românești de sine stătătoare, precum și de ofițerimea tinărară, care, chiar de la început, la noi ca și în Rusia, își închinase sabia scopurilor de liberare a popoarelor pe care romantismul stăpînitor, umanitarismul sentimental le scria de o potrivă pe steagurile ostașilor ca și pe zdrențele roșii fluturate în vînt de revoluționari. «Adunare a poporului» la Izlaz, unde mișcarea se putea sprijini pe grănicerii așezați în cordon sanitar permanent de-a lungul Dunării; cuvîntări, cetire a Constituției elaborate în frase solemne, de o filosofie politică foarte încrezută, dar cam goală, de Eliad; Guvern provisoriu numit

¹ V. Floarea Darurilor, II: o scrisoare a lui Bibescu.

MS În prezența Principelui Bibescu, Ion Ghica este de o părere cu totul opusă. Vezi "Revue de l'enseignement des Principautés Roumaines par le Prince de Roumanie" par G. Ghica (Ion Ghica) Paris, 1853, in -8; 18 56 et

fără a mai sta pe gânduri, deși nici nu era vorba încă de o izgonire a lui Bibescu, aclamat ca Domn constituțional, în serviciul «Națiunii»: firește că noul comitet de Cîrmuire cuprindea pe părintele Constituției, Eliad, care avea lângă dînsul tot oameni cari nu erau cunoscuți ca scriitorii, nici nu erau să dovedească și ei că au un condei pentru ideile lor. (Ofițerul Pleșoianu era însă, de sigur, o rudă a dascălului oltean de pe vremuri.)

Scriitorii, mai vechi și mai noi, și toți cei cari se credeașu cugetători politici la nivelul Europei se aflau în București, așteptînd vestea cea mare; aceștia impuseră lui Bibescu cel d'întăiu Ministeriul al «poporului»: el cuprindea și pe Bălcescu și pe Rosetti, nume mari între literaturii zilei. Îndată Domnul, în urechile căruia sunase de-ajuns musica de stradă și strigătele de bucurie ale triumfătorilor Revoluției «fără o picătură de sînge», și care, sătul de asemenea priveliști, încercase în zădar o lovitură militară, lăsă, a doua zi după plecarea demonstrativă a consulului rusesc, puterea, a cărei răspundere nu credea c'o poate lua în asemenea împrejurări, și trecea hotarul, după scrierea și iscălirea actului de abdicare, în alaiul sărăcăcios și umilit al unui fugar, uitat a doua zi după dispariția lui. Acuma Republica de model frances fu instalată între cocarde. Și acuma tinerii represintanți ai literaturii trebuiră, față de mărimea și însemnătatea personalității unui Eliad ori a Mitropolitului, a lui Cîmpineanu, vechea căpetenie în lupta pentru dezrobire supt Alexandru-Vodă Ghica, — să se mulțamească și cu locuri mai modeste, de secretari ai deosebitelor Ministeri. La sosirea eroilor de la Izlaz, Rosetti părăsi chiar, ca și Ioan Brătianu, orice situație oficială.

Astfel scriitorii rămaseră aproape cu toții — Boliac era însă Vornic de politie — afară din cercul oficialității răspunzătoare și mai păzite la cuvînt ca și la scris. Ei putură deci să dea Revoluției o presă, o literatură politică, a cărei însemnătate e, înainte de toate, aceea că face să se audă în grai liber, fără amestec de cenzură și respect de tradiții, părerea fiecăruia, concepția fiecăruia în ceia ce privește regimul intern și viața națională, într'un stil care oglindește fără greș personalitățile.

A. «PRUNCUL ROMÎN.»

De mult, în articolele sale de calendariu, ba chiar în multe din versurile sale, Rosetti, care împlinia acum 33 de ani¹, se dovedise gazetar de chemare, scriind ușor și vioiu, nu fără glume potrivite și întorsături spirituale une ori, răspîndind asupra unor idei prinse răpede și exprimate fugar o sentimentalitate menită să ciștige anume cetitorii, — în orice vreme, dar mai ales într'o vreme ca aceea. Nimeni, de sigur, printre revoluționarii scriitorii nu avea mai multă și mai veche dorință de a vorbi prin ziar unui public întins, unui popor mare, cu înțelegere și simțire, decît el, Rosetti, care nu era înzestrat, ca Eliad, ca Brătienii, ca Bălcescu, și cu însușirile deosebite ale oratorului. Încă de la 12 Iunie, în ajunul plecării lui Bibescu, ieșia, folosindu-se de nețermurita voie a Constituției proaspete, pe care Rosetti o știa de'nainte, cel d'întăiu număr, — frumos lucrat în tipografia chiar a redactorului și a prietenului său Winterhalder, — din «Pruncul Romîn».

Titlul acesta, căutat și simbolic, de poezie romantică falsă, care poate fi luată în ris ușor, se potrivește cu articolul de îndrumare a foii. «Fraților romîni din toate clasele» li se vorbește, — fără a se găsi cuvinte de acelea care merg la inimă, sau a se desfășura o cugetare din acelea care conving și stăpînesc, — de noul Stat, menit a cuprinde pe toți Romîni, de «*România* iubită», de «sîngele de Romîn» al cetitorilor, de «orașul nostru care înnoată în bucurie și veselie», de Moldova, încă roabă, deși ea dăduse întăiu semnalul vremurilor mai bune, de această soră întru Romănie Moldova, căreia «peste undele Milcovului i se întind brațele», pentru ca să se îndeplinească în sfîrșit idealul ce se urmăria neconținut de pe la 1840 înainte, odată cu ivirea în viața publică a acestor tineri: «o singură nație», și aceasta în ciuda lui Mihai-Vodă Sturza, «tiranul a' căruî nume va rămînea o pată veșnică în istoria țerii», pe cînd Bibescu «își iubește patria». «Vouă», li se strigă emfatic, «vă rămîne gloria că ați început, nouă gloria (*sic*) că am sfîrșit».

Moldovenii, nici aceia dintre dinșii cari se bucurău de li-

¹ V. *Fruncul Romîn*, p. 66.

bertatea de scris a pribegilor, nu răspunseră, și fură muștrați pentru aceasta¹. Despre Ardeleni, cari afirmaseră totuși, în Maiu, voința lor de a trăi românește, ca nouă nație liberă pe pământul înaintașilor, niciun cuvânt: «România» trebuia să meargă până la hotarele Moldovei de către Bucovina și Basarabia,—și ele uitate. Libertatea aceasta, adusă din Paris de-a dreptul, plutia prea pe sus pentru a vedea unele mari și vechi dureri de pe pământul oamenilor.

«Pruncul» se publică de două ori pe săptămână, în două file de format mic. Colaborarea lui Rosetti nu se simte mai departe altfel decât în buletinele zilei,—o cronică revoluționară fără multă culoare; în schimb, articole slabe, în același gen declamator și sentimental, vin de la asociatul la tipografie, poetul de pe vremuri, Germanul cu totul naturalizat Winterhalder, care înalță «Dezrobirea României», de la tinerii studenți, ca un C. I. Arion, un Gheorghe Bacaloglu, un Barbu Gănescu,—mai târziu, cum se va vedea, unul din agitatorii în Apusul unde rămase ca ziarist satiric de opoziție împotriva lui Napoleon al III-lea, al chestiei românești, represintate acum de pribegi; apoi un C. Halepliu, care, aflător în rîndurile oștirii, se îndreaptă către «frații săi de arme», un Gh. Ioan Vernescu, căruia-i era menit un mare viitor politic, un Grigore Lipoianu, care dă în vileag glume. Ceva mai consistent, dar fără însușiri literare, e ceia ce scrie pentru foaia lui Rosetti V. Boerescu², al cărui tată publică și el aici considerații politice. Foaia se întregește apoi cu discursuri, ca al lui Pretorian din Ploiești sau al lui Dimitrie Brătianu³, ținut în cercul studenților romini de la Paris—nici unul, nici altul n'au putere și legătură, al studentului mai puțin decât al profesorului—, ori cu adrese, ca acelea de la studenții romini din Atena, cari dădeau ziarelor grecești traduceri din produsele literare ale

¹ Dar de la ei vine, pentru foia «Poporul Suveran», no. 20, «Cuvîntul unui țeran către boieri». L-am atribuit lui Vartolomei Măzăreanu; v. *Ist. lit. rom. în secolul al XVIII-lea*, I, p. 543 și urm. Trimițătorul îl pune în seama tinărului boier *frondeur* de la 1821, Ionică Tăutu. asupra căruia v. vol. I din această carte: «Se presupune că ar fi fost scris de răposatul Tăutul». Acesta a fost lădat de Al. Russo (v. *Operele sale*, ed. P. V. Haneș).

² N. 1830, în București.

³ N. 1818.

Revoluției¹, orî de la I. C. Massimu din Brăila, care începea astfel o carieră literară cunoscută mai ales prin excesele de latinism din vestitul *Dicționarii*².

Totuși, dacă din «Pruncul Român» lipsește maturitatea de cugetare, simțirea adevărată și comunicativă ca în tot ce se publică supt iscălitura tinerilor revoluționari munteni,—colaborații întimplătoare dau unor pagini o valoare trainică. Cutare articole neiscălite sînt de sigur ale lui Eliad³, care, adevărat președinte de Republică — divinizat la București în același fel cum era divinizat la Paris, măcar de uni, Lamartine,—nu găsise cu cale să nu putuse să-și aibă o foaie care să înfățișeze părerile sale, adese orî și în puncte esențiale deosebite de a celor mai noi tovarăși ai săi. Simți sufletul său socotit, puterea lui de a împărtăși sentimente, de a crea convingeri, evlavia-i adevărată și umanitarismul lui neprefăcut, cînd se tratează în linii largi chestia țerănească, pe care oamenii Revoluției, adesea încurcați de dînsa, n'o puteau părăsi totuși: «Nu iartă Dumnezeu să sufere două milioane și jumătate de suflete pentru ca 6.000 de proprietari să aibă cite un pogon sau două de pămînt mai mult... Aceste două milioane și jumătate de creștini [a]sudați zi și noapte, bătui ca dobitocul, pentru ca să îngrășe pămîntul proprietarului și să hrănească pe răpitori și funcționari.» Umbra supt un copac nu i se îngăduie adesea omului în toiul muncii, ca să poată spune, odihnit o clipă: «Supt pomul acesta mă umbresc de arșița soarelui și mi se alină durerea de la inimă.» «Pentru cel ce nu are un petec de pămînt, patria e muma vitregă, și nimeni nu-și dă viața sa pentru muma cea vitrigă.» Și proprietarii se vor folosi de libertatea țeranului împroprietarit, căci, «moșiile lor vor crește îndoit și întreit în venit cînd vor fi lucrate de mîni libere», și un blestem se va îndepărta de de-asupra capetelor unei societăți vinovate, căci, altfel, «bătăile lui Faraon vor cădea peste noi». Și, mai departe, se arată cum până la «sfînta» proclamație de la Izlaz nu erau nimeni mulțămiiți, nici măcar boierii, «siliți a îngenuchia înna-

¹ Iscălesc: I. Benescu, I. Nicolescu, D. Racoviță, Lazăr Druțeanu; n-1 36.

² P. 124.

³ Poate și cel din n-1 20, în care se strigă unora: «Voi cari nu cunoașteți suferințele decit din romanțuri». V. și articolul din n-1 32.

întea oricărui Trimis al Rusiei» și amenințați că fiir lor vor «trage boii de funie la frații lor din Basarabia». În acest sens mai vorbise Eliad și altă dată, și-l recunoști și în respectul cu care pomenește de Grigore-Vodă Ghica, «adevăratul Domn român», pe al cărui fiu Dimitrie, «crescut în leagăn de mătăsa» cu cheltuiala țerii, îl chiamă din mijlocul fugarilor privilegiului cari «dănțuiesc la Pomul Verde» din Brașov, pentru a-și îndeplini o datorie, pe care în aceeași foaie acesta refuză să o recunoască ¹.

Cu greu s'ar putea crede, în sfârșit, că altul decît dînsul, vre-un tinerel oarecare, ar fi scris articolul-prim din n-l 34 în care se spune, așa de plastic, cum țeranul răspundea până atunci boierului său «chiria temniței lui» și, vorbind despre orășeniî nebăgați în seamă, se cuprinde o întreagă realitate urită în acest tablou trecător: «Ce drept avea cetățeanul decît să măture ulița de praf cînd era să treceți la Adunarea boierească?».

B. «POPORUL SUVERAN.»

Cu mult mai bine ca libertate de apreciere, ca vioiciune de ton și ca spirit se înfățișează o a doua foaie, a revoluționarilor cari nu intraseră în ministerii ori în secretariatele lor, a tinerilor ambițioși cari nu se puteau socoti mulțămiiți în noua viață politică, a scriitorilor de frunte cari vedeau cu oarecare neplăcere pe Rosetti, colegul mai mic al multora dintre ei, luînd numai pentru sine rolul de crainic al noii Republice românești. N-l I din «Poporul suveran», altă publicație, apărînd de trei ori pe săptămîină, ca «gazetă politică și literară», poartă data de 19 Iunie. Articolul-program e scris de Bolintineanu, care, în această d'întăiî scriere în prosă pe care o cunoaștem de la dînsul, găsește energie și mlădiere. Scopul său este de «a sprijini idealurile poporului român», dar nu măgulindu-l și ispitindu-l pe căi greșite, ci fiindu-i totdeauna un bun sfătuitor și, la întîmplare, muștrîndu-l pentru greșelile ce ar face: ziarul, asigură redactorul său unic — mai târziu i se adause Al. Zane, iar cheltuielile le luară asupra lor frații lui Bolintineanu, Ștefan și Atanasie, T. Piscupescu și C. Mănciulescu —, «nu va ră-

¹ V. n-l 14, Rosetti fu silit a lua asupra-și ideile din acest articol: «articolul prin care chemam pe D. Ghica în brațele patriei sale»; n-l 16.

mînea mut nici împotriva poporului, cînd acesta va abusa de libertatea de care se bucură». De la început, se cere socoteală noului Guvern — căci lui Bibescu, care părăsise acum țara, i se urează, fără nicio părere de rău, «drum bun» — pentru că n'a organizat garda națională apărătoare, că n'a ales bine, după merite și credință, pe «amploiați» — «nu se face omul republican într'o zi», «cocarda republicanului este inima, iar nu panglicile în trei colori, care se pot cumpăra de oricine».

Cele două idei mari ale mișcării se întîlnesc și aici: Moldova trebuie să ajungă și ea liberă, și e o datorie să se dea moșie de hrană «țeranului, căruia patria abia îi dă trei coți de pămînt să odihnească țărna lui». Nimeni însă — și aici e deosebirea, o ușoară cotire către un conservatism generos — nu va trebui să păgubească în prefacerile ce se impun; nimeni, nici arendașul, necum proprietarul — tatăl lui Bolintineanu era și el dintre arendași —, căci «glorioasa Revoluție de la 11 Iunie s'a făcut de către toți pentru toți de obște, și toți Romîni de obște trebuie să fie mulțămiiți și să se bucure de sfintele drepturi ce am dobîndit».

Cîtă vreme «Poporul suveran» stătu numai supt conducerea lui Bolintineanu, ca și pe urmă, cînd i se adause, de la 1-iulie August, colaborarea lui N. Bălcescu, a lui Cesar Boliac, a lui P. Teulescu, traducător, — ba chiar a lui Grigore Alexandrescu, aceasta rămase atitudinea foii de revoluționarism moderat, sprijinindu-se pe armonia de interese a tuturor claselor și pe cruțarea tuturor drepturilor. Căpeteniile Guvernului Provisoriu sînt neconținut învinuite că se încunjură de elemente rele, de tot soiul de «patriotași», de «patrioți noi» cu cocardele mari, de unii «spionii mîrșavi» și «zbirii ai poliției», că unii din membrii săi așteaptă «colăcarii de Domnie» — după cît se pare, un atac, nu la adresa lui Eliad, socotit, din potrivă, ca un «bărbat ce pare că s'a născut pentru toate gloriile», ci mai curînd o lovitură pentru Ion Ghica. «Pruncul Romîn» e ținta unor glume, adesea izbutite și totdeauna crude, într'un gen scurt și scînteietor, necunoscut pînă atunci în literatura noastră, pe care Bolintineanu-l întitulează «urzicările». Satira se întinde une ori asupra întregului regim nou, de «librerie» (libertate)¹,

¹ Mahalagioaica din București zice: «Leberteaua a venit, și eu am rămas tot cu unchiașul»; p. 36.

ridicat pe ruinele «isocrației» (aristocrației), — dar numai în chip glumeț, fără consecvență. Plecînd de la ideea patriei, definită foarte frumos ca «această ființă ideală pe care locuitorii ei sînt gata a o apăra cu viața, identitatea intereselor, ideilor, pasiunilor ce-i strînge și unește în apărarea unui bine comun», se afirmă nevoia de a se da altă viață săteanului, nu atît din umanitarism sentimental, cit pentru că «țeranii sînt o clasă de oameni de care sînt legate toate interesele noastre»; sistemul de cîrmuire al unui Bibescu e luat în batjocură, ca și uneltirile din «cluburile boierești»¹, ca și lipsa dușmănoasă a pribegilor, pe care nu înțelege a-i chema înapoi, cu Dimitrie Ghica în frunte, cum făcea Eliad prin foaia lui Rosetti, ca și ifosurile privilegiatilor, acum zădarnice — «cine ar fi găsit o diplomă de Mare-Logofăt», se cetește într'una din «urzicării», «să o arunce pe Dimbovița»². Alipirea la Constituție, punerea ei în practică, servirea ei cu credință, — acesta e crezul lui Bolintineanu și al tovarășilor săi, cari nu vreau decît «să se dezvolteze principiile Constituției noastre», pe care le tălmăcesc răbdător pînă și țeranilor într'o serie de articole: «Constituția explicată într'o școală de sat»³. «Proprietatea muncii și a pămîntului e sfîntă», de o potrivă, strigă ei, adoptînd părerile lui Ioan Ionescu, care, colaborator la «Pruncul Român», se împacă destul de bine cu ideile celor d'întăi scriitori munteni ai timpului pentru a putea tipări și în foaia lor, spre asigurarea tuturor față de scopurile republicanilor, precum face și A. G. Golescu, în scrisoarea lui către «reacționarii»⁴. Iar, ca îndreptare practică și alegere a puterilor conducătoare, ei cer, firește, să se respecte «aristocrația cea naturală a talentului și a meritului»⁵.

Față de Turci, cruțați aiurea, se întîlnesc aici judecăți, care amintesc pe Bălcescu, și istoricul muntean tipărește în «Poporul suveran» studii, care nu i-au fost recunoscute pînă acum, despre «Drepturile Romînilor către Înnalta Poartă».

¹ Pp. 35-6.

² P. 40.

³ P. 45 și urm.

⁴ Pp. 70-1.

⁵ P. 56.

C. «CONSTITUȚIONALUL» ȘI «ROMÂNIA».

Și redactorii «Poporului Suveran» citează odată¹ foaia «Constituționalul». Precum se vede din titlul ei, ea era menită să apere încă mai deslușit politica de armonie socială, de oprire a Revoluției în hotarele statornicite de proclamația lui Eliad, de înlăturare a reformelor prea îndrăznețe de care visa unii. Era deci un ziar conservator. Nu l-am putut vedea; la 6 August însă el fusiona cu o publicație nouă, în pregătire, din partea cui nu știm: *Propaganda*. Se zice în n-1 I din noua publicație, *România*, care avea poate ca redactor tot pe Florian Aaron, întemeietorul vechii «Romăni» — de și el se găsea acum la Craiova² —, că, astfel, «*Constituționalul și Propaganda*, ce era să iasă la lumină, unindu-se amândouă într'una, de acum înaintea iese supt acest titlu de: *România*».

Programul e cultural și moral, fără a se înlătura aceleași două puncte care fac solidară toată presa revoluționară: «principiul democratic» și «ideia de Unire a tuturor Românilor», aceasta din urmă exprimată, deci, aice mai conscient și mai limpede, ceia ce ne face iarăși a bănuii redactori ardeleni, ca și îngrijirea ce se dă știrilor privitoare la luptele Românilor de peste munți. «Va sprijini Constituția României în toată întregimea ei», «va înrădăcina religia», va cultiva știința și literatura, va servi negoțul, va popularisa «politica Europei», — acestea sînt fâgăduielile articolului-program. De la un timp măcar, cu întîmplătoare colaborare a lui C. Rasti, care publică tratatele între Turci și Ruși, ori a cite unui poet de mîna a doua, foaia e scrisă de tînărul romantic G. A. Baronzî, care traduce din *Cartea Poporului* a lui Lamennais — *Poporul Suveran* avea în foileton idila sentimentală a lui Lamartine, *Graziella* — și se întinde în lungi considerații necompetente, într'o formă energetică și colorată, asupra limbii românești, cu privire la care se tot ceartă gramaticii, pentru a o face «curată, înnavușită, la îndemîna înțelegerii tuturor», chiar «deșertînd dicționare latine în gura Romînuului»: «o gramatică din vintrele mumeșei», scrie trivial poetul, «latră pe o gramatică ce o blestemă din fundul mormîntului ei»³. T J

¹ P. 48.

² V. *Floarea Darurilor*, vol. II, art. despre Craiova revoluționară.

³ P. 27.

D. POESIA REVOLUȚIONARĂ MUNTEANĂ.

Un poet la *Pruncul Român*, unul și mai mare, apoi o întreagă pleiadă de poeți, cu Alexandrescu, cel mai însemnat, în frunte, la *Poporul Suveran*, un începător de talent la *România*, — și totuși Revoluția, pornită cu un avînt politic așa de idealist, servită cu declamații așa de lirice, nu și-a găsit poezii. Oastea cea nouă, Regulamentul Organic, Domniile din timpul său, școlile românești, și-au avut pe rînd cîntăreții; ei au lipsit celei d'întăiu încercări naive de a da poporului românesc întreg o viață de sine stătătoare. Strigătele de chemare la luptă din Moldova și Ardeal nu găsiră măcar un ecou vrednic de ele în Bucureștii ajunși Capitala Republicei pentru toți Romîni.

De la Grigore Alexandrescu n'avem nimic: colaborația lui la «Poporul Suveran» va fi fost numai cu numele. Eliad, ajuns Mîntuitorul nației, nu dă decît doar cuvîntarea de pomenire a singurelor jertfe pe care le-a făcut Revoluția¹. Rosetti uită și el că a fost poet, pentru a-și închipui că ar conduce de fapt o republică reală; odată numai, el asigură în versuri că, în noua fericire politică:

Toți se string în brațe,
Căci toți s'au înfrățit!

42

Bolintineanu, în foaia sa, care-l arată pentru întăia oară bun prosator, mai cugetat și mai stăpîn pe nuanțe decît poetul, află numai aceste accente în «Cîntecul de libertate, improvisat în ziua de 11 Iunie», ziua biruinței din București:

Nobili fii ai Romăniei,
Până cînd să suspinați?
Iată ziua libertății:
Către arme alergați!

P'ale bravilor morminte
Dalbe florî vor răsări.

Astfel, cu toate dezmierdările dulcege, cu toate sentimentalitățile șterse pe care se deprinsese a le întrebuița oricînd și

¹ *Pruncul Român*, pp. 11-2.

² *Ibid.*, n-1 3. O cuvîntare de el, p. 106-7.

pentru orice, innăbușind cu ele ultima notă de sinceritate, astfel cîntă cel mai iubit dintre poeții tineri un eveniment care trebuia să i se pară îndeplinirea celor mai bune visuri ale lui, credincios al Patriei și rîvnitor al Libertății! Alte ori el își dezgroapă versuri mai vechi, în care e vorba de «tristă mandolină», «fraged suflet», «ilusi efemere», «păsărele» și «rămurèle»¹. Mai vioaie sînt bucățile lui satirice, singurele de acest fel în toată opera ce a rămas de la dînsul și totuși lăsate la o parte din toate culegerile ei (s'ar putea însă ca ele să fie ale altuia, Bălăcescu, de pildă):

Cînd ieșise vorb' afară
C'or să vie oști în țară,
Toți Rominii se 'ntristară;
Iar o turmă de cocoane
• Aplăudară prin saloane
Și luară din Lipscani
Rumeneală pe doi ani.

Apoi, după cîteva n-re, cînd frica venirii Rușilor se împrăștiașe acum:

Se'mpărțiră vorbe-afară
Că nu mai vin oști în țară;
Toți atunci se bucurară,
Iar o turmă de cocoane
Se 'ntristară prin saloane,
Și-unele aū aruncat
Dresul ce aū cumpărat.

Primirea pe care o parte, o mare parte din lumea bună a Bucureștilor o făcu oștirii rusești de ocupație la sfîrșitul Domniei lui Barbu Știrbei — nici zece ani de la această scurtă și singeroasă satiră — nerușinatele baluri date ofițerilor împărătești de floarea societății muntene, nesfîrșitele petreceri de la Mărioara Ghica Hangerliu, mama beizadelei Dimitrie, pe care așa de călduros îl chema înapoi din Brașov Eliad la 1848, arătară cît era de dreaptă această icoană sufletească pusă în fața «aristocraților» căzuți pentru moment.

În acest gen, supt înfriurirea literaturii poetice de zglobie și crudă opoziție a unui Béranger, pe care Rosetti îl cunoștea

¹ O noapte pe malul Dunării, dedicată lui Boliac; August 1845; p. 52.

mai pe mult și-l imita după puterî, s'ar fi putut dezvolta, potrivit și cu firea luătoare în rîs a neamului nostru, și cu atmosfera morală ce a domnit totdeauna în București, *cîntecul* politic: n'avem însă decît incercarea de mai sus și această urare către unul din privilegiații, așa de lesne, dar pentru așa de scurtă vreme numai învinși:

Mergi din țară,
Și să vii cînd România
Va dori încă robia¹.

Gheorghe Crețeanu, care dăduse une orî dovezi de energie, mergînd pe urmele lui Alexandrescu în invocarea trecutului eroic, primește o mai puternică zguduire sufletească de la mișcarea revoluționară. La înmormîntarea celor împușcați de oastea colonelului Odobescu, el ține o cuvîntare, destul de rece și falsă, care ni s'a păstrat². Colaboratorul de pînă atunci al lui Eliad scrie în «Pruncul Român» — iscăbind I.: *Iorgu* Crețeanul — «Oda la patrie», cu stîngăcii ca acestea:

E viață 'n România, frăție generală,
E simțitor Romanul, e mlădios și dulce
.....
Plebeul și patriciul ca frați se'mbrățișează,

chemînd în ajutor pe vechii viteji:

O umbre a' lui Mircea și-a' lui Mihaî cel Mare,

dar mîntuind cu această urare, foarte puțin națională și războinică:

Trăiască tot străinul ce v'a al nostru bine ³.

Maî firească e *Rugăciunea* din «Poporul suveran» (p. 56), care începe măcar cu un vers frumos:

Dacă ești tu, Doamne, Dumnezeu de pace....

Un anonim, care scrie în genul lui Alecsandri, dă în foaia lui Bolintineanu acest *Cîntec panduresc*⁴, — popular pînă

¹ P. 8.

² *Pruncul român*, p. 12.

³ N-1 4.

⁴ P. 92.

astăzi în Ardeal — cu gîndul la «căpitanul» Magheru, ce strîn-
gea supt steagurî pe pandurii de glorioasă amintire ¹:

Auzi buciumul că sună,
Tricolorul s'a 'nnălțat,
Cete de pandurî s'adună,
Văile adînc răsună,
Armăsarul a turbat.
.....
Aduceți-mî arme mie,
Aduceți-mî calul mieu.

Pelimon dă «Prunculul Român» prosă slabă și versurî încă
mai rele, către «păstorul român», «ministrul crucii» ². Dar
bielșugul cel mare de poezie vine de la C. D. Aricescu, care
părea că voiește să se specializeze în declamațiile fără de ră-
sunet ale celei mai șterse poezii politice. El are la îndămină
cite-o odă pentru fiecare, pentru «Ministeriul actual»

— Divina Libertate, ce nașt' Egalitatea —,

pentru copiii Națiunii cari se roagă la Dumnezeu în vederea tri-
umfului Revoluției — era vorba chiar de o «gvardie națională»
a școlarilor ³, pentru «eroina» romînă Aneta Ipătescu, înfă-
șată

Zburînd într'o trăsură ca bomba tunătoare —,

pentru Guvernul Provisoriu, întors din fugă

— Deșteaptă-te din groapă, o umbră basarabă —,

pentru Eliad, nou Mihai Viteazul, emulul lui Tasso, Franklin,
Rousseau

— Este el, Eliade, al nostru Lamartine —,

ceva mai mare decît Iuliu Cesar el însuși ⁴.

¹ Bolintineanu însuși e, de sigur, autorul bucății «Trei pandurî» de pe p.
104 a foii sale. Îl recunoști de la cele d'întăiu versuri:

Eu aveam o mindră, mindră mindruliță (!),
Cu panglice roșii pe a ei guriță (!!).

² N-1 20.

³ Poporul suveran, n-1 1.

⁴ Îl mai cîntă, pe el, «soarele gloriei romine», «Elena Lupeasca, născută
Mocăneasca»! V. no. 19.

Astfel e o adevărată plăcere cînd, după atîta contrafacere a simțirii, se întîlnesc versurî de Ioan Catina, care, orîcum, sînt în margenile adevărului și decî pot să trezească un răsunet în suflete. Gîndul adevărat al mulțimii în timpul Revoluției, setea ei de a pedepsi prin distrugere pe obraznicii ei stăpîni de pînă atuncî, de a smulge averile rău cîștigate, acest sentiment *real* se întrupează în strigătul lui :

Haideți, frați, într'o unire,
Țara noastră e 'n peire ;
Aste ziduri și palate,
Unde zac mîi de păcate,
Haideți a le dărîma.

. . . . .
Cu-arma 'n mină să perim !

Fraților să n'aveți milă,
Dați în cei ce vă fac silă,
Vă ieaă plugul, arătură,
Boul chiar din bătătură,
Parc'ar fi un drept al lor.

Dreptul lor e și al nostru,
Cîmpul lor e și al vostru,
Și-adunarea cea obștească,
Fiind casă românească,
Este casa tuturor.

. . . . .
Voî, ciocoî, să stați afară,
Tu, Muscal să ieși din țară !
. . . . .

Dulce-î pentru libertate
Un mormint a cîștiga ! !

Catina tipărise de curînd un volumaș de versurî, în care se cuprind ecourî din cîntecele închinat de Grigore Alexandrescu trecutului nostru, pe lingă imitații după Alecsandri, în baladele haiducești, pe lingă unele bucăți lirice fără caracter personal și traducerea, pe alocurî izbutită, a unei frumoase ode a lui Hugo. Nicîuna din aceste poesii nu se poate păstra, fiindcă tuturora li lipsește siguranța stilistică — se mai primesc și

¹ *Pruncul Romin*, n-1 10.

italianisme de-ale lui Eliad, ca «tera», «potentă», «revibra», «belă»,— și măsura, cele mai grosolane trivialități întilnindu-se alături cu versuri în adevăr frumoase, care se desfac, pare că fără voința și știința poetului, din mijlocul banalităților rău spuse :

Trăiși cu toate astea o viață zvinturată,
De-amaruri, de durere, ca Marea 'nfuliată,
De valuri spumegoase, cu patimi te-ai luptat,

știe el să spuie lui Byron, pe care-l pune pe același plan cu Napoleon, zicînd despre amîndoi :

Ați dat mina 'ntr'un secol ce voi l-ați stăpinit.

În cutare poesie de iubire, afli versuri ca :

...Ți-aș fi ardicat jertfelnic
În inima-mi, și 'n taină eă te-aș fi adorat,

sau :

Speranța ține cirna și visla, blind amorul.

E drăgălășie în acest refren :

Dulce-ți e glasul, lin e-al tău zbor.

Catina a murit tînăr ; altfel, cu oarecare cetire și critică de sine însuși ar fi putut ajunge la ceva, acela care, începător încă, jucîndu-se cu versul ca și cu vorba, cu aceasta ca și cu ideia, nemeria astfel de cugetări :

Ascult cerul cu Marea vorbind spăimîntător,
Și văz că 'nțelepciunea e tot cit nebunia.

...Natura e divină

Și omul nu găsește innaltu-i alfabet.

Aiurea :

Natura pare 'ntreagă o undă de viață,

Sau :

...Veacu 'n care sintem, e amorțit de ger.

O putere poetică netăgăduită se afla în tînărul de douăzeci de ani care putea să caracterizeze într'un singur vers zboruri sus de-asupra pămîntului :

Supt pasul mieu planeteii în negură s'afund',

o singurătate cu icoane de poezie zburînd în juru-î :

Un greiere 'n firidă și silful la fereastră,

o miserie ce călătorește,

Cerșind pe la răsșpintii și uși de mănăstire.

Sfîrșitul lui răpede curmă atîtea speranțe îndreptățite, și Catina însuși părea că-l prevede cînd scrie :

Gîndesc că n'oiu ajunge, n'oiu apuca vre-odată
Schiloadă bătrîneță¹.

Aceasta e și toată literatura timpului. Cărți nu se tipăresc firește, și ziarele pot anunța doar publicații întărziate, ca «Vocabulariul roman de toate vorbele străbune repriimate până acum în limba romana și de toate quelle que sunt a se mai priimi d'acum înainte și mai alesu în sciințe» de I. D. Negulici și piesa *Două sute de galbeni* sau *Păhărnicia de trei zile*, care ar putea să aibă interes.

Totuși la această dată se dă întăi, în București, la Kopainigg, o bună traducere, de sigur, superioară aceleia, mai veche cu cinci ani, a Blăjeanului Mani, din *Cugetările* creștinești, mistice și romantice, socialiste-revoluționare ale lui Lamennais. Nota din *Foaia brașoveană* că traducătorul e «un chinovit din mănăstirea Neamțului, care însă noi propunem că nu mai petrece în acea mănăstire»², nu trebuie apropiată de cunoscuta mistificare literară cu alt călugăr, pusă la cale de Al. Rouso pentru lucrarea lui, *Cîntarea Romăniei* : în adevăr, tălmăcitorul «Cuvintelor unui credincios», care-și păstrează anonimul, «închinîndu-le popolului român», nu e altul, — cum spune o însemnare manuscrisă pe exemplarul Academiei Romîne, — decît arhimandritul Dionisie Romanò, care petrecuse un timp și la Neamț și era merit să ajungă episcop de Buzău³.

¹ Volumul lui Catina, publicat la București în 1846, se chiamă simplu *Poesii*. E închinat fratelui poetului, Constantin. Sint bucăți dedicate lui Aricescu și prințului moldovean C. Moruzi. Întilnim și o traducere din Béranger. O alegere de poezii ale lui am dat-o în edițiile de poezii tipărite la Valenii-de-Munte. În 1847, Catina prefăcea în dramă, dar dramă în prosă, *Zoe*, nuvela lui C. Negruț. — Chipul lui și al fratelui său, cu unele lămuriri (numele se cetește: Catina; a trăit de la 1828 la 1851), în *Revista Nouă*, VI, n-le 11-2.

² P. 257 și urm.

³ Vezi paragraful despre scriitorii religioși munteni. A doua ediție e din Iași, 1859.

II. ÎN BUCOVINA. «BUCOVINA» HURMUZĂCHEȘTILOR.

O presă în Moldova nu exista. Scriitorii din această țară cari vreau să-și arăte părerile asupra regimului moldovean al lui Mihaï-Vodă Sturza, sînt pribegii adăpostiți în Bucovina.

Înainte de a cerceta broșurile lor despre situație — ceia ce se va face în alt capitol, al ideilor politice din acest timp, — să urmărim foaia bucovineană care se deschide pentru ei.

O publică în 1848 doi din frații Hurmuzaki, fii ai unui pașnic boier de moda veche, Doxachi, așezat în curțile de la Cernaucă. Ei sînt —, nu Eudoxiu sau Dochită (n. 1812), întrebuințat la prefacerea în românește a legilor nouă ale Imperiului, nici Nicolae, — ci Gheorghe (n. 7 Sept. 1817) și Alecu (n. 16 August 1823), studenți în Drept la Viena¹.

Foaia, «*Bucovina*, gazetă românească, pentru politică, religie și literatură», avînd text german în fața celui românesc, arată prin chiar aceste condiții ale apariției sale ce trebuia să fie. În rîndul întâiu vine, în articolul-program, noua Austrie revoluționară, care e «puternicul scut al nouălor și de lume mîntuitoare idei», azi cînd «spiritul popoarelor sale a luat un zbor sublim». În al doilea apare concepția teritorială a Bucovinei, ziarul făgăduind să fie «defensorul intereselor naționale, intelectuale și materiale a' Bucovinei, represintantul dorințelor și nevoințelor ei, organul bucuriilor și suferințelor ei». De oare ce însă într'o «Austrie liberă, puternică, falnică» se poate admite «deplina îndrituire a tuturor naționalităților» și «autonomia provincială», foaia din Bucovina va putea să fie închinată mai ales «naționalității românești, care este în ea predominitoare». Apoi punctul de vedere austriac apare iarăși cînd se spune că Împărăția întinerită e «cu osebite chemată de a mijloci și cunoștința îmbelor surori, Moldova și Valahia, Austriei și Germaniei, care au de apărut în aceste Principate interese de o nemăsurată

---

¹ V. și articolele d-lui I. G. Sbiera, în *Enciclopedia Romîni*; Morariu. *Părți alese*, II; prefața lui Bariț la Eudoxiu de Hurmuzaki, *Fragmente*, I (ediția românească).

Despre Hurmuzăchești, ca și despre Pumnul, va fi vorba mai pe larg, pe urmă.

importanță». Se amintește că «până la 1775 Bucovina a făcut parte întregitoare» din Moldova și că ea «este unită cu Moldova prin fireștile legături a' unei aceiași naționalități, a' istoriei, a' religiei, a' năravurilor și a' multor altor relații de trebi și de familii», dar fără a se trage alte concluzii decît aceia de mai sus că: înfierînd tirania, «terorismul fără pildă», al lui Mihai Sturza și fiind seamă și de soarta «fraților noștri romîni — în număr de mai mult de 3.000.000 — din Ungaria și Transilvania», în puterea «frățestii împărtășiri la care prin aceeași naționalitate sîntem îndatoriți», va fi «represintantul simpatiilor care există în Principatele danubiene între Austria și Germania».

Se făgăduia publicarea de «nouă producții a' literaturii românești», făcîndu-se astfel din foaia de la Cernăuți «oglinnda activității intelectuale a Romînilor», dar pentru numerele din cursul anului 1848 nu se găsește în această privință decît doar corosivul foileton împotriva lui Mihai Sturza, bucată de literatură adevărată, al cărui autor trebuie să fie Kogălniceanu însuși.

Făgăduielile se îndeplinesc însă larg în cursul anului 1849. Observînd principiul, enunțat de Alexandru Hurmuzaki, că se vor însemna în foaie «mișcările nației românești din toate părțile», «tot ce se atinge de dinsa saă o poate interesa», *Bucovina* ajunge a fi și o revistă literară cum nu mai era alta, un fel de urmare — fără conducere și neconținută colaborare din partea lui Kogălniceanu — a *Dacici literare* de odinioară. Articolele de teorie le are Aron Pumnul, strămutat de curînd, supt scutul, puternic în toate privințele, al Hurmuzăcheștilor, la Cernăuți, unde el fu numit îndată (Februar 1849) profesor suplinitor la catedra de limba și literatura românească, întemeiată prin stăruințele acestor fruntași, bine văzuți în cercurile oficiale austriace, ai tinerimii din Bucovina. El publică în revista cea nouă pentru toată cultura Romînilor un studiu, cam greoiu și confus, despre «Dezvoltarea limbii din simburul saă»¹.

Titlul însuși dă la iveală noua teorie a lui Pumnul, care se desfăcuse din ideile lui Cipariu: limba românească are viața

¹ V. I. G. Sbiera, *Aron Pumnul*, Cernăuți, 1880.

ei deosebită, organismul ei particular, legile ei proprii, și orice neologism pătrunde în ea trebuie să li se supui. Această din urmă părere, care duse pe Pumnul la «ciunismul» luat așa de adesea în batjocură — *nație era națiune, propoziție-propusațiune*, etc. — era, neapărat, greșită, căci anume legi, corespunzând unui anume stadiu în dezvoltarea, supt anume înrîuriri, a organelor vorbirii la un popor, își au puterea numai asupra cuvintelor intrate în limbă atunci, iar nu și asupra celor care se adaugă la comoara lexică după ce acea stare materială a dispărut. Însă tendința lui Pumnul de a privi limba, «dulcea noastră limbă», spune el cu o adevărată și adîncă iubire, ca un «obiect de sine stătătoriu», «tratarea după modul dezvoltării», — introducerea, dacă nu a momentului istoric, măcar a concepției unei dezvoltări —, «punctul său de vedere din lăuntru în afară» sînt vrednice de luat în seamă, cu toate că, odată ce se cunosc părerile lui Cipariu, exprimate cu cît mai limpede, într'o formă care nu e lipsită nici de frumuseță poetică, ele nu cuprind nimic nou, — inovațiile, nenorocite, ale ucenicului venind mai târziu abia și mărghenindu-se în domeniul ortografic, unde e mai ușor pentru oricine, în anumite vremi de nedumerire, să-și găsească originalitate.

«Bucovina» mai cuprinde oarecare note despre istoria Ardelenilor, considerații «despre starea viitoare a Bisericii Romînilor din Austria» — cu tendința de a se uni într'un singur corp bisericesc Romîniilor din toată monarhia —, ce se par a fi datorite lui Bariș, care îngrijește și el de foaie în vara anului 1849 orî poate chiar aceluiasi Pumnul.

Se mai dau știri despre «faptele belice» ale Bănățenilor în '48 și «un Bănățean» își împărtășește «intuițiunile politice»¹.

Niciun poet muntean nu scrie la «Bucovina». Dar din Bolintineanu, care ajunsese a fi și aici foarte iubit, se reproduc pe rînd bucăți în toate genurile: vestita elegie «Fata tînără pe patul de moarte» începe seria, și editorii «Bucovinei» vorbesc într'o notă de «însemnatele merite» ale poetului, înfățișat de ei publicului bucovinean, «pentru renașterea poeziei naționale» și

¹ N-1 42.

de «luminatul patriotism ce avu prilej a desfășura în încunjurările în care patria sa se afla în anul trecut». Unele bucăți din Cîrlova se dau și ele în foileton. În sfîrșit fabule de Alexandrescu se reeditează mai târziu.

Colaboratori mai mulți — și mai noi — vin din Moldova. Polemicile împotriva lui Mihaî Sturza se urmează în partea gazetărească și nu se mai amestecă în foileton, păstrat literaturii. Doar dacă vre-un cleric ieșean invidios — de sigur Iustin de Edesa, apoi locțiitor de episcop la Roman — atacă pretinsul «iesuitism» al directorului Scriban!

POETUL CHEORGHE SION.

De un D., de K. L., mort în 1848, se publică versuri; se reproduce o bucată a lui Conachi, o veche «Profeție» de-a lui Pogor¹. Un «I» — ceia ce nu înseamnă Istrati, ci, inițiala fiind greșită: Sion — laudă pe Hurmuzăcheștii, în versuri care curg ușor:

O dulce Bucovină, te las și înc'o dată
Mă 'ntorc cu întristare, și țerna ta sărut,

și cuprind și o îndrăzneală — chiar într'o nouă Austrie liberală — ca aceasta, privitoare la soarta Bucovinei:

...Ursita, ce prin diplomație
Te-a smuls de lingă muma ce-odată ai avut².

Adesea se mai întîlnesc poeziile de-ale lui Sion, care iscălește o singură dată încă și tot numai cu inițială, arătînd de obicei atîta că bucățile sale fac parte dintr'o «Panoramă a Moldovei». Ele erau destul de cetite, și Asachi însuși crezu că trebuie să răspundă unuia din atacurile lui Sion împotriva stării de lucruri din Moldova³.

Sion păstra și vechile lui legături cu *Foaia* din Brașov, în care dă pe acest timp versuri mai vechi ale lui și, dintre cele

¹ No. 20.

² Rostul petrecerii poetului în Bucovina e lămurit prin versurile următoare:
Moldova, bîntuită de-un Domn fără de lege,
Mă alungă din sinu-i și 'n lume-am rătăcit (n-1 29).

³ Cf. Sion, *Poesii*, 1847, p. 101 și urm. și Asachi, *Poesii*, ed. Iorga.

nouă, plingerea, foarte prosaică, pentru moartea tânărului P. Casimir¹. Între scriitorii mai tineri el părea să fie cel mai ră-sărit. Culegerea mai tîrzie a celor d'întăiu din poeziile lui, în-fățișate pretențios ca o «carte a vieții lui» — culegere tipărită în București, mult timp după încheierea unei pribegii care nu cuprinde prea multe nenorociri —, dă satire tari, grosolane une ori, dar fără o adevărată și nobilă indignare, versuri de ocazie, fantasii de zbor până la stele și de «legănare pe Carpați», închinări îndelungate și monotone, dar fără evlavie, către «țară», «România» sa, către «limba ce vorbim» (1844)— o bucată rămasă poporală pentru sentiment mai mult decît pentru formă —, către Unire și către Dumnezeuirea însăși, remi-niscențe din Bolintineanu despre Ștefan și Mihai, sentimenta-lități asupra soartei «proscrisului», care se sfătuiește cu rîndunelele ce trebuie să-i fi văzut, în Moldova, «mîndra» ori «mîndruța»; apoi fabule cu prea puțin spirit, — «versuri ușu-rele» și «scurte versurile», cum le numește și superficialul poet el însuși².

O epigramă fără ascuțiș la adresa lui Grigore Alexandrescu trezi la scris pe marele poet muntean și îmbogăți literatura românească cu strălucita glumă *Răzburarea Șoarecilor* sau *Moartea lui Sion*, în care scriitorul se înfățișează :

Pe dealul Mitropoliei
În Arhiva României,
Unde Statul grămădește
Tot ce nu-i mai trebuiește,
Unde s'afllă aruncate —

cutează să zică directorul însuși :

Hirtii, condici osîndite,
Judecări nenorocite,

sau, mai precis și solemn :

Pergamentele antice, condicele de Divan,

¹ Foaia pe 1850, p. 104; și în volumul citat. — În *Foaia*, l. c., pp. 108-9, și cuvîntarea ținută de Sion la îngroparea lui Casimir.

² Dar întîmpini o bună încercare de traducere din Milton, — după franțu-zește. V. și mai departe, la ziarul *Zimbrul*.

ce declară războiul lui Sion, prin Craiul lor șoricesc, care, amintindu-și de cetirile lui din istoria Franciei, își îndeamnă astfel luptătorii, chemându-i:

Unde'ți zări că se mișcă vîntul de la coada mea,
Ce pe a gloriei cale pururea o veți vedea,

vîntul ! 173

ocrotind «ca un părinte» :

Numeroasa șoricime
Seminție roditoare
Și de literi rozătoare,

Alexandrescu, ajuns astfel colaborator la operele complete ale prietenului său Sion, asigură în acest răspuns, așa de spiritual, al Musei sale, că adversarul său în șagă are «talent și inimă»: istoricul literar nu i le poate recunoaște. Falsitatea tonului sentimental pe care apucase a-l lua Sion contribuie poate la această impresie rea, căci «Zi'ntăiū Maiū» al său, în care vorbește colegilor de artă

Trubadurī, copii de cioară,

are vioiciune și haz.

«Bucovina» cuprinde însă, în acest an 1849, mai ales revelația unui nou Alecsandri, scăpat din chinurile vechii dureri de iubire și chiar din melancolia lăsată pe urma lor, un Alecsandri întinerit, care-și cîntă iarăși ariile vesele și vioaie și care înfățișează cetitorilor săi, deprinși a vedea în el pe cel d'întăiū poet al Moldovei, o poesie poporală, îndreptată, răte-zată sau împodobită de el, care-și va culege astfel și îndrep-tări pentru viitoarea sa carieră literară.

M¹ această este fără îndoială o
prezintă produsă la puzura
în paginā a textului, zăndurile
însemnate cu 1 trebuie să
precedă cele însemnate cu 2,
alt-fel n'ar avea înțeles și
leptuim cu ceea ce precedă.

CAPITOLUL II.

ALECSANDRI ÎN 1848-55.

Aleksandri, care începe acum a da la lumină lucrul său poetic încă de la 1843, tipărește întâi în noua foaie românească din Bucovina o fabulă politică, mai puțin definită și energică, mai puțin discretă în indicația satirică decît acele capodopere de bun gust și măsură care sînt fabulele politice ale lui Alexandrescu: e *Păsărica* (1843) în care se biciuiește pofta de cucerire a Rusiei ce amenință plăpînda ființă nevinovată a Principatelor românești, a Moldovei în special, «alba păsărică», ce «stă singurică lingă cuibul său», cu ochii la «pasărea mare» rusească ce o amenință și știind de «șerpele cumplit» ce-i roade la rădăcină, — Mihai-Vodă Sturza însuși. Fabula poartă aici data de 1848; ediția parisiană din 1853 a operelor lui Aleksandri are însă, ca și manuscriptul poetului această însemnare «1843, Iași».

Așa cum e, această fabulă se ridică însă mult mai sus decît celelalte scrise de Aleksandri în această epocă: *Zimbrul și vulpea*, — fără alt sens decît al *Păsăricăii* (Zimbrul e Moldova, Rusia: Vulpea)¹ — și *Curcile*, cu inspirație cam banală². Amintiri de iubire, scurte cîntece curtenitoare:

De-aș fi, iubito, gingașa floare,
De-aș fi, iubito, pasărea mică,

---

¹ Apare întâi, cu data de Februar 1848, în *Foaia pentru minte* pe acest an, p. 184.

² Din ms. dăruit lui C. Negri al poeziilor lui Aleksandri se vede însă că fabula *Curcile* e din timpul petrecerii poetului la Borsec, în 1844, cînd anume persoane mai în vîrstă vor fi ținut de rău adorația lui Aleksandri pentru «damicela» Zoe Filipescu, o frumoasă bolnavă.

De-aș fi, iubito, ingerul care
Te-adoarme noaptea cu glasul său¹,

de o desăvârșită moralitate monotonă, care aș nevoie de cîntecul însuși ca să le strămute în acea lume de sentimente nelămurite, unde numai ele pot trăi.

Foiletonul «Bucovinei» dă întâiu închinare a «Lăcrămioarelor». Accente mai puternice s'ar fi așteptat în «Adio Moldovei», scris pe cale, la Hangu, în April, care nu are însă alt grai decît acela care se prefăcuse, așa de răpede, la acest poet tînăr, într'o manieră: țara stăpînită de Mihaî Sturza, țara amenințată de năvălirea rusească, țara cu tîrgurile copleșite de Evrei — Alecsandri însuși o spune cu dezgust, în prosa sa —, și cu cîmpiile lucrute de țeranî săraci și deznădăjduiți, țara tuturor rușinilor și umilinților e văzută în mîngîierea de soare a idealului, «scumpă», «frumoasă», cu «viața dulce»

Ca o dulce zi de Maiu,

cu «munți răsunători» (?), «codri de verdeață», «reci izvoare», țară «ferice», cu viitor neapărat «ferice», pe care totuși cîntărețul puțin inspirat o lasă «plîngînd amar» și «amar oftînd» ca bătrînul și bătrînescul său învățator, Conachi. Doar gîndul că moartea l-ar putea împiedeca «să sărute pămîntul» țerii dacă introduce o notă de seriositate înduioșată.

«Înturnarea în țară», datată din «Bucovina», 1849 (în manuscris înă: 19 Septembrie 1850), și nepublicată până la apariția volumului din Paris, are contururi mai limpezi, — deși uneori exagerate —, prin zugrăvirea naturii de iarnă, are o notă populară mișcătoare prin îndemnul cătră «murgul» ce-l duce — dar... în trăsură! —, și un accent sincer, dacă nu în pomenirea unei nouă iubiri, orî în brutalul strigăt «piei străinătate», măcar în refrenul:

Eu, înstrăinatul, eu la țara mea.

Altă dragoste, de cîteva zile, din Parisul anului 1851, pentru «o floare cu micî aripioare», cu numele Dridri, persoană «dălbică» (o Bolintineanu!) și «frumușică», «ca un dalb (!) de lună», n'are în amintirea ei de către acel care s'a bucurat și dînsul la

¹ Tot din Borsec, 1844, după ms.

cîntecele uşoare ale păsăruiceî nepăsătoare de oraş mare, acel amestec de impresii voioase şi de păreri de rău adevărate, care s'ar potrivi pentru cine nu mai este, căci moartea înalţă pe oricine şi pe orice mormînt se cuvîne ca o lacrimă să stropască cununile de flori, chiar cînd iubirea trecătoare le depune. Un cîntec către «primăvara cea verzie», către «drăgu-liţa primăvară», cu «sin plin de lăcrămioare», cu «izvoaraşe», cu farmece de tot felul, care fac pe poet să-şi ceară «aripioare sprintenele»¹, arată cît de mult răzbătuse spiritul de zădarnică armonie, cîntînd în diminutive, al lui Bolintineanu pe acestă-lalt poet, mult mai bine înzestrat; ultimele patru versuri, cu adevărat înţeles, sînt împrumutate poesiei populare.

Prietenia inspira pe Alecsandri, bun prieten, mai bine decît toate iubirile afară de una singură, a cărei cîntare nu se va uita. Cînd, în Maiu 1848, Grigore Romalò muri în Constantinopol, de o boală căpătată sau întărită supt loviturile de pat de puşcă ale ostaşilor lui Sturza-Vodă, cari «reprimau revoluţia», Alecsandri, înduioşat, ştie să cînte sfîrşitul «dulcelui frate înstrăinat»:

O dormi în pace pe-aceste maluri,
Înginat dulce, ca 'n vis uşor,
De glasul Mării purtat de valuri,
De glasul nostru uimit de dor.

De şi cu aceleaşi comparaţii de flori pe care le-a prins frîgul, închinarea către Petru Cazimir, şi mai rău pomenit de Sion², se poate încă ceti; şi mai prosaic e însă alt «in memoriam», pentru Nicu Ghica. În ton prietenesc, de scrisoare, fără silinţi spre sentiment şi ambiţii de efecte mari, «strofele» către «frăţiorul» Negri odihnesc prin caracterul lór aşa de natural şi de intim, prin alusiile la fericirea pierdută, la iubita desfăcută de pe pămînt,

Unind minile noastre în veşnică 'nfrăţire,
prin deschiderea de perspective senine:

Acum, pe malul Mării, la umbră stînd culcat,
În linişte adîncă şi 'n visuri cufundat,
Privesc trecînd mulţime de vase călătoare
Ce lunecă pe valuri ca lebede uşoare...

¹ Iaşi, 1852.

² Foia din Braşov pe 1849. V. mai sus.

Aleksandri era atunci în Constantinopol, care, mai tirziu numai, trebuia să inspire și pe Bolintineanu. De aici își iea el inspirația pentru o *Orientală* în genul lui Hugo, cu mai multă liniște delicată la început, iar la urmă cu o mai tainică atingere a iubirii de seraiu a cărui cunoștință o pregătește zugrăvirea frumoasei nopți pe Bosfor :

De-odată 'n întunec o luntre nezărită
Trecu ca visul negru pe-o frunte adormită,
Lăsind o urmă lungă pe-adincul umed plaiu ;
Pe mal un cîntec dulce se auzi de-odată ;
Iar luntrea, cu grăbire spre cîntec îndreptată,
Se afundă în umbra marelui Saraiu.

Cum se vede din manuscriptul poeziilor sale dăruit lui Negri, la 1851 (azi la Academia Romînă) această scenă era să facă parte dintr'o lucrare mai ambițioasă, «poemul oriental» *Noaptea Bairamului*, a căruî idee a fost apoi părăsită.

În foaia fraților Hurmuzachi¹, apare un articol al lui Aleksandri în care, cu multe citații bine alese, se vorbește despre poesia populară, căreia cîntărețul fericit, inspirat de dînsa încă de la început, voiă să-i închine o culegere într'ales de cîntece «îndreptate» după gustul său și al epocii sale²; mai târziu un al doilea se tipări, despre improvisațiile horelor, în *Zimbrul*, noua foaie ieșeană a tinerilor, la 1850. Până la publicarea volumului, care zăbovi încă, tot cîntecul poporului dădu lui Aleksandri cele mai trainice bucați din acest timp.

Astfel în versurile intercalate 'ntr'o traducere după Alexandru Dumas :

În stavila mlăștinoasă,
În prăpastia glodoasă
Este-un trup de hoț vestit³.

În colaborație cu Negri, fiecare scriind o parte deosebită, inspirat de legendele poporului despre Strigoî, Aleksandri alcă-

¹ Asupra petrecerii lui Aleksandri în Bucovina, v. Amintirile lui Iraclie Porumbescu; întâiu în *Gazeta Transilvaniei*, II, n-le 167-8, apoi în volum; și în *Sbiera*, l. c., pp. 81-2.

² *Poesia populară a Romînilor*, în n-1 32.

³ *Bucovina*, p. 87.

tuieste balada sa «Strigoiful», în care dacă «miile de focuri mincinoase» *flutură vesel* în «noptile întunecoase», elementele în adevăr tragice nu lipsesc, — la unul din cîntăreții ca și la cellalt. Dar această înrîurire fericită a dăruit poesiei noastre și balada «Mărioarei Florioarei» care cuprinde pagini din cele mai bune ale poetului.

Redactată la Paris, în 1852, dedicată doamnei M. K. (Maria Cantacuzino, intitulată apoi «princesă»), mica poemă înfățișează, — în cadru de lumină cam banal,

La Moldova cea frumoasă
Viața-i dulce și voioasă,

cu «dulce soare», «floare lingă floare», «păsărele», lingă «fete și neveste», care, și rima o voiește

Fură inimi făr' de veste,

fiind «nevestele, — mîndrulițe», iar fetele, — «drăgulițe», — pe «Zina munților» și «surioara florilor», cam prea bogat descrisă, cu amănunte brutale, cu false podoabe de la Bolintineanu, — «perișorul aurel»¹, «mărgărelele» din «guriță», «crinișorii» și «frăgușorii». Iubirea cu florile — în metru poporal —, prietenia cu izvoarele muntelui, cu

Cîntecul păsărilor
De pe virful crengilor,
Și sunetul doinelor
De prin fundul codrilor,

șaptele de iubire care se desfac din natura curată și mîndră de sine, îndreptîndu-se către zină, întîlnirea cu străinul

...care venia
Pe-un fugar sirep de munte
Cu steluță albă 'n frunte,

vorba cu el, în cel mai adevărat ton poporal, dușmănia de iubire cu cealaltă fată, așa de primitoare pentru solul de iubire, biruința zinei prin jertfa nevinovăției sale, iubirea celor doi fericiti în răsărit de lună :

...sus pe munte strălucia
Țintă mică de lumină,
Ce creștea mereu și lină
Păn' se făcea lună plină, —

¹ Adaus, ceva mai târziu.

sfaturile între dînsa și stelele vioaie, care privesc curioase la fereasta căsuței de adăpost, fuga Mărioarei cu iubitul în «te-leaga sprinteioară», triumfala ei scăldare în izvorul muntelui, ofilirea florilor părăsite și răpirea Zmeului — fără motivare poetică ori morală — trec iute în cea mai desăvîrșită musică de silabe în măsura simplă a cîntecului mulțimilor.

Alecsandri se dovedea astfel cel d'întăiū poet, cel d'întăiū scriitor al vremii sale. Ca să se vadă mai bine aceasta, se va urmări, într'un alt capitol, scrisul celorlalți după anul 1848 și până la apariția aceleii reviste proprii, *România literară*, prin care, în Iași, Alecsandri-și proclama, fără contestație, suveranitatea literară.

CAPITOLUL III.

Presa ardeleană în 1848; crezul lui Bariț.

I. BARIȚ ȘI ANUL 1848.

«Foaia» lui Bariț avuse o largă parte în pregătirea mișcării de regenerare politică, în părțile de peste munte, ca și în Principate chiar¹. S'ar fi crezut că anul 1848 trebuia să-î întărească viața prin bucuria biruinței în sfârșit cîștigate: ea ar fi ajuns astfel, supt raportul politic, ca și supt cel literar și cultural, pentru toți Romîni, același organ central ce a fost *Bucovina* din Cernăuți pentru Ținutul în care ieșia și pentru Moldova vecină.

Dacă «Bucovina» însăși trebui să se oprească la sfîrșitul anului 1849, aceasta nu se datorește numai unor motive personale ale Hurmuzăcheștilor ce o dăduseră la lumină și nici unor împrejurări de politică bucovineană, ci și—poate mai ales—faptului că, prin cenzură, una din măsurile de apărare ale lui Mihail Sturza, se împiedecă răspîndirea foii în Moldova «turcească»: o hotărîre în toată forma opria «gazetele de Bucovina și de Transilvania și orice alte tipăriri în materie politică, mai ales unele ce se tipăresc în limba națională»². Știm că numărul cetitorilor foii din Cernăuți era foarte restrîns în Ardeal și în Banat, unde, de alminterea, nici gazeta de informații a lui Bariț n'avea mai mult decît 4-500 de abonați³.

---

¹ V. mărturia lui Florian Aaron în scrisorile către Bariț, publicate de N. Bănescu, în *Neamul Românesc*, III.

² *Bucovina*, n-1 5. Cf. studiile d-lui R. Rosetti despre «Censura în Moldova», în *An. Ac. Rom.* pe 1907.

³ Cf. și *Familia* din Pesta, XII, p. 90.

O foaie pentru toți Româniilor nu se mai întâlnește în acest timp. Revista lui Bariț, care adusesese atâtea servicii cugetării politice românești, e acum în deplină decădere. În 1848 mai află răsunet în ea certele naționaliștilor cu Mihael Sturza și cu «adunătura străină, care, după sistemul fanariotic, totdeauna se țin răschirați în partide, căutînd foloase particulare», ori prigonirile îndreptate împotriva marelui Mitropolit Veniamin Costachi de același Domn¹; și fiul lui Vodă, Grigore Sturza, crezu că trebuie să se amestece, tipărind în *Foaia* o apărare a sistemului părintesc în ceia ce privește reformele agrare².

De fapt, partea interesantă din «Foaie» o alcătuiesc doar declarațiile lui Bariț însuși cu privire la marile probleme politice ale momentului. El răspinge cu indignare vechea politică de sprijinire pe puternicii patroni străini și, în legătură cu greșita interpretare umilită a tratatelor, de un corespondent moldovean, el scrie: «Niciun tractat nu dă Cîrții protectoare dreptul de a se amesteca în trebile din lăuntru; prin urmare, nici Guvernul, nici opoziția, nici alți particulari n'aū dreptul a duce din țară apelație în afară, iar, cine face aceasta, e vînzătorul independenței principatului, garantată prin tratate, anume prin cel de Adrianopol»³. «Friculița oarbă» de Ruși⁴ i se pare însă o greșeală tot așa de mare ca și punerea tuturor nădejdlor într'inșii, cari sint totdeauna așteptați cu nerăbdare de «negustori, ospătați și femei publice», plus «puține familii rusolatre» care se deosebesc prin «nebunie, obrăznicie, neștiință, vînzătorie de patrie»⁵.

Prin sine însuși trebuie să încerce măcar acum neamul, în toate provinciile sale. «Sosise timpul», scrie el cu privire la ultimele tulburări din Principate, «și prea sosise, în care nația romină își era datoare onoarii, vieții și chiar viitorului său cu o tare și categorică manifestare a voinței sale, prin carea să arăte că ea nu mai este și nu mai are nicîo plăcere a fi tratată ca pruncă». Ea trebuie să înlătore «despotismul» pentru

¹ V. p. 193 și urm.

² Pp. 273-5.

³ P. 206, nota.

⁴ P. 217.

⁵ P. 219.

a-și grăbi «maturitatea»¹. Decî, întîmplările din Iunie se pot socoti ca «adevărat trebuincioase», nu numai din punctele de vedere revoluționar orî liberal, ci și din acela național. Moldova nu poate face altfel decît să urmeze mișcarea începută peste Milcov, și redactorul brașovean se gîndește chiar la puțința unui amestec al lui Mihai Sturza în revoluție, pentru a o călăuzi².

De almintrelea, viitorul curentelor și partidelor va atîrna de la felul cum ele vor recunoaște și servi Revoluția necesară: «Este un adevăr confirmat prin istoria tuturor popoarelor și a timpurilor», scrie el profetic, «cum că, în crise grele politice, cînd elementele dușmănoase se luptă cu toată tăria, numai acele partide aŭ speranță întemeiată pentru înființarea planurilor și a scopurilor lor, care nu se pornesc numai orbește după vre-o idee rău înțeleasă și rumegată, nici sînt conduse de patimă nebunească, ci scopul din urmă al lor este o trebuință neapărată, fundată în timp și în popor, care de și nu o știe manifesta în cuvinte, o simte însă profund»³.

Limba și naționalitatea sînt temeiul vieții orîcărui popor; jertfele cele mai scumpe trebuie aduse pentru ele la orîce «nație întregă la suflet și inimă»⁴, de vreme ce «unitatea organică a celor trei milioane de Romîni» e ținta ultimă⁵. Și, dacă e vorba de îngrijirea și apărarea limbii, rostul scriitorilor se impune de la sine. Ei nu mai aŭ răgazul cîntărilor, polemicelor, studiilor științifice speciale, al glumelor ușoare. Lupta-î chiamă, și ei nu se pot furișa de la datoria lor.

II. POESIA ÎN ARDEAL.

Bariț schimbă astfel, cu totul, felul de alcătuire al revistei sale, pe care împrejurările neprielnice o reduc la numere de cîte două file, și numai din cînd în cînd se mai întîlnesc, fără vre-o direcție, materiale ca acelea de odinioară: ușoare versuri de

¹ P. 236.

² «Pune-se-va Domnul Moldovei cu sîii săi în fruntea reformei, sau nu? Cel mai de aproape viitor ni va descoperi» (*ibid.*).

³ Pp. 371-2.

⁴ P. 253 și urm.

⁵ *Ibid.*, 1849, p. 93.

Gheorghe Sion, ori balade întirziate de Nicoleanul, reproduceri din Alecsandri, după «Zimbrul» din Iași, — dar și poesia la moartea maiorului Iancu Bran, ca și monologul *Șoldan Viteazul*, — și din Bolintineanu, fabule, unele bunișoare, de Ralet, spirituale versuri de C. Bălăcescu, note de «economie» ale lui Velea, pagini de filologie ale lui Ioan Maiorescu¹, reproduceri din «Magazinul istoric», pagini traduse din Lamennais ori din amintirile despre Rusia ale lui Custine. În schimb, se dau articole de luptă cu Ungurii «asiatici», întâmpinări împotriva cutărui dușman de alt neam, «al cărui cap nu merită un glont de plumb»², comunicate de-ale lui Cipariu, atunci delegat la Pesta, scrisori de la emigrații din Principate, reproduceri după cumiștile articole economico-politice ale lui Ioan Ionescu, Moldoveanul din București, apoi cutare epistolă a lui Șaguna, cutare raport al lui Avram Iancu,—întimplător și vre-o cuvîntare de-a noului Domn muntean, Barbu Știrbei.

Poesia o reprezintă doar, la prilejuri mari, Andrei Murășanu, care, după ziua cea mare a vieții lui literare și politice, a căzut iarăși în obișnuita-i mediocritate de idei, sentimente și formă, de și el își dă toate silințele pentru a cînta după cuviință

...Poporul ce piere în foc pentru 'mpărat,

adecă

Romînul ce din seculi știu păzi credință
Monarhului și Curții la care-a fost supus ;

său își îngroașă glasul pentru a îndemna la plîngerea eroilor
pe acelea care i-au iubit :

Copile rușinoase (*sic*), voi plîngeți cu durere
Pe-amanții cari 'n lupte cu glorie-au căzut!
Dar nu știți c'a' lor inimi juraseră 'n tăcere
A fi eroi în moarte, iar nu sclavi ca 'n trecut.

Scopul «Foi» s'a schimbat însă acum: el e, înainte de orice, luminarea neamului, prin prosă energică, limpede, practică asupra intereselor sale imediate, care sînt din domeniul politic. Încă din 1848, Bariț însuși a spus-o fără încunjur: «Să ne dăm jos cu toții din domeniul poeziei, să scriem prosă, însă prosă

¹ 1850, p. 57 și urm.

² P. 359.

solidă, luminătoare, deșteptătoare, până ni sînt zilele în dispoziția noastră»¹.

În acest sens urmează «Foaia», și după întreruperea ei la 1849. Dar, cu vremea, Guvernul austriac, reluînd tradițiile «despotismului», pentru a strînge frînele, ea nu mai are aceiași voie deplină de a trata chestiile politice, și, iarăși, nu ajunge nici-odată a rivalisa ca însemnătate literară cu foile moldovenești nouă. Pe lingă reproduceri din vechi volume ale celor mai buni scriitori din generația bătrînă și cea tînă, ea dă la lumină însă cîte o bucată romantică, izbutită, de Crețeanu:

Vedeam miî de stele pe cer sămănate

Și ale lor raze parcă-mî suridea'...

...Eû erm Byròn:

Goniam din Grecia oștile barbare,

Său scriam *Corsarul* lingă Panteon².

Tot în «Foaia» din acești anî de crîsă, apare o traducere din «Namouna» a lui Musset și o parte din «Paradisul pierdut» al lui Milton, redat în bune versuri românești — întăiû în «Zimbrul» — de Sion. Sărăcia literară provocată de îndreptarea silințelor în altă direcție o constată, de alminterea, și Bariț însuși, cînd scrie: «cărți se tipăresc prea puține, cele tipărite zac necumpărate și necetite; jurnalele abia își pot trăgăna viața lor cea plină de dureri»³.

III. CIPARIÛ ÎN ANIÎ REVOLUȚIEI.

La 12 Maiû 1848, Cipariû, care nu plecase încă la Pesta, unde rămase mai multă vreme, urmărit și de bănuieți și învinuirî, așa de puțin temeinic, încerca, în aceste atît de nouă împrejurări, a da Romînilor de peste Carpați cea d'întăiû foaie pentru popor. El se îndreaptă deci, în «Învățătorul poporului», către aceste mulțimi din clasele sărace, umile și neluminate, care sînt «ca și un călător în țară străină, care nu știe drumul și nu-și află om care să-i arate calea, ca pruncul sărac, lăpădat în mijlocul căii, carele de toți se roagă și de puținî este ascultat».

¹ P. 217.

² 1853, p. 40.

³ 1851, p. 16.

Neamul său românesc n'are încă niciuna din puterile pe care le poate da cultura : la Sași cetesc 300.000 de oameni ; cîți dintre cei 1.300.000 de Romîni au această înlesnire hotărîtoare pentru a-și căpăta lumina : «iară din Romîni oare este măcar o mie care să știe ?». Școlile lipsesc și ele : «pentru 1.300.000 de Romîni numai o școală de Doamne-ajută, iar asta încă rar, cît de săracă, și mîne-poimîne muritoare de foame». Țeranul român e de vină și el pentru această nenorocită stare de lucruri, care împiedecă orice adevărată înrădăcinare a culturii. «Romînul plătește la boariu, porcariu, păcurariu, ca să-i grijească și să-i apere vitele, da' de copiii săi, cine să-i grijească, să-i învețe, nu are voie măcar un ban sau o picătură să dea de la sine». De aceia, cu toate că sînt în țerile Coroanei ungurești «15 sute de miș» de Romîni, față de străini în număr de două ori mai mic, cu toate că în Ungaria mai sînt odată și jumătate atîția membri ai nației, iar în Țara-Românească de două ori mai mulți, nu se poate face încă nimic : «politica românească încă n'a fost nimica».

Ziarul ar putea crea conștiința nației. Romînii din Ungaria au până acum două. În ele se află și «multe bune pentru popor, dar nu-s pe limba poporului». Acesta are nevoie de «o foiță pe limba lui», fără «întrebările ce nici nu-l ating, nici le-ar înțelege», și Cipariu oferă foaia sa, ieșind la două-trei zile, cu prețul de «un crețar de argint pe un număr vîndut din mînă».

«Învățătorul Poporului» dă poezi, ca aceasta :

Fraților, nădejde bună ! Fiți cu toți 'n veselie,
Cerul însuși ocrotește scumpa noastră Românie ;
Azi e ziua de 'nviere a romînului popor,
Care singur își croiește dulce, mîndru viitor.

Dar, pe urmă, ea cade 'n mîinile lui Pumnul, care scrie despre «viața năciunii romîne, dulceața limbii și simțemintelor ei» și a altora, ca «Samuilă Părăuț, cleric și cîntălărist». Sînt articole despre Cicerone, traduceri din «Ricardul» lui Franklin, «Catehismul constituțional pentru popor», tratat abstract de doctrină metafisică. E, decî, lucru firesc că foaia se opri răpede, scusîndu-se cu «împrejurările crîncene de aici».

CAPITOLUL IV.

POEZII MUNTENI ȘI ANUL 1848.

Ce aș putut da reprezentanții de căpetenie ai poeziei românești din principatul muntean la 1848, s'a putut vedea din cercetarea foilor ce ieșiră la București în timpul Republicei de trei luni. În curînd exilul îi adună pe toți la Paris¹, unde nimeri și cel mai mare poet al Moldovei, cel mai cumpănit, mai sigur de sine și mai stăpîn pe stilul său, dintre toți cîntăreții Romînimii, Vasile Alecsandri, care se afla acolo, făcînd cunoștințe ușoare, ca a zglobei Dridri, în 1851².

I. D. BOLINTINEANU.

Bolintineanu găsisse formula sa. De acum înnainte nu-și va mai schimba versul, epitetele, diminutivele create prin silirea graiului, așa încît, nu numai că ele nu puteau pătrunde în limba vorbită, dar trebuiau să ajungă cu vremea—și nu tocmai peste mult timp—să fie răspinse și de gustul cel mai puțin supțiat. Simțire veșnic nouă, privire lacomă de a prinde frumusețile firii și în stare a le păstra, experiență de lucruri și de

---

¹ Asupra petrecerii lor acolo și opereii politice indeplinite de ei, v. capitolul I din Cartea a II-a.

² Aceasta e data bucății de versuri care o pomeneste; poezia inchinată umbrei lui Nicu Ghica, sinucis, e însă din Iași. de și tot de la 1851; în Iași se află poetul în 1852, apoi, și în anul următor. La 1853, Alecsandri, pornit iar la drum depărtat, datează *Păsărica Mării* din Biarritz. *Mărgărita*, tot din 1853, e scrisă în «canalul de Gibraltar». Asupra acestei călătorii, în Spania și Africa, va veni prilejul de a se vorbi și mai departe.

oamenii, cugetare îndreptată spre întrebările mari, îi lipsiau de o potrivă.

În lipsă de alte subiecte, și deprins a ceda ispitei de a scrie pentru a dovedi că tot mai trăiește, el, poetul tânăr, așa de iubit, ale cărui versuri se lăsa, între panglicuțe albastre, pe mesușele de toaletă, Bolintineanu, care adusesse folos și îmbogățire sufletului național, prin cele d'întăiu balade cu subiectul luat din Istoria lui Florian Aaron ori a lui Kogălniceanu, exploatează, până la însutite repetiții și un desăvârșit dezgust, acest gen istoric, redus la clișeele cunoscute: al Voevodului rătăcitor la vînătoare, al ciobăniței, ale mîndrilor ostași, ale cîntăreților de versuri eroice sau plîngătoare. Avem astfel o sumă de asemenea refaceri și prefaceri în *Melodiile romine*, din 1858, în *Bătăliile Romînilor*, din 1859, în deosebitele «Opere complete», de mai tîrziu, ale acestui răzgîiat bastard al Muselor.

În ceia ce privește durerea specifică a pribeagului, dorul de țară, care a răpus pe un Bălcescu, e vorba la Bolintineanu de «păsări trecătoare», care, «drăgușoare», se duc spre «țerișoară» — «barcă pe Ocean plutind» — prin «eterul înflorit». Doar dacă din întîmplare versuri duioase-î cad din condei, ca în această plîngere pentru cei ce mor departe de pămîntul lor:

De-ar fi unul mai puțin,
Nu 'ntreba de-a lui lipsire
Din pămîntul cel străin¹!

Poesia sentimentală se reduce la suspinări banale către «damicela F. C.», către Luisa, Victoria și alte «biulbiulice», «lilițe» și «albulițe», «cu peri bălăiorî» și albi «sînișori».

Inspirație sinceră, pare să fi avut numai în versurile închinatelor «La o nălucire iubită», versuri pline de o cinstită și curată evlavie:

Ești pe pămîntul acest de dor,
Său arzi, ferice, sus, între stele, —

cu această rivnitoare, călduroasă dorință de a o căuta acolo, peste moarte:

Să las, îndată, viață și lume,
Să zbor la tine, ce am iubit!

¹ *Poesii vechi și nouă*, 1855.

Și iarăși o singură dată, el se pricepe a acoperi cu o diafană melancolie filosofie adevărată în *Călătorul și suflul*, care, înfățișând fabula drumețului pierdut, al cărui ochi oboșiți se mîngie în sfîrșit de strălucirea zorilor, duce la problema vieții celelalte, și smulge poetului această mărturisire de credință sigură :

Astfel, al mieu suflet, nu te intrista,
Cind această viață se va precurma :
Dincolo de noapte e ziua aurită,
Dincolo de groapă, viața nesfirșită.

Din rîndul multor balade monotone, cu «capete tinerele» de «fluturi», cu «lăcrămiarele» și «chipurile frumușele» ale celor mai măreți «războinici», doar cîteva se ridică în spre culmile scîldate în aier limpede al adevăratei poezii: «Fata de la Cozia», care, din ostaș biruitor, se destăinuește, în revărsarea bogată a pletelor ascunse supt coif, fata prinsă de iubire pentru Domnul însuși, cutezînd a și-l cere ca răsplată, orî lupta lui Preda Buzescu cu «Tatarul mare»—«doi junî eroi». Încolo, numai clipa fericită dacă strecoară neobositului înșirător de versuri comparații fericite, ca acestea :

Vorba ei răsună
Ca păduri uscate 'n vînt.

Sau :

Ce e 'n viața țerii, viața unui om,
Ce e 'n primăvară floarea unui pom ?

Baladelor li urmară «Poemele», pornite cu multă încredere, și îndrăzneală chiar, căci Bolintineanu nu era dintre aceia cari se îndoiesc asupra puterilor lor, și aceasta a dovedit-o și prin ediția franceză, cu traducere de sine însuși, pe care o dădu din scrierile sale la Paris, aducînd înnainte și judecata lui Philarète Chasles, cunoscutul critic, care mărturisia că află interes în aceste versuri de o factură așa de... străină. Două din aceste încercări au o mai mare întindere și pretenții mai înnalte. «Sorin sau tăierea boierilor la Tirgoviște» vrea să fie o scenă din măcelurile lui Mihnea-cel-Rău, iar «Andrei sau luarea Nicopolei» caută a fi un capitol din epopeia cuceritoare și distrugătoare a lui Mihai Viteazul. În loc să se păstreze însă în ele o simplitate și o scurtime în adevăr dramatică, poetul amestecă

amintiri din *Faust*, cu meditativul doctor Hermann, care lasă să picure cuvintele fatidice :

Nimic, nimic... Lumina mi se ascunde mie,
O studiu fără roadă, ce m'ai inveninat,

lungi disertații de filosofie nesigură, episoade de sarbădă iubire și o sumă de comparații, pe atât de nouă, pe cât de neizbutite. Nicî unul din aceste «Poeme» n'a trăit mai îndelung decît baladele nenumărate, din mijlocul cărora au răsărit în ceasurile de ambiție supremă ale poetului.

I-au plăcut și lui Bolintineanu *Orientalele* lui Hugo, care străbăteau triumfal cercurile cetitorilor din lumea 'ntreagă, fermecîndu-i de splendori, adevărate și false, biblice, neo-elenice, constantinopolitane, turcești, etc. Ai lui trăiseră pe acolo, în tîngușoarele cu strade înguste, cu zdravene case de piatră acoperite cu olane 'nnegrite, cu ferestî zăvorîte asupra tainei ochilor mari din seraiuri, cu veseli Turci din popor și Agale mărețe, cu luptători cinstiți, dar fără frică și milă. Aceste locuri le văzuse el de curînd, într'un drum care ajunsese în văile macedonene, ca și pe stradele Stambulului și în orașele Asiei Mici. Și iată-l deci pe Bolintineanu încercînd a sădi în pămînt românesc «Florile Bosforului» și fredonînd, după luntrașii fără grijă de pe Cornul de Aur, «Caiccelanee».

Sînt aici zile de soare, valuri aprinse de lumină orî argintate de lună, sînt negri chiparoși de cimitire, sînt aurite zăbrele de seraiu, scări de marmură, iatacuri tăcute, în care plutesc grele mirezme răsăritene. *Decorul* este tot, și sînt scînteieri de vers ce taie umbra obișnuită —

.... Ca un diamant ce-a trecut prin sînge

sună o comparație ¹, — dar cugetarea Răsăritului, patima lui puternică și discretă, viața-i simplă în cadre mărețe —acelea nu se vor afla, și nici, în schimb, focurile bengale, loviturile de talgere, greoaiele parfumuri din contrafacerile splendide ale lui Hugo.

¹ Că Bolintineanu *putea* să scrie în ceasurile sale, arată și aceste versuri :

Crezînd că-i o turmă de zmei, ce, în noapte,
Aleargă în lume pe cai nenfrînați,
Iar lupul sălbatec, prin vechi cimitire,
Sobește morminturi, de foame urlînd.

Partea cea mai serioasă a scrisului lui Bolintineanu va trebui să o căutăm aiurea, în scrierile lui franceze despre politica Austriei în Principate și starea acestora, în cele patru descrieri de călătorie ale lui, în ziarul pe care începe a-l tipări, urmînd tradiția celui din 1848, în preajma Unirii.

II. CESAR BOLIAC.

Decăderea e mult mai simțitoare în ceia ce privește pe Boliac. Era inegal odinioară, cu momente fericite și cu o caldă inspirație omenească, — căci la dînsul era și adevărată milă pentru suferințele nemeritate, pentru grelele suferinți de clasă, pe lingă aplecarea de a imita pe cîntăreții și predicatorii franceși cari dădea în scrisul lor nota cea nouă a socialismului sentimental: Lamennais, Hugo, în a doua fasă. Acuma egalitatea domnește mai totdeauna în cîntecul său, dar egalitatea unei monotonii declamatoare, ce-și bate joc de cel mai elementar bun simț. E un Bolintineanu violent și mînios, pe care l-au îmbătat cu totul retorica virulentă și ritmul eroic.

Exilul inspiră pe Boliac, un poet mai scăzut încă, să cînte «geniul Daciei», cu «Zarabiî terei», «Dacii pileați» și alți fruntași ai vremurilor, pe care crede că le cunoaște prin felul său particular de a înțelege arheologia. El face întreaga poveste poetică a României, care i se pare o «brunetă părăsită». «Acvila străbună» își are și ea partea de laude, — în același stil pompos încărcat de antice nume solemne, — și în aceastălaltă invocare:

...Traian, plin de ardoare,
Stă pe *Omul* în picioare.

E acum șovinist intransigent, dar vai de forma 'n care spune că neamul său biruiește pe toate celelalte:

Fie neam orîcit de mare,
Fie Neamț, Frances, Englez,
Neam mai mindru și mai tare
Ca Românul eă nu crez!

Rușii i-s mai urîți însă decît orice nație :

Cu holera pe picioare
Vin Muscalii de la Nistru....

Un popor ca al nostru e vrednic să-și aibă chiar Împăratul, cît de curînd :

Mi-e urită tirania
Și-orîce cap încoronat,
Însă astăzi România
E 'n nevoie de 'mpărat !

Altă dată, Moldovei îi vorbește în stil popular Țara-Românească. La «Hora Unirii» a lui Alecsandri el răspunde cu un «răsunet». Și «principele străin» își află locul în această serie de articole versificate. Iar bucăți sociale, ca «Vaca Văduvei» și «Salahorul», arată cît de jos era căzut, în așa de scurtă vreme, vechiul cîntăreț al celor săraci și umiliți. Doar «Clăcașul», cu energicul final :

Nu vreți ? Ni-l ținem cu pieptul,
Și veniți de ni-l luați,

dacă amintește avîntul de odinioară.

III. GHEORGHE CREȚEANU.

Este însă atunci un poet care cuprinde în sufletul său toate sentimentele de care trebuiau să fie mișcați, în acest timp de crîșă, tinerii pribegi. Dorul de țară, pe care o pune mai presus de cele mai fericite locuri ale celor mai blinde ceruri și de cele mai binecuvîntate în cultură din centrele cele mari ale omenirii; iubire pentru graiul românesc, prin care se păstra legătura cu cei mulți de acasă și cu întregul șir al înaintașilor, odihniți acum în pămîntul patriei; avîntul către marea Revoluție mintuitoare, începută la același semn de toți oamenii nobili și viteji pe cari-i exasperează «tirania»; speranțele că va fi cîndva o singură cîrmuire, liberă, frățească, fericită, zîmbitoare în muncă; admirația pentru cuceririle culturale, artistice și politice ale Apusului și, în sfîrșit, cultul pentru sfînta Poesie care e menită a sta în fruntea nebiruitului asalt al națiunii. Acel poet trebuia să fie tînăr, curat străin de intrigile urite, de

¹ Aceste bucăți (apărute în 1857) dau și itinerariul pribegului: Seghedin, Iulie 1849; Rumelia, August 1849; Octombrie 1849, Brusa; Mart 1850, Greta; August 1850, Atena; Ianuar 1851, Paris; 1854, Paris, Mart-April 1856, Paris. — «Oda la România» a apărut și în franțuzește la 1857, tradusă în versuri de Jules Ferrand.

marile ambiții pătimașe, de amintirea amară a puterii prea răpede pierdute, trebuia să aibă în el simțul de neam bun, să fi primit o creștere aleasă și să lucreze harnic între străini pentru a o desăvirși. Față de Alecsandri, alintat ușor în popularitatea care-l scutia de muncă, de Bolintineanu, anemiât cu totul prin exploatarea aceluiășî fond propriu, sărac de la început încă, față de Boliac, versificatorul articolelor de fond pe care nu le mai putea scrie, el are însușiri de noutate, de credință, de entusiasm lămurit și luminat prin cultură, care fac pe istoricul literar să-î dea un loc la care nu s'ar fi gândit contemporanii, cari nu l-au cunoscut decit tirziū prin poeziile publicate în «România Viitoare», «Republica Română» — iscălite aici: L. Fabian —, orî în revista cea nouă a lui Alecsandri.

Între 1840 și 1854, cînd îi apăru cîrticica de «Melodii intime», se întinde, la dreptul vorbind, desfășurarea talentului său. Pe urmă, el a întins din cînd în cînd mănunchiul versurilor sale vre unei rude orî prietene, la ceasurile cele mari ale vieții, săvîrșind cite o poezie de politeță și de complență care i se cerea ca unuî așa de vechiū cîntăreț, orî prinzînd, întîmplător, cite o scenă duioasă, din viața sa, orî din viața, strecurată pe lingă el, a celorlalți.

Crățeanu a fost un colaborator al lui Eliad, un prieten și un admirator, — deci, dată fiind contagiunea acestuî fel de poezie, și un imitator al lui Bolintineanu, căruia-î și dedică un șir de confuze întîmplări romantice venețiene, pe care nu le mai putem ceti astăzi cu plăcere. Știe, astfel, și el de «barzi» — cu gîndul însă la evocarea lui Alexandrescu a umbrei lui Mircea-cel-Bătrîn —, de «amabele virgine»:

Vergine blonde, vergine brune,
A' inocenței purtînd cunune,

aî căror obraji tineri și sănătoși sînt ca «două rose de Bengal»; știe de «tiranî», cari

...sînt beți, beți cu turbare,
Toarnă sînge în păhare
Și aū sete nencetat.

El are jălaniî pentru «filomela închisă 'n colivie» și pentru

«trista turturică ce soțul și-a pierdut» și îl îngrozește de o prevestire rea

Cinele ce urlă la lună 'n miezul nopții.

«Trist muritor», cu «fruntea încă jună» și «rîzîndă față», el se arată chinuit, ca orice romantic ce se respectă, de întrebări așa de mari și de zădarnice ca acestea :

Ce e omenirea și-a ei destinare,
Ce este misterul ce-î zic Dumnezeu,

de ce, apoi, «oarba întimplare» singură hotărăște între «răi» și «buni» :

Cînd oare aceste probleme sublime
Vor fi dezlegate...
Din cupa științei cînd oare vom bea ?

De aceia-î e jale, o jale pe care n'o lămurește, din mîndrie, nimănuî :

Nimeni nu 'nțelege pentru ce suspin !

Și nemerește une ori chiar un ton puternic pentru a cînta desparerea lui Sorin asupra nimicniciei omului și zădărnicii vieții, — ca în *Rugăciune*, o «rugăciune» de blestem :

Precum, nainte-î avînd schelete,
Legile vieții un medic cată,
Așa gîndirea mea infocată
Ades' întreabă a' lumi-anale
Și fiu în mina-mî țării regale,
Popoare, nații, imperii sute.

Și el află, ca singură mîngiere, o iubire eterică :

Un sîn de fecioară lingă sinul mieu.

Multă vreme-l farmecă, în cei d'întăiu ani de tinereță liberă, «coama unduioasă» a unei «blinde îngerele», «Magdalena» «cu dinții de lapte» și «ochiū languros», — un «geniu», o «fee» :

Dintr'o copilă făcuiū o zeitate.

Prețuiește însă și «Romîncuța grațioasă», «copilița rumeioară» — din ușoarele schițe ale lui Alecsandri —, care e în stare a se dovedi «fică de eroi» și «a scăpa țara de străini».

Are și el lugubre scene romantice, cu iubiri nelegiuite, vrăji infame și sîngeroase răzbunări, ca în povestea lui Caraiman, cruntul boier care «iubește și nu iubit». Din ele rămîn doar

paginile impresionante din «Tasso nebun», cu o crudă satiră a măririlor oficiale, ori «Eva nebună», o frumoasă baladă fantastică. Acel care știe în câteva versuri să dea icoana mișcărilor fulgerătoare :

Filii coama-i neagră ; cind sare,
Roșește friu-i între-ai săi dinți,

abusează însă și dînsul de «vechile stindarde», de «eroicele oase» și alte elemente ieftene ale decorului școlii poetice de care se ține, prin modelele sale românești, ca și prin cetirile sale în străinătate.

Crețeanu are însă mai mult decît Bolintineanu puterea de a prinde în descrieri simple și limpezi adevărul naturii. El strămută pe cetitor în ceasurile acelea :

Cind line susururi s'aud la fîntină,
Cind aierul dulce e plin de miroase,
. . . . .
Cind silfii se joacă pe-o rază de lună,
Cind sacre concerturi departe răsună.

În țară-l farmecă

A' Oltului valuri și Dunărea lată,
Dumbrava cu păsări, cîmpia cea verde,
Carpatul cu fruntea-i ce'n ceruri se pierde,

ori pacea muntelui gol :

Un clopot se aude vibrînd din stînci în stînci
Și muncitorii ce cîntă prin văile adînci.

E apoi un om care «cunoaște lumea». În Septembrie 1848, el părăsia patria sa, din nou robită, și, străbătînd munții în care era să așeze scenă romantică neașteptată a ofițerului rus basarabean care vine în mijlocul Ardelenilor revoluționari pentru a vorbi o clipă despre libertate înaintea de a fi împușcat pentru păcatul acesta covârșitor, el trecea hotarul, îngînînd cîntecul, răspîndit așa de mult, acum douăzeci — treizeci de ani, printr'o musică dulce :

Steaua nopții dă lumină.

Stătu în Paris pînă în Iulie 1853, învățînd dreptul, dar luînd parte la adunările studenților și pribegilor și declamîndu-și

versurile după discursurile, tot așa de focoase, ale altora. În Capitala Franciei stăpînite de romantism în toate domeniile, el simți întâiîu frumuseța artei, de a cării sorbire însetată se simte adesea scrisul lui, mai mult decît al orîcărui alt poet al vremii. El descrie astfel pe un prieten nenorocit în iubire, care, după o lungă dispariție, se ivește din nou numai ca să-și ridice «de trei ori toastul la amori-î mort» :

Îi dedesem nume, noi, de Rafael,
Căci, jucînd adesea cu al său penel,
Îngerî și madone blonde el făcea ;
Apoi chipu-î dulce, ce la toți plăcea,
Cu-al marelui pictor mult s'asămăna :
Bucle unduioase fruntea-î cununa',
Avea ochi albaștri ca cerul senin
Și pe a sa buză un suris divin.

El e acela care a cîntat tînărul talent poetic al prietenului său Aman, arătîndu-și dorul de a-și întovărăși fapta de «artist» cu a lui, de și în domenii deosebite, pentru gloria țerii.

Peste pușin, pleca spre Italia. Văzu în cale lacul Bourget, Geneva, Simplonul, și amintirile istorice se ridicară puternice înaintea lui, cu oamenii ceî marî ai gîndului, de pe vremuri :

Am trecut mai mult de-o noapte,
Studiînd într'a lor carte :
Vă salut, maieștrii miei.

Călcă apoi cu evlavie în Italia,

Patria lui Dante, Petrarca, Rafael.

Era la Veneția în Septembrie, și tinereța veselă-î inspiră acel

Mergî la Lido, barcarolă,

într'un ton pe care și Alecsandri-l introduse în poesia lui. Cîntă supt farmecul marilor splendori moarte :

Vinul de Cipru cel dulce ca mierea,

dar mai ales cutare

Piatră surpată din veche palate,

de «geniul Ruinei», care-î apăru atuncî în toată nemărgenirea operei lui de măreață distrugere :

Și vechea Palmiră, cu mindre ruine,
Și Troia, Carthago, și Tir, și Sidon,
Și Memfisul, Teba cu marî suvenir,

Cetatea umbrită de tristul Sion,
 Și-Atena, prin arte atit strălucită,
 Ce'n brațe ținut-a pe Platon și-Omer,
 Și Roma antică, cetatea 'nzeită...

A dorit și el, ca și ațiția poeți de toate neamurile, după iubirea timpurilor de cîntec și crimă :

Cînd supt balcoane-amanții șoptesc încetinel,

dar conștiința lui l-a smuls din locurile unde acest romantism venețian învie pentru tinerii drumeți cu dare de mîna :

Ferește-te de cintul
 Italicei sirene, o june călător.

Cine a văzut, a cetit și învățat atitea, poate să aibă avînturi ca acestea, în cîntecul pentru bătrînul Strassburg, cu catedrala minunilor :

Cit marele templu eū insumi sint mare,
 Domnesc peste lume de-aici, ca un zeū.

Și el poate să-și dea seamă de menirea întinsă a poesiei, care, cînd

Și-arunc' a sale note la vînturi și la nori,
 Și cînd, în valea verde făcînd cununii de flori,
 Șoptește unei fete cîntări și mai plăcute,

dar, din ele toate, el ambiționează pe cea mai înaltă :

Acea ce-al mieū suflet neincetat tot cată
 E-a dobindi prin cinturi o faimă meritată
 Și a lăsa în urmă un nume glorios.

Țiînd în mîni «spada și lira», el vrea să lupte, cu cîntecul și vitejia, pentru libertate.

Și, de fapt, el este poetul elocvent, energic, inspirat adesea al acestuilalt ideal romantic, pentru care atitea vieți tinere s'aū stîns în tragicul 1848. E pentru noi, de sigur, ce a fost un Gabriele Rosetti pentru Italia ce își căuta unitatea și nea-tîrnarea.

În străinătate,

Fie pinea cit de rea
 Tot mai bine 'n țara mea, —

el a spus-o. Dorul de țară-l arde, și une ori el află accente elegiace pentru a-l mărturisi :

Ca'n țeară și aicea e seara senină
 Și-aicea natura de-armoņii e plină,

dar nimic nu se poate asămăna cu ce a lăsat în urmă:

Ducèți-mă iute, ducèți-mă 'n țară,
 Căci pînea străină imi este amară.

Spre părinți —

Scumpa-mi muma și bunu-mi părinte, —

spre soră, frate, spre «leagăn și vatra străbună»:

Acolo e viața plăcută și bună, —

într'acolo-l trage o putere nebiruită.

Cei cinci ani de învățătură, de inițiere în studii, în artă, în frumusețile cerurilor nouă îl apasă:

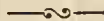
Destul, destul plimbat-am cinci ani a mea 'ntristare
 De la un loc la altul...

Să vie între ai săi, cari sufăr și nădăjduiesc, cari așteaptă
 sfat și ajutor, și nu numai din ceruri! Acolo

Douăzeci de secolii din al lor mormînt
 Vorbesc de trecutu-ți, de faima romină.

Și el știe că este loc pentru orice voință hotărîită în marea
 luptă, care s'a deschis, pentru «Unirea» neamului.

CARTEA a II-a.

Opera politică a emigraților.

CAPITOLUL I.

Condiții materiale și mediu social. Scriitorii romini în exil.

A. SALOANE LITERARE PÂNĂ LA 1848.

Viața scriitorilor romini din tineretul radical de pe la 1840 încoace nu avuse centre de adunare și stătuire, de critică și indemn. Societățile ce înființaseră până la 1848 aveau de fapt un caracter politic, și, chiar dacă ar fi fost întemeiate cu alt scop, însemnătatea problemelor politice trebuia să le câștige și să le stăpânească. Saloanele care se pomenesc în acest timp, saloane în care se convorbia, se danța, se făcea muzică, se jucau cărți, se innodau intrigile de dragoste și se unelia împotriva Cîrmuirii, adunînd laolaltă adevărată și veche boierime cu tineri ridicați, din rangurile boierești de mai jos și mai nouă, prin meritele lor de scriitori, — n'aveau deci un caracter literar propriu zis.

Numai în Moldova, Asachi, sprijinit pe renumele sa literar, ca și pe foaia, pe tipografia sa, pe caracterul de oficialitate al unui «referendariu al școlilor», ținea cerc literar la o dată știută. În frumoasa casă ridicată după planurile sale și purtînd de-asupra intrării o filosofică devisă de pace și «repaos», se adunau scriitorii lingă dînsul, lingă soția lui, o musicantă pricepută, și lingă frumoasa domnișoară de casă, botezată cu poetical nume clasic de Hermiona, — ea însăși traducătoare, — lingă fiii Dimitrie și Alexandru, inițiați în arte și avînd unul din ei și cunoștinți de matematică, dobîndite în Germania, — Dimi-

trie a scris *Impresii de călătorie în țările Caucasului prin Basarabia și Crimeia*, de care va fi vorba și aiurea, și Alexandru, atunci (1858) și el maior, a adăus ilustrațiile (călătoria e făcută în 1846). Se adună poeți ca Dimitrie Gusti, privit ca ucenicul lui Asachi, de și era numai un sarbăd romantic inspirat de Francesi, și ca Sion, apoi oamenii de lume, ca beizadea Alecu Moruzi de la Pechea, care fu întâiul soț al Hermionei Asachi, și, pe urmă, după o scurtă văduvie, tovărășa de viață și de luptă a marelui publicist francez Edgar Quinet¹. Se făcea muzică și se vorbea despre literatură, poate nu totdeauna cu seninătatea care deosebește versurile maestrului clasicismului român².

Tulburările anului 1848 strinseră întâiul laolaltă pe scriitori, ajunși acuma revoluționari învinși, «proscriși» spionați și prizoniți, în alte locuri de adunare și înțelegere.

B. OSPITALITATEA FAMILIEI HURMUZACHI.

La izbucnirea tulburărilor, îndată potolite, din Iași, unii dintre cei cari ar fi vrut mai mult să se amestece în ele, lipsiați: Negri, Alecsandri și A. Rusu veniră numai peste câteva săptămîni din Paris la București, și la Giurgiu, unde merseră pe urmă, ei întîmpinată pe Manolachi Costachi Iepureanu, pe Alecu Moruzi, pe Lascăr Rosetti și Moldoveanu, cari fuseseră liberați la Brăila, după ce suferiseră bătaia cu puștile 'n Iași și expediarea la Galați în briște jidovești. Cu toții merg acum pe Dunăre în sus, se opresc în Banat și de acolo, prin Lugoj, străbat în Ardeal, care numai pămînt de pace uu era atunci, dar tocmai pentru aceia trebuia să fie interesant și ispititor pentru niște apostoli tineri ai Revoluției. Aici aflară și pe Nicolae Ionescu, sonorul orator de mai tîrziu, «feciorul lui popa Ion din Roman» și fratele lui Ioan Ionescu, specialistul în reforme agrare al Republicei ce se întemeie îndată la București; Petrachi Cazimir, Gheorghe Sion se adăuseră la acești pribegi; ba chiar, din Pitești, Dimitrie Brătianu trecu aici, înainte de «liberarea» principatului muntean.

¹ Vezi și volumul publicat de d-na Quinet în 1900, *Cinquante ans d'amitié, Michelet-Quinet, 1825-75*; o analiză de d. O. Densușianu, în *Noua Revistă Română* pe 1-iulie April 1900.

² Sion, *Suvenire contemporane*, București, 1888, p. 449 și urm.

Alecsandri cîntă viitoarea «Romănie» la Braşov şi tipăreşte versurile sale în «Foaia» lui Bariţ¹; la Sibiiu, la Blaj şi Cluj, la Bistriţa se întîlnesc tinerii din «ţară», minunîndu-se de condiţiile cu totul speciale în care trăia pe acestelalte plaiuri neamul lor. Ei fură printre acei cari văzură priveliştea cea mare din «Cîmpul Libertăţii» de pe Tirnave. La urmă, pe cînd Iepureanu şi Rosetti mergeau în Banat ca să caute ostaşi pentru a năvăli în Moldova, cei mai mulţi, Sion, Casimir, Balş, Moldoveanu, şi alţii după ei, trecură în Bucovina, care se făcu astfel sălaşul parlamentului zgomotos al emigraţiei «moldo-valahe»².

În Bucovina, după aceste rătăcirî de la început şi înjghebări întîmplătoare de tovărăşii menite să nu fie, în Bucovina, dar nu la Cernăuţi, de unde holera goni pe pribegi, ci la ţară, la Cernauca, în casa primitoare a lui Doxachi Hurmuzachi, acolo se alcătui pentru întăia oară, fie şi numai spre a trăi puţină vreme, o viaţă comună,—naţională şi frăţească, pe de o parte, literară şi artistică pe de alta, a scriitorilor romîni din toate părţile.

Stăpînul casei, om încă puternic, cu trupul şi mintea, la vrîsta lui înaintată, înţelegea acest rost al soborului de tineri poeţi şi revoluţionari pe cari-i strînsese supt aripile sale, şi într'o scrisoare, păstrată de Bariţ, el înseamnă anume «acest bine că bărbaţii romîni cari simt adînc şi sînt gata a se jertfi pentru naţiunea lor, împinşi de o putere neresistibilă, se cunoscură, se iubiră şi se îndatoriră unii pe alţii, legîndu-se şi unindu-se spre binele neamului, cu legăminte atît de plăcute, precum şi trainice.... Răzleţitul trup al naţiei noastre fără îndoială s'a îndesit şi s'a încheat»³.

Erau acolo cei cincî fraţi, dintre cari Gheorghe e calificat de Bariţ ca un tînăr aşa de inimos, încît «doria să aibă braţe spre a cuprinde cu ele cite un milion de Romîni dintr'o dată»; erau cele două surori ale Hurmuzăcheştilor, Eufrosina Petrinò, din Rusniţa, al cărui fiu va fi cel d'întăiu adevărat poet al

¹ V. vol. II, paginile din urmă.

² Sion, *l. c.*, p. 293 şi urm.

³ Prefaţa lui Bariţ la *Fragmentele* lui Eudoxiu de Hurmuzachi, ediţia românească. V. corespondenţa Hurmuzăcheştilor cu Bariţ, în *Neamul Romănesc literar*, anul I-ii.

al Bucovinei, păstrînd în lira sa note care amintesc moștenirea de iubire pentru neam a familiei sale, și Elisa, soția lui Gheorghieș Sturdza din Dulcești Moldovei. La Viena, aceia dintre frați cari-și făcură acolo studiile de drept, cunoscuseră o sumă de Ardeleni și Ungurenî, meniți a juca apoi un rol mare, bisericesc sau cultural, la ei acasă ori în alte Ținuturi românești,—între ei Ioan Popazu¹, apoi episcop la Caransebeș, cel d'întîi înnoitor al acestui Scaun de păstorie, și Ioan Maiorescu. Decî cu o deosebită bucurie ei îmbrățișară pe tinerii cari trebuiseră a părăsi Ungaria frămîntată de Revoluție: pe Bariț, care, trecînd în Muntenia, fusese oprit la Ploiești, ca unul ce se afla pe listele de proscricție ale Rușilor, fusese dus apoi între puști la Iași, unde un soldat țeran, aflîndu-l povestea, îi făcu drum de fugă, și sosia acuma în Bucovina, fără să aibă mijloace de traiu ori alte cunoștințe; pe Aron Pumnul, sosit și el zdrențuit și flămînd, purtînd pe față povestea suferințelor ce îndurase în fuga sa peste munții Bistriței². Și Cipariu, Iacob Bologa, Grigore Mihali fură o clipă oaspeții curțiilor din Cernauca. Ba a fost poftit acolo, în zădar, și poetul Ardealului, Andrei Murășanu.

Mai mulți erau Moldovenii, și abia dacă lipsiau cîtiva dintre cei mai străluciți fruntași ai vieții politice, sociale și culturale din Iași. Era și un Vlădică: Iustin de Edesa, care se luptă prin «Bucovina» cu Scribani, rămași în țară, cari i se păreau guvernamentali și decî «trădători»; era Kogălniceanu, cu un unchiu al său³, era Dimitrie Ralet, care-și pregătia de aici satirele, pe care le vom cunoaște în altă parte a cărții, împotriva sprîjinatorilor, sfătuitoților și uneltelor lui Mihail Sturza: «Mihail» cel de atîtea ori afurisit; erau Alecu Rusu și Sion, poetul, apoi viitorul mare cuvîntător Anastase Panu, Alecu Cuza, un Domn al viitorului, și Petrachi Casimir, care, lovit rău de puștile miliției în ziua de Mart 1848 a «represiunii» din Iași, era să se stingă în exil, cîntat de doi poeți.

Se convorbia mult la Cernauca, de oameni cari știau din saloanele Iașului meșteșugul convorbirii spirituale, se redactau

¹ Familia lui era de «dincoace», de la Vălenii-de-Munte.

² Versiunile lui Gh. Sion și lui Iraclie Porumbescu despre sosirea lui Pumnul, în cartea citată a d-lui I. Sbiera.

³ V. scrisori ale lui din acest timp în ultimul volum de *Studii și doc.*, VII.

memorii, se alcătuiău broșurii de luptă, se ascuțiau versurile satirelor personale, se întreținea o întinsă corespondență cu cei de acasă, cari trebuiau să dea informații și să răspîndească broșurile, foile volante ale scrierilor ațîțitoare. Iar fetele familiei transcriău, ajutate de musicantul Mikuli, de mai mult timp amestecat în viața țărilor noastre, melodiile poporului românesc, culese de la «cei mai buni lăutari, ce i-au adus din toate părțile»¹.

Încă prin 1849 se împraștie această veselă și vioaie societate, care, în plăcerile spiritului vioiu și harnic, în zbulciul tineretelor, în mîngîierea prietenilor adevărate, putea să uite durerile țării și jignirile personale. Legătura care se statornicise nu se rupse, însă, la risipirea oaspeților cîntătorii și glumeții: sufleteste Bucovina era din nou alipită la Moldova, la întreaga Romînie prin munca fără preget a lui Pumnul, care dădea o întindere și o valoare tot mai mare cursului său, cîștigînd publicul obișnuit, de modă veche, prin așa de potrivite scrieri de propagandă ca dialogul său dintre un tată simplu și un fiu cult, cu privire la natura, obîrșia și cea mai bună scriere a limbii și, pe de altă parte, creînd, prin învățăturile sale, ca și prin însușirile de cinste, de soliditate, de credință nestrămutată, care se vădiau oricui cu toată lipsa lui de mai strălucite mijloace personale, minți nouă, îndreptate în sensul idealului Romînilor de pretutindenă. Și, până târziu, sosiră în Ardeal, în mîinile lui Bărnuț, în ale lui Șaguna ori ale femeilor din Brașov, unite în societate de binefacere și cultură, daruri de bani, de odăjdii, de cărți, trimese de la Cernauca, prin care se vedea că nu puteau fi uitate zilele de împărtășire spirituală între tinerii tuturor provinciilor românești, zburătăciți de o Revoluție grozavă și lacomă de jertfe, dar nu fără urmări mîntuitoare².

C. VIAȚA PRIBEGILOR ÎN PARIS.

Viața pribegilor în Paris ni e cunoscută din scrisorile lui Rosetti, ale altora dintre tinerii revoluționari, din scrisorile lui Eliad ori cele privitoare la dînsul. De-odată, studenții de mai

¹ Prefața lui Bariț și memoriile lui Gh. Sion.

² Bariț, prefața citată.

ierii ori necunoscuții profesorii din București se prefac în celebrități europene, în glorioși martiri cari intrupează durerea unui popor și aduc la cunoștința puternicilor lumii dorințele lui. Eliad mai ales, acela dintre toți care a pierdut mai mult orice măsură, crede că Dumnezeu i-a dat harpa lui David, că neamul lui se ridică până la Radu Negru, întemeietorul prin Constituție al principatului muntean — de aceia se și numește acum, pe lângă: Heliade, și: «Rădulescu»¹; că are puterea de a face preziceri ca «Pitonisa din Endor»². El scrie lungi memorii în limba franceză, află Institutul de editură revoluționară gata să i le tipărească, primește ilustrații de la Danteuil, îndreptări și comentarii de la Sébastien Rhéal (Gayet); un pictor îi va da chipul; un sculptor îi va modela medalia. O tovarășă de suferinți ale exilului și de așteptare a Revoluției, o Italiancă, frumoasă după chipul pe care-l adauge la versurile ei: *Harpa exilatului*³, «Grecca di Roma», după pseudonismul ei, cere de la dînsul versuri, pe care poetul, — într'o limbă românească menită a fi înțeleasă fără ca nimeni s'o fi învățat în deosebi, — nu le poate refusa:

Ardente, creatore a lui Febu rață
Săruto tēnera Ausonia plage,
Si 'n amoru'i estasiat produsse
Filliă demnă d'Italia, de Stael,

și, în schimb, ea, care-i traduce unele cîntări, înalță pe «Romani», pe «di Rumanati il fausto lido» — «fericitul țerm al ...Romanaiilor» —, pe «di Caracal esser sereno» — «fînța senină a Caracălului», dar mai ales pe «G. Éliade», care e una cu soarele din cer:

Fosti in terra come Elio nel cielo,

și poartă «pe plete cunună nouă, verde, de lauri».

La Paris il supără vama, care cutează a se atinge de rufele «exilatului», il supără Legiunea de onoare, il supără și Cîmpii-

¹ V. ce zice însuși în *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine ou sur les événements de 1848, accomplis en Valachie*, par J. Héliade Radulesco, Paris, 1851: «Je connais son père et ses oncles; ils sont Radulesci, d'ici, de Tirgoviste»; p. 145.

² *Souvenirs et impressions d'un proscrit*, Paris, 1850.

³ *L'arpa dell'esule*, Paris, 1851.

Elisei, primblarea obișnuită a unei lumi deprinsă a uita răpede și cele mai grozave nenorociri; îl supără zăbăvile trufașe de la audiența unui «biet ministru de nimica» (*pauvre petit ministre, pauvre homme*) — pe cînd lord Palmerston de la Londra¹ e «nobilul fiu al Albionului». Napoleon, pe care i-l amintește Corsica pe lingă care trece — «înainte, proscris rătăcitor!» — e un «mare ucigaș, înșelător, care escamotează libertățile», un «Bizantin italianizat, un Italian francisat», iar prințul-președinte, Ludovic-Napoleon, e doar un neînsemnat «nepot de Împărat»; Bonifacio al său e de fapt un *Malifacio*. «Popor frances, ești decăzut: ai datoria de a te ridica», strigă el unor găzduitori prea indiferenți pentru sublimul oaspete.

Cu Țarul se află în veche luptă — e un «bastard al Romanovilor»; nu e om în Rusia ca să nu știe cît rău a făcut el căpeteniei acesteia de «Cazaci». Grigore Ghica, noul Domn al Moldovei, o așa de nobilă figură, e pentru el numitul «Ghiga», samsar al străinilor, ca și vecinul său, Știrbeș. Nu numai că pe el nu-l sperie asemenea scăuieșe de mici tirani usurpători, dar tronul însuși i se pare prea puțin. O da, l-ar primi, dacă însă nația, *toată* nația l-ar voi, și, atunci, l-ar sfărîma! «Dacă une ori», scrie acest desprețuitor al măririlor, în «Memoriile sale asupra regenerării românești» apărute 'n franțuzește, la «librăria de propagandă democratică și socială europeană», «dacă une ori gîndul mi-ar veni să aspir la ziua, cînd, înțeles (*entendu*, dar și *compris*) de nația mea, aș putea să ajung până la tron, atunci ambiția mea se înflăcăra: doriām să văd ziua aceia; doriām să mă apropiu de tron, nu pentru a mă urca pe el, ci pentru a-l sfărîma, — *pour le briser!*².

În agitata Capitală a Franciei, în Londra «Albionului», pe Marea, bucuros de furtunii care n'au o măreție mai sublimă decît gîndurile ce simte zbătîndu-se în el, în vederea coastelor Greciei nouă, căreia-i strigă, într'o limbă pe care ea n'o mai înțelege decît multămită școlii: *Chaire Hellas* («bucură-te, Helladă»), la Constantinopol, unde nu află sprijinul așteptat, apoi în insula din Arhipelag unde ai lui îl așteptaū, minioși pe urma zvonurilor că are la Paris o contesă și că se joacă acolo cu aurul, apoi în șederea-i mai îndelungată prin lagărele turcești,

¹ Dimitrie Brătianu corespunde cu publiciștii englezi.

² *Ibid.*, p. 400.

— Eliad ni dă un tip nou, neîntilnit până acum la scriitorii noștri : romanticul politic pierdut în norii sterpi ai sublimului permanent.

Cerlalți, afară de Ion Ghica, prea cuminte, de un Nicolae Bălcescu, prea superior, puteau să-și facă iluzii asupra însemnătății lor personale și să creadă că pot rezolvi jucându-se cele mai grele probleme de știință politică și socială, dar ei erau harnici cetitori de ziare și cărți, zeloși autori de broșuri și redactori de ziare, oameni neastimparați, pe cari multele ocupații ce și le creau îi smulgeau de la primejdioasa privesite a Eului exagerat peste orice măsură. De aceia viața lor sufletească creștea zilnic în putere, în varietate și echilibru, pe cind a cestui alt pierdea tot mai mult adevăratele idei conducătoare, în conruperea răpede a strălucitorului mediu nou.

D. SCRISORILE ÎN EXIL ALE LUI BOLINTINEANU.

În Brusa, în Capitala chiar a Imperiului Otoman, în Insulele Principilor, în colțuri de Archipelag trăiau însă și alți proscriși cari n'aveau nici adorația de sine a lui Eliad, nici fanatismul revoluționar al lui Rosetti, nici nedomolita energie a Brătienilor, nici vioaiele capricii politice ale lui Boliac. Astfel trăia un Al. Zane, ocupat cu cercetări privitoare la tablele cerate și alte subiecte de anticitate romană, — cercetări pe care le tipări apoi într'un calendar bucureștean, de care va fi vorba mai târziu; astfel trăia însuși Bolintineanu. Scrisorile acestuia către Zane, coleg de școală al său, ca și Gheorghe Sion, fiul unei Schină și crescut la școala de la Sf. Sava, ca și Ioranu, alt revoluționar al timpului, — și către doamna Zane, născută Luzzatto, dintr'o familie prietenă cu a lui Ion Ghica, aceste scrisori, în limbile românească și francesă (azi păstrate la Academia Română), ne ajută să cunoaștem *adevărata* viață, intimă, familiară, nepregătită pentru public, a unuia din scriitorii a căror înfățișare literară e mai prefăcută, mai artificială.

După o scurtă ședere la Paris, poetul se afla în vara anului 1852 la Constantinopol, de unde se pregătia să meargă la Mehadia pentru a vedea pe sora sa, rămasă la Bolintin, cu grija

gospodăriei cîmpului. Apoi trece la Brusa, unde era pe la sfîrșitul anului 1854, la Samos, și pe urmă vine iarăși la Constantinopol. Călătorește prin Macedonia, prin Siria — la Ierusalim — prin Egipt — la Piramide —, pe Dunăre, la 1857 apoi în Moldova, — de și dorul lui l-ar duce aiurea, în Franța, Anglia, Italia și «alte țeri». Visează de o foaie politică pe care ar publica-o : odată scria cu Bălcescu la un jurnal oprit în Moldova — iscăbind «Valentin», pe cînd pseudonimul istoricului era Conrad Albrecht¹ —; acum vrea să aibă publicația sa, redactată împreună cu Ioranu, cu Teulescu, Baronți poetul și alții : Nenovici, Maxim, Crețescu². «Manuscrisurile ce le tîrăște după sine ca pe copiii săi» îi dau de lucru și-i fac mîngiere cînd această veșnică rătăcire de om singuratec îl obosește și-l dezgustă. Prin edițiile poeziilor sale, pe care le scot prietenii moldoveni, fără a-i păstra drepturile de autor, se hrănește mîndria sa de poet, care se simte foarte popular, cunoscut nu numai în saloanele Iașilor, care-l primiră la 1857, cu favoruri, și chiar cu daruri prețioase³.

El nu-și pierde însă firea și se gîndește la lucru nou, la publicarea poeziilor și descrierilor de călătorie⁴, la scoaterea revistei pe care, în 1857, fiind la Iași, voia să o publice cu Kogălniceanu și Hurmuzachi, cu Laurian chiar, dacă nu cu Sion, care «nu știu cum să fac, căci este cam rău văzut de toți, și cam la o parte».

Era la 6 Iunie 1856, cum însuși se zugrăvește, «de treizeci și unu' de ani și trei luni și jumătate. Chipul, nici frumos, nici urit, nalt, cu ochii negri, cu un dinte rupt, cu barbă neagră

¹ «Ți-am trimes o mică broșură din jurnalul ce s'a oprit la Moldova, din pricină că a scris într'insul Bălcescu, supt numele de Conrad Albrecht și eu supt numele de Valentin»; scrisoare din 2 Iunie 1852. S'a publicat în *Neamul românesc literar*, I.

² Scrisoare din 5 Februar 1855.

³ V. scrisoarea lui din Iași: «Am atitea pungi ce mi-au dat damele, incit aș putea să le vind la magazie... Toată lumea, bărbați și femei, mă incarcă de daruri... Închipuic-ți că unul mi-a dat un inel de briliant de o sută de galbeni».

⁴ Scrisoarea din 6 Iunie 1856, către Sion: «Dacă tomul de călătorie vă place, voiu tipări și al doilea tom, pe Nil in sus, până la Cataracte și Teba, unde sint cele mai interesante lucruri de văzut și de mirat, și incotro am de gînd să plec».

încă, cu păr cam lung, dar cam rar, prost, palavatic (*sic*), sărac ca un beduin». Dar lăsa bucuros să fie zugrăvit, și trimetea prietenelor «la frimousse du poète de Bolintin» («mutra poetului din Bolintin»). Îi plăcea în tovărășia cutării fete din Constantinopol, o Greacă, Svoronos, simplă, dar cu «ochi de foc», — «brîndușa lui cea neagră». Une ori visa de «o fată neună cu bani, fie cit de urită, numai să aibă spirit», alte ori are sete de o idilă pierdută 'n singurătate. Iată-l acolo în Moldova luxoasă și franțuzește stricată, în care divorțul e curent, fără motive, în care plutesc greoiu infame învinuirii de incest și cu privire la cele mai inteligente femei din familiile cele mai bune, în Moldova unde o maică nu poate trăi, la Varatec, decît «regal», cu «tablouri de artă», bibliotecă de poezii, «covoare turcești» într'un mic palat mănăstiresc, și unde alte călugărițe — aceasta e mindră și curată, sora lui Negri —, știu pe de rost poezii, samănă cu «loretele» și sînt răsprinse de călător numai «de dezgust»: aici în Moldova el nu poate admira decît doar «tipul de gentilom» al lui Ralet, «activitatea prodigioasă» și marele talent oratoric al lui Kogălniceanu, avîntul politic al unei întregi generații. Îl îngrozește și jidovimea, primejdioasă pentru viitor și scîrboasă și în prezent: «pe un milion și jumătate de suflete în Moldova se află 500.000 de Evrei. La Iași sînt 45.000. Pe urmă, în orice oraș, în orice sat, sînt mulțime. Am văzut orașe numai și numai de Jidanii curați. N'am văzut așa lucru de cînd trăiesc. Și atunci iată că, dezgustat de politică, de glorie, de nație, de viața publică în genere, poate chiar de poezie, care-î aduce admiratoare din ochii cărora strălucește bolnav setea de trupul său, — el se gîndește la Svoronos «brîndușa» cu ochii minunați și mintea senină, și el schițează acest dor, pe care nu era să-l poată îndeplini niciodată, sorbit de viltoarea patimilor politice care-l învrîteji spre fund: «Eü insumă am de gînd să mă trag la Chios ori la Rodos, unde, din bani după cărțile ce voiü tipări, să-mi cumpăr o grădină și o casă și să trăiesc în curățenia trupului și a sufletului, însurîndu-mă cu o fată onestă și săracă, greacă».

CAPITOLUL II.

Scrierile liberalilor munteni.

I. REVISTE.

În centrul lor de petrecere din Apus, noi pribegi întrebuintară, cum se știe, toate puterile lor pentru a face cunoscută pretutindeni, în cabinetele miniștrilor, în odăile de audiență ale Suveranilor chiar, în redacțiile ziarelor care formau opinia publică, *România* care trebuia să fie, de la Tisa până la hotarul rusesc, ori măcar de la Carpați până la Dunăre. «Amintirile din pribegie», ale lui Ion Ghica, o culegere de documente și scrisori contemporane, legată printr'o scurtă povestire tîrzie; «Anul 1848», codicele diplomatic al Revoluției și, până la un timp, și al emigrației; «Actele și fragmentele pentru a servi la istoria renașterii României», de d. D. A. Sturdza, unul dintre cei mai tineri printre oamenii cari se împărtășiră atunci din același ideal pentru a îndeplini aceeași muncă, și, iarăși, «Scrisorile din exil», unite cu alte piese, pe care le dădea, acum cîțiva ani, cel mai credincios ucenic al lui Eliad, d. N. Rusu Locusteanu, — aceste publicații ne pot lămuri asupra tuturor fazelor *stăruinței* tineretului românesc din Paris și alte locuri pentru a-și izbîndi dorințele și așteptările.

Aici interesează numai scrisul lor, pus în serviciul *causei*, ori de erau scriitorii cei noi politici: «căsuși», ori de se întreceau, din potrivă, cu dușmănie, cu furie chiar, împotriva radicalilor, a revoluționarilor cu orice preț și a republicanilor cari erau înțeleși de obicei supt acest nume și cari, începînd destăinuirile lor unul către altul cu tainicul cuvînt de «frate»,

le isprăviau cu invocarea zeitelor nouă, vrednice de toate jefele și de toate suferințele, Libertatea, Egalitatea și Frăția, spălate, prin noul izvor de ideal, de sângele care le stropise la 1793.

A. «ESPATRIATUL».

Cei mai mulți, mai neastîmpărați, mai îndrăzneți sînt tinerii liberali, cari-și atribuiau mai ales meritul Revoluției, socotind-o bine condusă de la început până la sfîrșit, glorioasă, disciplinată și folositoare, și cari nu așteptau nimic alta decît o nouă ridicare a tricolorului în București, scăpați de apăsarea rusească, și de brutalitatea Turcilor din noua oștire, de ocupație și mai ales de reacționarismul și lipsa de energie națională a «domnului Știrbei» («Monsieur Stirbey», se scria în broșurile franțuzești de Domnul muntean, care era pentru proscrisii tineri un Domn de partid, unealtă rusească, și un usurpator).

Înainte ca Parisul să fi strins pe cea mai mare parte dintre emigrații romîni, înainte ca ei să se fi adunat momentan în jurul *României Viitoare*, la 25 Mart 1849, Boliac începea, supt invocarea «Dreptate, Frăție», publicarea unei foi revoluționare romănești, care nu se îndrepta numai către «căusași», ori către tineretul rămas în țară, ci și către alți Romîni aflători în grozava crîșă revoluționară, între cari era scriitorul.

«Espatriatul» începe cu această declarație în cel mai firesc stil republican umanitar: «Nu sînt luptele între cutare și cutare nație, între cutare și cutare Împărat: astăzi este o singură luptă în toată Europa; este lupta între libertate și tiranie, între popoli și dinastie». Și Romîni trebuie să tindă, prin urmare, la «libertatea facultăților fizice și morale», și numai la atita. Cari sînt dușmanii? «Reacționarii din România», către cari Boliac îndreaptă o fulgerătoare epistolie, apoi teoreticianii sau slugile absolutismului domnesc, ca Asachi, pe care-l atacă un colaborator anonim al «Espatriatului», — mai scrie la foaie un Gh. B., povestind despre «viața sa de emigrant» și se reproduce cuvîntarea arhimandritului Iosafat Snagoveanu¹; în străinătate, dușmanul cel mare e «panslavismul», dar nu numai el, ci și autocrația în forme europene a Austriei. Boliac știe

¹ «Iosaf Zlagoveanu» aici!

să scrie despre «dinastia sugătoare de sînge», despre egoismul aristocratic» al clasei stăpînitoare, «despre infernala camarilă» care încunjură pe Împăratul apăsător.

Aliații, sînt toți cei ce se luptă pentru libertate, și, pentru că Ungurii se fac a luptă pentru dînsa, cele mai mari laude li se cuvin, de și singele romănesc — al rătăciților! — îi minjește. Ei sînt «eroii frați maghiari, pătrunși de dulcele simțimînt al libertății», «generoșii frați maghiari», cari aū statornicit cu jertfa lor «adevărata libertate în Transilvania». Iar Bem, căpetenia lor, e mai presus de orice contemporan, fiind «marele geniu al resbelului, acel apărător al dreptății și al fericirii omenești», iar, într'o formulă mai simplă: «arcangelul libertății.»

Într'un timp cînd simpatii pentru Unguri aveau doar Boliac și Bălcescu, în cele cîteva luni pe care, pînă în 1849, le petrecu pe lingă dînsii, negociînd cu Batthyányi frăția romîno-maghiară, cînd adevărații noștri frați sîngerau muntele într'o luptă cu adevărat eroică, împotriva tocmai a prietenilor întru libertate ai «Espatriatului», astfel de idei nu puteau prinde.

După douăsprezece numere decî, foaia filo-maghiară din Brașov încetă, iar Boliac, păstrîndu-și părerile, ajunse la urita afacere a diamantelor Coroanei ungurești, încredințate lui și dispărute, — pată neștearsă pe onoarea lui.

B. «ROMÂNIA VIITOARE.»

Tinerii revoluționari din Apus încercaseră a-și face de la început o foaie care să strîngă în jurul ei pe toți luptătorii unei Revoluții, ce nu era, în părerea lor, decît în chip trecător în-năbușită. Cu un frumos tipar se publică la Paris, încă în 1850, «România Viitoare». N-1 1, singurul pe care-l cunosc, are un program iscălit de Nicolae și Constantin Bălcescu, de Dimitrie — însă nu și de Ioan Brătianu, fratele mai mic și mai vioiu, — de doi dintre Golești, de Rosetti, de Ioan Voinescu, de Gheorghe Magheru, — care încercase în 1848 a fi în Oltenia un al-doilea Tudor —, de Moldoveanul Vasile Mălinescu, de C. G. Florescu, de un necunoscut Paleologu. Rosetti pare a fi scriitorul acestui articol de direcție în care se întîlnesc frînturi de fraseologie iacobină: «poporul mare și bun», «răcnetul suferințelor țerii», «Muscalii și ciocoi», «ceasul sculării popoarelor și al biruinței

lor», «ziua preursită», «sentinele ale poporului, dezlipite de trupul lui și răspindite de vijelie pe fața lumii», și așa mai departe.

Mălinescu cîntă «Steagul Romînilor», C. Bălăcescu face politică a zilei, ca și Voinescu. Rosetti se iea la ceartă de departe cu Știrbei-Vodă, Crețeanu înnalță «exemplul de onoare» al pompierilor din Dealul Spirei; se reproduce o Doină a lui Alecsandri, pentru caracterul ei politic, de ură împotriva ciocoiului¹. O notă puternică o amestecă în acest concert de cam suptirile glasuri tinere, Bălcescu cel mare, cînd face teoria dezvoltării naționale a poporului său, privind Revoluția zdrobită, și pe dreptate zdrobită după dinsul, pentru rea chibzuială, numai ca un moment, și nu unul din cele mai fericite, după care va trebui să fie o luptă mai grea, o mișcare cu mai mulți sorți un program de Guvern mai serios. Cum se vede, nu numai alte idei, dar și alt fel de a gândi, altă concepție a politicii și altă nevoie de soluții decît aceia a romantismului liberal retoric. De aceia va fi analizată aiurea, în alt cadru și cu alte tovarășii.

C. «REPUBLICA ROMÎNĂ.»

Peste trecere de cîtva timp revoluționarii hotărîți a scoate o revistă de propagandă erau numai trei: Rosetti, care îndreaptă către orice bun patriot, în numele «direcției», îndemnul de a colabora la această «tribună dupe care fiecare Romîn (*sic*) să poată spune în toată libertatea ideile și credința sa», pentru ca din polemice întîmplătoare să «iasă unitatea, unirea și frăția cea mai deplină și cea mai temeinică», Brătianu și Boliac. Publicația, care apărea în cărțile groase, se chiamă «Republica Romînă» și se tipăria, — de și Rosetti stătea într'un sat, de lângă Douai, — la Dehou din Bruxelles, care-și adusese o foarte frumoasă literă cirilică.

Numărul I din această revistă politică nu l-am văzut nicăieri², al doilea, de peste trei sute de pagini, cuprinde un articol al lui Brătianu despre naționalitate, articol care va fi cer-

¹ Alecsandri, întors din Orientul turcesc, era atunci la Iași, unde-și scria «Suvenirile poetice». V. mai sus, p. 37, nota 1.

² Mi s'a făgăduit însă de un ascultător al cursurilor din Iași.

cetat în legătură cu cealaltă activitate literar-politică a lui. Apoi un lung studiu al lui Rosetti despre Rusia și, în sfârșit, curate fantasii arheologice și filologice ale celui de al treilea «cetățean» și tovarăș, Boliac, care ascunde aceste ciudate elucubrații sub titlul de «Unitatea României», care ar părea să fâgăduiască demonstrații politice. Poetul publicației de propagandă în țară e Crețeanu, care, iscăind L. Fabian, îi dă bucățile: «Speranța», «Fata pandurului», «Mormintele martirilor» și o «Noapte în Carpați», dintre care ultimele două, recunoscute de scriitor și mai târziu, au sinceritate, căldură și avânt.

II. BROȘURILE LIBERALILOR. X

A. CESAR BOLIAȘ.

Cesar Boliac se face în pribegie istoric. Într'o broșură franceză, «Mémoires pour servir à l'histoire de la Roumanie (Provinces danubiennes)», pe care o iscălește «Ancien Vornic, Maire et Préfet» al Bucureștilor și o pecetluiește cu o nouă pecete proprie a țării ce va să fie, «Rumania», având marca Moldovei lângă a Țării-Românești, ba chiar, sus, stema cu dinții de lup a Ardealului, — el dă o descriere a teritoriului național românesc, cu multă pretenție arheologică, mai adesea puțin îndreptățită.

Pentru el Ismail vine de la Zmei și Bucovina de la bucolicul meșteșug al păstorului. E, altfel o lucrare de merit, care ar fi putut să contribuie la răspîndirea în Apus a cunoștințelor privitoare la țerile noastre. Ultimele pagini cuprind un apel avîntat către Europa, cu prilejul Congresului de la Paris, pentru ca Puterile să nu ni refuze Unirea dorită a Principatelor, care ar fi adăugite teritorial cu pămîntul Basarabiei, pentru a formă un Stat puternic, cîrmuit de un «prinț european de rasă latină», cu ajutorul unei singure Camere, «Sfat» «Adunare» sau «Divan»¹.

¹ Academia Romînă păstrează un exemplar din memoriul centigrafat al lui Boliac, prin care înfățișează viitorului Napoleon al III-lea, pe atunci numai president al Republicii franceze, un proiect în vederea întemeierii unui nou Stat pentru nația românească, de obirșie «galo-latină» și numărînd «12.000.000 de suflete» (*Choix de lettres et mémoires sur la question roumaine; 1852 — 6*). Sint innuntru considerații politice interesante cu privire la Fanarioti, la

Ca și ceilalți poeți români aflători în Apus, și el are ambiția de a-și pune scrierile la îndemina marelui public european prin traduceri. Alecsandri publicase în «Revue de l'Orient», XIV-XV, și în «l'Illustration», XXIV, «Mărgăritărele», apoi *Hercule le Fantôme* și traducerea *Bălții-Albe*; o ediție francesă a Poesiilor sale apare tot în Paris. Bolintineanu se traduce și el, căpătînd chiar o prefață de la un critic vestit, care insista însă mai ales asupra caracterului exotic, oriental, al versurilor, de o formă prea puțin obișnuită în literatura francesă.

I. Voinescu prefacă în limba cea mai obișnuită în Apus «Alexandru Lăpușeanu» al lui Negruț¹. Boliac publică în aceiași mare revistă parisiană poemul *Domnul Tudor*, căruia-i păstrează acest titlu românesc²: e o poveste sentimentală, cu multe comparații, câteva tablouri foarte colorate și episoade de călugărite frunoase, care cad la picioarele «Domnului», înduioșat «de farmecul atotputernic al frumuseții nenorocite și al virtuții ofensate». Firește că Tudor, rivnitor de a merge pe urmele lui Mircea și Mihaï, se gîndește la Basarabia, la Bucovina, la Ardeal și la Banat; ba chiar Bitolienii din Macedonia îl recunosc, așa încît e un luptător pentru România de la Tisa la Marea Neagră, în dreapta și în stînga Dunării.

Acest poem și altele apărură în 1857, ca «Poesii» de Boliac, traduse în versuri și prosă francesă: Vaillant îi făcuse prefața.

B. BOLINTINEANU.

Dintre căpeteniile literare ale emigrației, cum se vede, lipsește adesea Bolintineanu, care se ține mai mult la o parte. El cerea la 1855, cu Sirghiescu și Grigore Pereț, a fi primit iarăși în

«ciocol», la ura împotriva Rusiei cotropitoare, dar și ciudățeniile ca acestea: «Les Huns et les Valaques (?) n'ont jamais commis en Europe autant d'atrocités que les Russes dans ma patrie».

Se află și statistice prețioase și o bibliografie, de mare folos, a articolelor apărute prin «Revue des Deux-Mondes» cu privire la «chestia Principatelor».

Articole de ale lui se întîlnesc și în revistele clandestine ale epocii, și n-1 din *Republica Romîna* publică unul despre «Regulament, arhontologie, pravila lui Caragea, condica criminală de la 1851»: el cuprinde o critică vieaie și dreaptă a vechiului regim și dă pe alocurea și cite o informație nouă.

¹ *Revue*, XIV, p. 316

² *Revue d'Orient*, XVIII.

țară¹. Într'un tirziu apoi, el făcea să apară două broșuri politice. Una tratează despre politica Austriei față de Principate și e iscălită numai cu inițiala numelui scriitorului. Ea are interes și prin urmărirea cu de-amănuntul a deosebitelor încercări de anexare din partea Austriei și printr'o serie de portrete politice foarte crude, adevărate numai în parte, dar alcătuiind cea mai aprigă satiră a politicei care se făcea *acasă*, în țară. A doua², purtînd chiar iscălitura sa, e o scurtă descriere în limba franceză a Principatului muntean. Ea are oarecare însemnătate prin aceia că dă aprecieri cu privire la cei mai însemnați scriitori ai timpului său. Se bucură de scoaterea la lumină, — prin călătoria la munte a tinerilor scriitori moldoveni de la 1840, Alecsandri, Rusu (Rouso) și Cuciureanu, a poeziilor poporului și, pentru a lăuda «Miorița»³, capodopera baladei românești, el află aceste cuvinte: «Ce gingășie de simțire în sfătuirea ciobanului care-și roagă mioara să nu spuie că a fost omorît de tovarășii săi! Ce comparații ingenioase și pline de grație întrebunțează pentru a-î povesti moartea!». În Asachi, ca și în Conachi, în Văcărescu cel mai nou și în vechii lui înaintași, din aceeași familie, el vede numai poeți cari au fost cetiți — afară doar de *Dochia* lui Asachi — doar pentru că nu erau alții, și, făcînd încă o excepție pentru *Primăvara Amоруlui* a lui Iancu Văcărescu, repetă, el, romanticul, că toată această poezie are a face numai cu zeii dulci «Cupidon și Venus», ori cu «ochii albaștri sau negri ai unei biete femeii» (cum se uita pe sine însuși! — ca și atunci cînd spune că «o poemă în care nu se află decît o singură strofă bună nu e o poemă bună»!).

Altfel are o notă dreaptă cînd ia în rîs ultimele jucării de versuri fără sens ale lui Văcărescu, ajuns, în brutalitate, «prea romantic», ca și atunci cînd spune că, într'o țară fără spirit public, valorile literare nu pot avea un caracter general, în adevăr național, ci atîrnă de legăturile politice sau personale⁴. În Cîrlova găsește geniu, în Eliad gramatică, în

¹ Documentele Știrbei-Vodă, I, p. 561, no. cxviii; pp. 565-6, no. cxxv.

² A mai scris încă o broșurică pe care n'am putut-o afla.

³ V. mai departe.

⁴ «Tel parti politique veut se servir de son talent»; p. 50. Ride și de critica privitoare la întrebunțarea limbii vechi ori a celei latinisate.

Laurian ultima biruință asupra «panslavismului» în stil (!). Alexandrescu, ca și Negruț și Rosetti, dă bucăți romantice «întunecate și zburlite» și cearcă a imita pe Lamartine, ajutându-și popularitatea prin «fabule politice», mai bune ca ale lui Țichindeal! Negruț e elegant și curtenitor pentru dame. La Boliac el constată lipsa de fluiditate a formei, recunoscându-și energie poetică și închipuire nouă; în Alecsandri vede pe acela care a înnoit literatura românească introducând nota populară, pe care Bolintineanu însuși se arătase așa de puțin în stare o imita. El «și-a pus talentul în serviciul unei școli mai naționale, mai românești și de un gen mai original». E neașteptată prețuirea lui Anton Pann, care «dă în fiecare an o ediție nouă a operelor sale», ca unul «ce scrie pentru popor, pe care-l face să ridă și să plîngă și căruia-î vorbește în limba lui», «căutându-și inspirație în jurul casei, și nu în jurul lumii» și îndreptându-se către acei cari nu cetesc în alte limbi, ca lumea de sus, dispusă abia să cumpere «două, trei sute de exemplare» din poeziile literaturii celei nouă. Și iată ce osîndă dreaptă, dar uimitoare, din punctul de vedere al scriitorului, aruncă el asupra imitatorilor romantismului frances: «*In loc să meargă a-și căuta inspirațiile în sinul patriei lor, în suferințele, în speranțele ei, ei se duc să se inspire pe malurile Seinei sau ale Tamisei: de aceia poeziile lor respiră parfumul funest al literaturii veacului al XIX-lea, sensualismul, îndoiala și descurajarea.*»

Dintre prosatori, Bolintineanu ridică mai sus pe Bălcescu, — mort atunce — care a fost «una din acele inteligențe superioare ce sînt sortite a crea un neam».

Din punct de vedere politic, față de noua crasă ce s'a deschis, el sprijine întemeierea unei Româniî nouă și întregi, simpatice Turciei, dușmană Rusiei, reprezentantă a ideilor francese, care să fie o stavilă în calea slavismului năvălitor, căci, fără mijloacele pe care Principatele le pun la îndămîna oștilor rusești, ele n'ar mai putea înnainta pe vechiul lor drum de cotropire. O suzeranitate turcească, fără protectorat al Rușilor și cu deplină autonomie națională, ar ajunge «Principatelor Unite». Basarabia singură s'ar uni la ele, supt garanția Puteților; o mare operă de reforme, cu «frăția tuturor claselor» — vechiul ideal din '48 al lui Bolintineanu — ar întări Statul cel

noū, în stare a luptă și militar : împotriva Rușilor și în folosul Europei.

Între scrierile politice ale lui Bolintineanu își află cel mai potrivit loc și cărțile sale de călătorie.

Călătoriile în Palestina și Egipt ieșiră cele d'întăiu de supt tipar. Se dau multe pagini de erudiție ieftenă, anecdote asupra tovarășilor de călătorie, «dame bătrîne», «fete ale Albionului», adecă «june englese», etc., accidente de călătorie.

Dar întilnești și simple scene din natura Răsăritului, icoane adevărate ale locurilor nouă ce-î răsar înaintea, caracterisări pătrunzătoare ale străinilor, cu cari vine în atingere călătorul — o bună pagină despre Peroți —, note de moravuri cîștigate printr'o experiență, de cele mai multe ori plăcută.

Arată petrecerea-i în Iafa, la «schitul Grecilor», gol «ca o închi-soare» — tixit de oameni, sălășluiți ca «o laie de țiganî în călătorie, înecat în praf, năpădit de purici călugărești», lipsit de distracții; dar iată călugărul moldovean Ionă, care cîntă «cu flautul doine» din țara lui depărtată și scoate «lacrimi de dor pentru țara, părăsită, dar niciodată uitată». Nicio urmă de evlavie, ci simțul pentru pitoresc, unit cu mîndria amănuntelor istorice și arheologice, care deosebește și pe călătorii francesi din acest timp. Din biserica Sf. Mormânt el iese în ceasul aprinderii luminilor de Înviere fiindcă «fumul lumînărilor îl înneca»!

În Egipt i se trezește dorința de a cînta, și iată-l slăvind pe Cleopatra între «verginile finice» care-î presărau supt picioare «ierihoeene rose». Piramidele-î inspiră cea mai strălucită evocare din toată poesia lui, de la cei

Treî regi ce ridicară aceste piramide,

pană la Cambise, cuceritorul pers, la Antoniu, jertfa iubirii sale, și la Bonaparte :

...Mamelucii zboară prin cimpii cei sălbateci

Ca pulberea în vînt,

Și umbrele lor mute, cu caii lor fantastici

Reintră în mormînt...

Aici copleşirea cu arheologia se face în proporții cu mult mai mari și dă scrierii un caracter de compilație, — altfel într'un

stil ușor și plăcut. Ținând seamă de cât știaă contemporanii, o astfel de operă își avea folosul ei.

Peste doi ani, Bolintineanu însuși tipărește *Călătoriile pe Dunăre și în Bulgaria*. Aici povestirea e, firește, mai personală; chipurile de călători sînt mai exact zugrăvite; întîmplările drumului povestite mai în răgaz; și la ele se adaugă povestirile tovarășilor, după obiceiul școlii romantice; nu lipsesc nici note asupra ultimelor zile ale Revoluției și tristei închisori plutitoare pe ghimii, de care se învredniciră învinșii, dintre cari unul era el, care acum se întorcea, de la Paris, pe la Orșova. Se pomenește totuși cită arheologie și istorie a războaielor ruso-turcești știe să poată afla Bolintineanu cu privire la locurile ce vede, — pe apă până la Rusciuc, unde se pare că veni să-l vadă sora sa Ecaterina, de la Bolintin, iar de aici cu căruța la Șumla și Varna, în primejdie de lupi și de hoști (o întreagă nuvelă, apoi o pățanie personală sînt intercalate cu privire la aceștia). De la Varna începe o călătorie cu vaporul, care nu e descrisă.

Cu călătoriile răsăritene se leagă acea făcută în Macedonia, la 1858, și care se tipări numai în 1863. Începînd cu considerații filosofice asupra naționalității — «credem că, spre a îmbunătăți soarta lumii, trebuie mai întăiu a îmbunătăți soarta națiunii din care facem parte», scrie el cu bun simț —, scriitorul arată ce l-a îndemnat să vadă acel «popor de un milion de Romîni risipiți în Macedonia, Tesalia, Epir și alte locuri», «nobilă ruină a legiunilor ce umpluseră lumea cu gloria lor». Se arată tot odată, fără a pomeni de originea sa macedoneană, punctul de vedere de la care pleacă, și care e numai acela al iubirii de neam, al curiosității simpatice pentru frații răzleți, iar nu al urii împotriva Grecilor, cu cari generația sa aveau un ideal comun: «o naționalitate a formă». Dar «Romîni din Macedonia nu sînt Greci, sînt Romîni; trebuie să fie Romîni; nu este ideia noastră a-i uni cu noi, căci sîntem depărtați de dînșii; nu este ideia noastră a-i ajuta să opereze răsculări. Cugetul nostru este că acest popor de un milion, aruncat în Macedonia, cată să aibă conștiința naționalității sale. Cupa vieții sale poate să fie mică, însă trebuie să fie cupa sa¹»

¹ P. 10.

Găsim o întâlnire cu Eliad, gătit ca Turc¹, pe care-l deplînge, îl înțelege și nu-l lovește, — apoi călătoria pe Mare până la Salonic, îngînîndu-se cu lirice avînturi către Patrie, «maica cea mai mare», și ascultînd cele d'întăiu sunete ale dialectului aromănesc; în locul Engleselor din călătoriile precedente, acum surorii de caritate protestante, «ființe poetice, inspirate», «devenite îngeri», îi mîngieie ochii.

Din Salonic înainte se dau note precise despre locuri și oameni, însemnări dese despre obiectul călătoriei, amestecate cu scurte amintiri istorice. Convorbiri, în ton foarte natural, înviorează expunerea; critice ale stărilor din țară-i dau un gust amar; probe de limbă apar din cînd în cînd; un întreg capitol e închinat datinelor, lămurite prin ale Romînilor de la Dunăre. Fără îndoială că această frumoasă carte e și un document de prima ordine, de și Bolintineanu clasează numai lucrurile aflate din auzite sau comunicate lui la București, căci frigurile-i întrerupseră călătoria, oprindu-l la Monastir. Notele asupra Muntelui Atos sînt de o natură mai generală și artificială.

În sfîrșit un calendar bucureștean din 1858, care mai dă articole arheologice de Zane, prietenul lui Bolintineanu, *potpourriuri*, fără gust, de Pantazi Ghica, probe de poezii populare de lingă București, publică amintirile de călătorie în Moldova ale poetului. El venise din Constantinopol și debarcase la Galați, de unde o iea cu trăsura, visitînd Iași și mănăstirile pe la care fuseseră Alecsandri, Rusu, Cuciureanu la 1840. O lungă convorbire pe vapor a unui mare boier moldovean ocupă începutul acestor pagini. De la Brăila se trece la Vaslui pentru a se povesti lupta de la Podul-Înnalt. În Iași, îl îngrozesc pe scriitor Evreii, în «turme numeroase», cari fac toate «afară de munca pămîntului și îndatoriri către țară». Așezat la Otelul Binder, plin de deputații Divanului ad-hoc, el întrebuințează vremea pentru a vedea, pe jos, cu colegul de petrecere parisiană Brănișteanu, Capitala Moldovei. Boierii i se par mai gata de jertfe în politică decît cei munteni, dar poporul cu totul sărăcit și decăzut. Întilnește pe Ralet, se adună cu Kogălniceanu, «spiritualul istoric», cu C. Hurmuzachi, cu Scribaniș, «ce fac onoare clerului moldovean», cu Rolla și P.

¹ Pp. 10-1.

Mavrogheni, și admiră buna înțelegere a deputaților asupra «chestiilor noi». Prin d-na Zulnia Sturza și maica Evghenia, sora lui Negri, el ajunge a fi primit la Gheorghieș Sturza, a căruî soție era sora Hurmuzăcheștilor, «una din acele rare excepții ce rechemă vechiul timp al damelor romine, care știaū, cu grația cea mai deschisă, să împace virtuțile casnice cu virtuțile patriotice». Se află bine și la Caimacamul Vogoridi, încunjurat, de altfel, «de dame plăcute din familia Negri». Critică rigiditatea aristocratică luată de la Germani și ușurința cu care se strică legăturile de familie.

Prin această carte avem Divanul ad-hoc descris de Bolintineanu; e martur chiar al ședinței în care se votă Unirea.

Urmează cunoștința unui preot bețiv, găzduire la Ștefan Cargiu, vizită la Războieni, — descriere a luptei —, apoi la Tîrgu-Neamț, «Tîrgul Jidanilor», la cetatea pe care o cîntase — întilnire cu Cozadini —, la Văratec, «oraș de călugărițe», la Agapia, unde află iar femei culte și cu «dorul țerii», dintre fetele boierilor ieșite din lume ca să poată trăi boierește frații și să se poată mărita bine surorile mai mari —, la mănăstirea Neamțului, care nu i se pare frumoasă «supt raportul arhitecturii», avînd pe jos cărămizii «ca la băile armenestii» și unde nu-i place slujba rusească, nici «necurătenia, decadența, miseria». La Folticenii, birtul jidovesc îl desgustă: Evreii mergeau pe strade în alaiuri «religioase» «cu făclii aprinse»; cercetează Baia, moșie a înstrăinatei marchise de Bedmar, născută Romincă — aici descriere a biruinței lui Ștefan-cel-Mare. Prețioasele note de călătorie se întrerup astfel.

C. I. VOINESCU. C. A. ROSETTI.

Și I. Voinescu — care moare în Paris — își dă partea, publicînd în «Revue de l'Orient» un articol, de mult uitat, despre datinile poporului nostru: «Coutumes du pays roumain»¹. E o mică parte, privitoare la datina nunților, dintr'un memoriu pentru Michelet, care, cum se știe, a povestit, cu multă curtenire pentru o nobilă femeie și cu multă simpatie pentru un popor robit, episodul revoluționar al întovărășirii de către d-na Maria Rosetti a arestaților din Septembre 1848, duși pe ghimii

¹ Mart, 1854.

în susul Dunării¹. El a tradus în aceeași foaie și «Lăpușneanu» al lui C. Negruț².

Rosetti se dovedește un fin și spiritual polemist, cu ironia unui Paul-Louis Courier și cu acel talent de glumă acoperită, de alusie mascată, care deosebia până acum pe Eliad singur, — în scrisorile sale către Vodă Știrbei (1850-1). El păstrează același ton în *Apelul la toate partidele* (1850) și în *Increderea 'n sine* (același an). În apărarea-i împotriva învinuirilor lui Eliad, «girbov de anî, de știință și de geniu», el are și frumoase mișcări de indignare față de vădite clevetiri și de bănuieli cu totul neîntemeiate, căci greșelile stingăciei se pot deosebi lesne de calculele păcatului.

Partea cea mai frumoasă din aceste scrieri, care, tipărite în format mic, se răspîndiau ușor ca să arăte celor din țară că spiritul din 1848 n'a fost nimic, e critica, în toate ramurile: politică, socială, morală, tăgăduirea tuturor însușirilor unui regim pe care în toate manifestările sale-l urăște. Și blindul Grigore Ghica, lăudat de Eliad, tot om al trecutului a fost, al trecutului căruia nu i se recunoaște nicio însușire: era, în vremile lui, «șeful unei caste corupte și moarte pentru patrie». Cei ce fac parte din ea sînt deprinși în «certuri, desfrînări, lepădături, jafuri și trădări»; se pot asemăna cu «cînele cel flămînd la scaunul măcelarilor, așteptînd să cază sau să-l arunce vr'unul din oasele ce nu va putea vinde»; purtarea lor de la Revoluție încoace e ca a unor «lilieci ai zilelor viitoare, slugi ai slugilor străinului, furî de cele sfinte». Nimic nu se poate ținea mîndru și sănătos lîngă ei, înrudiți cu străinii, închinîndu-li femeile — «care este soțul ce poate zice că copiii soției sale sînt fiii săi?», cînd atîtea din cele mai frumoase și bogate femei ale clasei stăpînitore își «dăruiesc onoarea la patru-cinci străini». Lîngă tronul, ocupat odată de «uriași ai României», iar acum un «scaun putred ce-l vînd străinii celui ce-și vinde mai jos inima», lîngă acești oligarhi putrezi, stă oastea, «cu spatele vinete de nuiete», după sistemul rusesc, stă o țară fără conștiință și fără putere. Nădejdea ar fi doar în acel «Romîn neconrupt, frumos, sănătos, bun, drept și iubitor

¹ *Principautés danubiennes, Madame Rosetti, 1848.*

² 1853. Novembre și 1854, p. 12. și urm.

prin rudenia sa cu pământul», care e țeranul, saŭ, cum îi zice el, cu sinceră simțire, «sfintul mucenic sătean romîn».

Iubitor milos al țerănimii, așteptînd «libertatea noastră de la noi înșine», Rosetti spune, de alminterea, apriat, în studiile sale — o destul de bună compilație după cărți și broșuri franceze — despre Rusia, «lănțuire silnică, nedreaptă, antiumană și nefirească de poporații felurite, care gem supt o autocrație străină lor ca și pământului rusesc», că nu înțelege viață fără naționalitate. O spune măcar odată, însă deslușit: «Cînd poporația nu este de aceeași nație, cînd n'are o unitate morală și o gîndire comună; cînd toți locuitorii nu tind prin natura ei la aceeași țintă, și puterile sociale nu se unesc, nu se strîng toate, firește, de bună voie și într'o armonie deplină, atuncî nu este o nație, ci o adunătură nefirească și prin urmare temporală și periculoasă»¹. Dar acest principiu, cunoscut lui, adaptat de dînsul, nu e rodnic pentru cugetarea sa. Punctul de vedere de la care pleacă totdeauna, nu e realitatea națională, ce cuprinde în ea atîtea părți de trecut, care o întăresc și o apără, ci acela al egalității — «toți oamenii sînt de o potrivă» —, al libertății suverane, al Revoluției izbăvitoare. «Revoluțiunea se cere în numele lui Isus: să-î deschidem brațele... Revoluțiunea n'a tras plugul ei pe niciun pămînt fără ca pămîntul acela, mai curînd saŭ mai tîrziu, să nu fie binecuvîntat de ceruri întru rodirea sa». Orîce Revoluție, înfățișată prin orîce oameni, la orîce popoare. Pentru el aceasta e singura cale prin care se pot liberă și ferici neamurile. E voința națională restabilită în drepturile ei. Nu e de mirare decî că de la o vreme argumentația încetează, ca și sănătatea cugetării, pentru ca romantismul despletit să-și scuture torța aprinsă, înginînd în delir: «O revoluție, geniu uriaș al viitorului, sfîntă trîmbiță a vieții, curcubeu sfînt al lumii celei noi, scînteie sfîntă a sufletului urzitor», etc.².

D. ION ȘI DIMITRIE BRĂTIANU.

De la Ion Brătianu avem, pe lîngă articole în «Republica Romîna», un întins studiu asupra politicei austriace — unul

¹ Rusia, în «Scrierile lui G. A. Rosetti», I, 1837, p. 8.

² Operele politice ale lui Rosetti, ca și cele literare, au fost adunate în *Scrieri din juneșe și exiliu*; vol. II e din 1835. Rusia a apărut și deosebit la 1837, — fiind scrisă la Douet lîngă Nantes, în August 1852.

bine studiat și ținut într'un ton măsurat. Apoi, în «Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis le traité de Paris» (1857), el combate firmanul de convocare a Divanurilor ad-hoc, firman care călca, în forma sa de «imbroglio», tradiționalele drepturi de autonomie ale țerii. Informația e neîndestulătoare — i se pare că Vlădicii de pe vremuri erau aleși într'un fel de «Cîmpul lui Marte» —, și tonul e al unui inspirat, cum e mai adesea tonul lui Rosetti: «Europa feudală, monstru cu o mie de capete... Europa democratică din veacul nostru modern și căreia libertatea i-a dat aripi pentru a merge dincolo de Oceane, să iea cu sine toate popoarele în vârtejul civilizației sale»¹.

Totuși acest tînăr înrîurit de modă era un harnic cetitor, care ajunsese a cunoaște istorici ca Michelet, Thierry, și chiar pe Schafarik, și el simte o deosebită mîndrie că poate întrebuița terminii și formulele școlii științifice sociale din Franța acestui timp.

El știa mai bine decît Rosetti că «a trăi ca nație este cea d'întăiū condiție a unui popor». Urmărind «România liberă, una și nedespărțită», el își dădea seamă că «sufletul României nu se poate manifesta decît în unitatea națională». Naționalitatea o cercetează el științific în elementele ei reale, și articolul din «Republica Romîna», n-1 2, îi deslușește astfel esența: «O nație mai înaintea de toate trebuie să aibă un pămînt al ei, pe care să se poată hrăni și desvolta și pe care, prin apropierea lui la trebuințele sale, ajunge a-i pune pecetea geniului său. Atunci numai pămîntul acela face parte din nația aceia ; atunci ea este datoare să-l apere ca însuși trupul ei». Mai bine nu se poate rosti nici astăzi această fundamentală axiomă : păcat că o nouă politică n'a putut izvorî dintr'însa !

Dimitrie Brătianu porni o corespondență cu emigratul ungar Daniel Irányi în *La Presse*, și aceste scrisori politice ieșiră, la 1851, sub titlul de *Lettres hongro-roumaines*, și în broșură, adunate de scriitorul politic Henri Valleton. Încheierea acestuia Brătianu era aceasta, potrivită cu crezul frăției universale a revoluționarilor : «Să ni dăm mîna, fraților, peste mormintele martirilor noștri», — dar, e drept, după alcătuirea unei întregi «Români»

¹ Se cere și toată Delta Dunării pentru Romîni.

și pentru strângerea Statelor naționale desăvîrșite într'o «Confederație dunăreană».

De la D. Brătianu mai vine o broșură cuprinzînd scrisori politice schimbate cu Dudley Stuart ¹.

Cele d'întăiu scrisori sînt însă cele mai însemnate prin aceea că și față de Unguri — nu numai față de Ruși — se pune hotărît chestia românească, se exprimă dreptul «României» viitoare de a-și avea hotarele ei naționale firești, — orîcît de mult, din camaraderie revoluționară, ar întinde Ungariei libere, cuprinsă și ea însă în stricte margini naționale, o mîna frățească, fie chiar și peste mormintele, încă așa de proaspete, ale unor morți nerăzbunați.

E. ION GHICA. V. BOIERESCU ȘI ALȚII.

Deosebit în multe puncte de aceea cu cari făcuse Revoluția fără să se fi putut amesteca însă și în conducerea ei, Ion Ghica-și expune — supt pseudonimul G. Chainoi — părerile într'o broșură care după titlu ar avea să se ocupe numai de ultima ocupație rusească înaintea anului 1848 ².

E și o analiză serioasă și metodică a regimului politic, social și economic adus de Regulamentul Organic. Apoi o critică a Domniilor regulamentare: Bibescu-Vodă în Muntenia, Mihai Sturza în Moldova, — acesta din urmă tratat mult mai blînd decît obișnuit, din cauza amintirilor recunoscătoare ale scriitorului. Grigore-Vodă Ghica are «inimă» și «intenții bune»; pe cînd Știrbei e învinuit de corupție, lăcomie și intrigă.

Sînt pagini asupra literaturii, însemnate prin judecata ce cuprind. Poesia populară, «poesie de hoți», scrie Ghica (*de brigands*), dar «în stare a emoționa Europa», a fost strînsă de Alecsandri, într'o «culegere minunată», «strînsă și îndreptată (*corrigée*) de el», care a dat literaturii noastre și balada cultă. La Alexandrescu, un prieten, recunoaște «marea concepție», dibăcia spirituală în fabulă; lui Millo «imensul talent dramatic», lui Bălcescu «imaginația vie, inima caldă, spiritul adînc, cugătărilor înalte», stilul curat și bogat, lui Văcărescu chiar — tîrziu omagiu! — un «suflet tînăr și original». Numai dușmanul

¹ Și în Armand Lévy, *La Russie sur le Danube*, Paris, 1853.

² *Dernière occupation des Principautés danubiennes*, Paris, 1853.

Eliad iese maltratat: e un negustor de literatură, lipsit de idei și gust, care-«și țirește în noroiu poesia».

Nu se împacă de loc cu «roșii», proscrisi teoreticienți, cari «visează o confederație generală a Republicilor naționale din Europa», în care partea Rominilor ar fi fost «de la Tisa și Dunăre până la Marea Neagră», și nu se învoiește nici chiar cu aceia cari caută un prinț german pentru noul «regat daco-roman». Lui îi ajunge respectarea capitulațiilor de către Poartă față de un Principat unit, avînd o Adunare parlamentară de proprietari. În această privință, el anunță și o lucrare anume, care n'a apărut niciodată.

Însemnătate mai mult din punctul de vedere al dreptului internațional are broșura lui V. Boierescu, pe care o precedează o prefață a profesorului său, marele Royer-Collard însuși, care ne sfătuiește a desăvirși cît mai răpede «răscumpărarea și liberarea proprietății țeranilor, educația lor religioasă, morală și politică, ridicarea lor cît se poate mai iute la nivelul tuturor locuitorilor țerii, formarea unei bune miliții naționale, care va pregăti pe a unei puteri armate regulate». Acestea sînt, de alminterea, și încheierile lui Boierescu, care-și propune însă înainte de toate să arăte că țerile noastre n'au pierdut niciodată suveranitatea lor după strictul drept al ginților¹. După o expunere, răzimată pe Vaillant, pe Bălcescu, pe note ale lui Boliac despre monede, el precizează un program național moderat, în care e vorba de miliții ca ale lui Mircea, de împroprietărire cu despăgubiri pentru proprietari, de autonomie comunală, de separația puterilor, de responsabilitatea ministerială, de Adunare legiuitoare unică, ale cărui hotăriri să intre în putere după al treilea *veto* al stăpînitorului și care să aibă dreptul de război și pace; se cere suprimarea pedepsei cu moarte, chemarea la cetățenie a tuturor — cu excepția Evreilor din Moldova, al căror număr presupune «măsurî speciale» —, organizarea dreptății, a administrației și școlii, autonomia întreagă, Unirea și prințul străin. Visul «României» republicane, îndeplinite fulgerător printr'o misiune a entuziasmului, era de parte și de dînsul, cum se vede.

¹ *La Roumanie après la traité du 30 mars 1856*; Paris, 1859.

Lucrarea lui A. G. Golescu despre chestia țerănească, pe care a văzut-o și înțeles-o și Ion Ghica, dar care n'a fost tratată decît de acest scriitor și de N. Bălcescu ¹ —, e un răspuns la o broșură, întărită cu statistice, prin care «conservatorii» în materie socială căutaŭ să apere privilegiile lor, — *État social des principautés danubiennes* ².

Golescu, care se sprijine pe documentele de curînd publicate în Principatele amîndouă, e pentru răscumpărarea părții de moșie a țeranului, dar, puțin aplecat să facă revoluționarism egalitar, el înseamnă cu mîndrie că șapte familii boierești sînt acelea care au ridicat steagul tricolor în Iunie 1848.

De la un alt Golescu, Ștefan, avem cîteva pagini de combatere a unuia din manifestele lui Vodă Știrbei, acela prin care făcea de-a dreptul procesul Revoluției ³.

C. Filipescu, alt conducător al mișcării de la 1848, a publicat și el, în 1854, după deschiderea chestiei Orientului, un memoriu cu privire la viitorul «țerilor dunărene» ⁴. E, ca și Ion Ghica, pentru o pămîntescă suzeranitate a Turcilor, pentru o autonomie modestă, apărută și împotriva Rusiei și împotriva Austriei. E un moderat acest sfios care nu îndrăznește a-și iscăli cartea; și, oprindu-și gîndul de a merge pînă la România mare și deplină, cerută de colegii săi, el îndrăznea chiar, în cea d'întăiu redacție a scrierii sale — schimbată apoi în acest punct —, să declare, cu privire la Ținuturile românești pierdute, că «faptele sînt îndeplinite, și provinciile Basarabia, Bucovina și celelalte vor rămînea cîștigate pentru Rusia și Austria, precum Alsacia pentru Franța» — «viitorul era să-l dezmintă —, «precum insula Jersey și Gibraltarul pentru Anglia».

În sfîrșit punctul de vedere al foștilor Domni se cuprinde în aceste broșuri neiscălite: *Les principautés roumaines devant l'Europe*, al cărui autor, A. Sanejouand, e Bibescu ⁵, doritor al

¹ *Abolition du servage dans les Principautés*, Paris, 1856.

² Se citează și o lucrare a lui G. A. Mano, *Examen du quatrième point de garantie*.

³ *Un mot sur le manifeste de M. Stirbey*, par St. Golesco; 1850, 12 pp.

⁴ *Mémoire sur les conditions d'existence des principautés danubiennes*, Paris, 1854.

⁵ Ediție falsă scoasă în Iași la aceeași dată.

unei Domnii deosebite pentru fiecare principat; tot el pare a fi scris, după un an, *Quelques notes sur la Valachie*¹.

În *Quinze années d'administration en Moldavie*², Mihai Sturza înșiră, fără a se îngriji, pe această cale, de viitor, reformele și îmbunătățirile de administrație și gospodărie făcute de dînsul.

Până și o femeie contribuie la felurimea acestei literaturi politice: pe lângă ce spune întimplător despre noi Dora d'Istria³, fiica Banului Mihai Ghica, arheologul, și măritată, — rău și scurt măritată, cu un Colțov-Masalschi de peste Prut⁴, pe lângă broșurile de amintiri din vremea ocupației rusești scrise, cu simț, curiositate și plăcere, de Francesca din mica nobleță — de Soubiran, soție a unui beizadea Ghica, — ea putea iscăli cu mîndrie, în văduvia ei de persoană tină, «princesse Aurélie Ghica»⁵ — întilnim de la o Sturza, născută Ghica — «contesă», născută princesă — o carte serioasă, închinată numai nouă. În «Régime actuel des principautés danubiennes», ea critică regimul lui Mihai Sturza și, tratîndu-și neamul de «ceară moale», de «copii», ea cere înlăturarea influențelor fanariotice, Domn străin și o soluție a chestiei rurale.

III. PRIETENII STRĂINI AI «CAUSEI».

Străinii cari se interesează de noi, ne sprijine și ne sfătuiesc, ar putea da ei singuri subiect unor cercetări interesante. Vail-

¹ Paris, 1857.

² Paris, 1856.

³ N. la București, în 22 Ianuar 1828.

⁴ De ea însă *La nationalité roumaine*, în «Revue des deux mondes», 15 Mart 1859. Apoi articole în *Il Diritto* și în *l'Illustration*. În cunoscuta-i carte *La vie monastique dans l'Eglise orientale*, Paris, 1855, ea-și arată dorința de a vedea libertatea țeranului romin. Capitolul despre Romince în *Les femmes d'Orient*, Zürich, 1859, e vrednic de toată luarea-aminte. Această cetitoare neobosită, care știa uimitor de multe lucruri, se ținea în curent cu literatura țerii sale de naștere, și ea citează aici poeziile populare ale lui Alecsandri și *Melodiile intime* ale lui Crețeanu. Toți poeții și scriitorii, noi și vechi, apar în nota de la p. 28. A doua ediție din *Vie monastique* (1858) are știri prețioase despre mănăstirile noastre: Căldărușani, Cernica, Neamț, Văratec, Hurez.

⁵ *La Valachie moderne*, Paris, 1850; *La Valachie devant l'Europe*, 1858; *Lettres d'un penseur des bords du Danube*, 1852.

lant, vechiul Vaillant de la Sf. Sava, care adaugă acum la numele său adausul senzațional «de Bucharest», traduce din Bolintineanu, Negruț, Văcărescu, Asachi și Eliad, din Cuciureanu și Facă, Alexandrescu și Boliac, ba chiar și din uitatul Paris Mumuleanu, în broșura *Poésies de la langue d'or* — față de Latinii limbii de «oc» și «oïl» din Franța, noi sîntem pentru el, Dumnezeu știe de ce, Latinii ai limbii de «or»¹.

P. Bataillard, care avea de gînd să vie în Moldova pe la 1847, condus de Bălcescu, «tot așa de mare prin patriotismul său ca și prin eminentele sale calități de scriitor, de erudit și de istoric»², duce lupte cu Grigore-Vodă Ghica, pe care-l judecă prea slab, și cu Eliad, «omul plin de ură, ambițios și meschin» (*pusillanime*)³.

Edmond Texier face, în 1856, un «apel» la congres în favoarea noastră⁴; Rhéal-Gayet, de care a mai fost vorba, prezică «emigranților romîni» «Învierea popoarelor».

Să nu uităm pe Alfred Michiels, autorul unor tratate, foarte cetite, despre politică; pe H. Desprez, care încă din 1-iulianuar 1848 vorbește de numele lui Negruț, asemenea 'n «voiniciune și libertate cu vechile *fabliaux*», de al lui Alecsandri, «care face să învie poeziile populare cu o rară fericire și o mare originalitate»; el stăruie pentru România liberă în hotarele Daciei.

Între cărțile scrise de străini trebuie așezate și broșurile aceluși Romîn, care, cum s'a spus, nu s'a mai întors în țară, Gănescu, «Ganescò», care iscălia și cu pseudonimul «Théo»⁵.

Întilnim și povestiri al căror subiect ar fi luat din viața românească: «Carru-Boi, nouvelle traduite du moldave par X»,

¹ Cărticica e din 1851. De la el și *Turckie et Russie*, dedicată Sultanului, 1854.

² *La Moldovalachie dans la manifestation de ses efforts et de ses voeux*, Paris, 1856; din «Revue de Paris», p. 33, nota 1.

³ De el, și *Les principautés de Moldavie et de Valachie devant le congrès*, Paris, 1856.

⁴ V. și *Essai d'une bibliographie historique des provinces danubiennes*, de J. M. Quérard, din foaia sa «Le Quérard», Paris, 1857.

⁵ *Coup d'œil sur l'administration de la principauté de Valachie*, par un Valaque; Bruxela, 1854; neiscălit; *La Valachie depuis 1830 jusqu'à ce jour, son avenir*; 1855, *Diplomatie et nationalité*.

Marioula — Măriuca —, «nuvelă moldovenească», de Léo Joubert¹, *Loxandra* — Luxandra — «nuvelă valahă» din 1630, de Adolphe Royer².

Cu mult mai sus decît aceștii publiciști, competenți numai în marginile unei anumite informații și avînd un interes de curiozitate, se ridică marel studiu al lui Edgar Quinet, care fu în curînd ginerele lui Asachi, despre Românii. Puternicul predicator al ideilor Revoluției gîcește unde nu știe, — și știe doar din Șincai, pe care însuși mărturisește că l-a căpătat numai foarte tirziu. Pe lingă lămuriri generale, într'un stil puternic, despre obirșia și dezvoltarea neamului nostru, el dă judecări asupra literaturii și culturii românești. Îi plac scriitorii cari merg la țară să caute limba cea bună: «Acolo, supt coperișul de papură al țeranului, ascultîndu-i plîngerile, *doincele*, ei caută să afle din nou adevăratul tipar al limbii strămoșilor, neschimbat, nestilcit prin neologismele orașelor mari, și e neîndoielnic că au și adus din aceste legături cu ciobanii, cu plugarii, părți uitate din graiul lor, care par a fi luate vii din anticitate», — și între aceștia pune și pe Asachi, «cel mai vechiu dintre poeții lor de astăzi». Iar, pentru viitor, pe *această* cărare să meargă nația. «Nu vă căzniți atita după spirit. Rămîneți încredințați că nu veți secera decît ce ați sămănat.»

IV. IDEILE «NAȚIONALE» ALE LUI N. BĂLCESCU.

Articolul lui Bălcescu din «România viitoare» se deosebește în concepție și de sentimentală Republică roșie a lui Rosetti ori Boliac, și de constituționalismul oligarhic, represintînd rațiunea politică de Stat, sprijinită pe protecția turcească, a lui Ion Ghica și chiar de naționalismul științific fără basă istorică și înțelegere a trecutului al lui I. Brătianu.

El pleacă de la conștiința celor «optsprezece veacuri de trude, suferințe și lucrare a poporului român asupra lui însuși», moștenire folositoare, frumoasă și sfîntă. În ea trebuie de făcut o alegere, tăind doar crăcile moarte ale vechiului copac, în stare încă a se hrăni cu puternicele-i rădăcini. Nu urăște «boie-

¹ *Siècle*, din 7—11 Novembre 1850.

² *Europe littéraire*, III, 1854.—N'am avut la îndămină colecția acestor fol.

rimea», ci ar fi bucuros de dînsa, dacă s'ar fi păstrat cum trebuie, cum îi trebuie, adecă, neamului. «Bogăția și asuprirea» i-a «degradat» însă pe fruntașii prin singe ai țerii. Fanariotismul, care iea în stăpînire Statul, crearea clasei de «ciocoș», cuprinzînd pe orice aventurierii auz izbutit,— acestea-î sînt urite de moarte.

Astfel s'a alcătuit o clădire de privilegiu și nedreptate care strivește un popor vrednic de viață: «mare și monstruoasă clădire de tiranii puse una asupra alteia, și toate răzimate și apă-sînd pe popor, pe țeranul muncitor», care se coboară tot mai jos «prin robie și sărăcie». Aici, și nu în «tiranie», nu în influența rusească, nu în ifosurile boierimii nouă, nu în intrigile de Curte, nu în păcatele lui Mihael Sturza ori lui Știrbei-Vodă e izvorul tuturor relelor, larga rană din care pornesc toate durerile.

Deci, programul se impune de la sine. Nu e vorba, cum pareă a crede unii «moderați», de crearea unei clase *politice* de mijloc, între boierimea ghiftuită și țerănimea lihnită, demoralisate amîndouă prin situația lor anormală: «Sînt unii moderați, cari propun, ca o transacție, ca să se întinză drepturile politice la starea de mijloc, la negustorime numai, adecă a se întocmi un Stat negustoresc sau orășenesc, fără a se gîndi că aceasta ar fi a reincepe epoca Fanarioșilor, căci, acum ca și în acea vreme, starea de mijloc la noi e străină. Numai întocmind Statul românesc său democratic» — îndeplinind, spune el aiurea, «întregirea Romînilor, vecinul, șerbul veacului de mijloc, în drepturile sale de om, de cetățean și de nație» —, «putem absoarbi clasele corupte de sus în popor și a întineri și împuternici Statul».

Revoluția a pus problema rurală, problema socială, marea problemă românească, dar a pus-o rău, — cum, de altminterea, o silia și împrejurările. Nu prin democrație se va ajunge la unitate națională, ci o viață democratică, prin liberarea, înălțarea, cultivarea poporului, o astfel de viață va izvorî din unitatea națională odată îndeplinită. În puterea unui «drept imprescriptibil», pentru liniștea lumii și mulțămirea legiuită a unui popor, pentru îmbogățirea culturii universale cu un nou suflet național, care cere un trup potrivit cu el, pentru toate acestea se impune astfel «o nație puternică și liberă, prin dreptul și datoria noastră, pentru binele nostru și al celorlalte nații».

«unirea într'o singură nație, unire la care [Romîniî] sînt meniți prin naționalitate, prin aceeași limbă, religie, obiceiuri, sentimente, prin poziția geografică, prin trecutul lor și, în sfîrșit, prin nevoia de a se păstra și de a se mîntui».

Pe ce cale se va ajunge însă aici? Prin rugămintî la oamenii mari din lume, prin memoriî la toate Curțile, prin stăruință la toate cabinetele, prin anticamere, cu articolul în mînă, la toate redacțiile? O, nu! Această cale, urmată de mai toți frații «căușași», se pare înjositoare și nepractică, în același timp, pentru această inimă mare, acest spirit nobil, acest caracter mîndru. «In zădar veți ingenunchia și vă veți ruga pe la porțile Împăraților, pe la ușile miniștrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot.»

Un popor simte, prin conștiința lui, ținta spre care trebuie să rîvnească și o atinge prin silințele lui. «Fiți gata», strigă deci Bălcescu tovarășilor săi, «fiți gata de a lua voi, fiindcă Împărații, domni și boierii pămîntului nu dau fără numai aceia ce li se smulge.»

Conștiința națională se crează prin cultura națională. Aceasta pot s'o aibă cițiva numai; de la dînșii ea se poate răspîndi, cu toate foloasele pe care le aduce credința și aplecarea de a jertfi pentru dănsa. Ceî «puținî aleși» însă au datoria de a nu ținea pentru dînșii numai lumina care poate arăta unui neam întreg drumul spre mîntuire, de a nu se isola într'o energie rece și stearpă. «Sprijiniți inimile slabe și îndoioase», se spune celor ce nu înțeleg cît cere de la dînșii interesul solidarității naționale, «propoveduindu-li adevărul care luminează și dă putere». Iar, dacă ar cere pribegie, lipsă, batjocuri îndurate, singurătate tristă, ce are a face? «Suferința e condiția esențială a dezvoltării morale», — în ceia ce privește un om singur sau mărețul lucru care înseamnă o nație.

Bălcescu a vorbit o singură dată străinătății printr'o expunere în franțuzește a chestiei esențiale, chestia economică.

Ideile lui căpătară, astfel, o manifestare mai deplină mai bogată, și, în același timp, mai metodică și mai științifică, în broșura pe care o tipări la 1850, în Paris, supț titlul «Question économique des principautés danubiennes», — la început memoriu destinat Porții și, în urmă, mijloc de lămurire pentru publicul apusean.

Se arată aici vechile împrejurări, începînd, firește, de la Romanî, se trece la regimul Regulamentului Organic, analizat pînă în cele mai mici amănunte, la ideile celor mai înaintați dintre tineri.

Proprietatea zădarnică, storcătoare și primejdioasă a boierului e atacată fără cruțare. Ea i se pare scriitorului numai «temnița în care închide pe țeran pentru a-l exploata prin el însuși, prin argații sau prin arendașii ei». Străinii o vor moșteni: «Violairea dreptății și legii economice a adus ruina generală a boierilor și țeranilor în folosul aventurierilor străini».

Încheierea e că trebuie substituirea dreptului real al posesiei dreptului nominal al proprietății. Astfel nu e vorba de «abolirea, ci de crearea proprietății», potrivit cu principiul că «datoria societății bine organizate e a da fiecăruia din membrii ei întâiî solul, apoi capitalul necesar culturii aceluși sol». Oamenii s'ar face astfel harnici ca altă dată, căci popoarele «leneșe sînt popoarele robite». O instituție de credit, alcătuită din casele comunale, lipsite de sarcinile de pînă acum, «ar împrumuta țeranilor, pe garanții mici, capitale ieftene» și i-ar ajuta să cumpere vite, pluguri și sămînță. Pentru plata prețului de răscumpărare, s'ar lansa un împrumut cu 5% dobîndă, avînd ca asigurare chiar pămînturile ce trec în stăpînirea țeranilor¹.

Nu-i era indiferent nici lui Bălcescu, cum nu putea fi indiferent nimănuia din emigrații, cum nu poate fi indiferent unui popor în orice împrejurări s'ar afla, ce cred alte popoare despre Romîni. Dar hotărîrea lui, exprimată în chiar cea d'întăiî declarație, era să lumineze pe ai săi asupra chemării lor așa cum ea se desface și din nevoile zilei actuale și din amintirile trecutului. Pentru aceia mai ales se hotărî el a scrie *Istoria lui Mihai Viteazul*.

Ea era în legătură cu studiile sale de pînă atunci, care priveră mai ales istoria militară, dar și aceste studii fuseseră provocate de o idee politică a sa, de aceia, repetată acum, cu mai multă energie, după o dureroasă experiență, că neamul nu se poate ridica decît prin sine, prin puterea sa suflătoare, dar și prin puterea armelor sale. Cu izvoare pe care le cu-

¹ Reproducem aceste rînduri din *Constatări istorice cu privire la viața agrară a Romînilor*, 1908; pp. 57-8.

noștea de mult și între care nu putea, acum mai bine decât înaintea, să deosebească esențialul de secundar și adevăratul izvor de acel turbure, Bălcescu lucră decî la noua și marea sa operă, în care înțelegea să cuprindă două învățături și două idealuri: organizarea militară a Romînilor și, ca o urmare a ei: Unirea lor într'un singur Stat, așa cum fusese acela pe care Bălcescu trebuia să creadă că Mihaî Viteazul îl crease, pornind, el și tovarășii săi, de la o stare de spirit care abia în aceste timpuri nouă ajunsese a se răspîndi, înriurind acțiunile politice.

Atîns, după rătăcirile sale prin Ungaria¹, după zbciumurile și lipsurile pribegiei, de o boală de piept care era să-l răpuie răpede, Bălcescu nu pierdu din vedere o singură clipă scrierea acestei cărți, care ajunse din ce în ce mai mult rostul însuși al vieții sale. La Paris, la Hyères, unde fu silit să caute mai mult soare și aerul învietor al Mării, el urmări, în tragedia fără speranță a vieții sale, tragedia eroului de pe vremuri, care putea da îmbărbătare, prin biruințele sale, prin trecătoarea lui izbîndă, dacă nu prin nenorocitul lui sfîrșit, generației care acum se afla în luptă. Numai la urmă, cînd puterile-i slăbiseră cu totul, el părăsi ocupația iubită a ultimilor săi ani. Îndată muri, în otelul Trinacria din Palermo, abia trecut de 30 de ani, lăsînd neisprăvită o mare operă, care numai mai târziu, — în întregime, târziu de tot — putu să înriurească în sfîrșit conștiința națională.

¹ E dus cu ghimia la Semlin. De aici trece, cu Boliac și Al. Goleșcu, la Sibii și Brașov. La Belgrad petrece ultimele zile din anul 1848 și cele d'întăi din anul următor. Pleacă de acolo spre Trieste. Apoi se duce la Constantinopol, cu un Bălăceanu. Pornește în April spre Ardeal ca să facă liga romino-maghiară a Libertății. Îl aflăm pe rînd la Belgrad, Panciova, Mehadia, Dobrițin, Pesta (Iunie). La 14 Iulie face tractatul cu Guvernul lui Kossuth. Din Pesta ajunge la Orșova, pleacă spre Lugoj, cu Boliac, intră în Hațeg, ajunge la Murăș, e prins de Ruși și scapă. Din Cîmpeni, îmbrăcat ca Moș, se întoarce la Panciova, la Pesta. Prin Viena trece la Paris, unde e în Octombrie. Face (1850) o călătorie în Londra. E bolnav în August. Vorbește, la 15 Maiu 1851, studenților romini din Paris despre luptele Romînilor din Ardeal. Petrece vara și toamna la Ville d'Avray și în insulele Hyères. În toamna anului 1852 pleacă spre Constantinopol. Din Malta trece la Neapoli și Palermo: unde moare la 17 Novembre. V. *Schițe din literatura romînă*, 1; și în *Revista Nouă* pe 1891; Ovidiu Densușianu, în *Noua Revistă Romînă* pe 1-iu April 1901; *Ateneul Romîn*, 1894, p. 353: testamentul lui Bălcescu.

V. IDEILE «CONSERVATOARE» ALE LUÎ ELIAD ȘI ALE PRIETENILOR SĂI.

În sfârșit Revoluția dă și o revistă «conservatoare» care nu putea fi decît a lui Eliad, și anume din acel timp, cînd el părăsise cu totul Apusul pentru a umbla prin taberele turcești cu fesul în cap și o uniformă asămuită de dușmanii cu a unui cavas-bașa, ca delegat al emigrației stîrnite de intrigile rusești. Împărțit pe «secții» încă de la început, *Conservatorul* apărea într'un număr dublu, pe două luni — *Republica Romînă*, a celorlalți, se publică potrivit cu sosirea «materialului trebuincios» —, în Decembre 1856. N. Russo, credinciosul cel mai devotat al lui Eliad și, adăugim, acela care, spre onoarea lui, i-a păstrat cu mai multă pietate memoria, tipărindu-î, mulți ani după moartea fostului locotenent domnesc, tristele și meschinele «Scrisori din exil», Rusu-Locusteanu dă, decî, un lung studiu despre «dreptul public» românesc, în legătură cu vasalitatea față de Turci și începînd de la Traian însuși, nu fără a da une ori și știri istorice folositoare¹. Ilusiile, destul de interesante, de altfel, ale lui Eliad, despre constituția primitivă românească, «Republică creștină, militară și patriarhală», cu «așezămîntul redigiat de cei doi capi aliați Radu Negru și Banul Mihaî» (!), cu Domnul-duce și cele douăsprezece «jurisdicții sau județe, ca semiușiile lui Israel», sînt împărțășite de ucenicul său. Suzeranitatea și autonomia sînt cele două puncte de căpetenie din program.

Se reproduce broșura lui Eliad, iscălită «Ioan Prosdociu», «Ioan care așteaptă»... ceia ce nu era să vie niciodată, și se fac comentarii care arată că nici în Turci, călcători ai Auto-nomiei, prin ultimul firman cu privire la alcătuirea Divanului ad-hoc — Eliad voia o «Adunare generală» după Constituția înaintașului său Radu Negru —, nu mai pune această mică ceată de înăcriși speranțele de până atunci, rămîind doar ca ele să se sprijine pe «mamele și surorile noastre, ale căror străbune au produs Mirci și Razi și Mihaî și Ștefanî» ori pe popor, care e chemat să arăte «că înțelepciunea și prudența sa nu vine din romanțurile franțuzești, nici din Chaumière-a din

¹ La p. 57, despre persoanele, dintre boieri, care iscălită memoriul către Napoleon I-ii.

Paris, nici din inspirațiile Petersburgului și Venei, ci de-a dreptul de la Dumnezeu», fără a exclude din această noțiune a poporului pe «boierii de județe, negustori, meseriași, sătenii, preoții, profesori, bărbați de știință, de arte și de litere». Boieria e definită într'un articol, foarte interesant și plin de amintiri folositoare, al lui Eliad, pentru care ea «a fost ca un templu de adamant de cea mai rară și minunată arhitectură, ce după timp fu impresurat de toate părțile de atâtea cocioabe și taverne de trafic, încît i-au acoperit, și nu i se mai văd, nici splendoarea materiei, nici frumuseța formei»¹. Ba e vorba și de catolicism, de propaganda catolică la noi, amestecată cu vechile invective împotriva lui Ion Ghica, care a făcut «pact cu Iesuiții» în vederea Domniei ce va să fie.

După șapte numere, alcătuiind un «period I», venia apoi cel de-al doilea, cu același amestec de bun simț și de sofistică, de spirit și trivialitate, de știință și închipuire și, în sfîrșit, de chestii mari, de anecdote și de polemici mărunte, — păstrînd însă aceiași basă politică, pe care o vom cunoaște și mai bine analizînd scrierile din exil ale lui Eliad: «Constituția lui Radu Negru, cel mai vechiu monument constituțional», etc. și armonia socială răzimată pe respectarea întregii moșteniri a trecutului². Autonomia, Unirea «Domniatelor», «Adunanță constituantă a țerii», «Guvern electiv» sînt cererile din urmă ale foii în care Eliad și Russo nu se pot despărți, unul fiind numai răsunetul, umbra celuiilalt. «Democrații» și «socialiștii» îi sînt dușmani de moarte.

Foaja înceta în Iulie 1857, fără să fi exercitat vre-o influență, dar lăsînd literaturii românești pagini care nu pot fi uitate.

Acest mai puțin însemnat printre pribegi, N. Rusu-Locusteanu stă neclintit lângă Eliad. Cînd, în sensul revoluționar, dar nu exclusiv al tinerilor, vorbește despre împrejurările bucureștene din 1848. Élias Régnauld³, el sare îndată 'n aju-

¹ P. 116.

² Tractatul din Paris e pentru el «o violație flagrantă a dreptului nostru autonom»; p. 8.

³ Traducere românească de I. Fătu, Iași, 1856: *Istorie politică și socială a Principatelor române*. Cartea e o compilație după Vaillant, Ubicini, St. Marc-Girardin, Billecocq, Bălcescu, după broșuri și articole de revistă. De același, *Mystères diplomatiques aux bords du Danube*, Paris, 1858; cu citații din *Conservatorul lui Eliad*.

torul «șefului» său, tipărint o lungă broșură francesă, de peste 200 de pagini, pline de citații, scoase mai ales din scrierile lui Eliad însuși, pentru a dovedi că activitatea acestuia în zilele Republicei nu poate fi criticată cu temei. Această lucrare, tipărită la Bruxelles, *Suile ou supplément à l'Histoire politique et sociale des principautés danubiennes de Mr. Elias Regnault* (1855), poate fi socotită, de altminterea, mai mult ca opera lui Eliad însuși, care-și descurcă socotelile și cu tinerii republicani și cu Ion Ghica, pe care-l face a se coborî — și încă după mărturisire proprie — dintr'un bragagiū, ba chiar și cu Golești, cari ar fi și dinșiți tot produse ale școlii «rominofanariote», incapabili de jertfe pentru țară și rămași boieri lacomi de venituri; Tell e un soldat de veche modă rusească, «pervertit» de Ghica și de «exemplul Revoluției Vladimirescului», care însă a știut să mintuie «măcar bine», pe cînd Magheru «nici n'a început bine», fiind un om fără carte și un boierinaș de Ținut. Doar Grădișteanu și Zosima dacă află îndurare înaintea neînduplecatului judecător, — bine înțeles pe lingă Rusu însuși.

Operele politice ale lui Eliad sînt redactate, parte în limba francesă — cele d'întăiū —, parte în românește. O înșirare și scurtă analiză a lor precedă expunerea ideilor cuprinse în ele, care alcătuiesc crezul interesant, curios în orice cas, al lui Eliad în exil.

Souvenirs et impressions d'un proscrit (1850). E o descriere de călătorie spre Paris, apoi pe Mare la Constantinopol și de acolo, cu agrementul unui naufragiu, îndărăt¹. Expunerea e în frase întretăiate de un lirism care numai rare ori atinge frumuseța, — Bruxela e pentru scriitor ca «o tînără măritată în hainele ei de nuntă, fericită de iubire și de speranță». În Grecia el salută pe Arominii cari s'aū luptat pentru liberarea ei: Bociari, Grivas, Giavellas, dar i se pare că samănă bine cu Temistocle, — și cu dînsul. Și prin această carte, menită străinilor, rătăcește vechea lui părere că trebuie de creat, de compus o «limbă-simbol, o limbă regeneratoare a naționalității».

¹ Din Paris plecă apoi la sfîrșitul lui Iulie 1851; în August era la Chios, unde rămase aproape un an, după care-și reluă rătăcirea; v. *Scrisori din exil* și darea de seamă despre ele în *Ținutul*, 4 Mart 1893.

*Le protectorat du Czar ou la Roumanie et la Russie*¹. Critică pătimasă, cu amintiri personale.

*Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine ou sur les événements de 1848, accomplis en Valachie*². E o foarte folositoare lucrare, prin expunerea largă, colorată totdeauna de interes personal, a împrejurărilor în care a fost amestecat.

Biblia sacră (1858). Traducere în limba și ortografia proprie,— «în limba regenerată, din zilele noastre, în limba combătută iarăși de fiii periciunii, de teocapili, de o parte³ și de ateii, de alta» — cu lungi excursuri pretențioase, care tind să arăte în autor un geniu omniscient.

Issachar sau laboratorul, scriere socială, politică și literară. Amestec cu neputință de descurcat de amintiri, atacuri personale, teorii metafisice, cu această declarație preliminară: «Misiunea acestei scrieri va fi spre a arăta durerile Rominului în genere, nevoile și aspirațiile lui». De fapt, scriitorul tinde a face un sistem din vederile sale politice, un «echilibru între antitese»: «Drept, datorie, autoritate, libertate, guvern, popor, conservăție, progres», «între focul despoților și între focul demagogilor sau anarhiștilor», «nuntă între ambele principii correlative, paralele și simpatice». Nu un *juste milieu* banal, ci o subtilă operă de înțelepciune politică.

Mergînd mai departe, el stabilește egalitatea filosofică între «dreptate, religie, știință, de o parte și adevărul, de alta».

Venim acum la crezul politic al lui Eliad în exil.

Rusia e pricina tuturor nenorocirilor,—Țarul, «Arhi-Calmucul cel roșu», «Anticristul septentrional», «Ursul uralian».

Politica ei de cotropire o înfățișează în țerile noastre «Romino-Fanarioții», «venetici din Fanar și din Bulgaria», oameni de o diabolică șiretenie, în fruntea cărora stă generalul Mavros și ginerele său Ion Ghica, Suții ș. a. Ura se îndreptă și împotriva femeilor lor, care sînt numite «doamne romino-slave, cărora li zicem cocoane».

¹ «Par J., témoin oculaire des événements qui se sont passés en Valachie de 1828 à 1840»; Paris, 1850.

² 1851. Sînt iscălite cu numele întreg: «J. Héliade Radulesco».

³ Atac împotriva lui Șaguna care desaprobase introducerea în Scriptură a graiului artificial.

Ei au înșelat, au «descîntat» și «îmbrobodit» «tinerimea credulă și generoasă», «țingăii». Crescuți prin străinătate, «copii nevrîsnici, trimiși de părinții lor spre învățătură», lipsiți de noțiuni reale, «Fanarioți francisați»—numiți astfel în cuvinte grecești chiar,—și «muscăliți», ei, «declamatorii de libertăți», n'au fost alt ceva decît «uneltele inerte ale despotismului Nordului». Aceasta au dovedit-o la 1840, cînd s'au amestecat în complotul bulgăresc de la Brăila, «o cabală țariană». În 1848, tineretul moldovean a servit pe Ruși, ieșind cu tricolorul din curtea consulatului rus, — otelul Regensburg, în care s'a ținut Adunarea, era *in fața* consulatului¹. În Muntenia, ceia ce Eliad însuși a început, declarația armată de la Izlaz, era numai un mijloc de a opri întinderea «anarhismului moscovit», prevenind o revoluție rea prin alta bună, cuminte, națională, anti-rusească. Totuși Ioan Ionescu, «sărutînd pămîntul», ar fi îndemnat «să dea să omoare pe cine are pămînt».

După începerea pribegiei, «democrații», «cavalerii vînturătorii», cari au «prepus de crimă gravă», și-ar fi însușit banii publici. Cererile lor de acum sînt neîndreptățite și obraznice. «Pui de Fanarioți să meargă să învețe pe Transilvanii și Bănățenii rominismul?!»². Se țin de banchete și certuri, frecventează cluburile, Piața Sorbonei și a Teatrului, «cafenele și circiume ca la *Chaumière* — cînd soarta unui neam e în discuția lumii!»³. Astfel ei «frații», «căușaii», nu mai sînt decît «turburătorii de meserie prin Londra și prin Paris»: de și «întortolați cu numele de liberali, de progresiști, de naționaliști», totuși numai «comedianți grotesci și fără talent», «Tartuși declamatorii»⁴, «arhinebuni», cari nu știu că «numai legile naturale sînt eterne, numai ele sînt drepte și liberale, pentru că numai ele vin de-a dreptul de la Dumnezeu». Și el înfățișează tipul revoluționarului cu cravata «înfoncată, dezmățată», cu «veșminte desfăcute», «mina pe mustăți», «innălțat din umeri, fițuit și îngîmfat din coate, înțepat și rățoit la mers», ori «răsturnat în trăsura» —

¹ Totuși Kogălniceanu, Alecsandri, sînt citați și laudati, aiurea, de Eliad.

² Eliad se coboară până la porecle, numind pe adversarii săi: Gunoiescul, Terfelegul, Zgîia, Ologul, Berlicocò, Rodin; scrisoare către Calinic, episcop de Rimnic, 1850; în *Epistole și acte*; cf. *Issachar*, p. 63.

³ *Ibid.*

⁴ *Issachar*, p. 7, nota 1.

cu un «ris sardonice și hidos», care strigă «jos boieria» și apasă pe sătenii, «omuleț», «ciocoiu împelițat», neștiutor de ale țerii, de limba, trecutul și drepturile ei¹.

După 1848 a venit la putere Domnii fără legitimitate: un Știrbei, un «Ghiga», «proconsulii», «gospodarii», «trădătorii», «beii», «gospodarii».

Ce trebuie în loc? O politică în adevăr creștină — «relegea e garanția legii» —, inspirându-se de la propaganda «proletarului-Dumnezeu», care e Hristos. De altfel Hristos și «Popolul» sînt aceeași ființă, întrupată acum în el, Eliad — «ați urit și ați crucificat pe Crist; de ce să nu mă urască Romîni?»²: «Răstignitul ești tu, Popole»³. E și politica lui Radu Negru, un Romul «creștin răsăritean», care a pus Biblia la temeliea vieții naționale.

Cu Turcii să se respecte tratatele. Din partea lor, ei au greșit însă, chemînd, în locul vechii Adunări, statornicite de... Radu Negru, Divanuri ad-hoc.

Să avem un Domn ales pentru fiecare Principat, «după vechile stipulații cu Poarta». Alegătorii să fie toți, iar nu cei 77 de privilegiați. Unirea i se pare un vis nebun sau o șarlătanie rusească; la «Dacia» nu vom ajunge niciodată; și totuși numai ca Dacie întreagă ea ar avea un înțeles. Altfel n'ar fi decît «preziua încorporării definitive cu Rusia», un «marafet gospodaral» stîrnit de alde «Ghiga» și Știrbei, sau chiar o «fată bastardă, ieșită din adulterul Franciei cu Țarul».

Străin să nu se aleagă — îl înțelegem noi de ce —, fiindcă «Prințul străin va veni cu cîți calici după dînsul»: el nu poate fi decît «rus sau rusesc, austrian sau austriac».

Boieria să rămîie. Doar «boier e vorbă cuvioasă», spune el în scrisorile sale. E numai împotriva prinților noi, «Prinții Zamfiri» și «Peneși Împărați». Adevărata boierie, a coborîtorilor «Senatului» lui Radu Negru, e o parte din «averea dejă

¹ În felul lui Eliad scrie Aricescu, care, într-o *Istorie a Cimpulungului*, care nu e lipsită de informație folositoare, întrebunțează pe Balzac, pe George Sand, pe Moise, David, Osian și Wilhelm Tell, ca să arăte cum Scheienii de la Cimpulung sînt de prin anul 700 și cum, apoi, datele de 1290, 1594 și 1848 sînt cele mai însemnate din istoria noastră pentru că amintesc pe Radu Negru, Mihael Viteazul și Rădulescu. — Aici și etimologia: Nămăiești = nemo est!

² *Scrisori*, p. 43: mai sus se comp-rase cu Aristide și cu «toți profesii».

³ *Epistole și acte ale oamenilor mișcării romine din 1848*, Paris, fără an.

realisată», și în care trebuie să se vadă o condiție a progresului, din instituția democratică, și totuși «adevărat aristocratică», a timpurilor de la început, până nu venise «aristocrația ereditară», «evghenia, prostituata apocaliptică», aducînd ranguri goale și stricînd vechea rînduială bună care îngăduia unui «sătean în opince» să ajungă Marele-Logofăt Nestor.

Eliad e și pentru «burghesul pămîntean», care-l susținuse și care mai credea în el.

Cît privește pe țeran, «săteanul laborator», el e bun, a rămas bun, — moral pentru că e creștin. Sărac, el e însă mîndru; incult, și-a păstrat inteligența; robît, n'a uitat ce e vitejia. Lui Eliad îi place să amintească mișcarea țeranilor spre o mai bună stare socială și politică, «revoluția» din 1821 a lui Tudor.

Pe el se poate răzima o democrație cuminte ¹.

---

¹ *Souvenirs*, partea a II-a.

CAPITOLUL III.

Literatura politică a pribegilor moldoveni.

După împrejurările din Mart 1848, și în Moldova se dezvoltă o literatură politică. Ea se deosebește însă foarte mult de cea care se face de către pribegii munteni, deși crezul celui mai însemnat dintre Moldoveni, Kogălniceanu, e identic cu acela al lui Bălcescu, represintantul concepției naționale organice între emigrații din București.

Aceștia lăși sînt revoluționari cari n'aŭ putut face revoluția lor, cari n'aŭ fost în stare măcar să stea înaintea Domnului urgisit de dînșii. Înșelați, loviți prin trădare, răniți și amenințați, în chiar viața lor, de dînsul, ei aŭ a face mai puțin, în setea lor de răspăltire, cu Rusia, cu tirania europeană, ci ura lor, îndreptățită din toate punctele de vedere, dar menită să îngusteze cercul lor de vedere, se îndreaptă împotriva lui «Mihail» apăsătorul, lacomul, vîndutul străinilor, fiul vitreg al Moldovei, care urmărește cu toate mijloacele puterii pe frații săi mai curați și mai buni.

I. «PLUTARIHUL» LUI RALET.

În Bucovina, adăpostul celor prigoniți de Domnie, se scrie astfel o întreagă literatură politică, avînd un caracter de satiră personală, împotriva lui Vodă și a spionilor, a înteiților și a uneltelor lui.

Aici și o poezie politică se ivește, se dezvoltă din vechea fabulă cu aluși, din începuturi, nu totdeauna spirituale, dar însemnate pentru cunoașterea spiritului epocii, — ca «Sfatul

domnesc la anul 1846» și «Deputatul în provincie» (1847), cu versuri ca acestea, în «darea de seamă» a «represintantului țerii» :

La palat,
Ca deputat,
Cu miniștrii am mîncat
.....
Toți au dreptul a tăcea
Și 'mpilați a rămînea, —

ori ca «Ziua bună a lui Mihaî către deputați»¹.

Sînt multe din aceste producții anonime, pe al căror autor nu-l putem recunoaște și care au o factură destul de slabă, ca *Marsiliesa* moldovenească, ce sună așa de slab :

Supt Domnia lui Mihaî,
Gem Romîni, strigă: vai!?

ca *Ungaria* și *Moldova*, în care, după idei mai obișnuite în București, e vorba de unirea întru Revoluție a celor două țeri în sfîrșit liberate², ca *Suspînul Moldovei*³ și *Unellele protectoratului*, împotriva lui Duhamel. Dar Kogălniceanu a spus mai târziu că istețului Dimitrie Ralet i se datoresc cele mai multe și cele mai bune din aceste cîntece politice, mai ales cele cuprinse în culegerea care circula în foî volante, purtînd în ironie titlul de *Plutarhul Moldovei*.

Întilnești aici, în caracterizarea lui Costin Catargiu, lui Petrachi Asachi și a altora mai mici, versuri foarte bune. Cutare «lucește a putrejune în a palatului noapte» și i se face astfel chipul :

Blind ca motanul ce trage a' lui unghii singeroase,
Îți tănuiești răutatea cu zicerî politicoase...

Și nu e singurul rînd energic. Mai aflăm altele de aceeași putere :

Urmele-ți sînt însemnate cu dărmări și cu ruine
.....
Cînd ea numai te ajută din abuzuri să-ți scoți pine
.....

¹ Toate în ms. 21 al Academiei Romîne.

² *Ibid.*, p. 217.

³ *Ibid.*, p. 249 și urm.

⁴ *Ibid.*, p. 80 și urm.

Luī Petru Asachi :

Știind numai c'o să cadă prin faptele-ī vinovate,
Petrule, atunci de sigur te vei lepăda 'ntr'o noapte,

Luī Catargiu :

Cind frații tăi gem în fiare, cind Moldova singerată
Supt un tiran făr' de lege plinge 'n doliu imbrăcată.

A. BROȘURILE LUĪ ALECSANDRI ȘI KOGĂLNICEANU.

Alecsandri se preface în polemist și scrie și el broșura sa în prosă împotriva unui Domn, căruia, ce e drept, nu-ī datorią nimic. Incepînd cu formula revoluționară solemnă : « În numele Moldovei, al omenirii și al lui Dumnezeu », el aduce o serie de învinuiri pe care însă nu știe să le lege într'un sistem. E iscălit ca « mädular a' comitetului de obște » pentru redactarea Constituției noului regim.

Kogălniceanu pare a fi scris broșura « Mihail Sturza, partida națională și comisia ». Aceasta ar dovedi-o unele foarte frumoase expresii ca : « Împărații nu-s niciodată așa de departe ca să nu afe în sfirșit crimele, și Dumnezeu așa de sus, ca să nu le poată fulgera », apoi felul atacurilor ce se aduc beizadelor Grigore.

El a dat însă critica cea mai bogată, sprijinită pe cele mai puternice argumente de drept și de istorie, formularea cea mai precisă și cea mai luminoasă tilcuire a dorințelor care, în Mart 1848, erau să se infățișeze de către tineri lui Mihai Sturza, în cărticica sa : *Dorințele partidei naționale în Moldova*, o adevărată Evanghelie a naționalismului moldovenesc ¹.

O parte d'intăiū din acest indignat și călduros răspuns la nota din Iulie a Rusiei, care ne numia o « pretinsă naționalitate », căreia tinerii fără minte ar vrea să-ī creeze o țară cît vechea Dacie, cuprinde atacuri generale și, de sigur, exagerate : e vorba de suferinți de care « niciodată, și în timpurile cele mai barbare, strămoșii n'au cugetat măcar », de moartea, bănuită de scriitor ca silnică, a Mitropolitului ; mai departe, Sturza e tratat de « zaraf învălit în haine domnești », de crocodil, șerpe, stîrv, mișav, vampir, prigonitor al culturii, pro-

¹ August 1848.

fanator al mănăstirilor, din care face temnițe, ocrotitor de «biurocrați» și de spioni. Se apără Adunarea din Mart, care e pentru autor o Constituantă, menită să aducă «reșezarea în legalitate», potrivit cu o «suveranitate» care niciodată n'a fost pierdută.

Dovedirea acestui fapt ocupă o bună parte a cărții. Pentru întâia oară se atacă fățiș, constatându-se că Turcia e «cu mult mai dreaptă și mai mărinimoasă», politica Rusiei, care n'avea alt drept decît acela de a ne sprijini ca tovarăși întru creștinătate. Și o intervenție de acest fel am plătit-o de ajuns cu jertfe de bani și sînge, făcînd cu puțință prin supunerea de bună voie a țărilor noastre înaintarea oștirilor Țarului în Răsărit. Căci Romîni, cu «frații lor în dureri și în nădejde» din Balcani, au fost «pedestalul pe care Rusia și-a întemeiat colosală putere» împilătoare. Înaintările rusești, noi le-am plătit «cu înșesita pustiire a țărilor noastre, cu sîngele nostru, cu sărăcia familiilor noastre, cu primejduirea țerii și a driturilor noastre», cu sfășierea teritoriului național. Pierderea Bucovinei către Austria e pusă tot în seama Rusiei, care și-a răsplătit astfel, cu avere străină, aliata. Smulgerea Basarabiei, «a toată Moldova din a stînga Prutului», e înfierată ca protivnică «principiilor a orîce drept public și privat». Regulamentul Organic, care «nu poate nicî într'un chip să facă fericirea țerii», e reprob, ca unul ce ni răpește dreptul, desăvîrșit, de a rîndui singuri lucrurile noastre. Vorbește cu minie de «consulii censori», cari jignesc și apasă, fără să apere măcar de birurile plătite de cîte opt ori. În zădar s'au pus, până în urmă de tot, atîtea speranțe în Țar, al cărui nume venia doar, pentru noi, după al lui Dumnezeu.

Precum e și îndreptățit, neamul își va da o altă orînduire. Cea ce a pretins în 1848 e numai cea mai simplă formă a aspirațiilor sale: respectarea momentană a unei legi impuse, care va trebui întregită întăiu, până va putea fi înlăturată la urmă, în toate elementele ei pe care nu le-am voit.

În această operă nu se va pleca de la principii generale, de la entități metafisice și postulate de filosofie politică. Nu, — Regulamentului chiar i se înseamnă păcatul că «ni-au tăiat toată relația cu trecutul». O nouă Constituție va trebui să le înnoade iarăși: «a ne întoarce la acele instituții a căror origine

este din pământul nostru», *adaptându-le* numai altei vremi —, fiind, în același timp, «expresia năravurilor și nevoințelor țerii». Căci, din studiile sale, scriitorul știe că am avut «Domni mult mai naționali decît cei de astăzi, Guverne mult mai neatințate decît acelea de acum, libere numai cu numele».

Se va atinge cu hotărîre chestia rurală, înlăturîndu-se orice urme de *vecinătate*, de șerbie. Să înceteze odată sprijinirea Statului întreg numai pe «acel mai sărac, pe acel ce n'are al lui decît trupul său, adecă pe locuitorul sătean», care «numai acesta plătește pe Domn, care nu știe de dînsul, pe administrator, care-l fură, pe judecător, la care niciodată nu cere dreptate, pe slujitor, care-l ține supt biciu, pe militar, care n'are ce să-i apere, căci țeranul n'are nimic al lui supt soare, nici măcar bordeiul unde își odihnește obositele mădulări». Numai așa se poate garantă și viața țerii chiar, căci iubirea de dînsa nu se poate întîmpina decît «acolo, unde patria își tratează fiul cu o de o potrivă dreptate și dragoste, supuinđu-i la aceleși îndatoriri și drituri». «O nație care numără numai 3.000 de oameni înzestrați cu drituri și averi, singurii adevărați cetățeni, nu merită acest nume.»

Ca și robia, boierescul trebuie desființat, «făcîndu-se proprietari pe toți gospodarii săteni», cu despăgubire pentru proprietarii moșiilor, chemînd astfel la o adevărată viață pe aceia cari aū fost până acuma doar «instrumente de muncă în mîinile Guvernului, a' proprietarilor și a' posesorilor de moși, în practică lipiți încă pămîntului, pe care de sute de anī il lucrează în folosul altora», și făcînd din ei prin dreptate și ocrotire, generoasă și harnică, în adevăr «nădejdea și puterea patriei». Proprietarii inși — dacă nu voiesc ca această chestie «să se hotărească fără de noi și cu vărsare de sânge» — vor folosi din «îmbunătățirea radicală a acestei stări», care a «înruit pămînturile cu sudorile lor». Ar trebui citate în întregime, mai ales azi, aceste rînduri de adevărată și curajoasă înțelepciune politică.

Unirea e «cununa tuturor, cheia bolții». Dar ea nu va tînde să cuprîndă provinciile luate de Puterile cele mari, «spre a se reconstitui vechea Dacie». Ajunge nediscutabila unitate a unei «naționalități de 8.000.000 de Romîni, pe care o avem de opt-

sprezece veacuri și care a resistat tuturor viforelor ce au trecut peste țerile noastre într'această lungime de timp¹.

Domnul va fi ales. I se va scădea lista civilă, acum uriașă. Îl vor încunjura miniștri responsabili.

Adunarea nu va mai cuprinde funcționari sfoși sau lacomi. Ea va avea dreptul de inițiativă și va putea singură să împartă răsplătiri.

Se cer, firește, toate libertățile de care se bucură neamurile ajunse la o dezvoltare modernă. Ca și Boierescu, Kogălniceanu vrea forme noi de organizare în toate ramurile. Primește juriul și chiar garda civică, și e cel d'întăiu care propune înlăturarea pedepsei cu moartea și a bătăii. Îi trebuie judecători inamovibili. Prevede și impozitul proporțional.

Cu scrierea lui Kogălniceanu nu numai că revoluționarii moldoveni își exprimau dorințele într'o formă sistematică și desăvârșită, dar se dădea și un program întreg pentru prefacerea în sens modern a țerilor noastre.

---

¹ Se pare că prin Nicolae Istrati Guvernul lui Mihai Sturza a încercat să zădărnicească efectul cuvintelor lui Kogălniceanu. O broșură, care se dă a fi tipărită la București și poartă, pe lângă inițialele N. I. și altele: M. K. pentru a se părea că Istrati s'a întovărășit cu Kogălniceanu ca să o scrie, — *Căința increderii în boierii aristocrați și sfinta hotărîre de a nu-i mai crede* —, încearcă a înfațișa toată mișcarea numai ca efectul nemulțămirelor unei aristocrații ambițioase. Kogălniceanu protestă îndată, arătînd că scrierea e a vre unui «ticălos spion, cine care mușcă furiș». Sînt interesante știrile despre el, cuprinse în această «Scinteie de deșteptare» (Viena, 1848): «Petrec o viață cu totul romantică, însă foarte puțin odihnită... Mă aflu în Moldova întors, sănătos și slobod încă».

CARTEA a III-a.

**Literatura din țară de la 1848 până la agitațiile pentru Unire.
Regalitatea literară a lui Vasile Alecsandri.**

CAPITOLUL I.

Literatura din principatul muntean (1848-53).

Pe cînd pribegii cei noi redactau în străinătate memorii, broșuri de informații, cereri de ajutor către Europa, blestemați împotriva «gospodarului» sau chiar a «gospodarilor» cari stăpîniau acasă, și scriau satire indignate împotriva învinșilor de la 1848, cari-î învinseseră la urmă cu ajutorul străin, — supt blînda cîrmuire a acelor gospodari, cari, de fapt, se ținea de gospodărie și — mai ales Domnul muntean Știrbei — dăduseră o direcție practică, urmată cu o deosebită hărnicie, cu multă pricepere și cu un patriotism netăgăduit, o literatură de un anume ordin se dezvoltă în Principate.

E tot așa de puțin literatură, în adevăratul înțeles al cuvîntului, ca și aceia pe care o fac, în depărtare, emigrații. Cel puțin aceasta, venind de la oameni cu mai puțin talent, ce-î dreptul, e scrisă în românește, pe cînd nevoile cauzei fac ca o mare parte din literatura, de un mai mare avînt, de o mai mare valoare ideală și de o frumuseță de formă superioară, a celor izgoniți și înstrăinați să fie scrisă în franțuzește, înlăturîndu-se astfel, propriu vorbind, din comoara scrisului nostru.

Această literatură «de acasă» e în legătură cu cerința, de neînălțurat, a ziarului și a școlii, care începuseră a trăi din nou, cel d'întăiu supt o censură îndurătoare, chiar și în Țara-Românească, cealaltă supt o deosebită îngrijire iubitoare, după statornicirea liniștii și scăderea rostului, un timp hotărîtor, al oștirilor străine.

I. ȘCOLILE MUNTENE ȘI MANUALELE LOR.

Reorganizarea învățămîntului public se face în Domnia lui Vodă Știrbei, la 1850. Se înlătură eresia formei franceze pentru cunoștințele superioare, eresie pe care o născocise și o aplicase, de altfel cu intenții bune, credem, regimul anterior, al lui Bibescu. «Nevoile poporației» și «specialitățile folositoare societății și potrivite pentru ca să asigure cuiva o carieră cinstită» cereau de o potrivă limba de învățămînt românească, în noua școală pe care Domnul o făgăduia «națională», și, deci, alcătuirea de cărți românești. «Învățămîntul trebuie să fie privit, nu ca scop, ci ca mijloc. Instrucția publică trebuie să fie potrivită cu nevoile poporului și să nu aibă în vedere numai conveniențele citorva familii privilegiate. *Ea trebuie deci să fie națională, să mulțamească nevoile deosebitelor clase și să păstreze culoarea locală.*» Acestea sînt rîndurile frumoase și înțelepte pe care le scria Știrbei-Vodă, în April 1850¹. Pentru școlile primare din fiecare reședință de județ, întemeiate cu un program de economie casnică, de fizică, matematică și *istoria țerii*, apoi pentru gimnasiul românesc, cu ajutor de limbă latină, — după ideile lui Laurian —, nu francesă, cu toate protestările consulului, care nu înțelegea că nu prin confiscarea culturală se capătă și se păstrează simpatiile trainice și generale ale unui popor, în sfîrșit, pentru «clasele complementare» ale aceluiași gimnasiu, un început de Universitate, a cărui idee se datorește tot lui Știrbei cînd Domnia era încă departe de dînsul — acum acest învățămînt superior se mărginește însă la drept și deosebite ramuri ale matematicelor, — trebuiau manuale, și profesorii cei mai distinși, unii dintre ei adevărații scriitori, luară asupra lor să le prelucreze.

Pentru școala primară se prelucrează din nemțește, după Wilmsen, «Prietenul tinerimii», de I. C. P., — carte care rămase multă vreme în minile școlarilor începători. Din franțuzește preface D. Brezoianu un «Învățător primar» și Alexe Marin dă în 1858 un manual de științe naturale. Penescu traduce după Duruy «Viața lui Isus», iar colonelul Ioan Voinescu, acum director al Școlii militare, adause un resumat de Istorie Sacră.

¹ *Viața și Domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei*, II, în «Analele Academiei Române» pe 1905, p. 11.

Pentru științele naturale lucrează Scarlat Wallenstein, creatorul și directorul Museului și pictor prețuit¹. D-rul Barasch², Evreu din Silesia († Mart 1863), care a publicat cîtva timp (1855-9) foaia «Isis sau Natura»³, menită a trezi interes pentru științele naturale, și care fu adus, de la Craiova, unde venise la 1849, ca profesor de gimnasiu în București, publică din îndemn oficial «Minunile Naturii», care avu și a doua ediție. Fizica și chimia, apoi (1858) tehnologia le redactează Alexe Marin (n. 1814 în Craiova; † 1895), care a fost apoi profesor la Universitatea din București⁴. El a editat apoi (1859-60) foaia *Museul Național*; i se datorește și un manual de Științe Naturale după Belêze (1852) și o zoologie (1855)⁵. O carte de algebră o isprăvește profesorul D. Pavel.

Încă din 1848, I. Pop dăduse «Lecții de analiză logică». Manuale de filosofie, logică, morală, se cer (1853) de la I. Zalomit (n. 1810; † 1885), care-și mîntui și el cariera ca profesor de Universitate. Al. Orăscu (n. 1817, † 1894), apoi rector al Universității din București, pregătește o geometrie descriptivă.

În ce privește învățămîntul limbilor, gramatica francesă o scrie I. Pop, cea latină Hill, cea «franco-romină», Théot. Manualul de germană îl face Limburg. Pentru gramatică apare la 1850 a doua ediție din cartea, tipărită întâi la Sibiiu, în 1848, pentru seminariul lui Șaguna, a lui Nicolae Bălășescu.

Se simția o neapărată nevoie de dicționare: al lui Bălășescu, pentru tipărirea căruia Mitropolia — el fiind profesor de Seminarium — îl îngăduise, înainte de 1848, a se așeza la Sibiiu, unde supraveghè, de fapt, lucrul a 23 de coli, fusese distrus în tulburările din 1848. Refacerea și publicarea din nou a acestor frumoase lucrări un se putu duce la capăt, Bălășescu, acum părintele Nifon, fiind bolnav și avînd și pretenții prea mari. Gheorghe Ioanid duse însă la capăt bun marele dicționar grec-

¹ Biografia lui a fost tipărită de curind, la Ploiești, de fiul său, d. Piu Wallenstein.

² O lecție a lui Barasch, în *Vestitorul* pe 1854, No. 6 și urm.

³ Pentru *Isis* v. și «*Vestitorul*» pe 1856, No. 23.

⁴ Încă din 1837 publicase o astronomie populară; apoi, în 1839, o geometrie, în 1840 o mecanică, în 1842 o a doua carte din această specialitate, în 1843 o aritmetică. (Biografia lui în ultimele n-re din «*Revista Nouă*».)

⁵ Alte cărți urmează mai târziu.

romîn (după Bizantie), care n'a fost înlocuit până acum. Această frumoasă lucrare încheie bine o carieră de profesor care ținuse douăzeci de ani; coala-î era plătită cu zece galbeni, și Vodă refusă o «recompensă», neputînd «plăti lefi pentru funcții neîndeplinite»¹. Dicționarul german-romîn nu fu dat lui Limburg, care scrisese gramatica germană, ci doctorului Polizu, care nu-și isprăvi lucrarea². Nicî dicționarul ruso-romîno-turc, propus de un Iancu Pascale, altfel necunoscut, nicî cel în cinci limbi scris de emigratul polon Emanuil Drohowski³, nicî chiar noul dicționarîu latin, după Quicherat, nu văzură vre-odată lumina. După epoca lui Știrbei sprijinul dat de Guvern unor asemenea întreprinderi încetă.

Nu se redactează nicio istorie a Romînilor sau măcar a Principatului muntean. De sigur că se întrebuița încă manualul lui Aron Florian, care, după multe planuri, după petrecerea-î în Ardeal și la Viena, deși avea o moșioară la munte în țară⁴, se întoarse la București abia la 1857. Guvernul cumpără însă cu plăcere 50 de exemplare din *Letopiseștele* lui Kogălniceanu, care se isprăviau de tipărit în Iași, și împărția comnelor această carte, pe care o judeca «o avere de mare preț». Resoluția, din April 1856, nu pomenește nimic de cronicile publicate în «Magazinul istoric» de Bălcescu, care-și isprăvise viața în pribegie și de Laurian, care trecuse în Moldova pentru a reformă școlile de acolo, ci se nădăjduiește că «va veni timpul să avem și noi cronicile noastre adunate într'una»⁵.

Cu cîteva săptămîni înainte, se făcea raport lui Vodă Știrbei că manuscrite de cronicî ale Țerii-Romănești se păstrează în Biblioteca Colegiului Sf. Sava: Eforia doria să le tipărească, dar Domnul cere mai întăiu lămuriri: «Se va arăta ce manuscrite sînt și gradul importanței lor»⁶. Publicația n'a fost în-cuviințată, dar încă din Octombrie 1856 librarul Gh. Ioanid

¹ *Viața și Domnia lui Știrbei*, II, pp. 106-6.

² *Ibid.*, p. 108.

³ *Ibid.*, pp. 15, 108.

⁴ *V. Neamul Romănesc Literar*, I: corespondența lui cu Bariț, publicată de N. Bănescu.

⁵ *Viața*, etc., p. 108.

⁶ *Ibid.*, p. 110.

vestia printr'un prospect descoperirea «unor manuscrise vechi în sfințele mănăstiri Cozia și Șerbănești», de către profesorul de istorie al Universității din București A. Crețescu, orî în Chișinău de călugărul Daniil. Profesorul nu-și dădea seamă însă nici de atîta lucru că aceste cronicî, deosebite prin «simplitate, nepărtenire și adevăr», au fost, mai toate, editate de Kogălniceanu sau de autorii «Magazinului». Astfel, supt titlul «Istoria Moldo-Romăniei», se dau, la 1858-9, în două volume: introducerea lui Miron Costin și Cronica lui Ureche, apoi fragmentul lui Constantin Cantacuzino Stolnicul, letopisețul lui Stoica Ludescu, Radu Popescu, Radu Greceanu și parte din Nicolae Costin.

II. FOI MUNTENE.

Foia munteană cea mai cetită și mai bine văzută de Cîrmuire, o foaie ideală pentru un regim de absolutism blajin și bine intenționat, era *Vestitorul* semi-oficial al lui Carcalechi, a căruî valoare literară, orî culturală în genere, rămînea nulă, ceia ce recunoștea bietul om și singur¹. Nu era o publicație oficială, dar Guvernul însuși publică, pe lingă *Buletinul* său, o *Foaie sătenească*: această gazetă pentru țeranî urmă *Învățătorului satului*, pe care încă din 1843 începuse a-l tipări P. Poenaru, apoi C. Brăiloiu, care se ocupă de morală și agricultură, și I. Ionescu. Pornită la 1850, noua foaie de învățăturî pentru clasa rurală — colaborau și profesori învățați — se opri în 1852². De la această dată ea se contopi cu «Buletinul», care apărea acum de două orî pe săptămîină, în patru foi, și trăgea 4.000 de exemplare.

Foi ca «Anunțatorul romîn», a Germanului Ohm, a cării titlu îi arată menirea, și «Culegătorul romîn», din 1853, a lui C. Bădulescu, n'au însemnătate, precum pentru literatura românească rămîne neînsemnat, afară de unele foiletoane despre teatru, «Journal de Bucarest», întemeiat la 1849 de Auguste Gruson, — și pentru cetirea ofițerilor ruși din trupele care ocupaū țara —, orî publicația germană «Bukarester Deutsche Zeitung»,

¹ Cf. *Viața și Domnia lui Știrbei*, II, pp. 55-6.

² Biblioteca Academiei Romîne n'are exemplare V., pentru «Foaia sătenească», *Viața și Domnia lui Știrbei*, II, pp. 54, 106.

a pastorului luteran din București, care foaie însă, pe lângă criticele teatrale, dă traduceri din Bolintineanu¹.

«Ehoul eclesiastic» al arhimandritului Dionisie, care se publică în cite o broșură pe lună din Septembrie 1850 până la deschiderea războiului din 1853, era o revistă serioasă, dînd predici folositoare într'o limbă bună; trecutul lui Dionisie Romanò putea, de alminterea, să fîgăduiască aceasta. Tipăritor al noului «Chiriacodromion» cuprinzînd predica Duminecii, Dionisie se hotărîse, la 1850, a începe și «o mică bibliotecă religioasă și morală, adunare de rugăciuni», pentru care Domnul îi dădu fără zăbavă 4.000 de lei². Se lucra la tipografia metropolitană, care, din nou întemeiată la 1850, ajută și la înnoirea cărților de ritual³.

Dionisie a dat o parte din *Génie du christianisme* al lui Châteaubriand, ca întâiî număr din «Biblioteca religioasă-morală», la 1850⁴. Presintatorul lui Lamennais în românește⁵ făcea cunoscut, la 1859, pe Bourdaloue, traducînd «Cuvîntul pentru conștiința greșită» și în același an el înfățișa clericilor și celor ce sufăr «Mîngîietorul», altă tălmăcire⁶.

III. TRADUCERİ DE ROMANE.

Pe acest timp se căutaî prea puțin ziarele — poate mai mult cele străine, la cluburile mixte; literatura religioasă era cuprinsă între zidurile bisericii și abia dacă mai pătrundea printre clerici; literatura originală era izgonită, și începătorii nu inspiraî încredere. Atunci se ceti cu patimă literatura de romane, tradusă din franțuzește.

Librarul Ioanid și-a legat numele de ele.

¹ În Brăila se publică în italienește un Buletin comercial. Numai în 1819 se încearcă un «Monitoriu» grecesc, cu privire la care v. și *Albina românească* pe 1849, n-1 23.

² *Viața și Domnia lui Știrbei*, II, p. 100.

³ *Ibid.*

⁴ Parte și în Calendarul lui Asachi pe 1852.

⁵ V. mai sus, p. 18.

⁶ Cf. *Foaia pentru minte*, etc., pe 1851, pp. 46-7. — Despre publicațiile lui Dionisie se vorbește și în *Gazeta de Moldavia* pe 1851, n-1 6.

La 1856, Ioanid cerea Domnului chiar să sprijine biblioteca sa, pe care o socotia foarte folositoare, se vede, pentru cultura națională¹.

În această culegere orî în afară de dînsa s'aŭ dat *Ienicerii*, traducere de Picleanu — Picleanu cutează a traduce în prosă *Gerusalemme liberata*, cu a cărîi redare în versuri se însărcinase Eliad², — vestita povestire «Paul și Virginia», cum și «Coliba indiană» a lui Bernardin de St.-Pierre, de Al. Pelimon, — un poligraf cu totul lipsit de îndreptare și de talent, care mai dă și alte romane, ca «Logodnica mănăstirii»; *Leone Leoni*, de George Sand, prefăcută de Anton Rahtivanu. V. Boierescu însuși e traducătorul «Soldatului Orfan»; I. Papazoglu alege «patru moralicești cuvinte» ale lui Marmontel; Al. Iorgulescu «Manuscriptele de la Sfinta Elena» ale lui Napoleon; Grigore Lipoianu, «Marchisa de Ganges» a lui Alexandru Dumas; I. D. Negulici († 1851) dă pe «Gulliver» și un roman de Piccardi. Între traducătorii lui Ioanid găsim pe Gh. Popovici, cu «Orfanul din Alpi», pe S. Andronic, cu «Radul-Vodă al VII-lea de la Afumați» și «Secretariul Intim» al doamnei Sand; pe Bobescul cu «Bunul Menagiū», de Florian; pe Aricescu, cu «Octav» și «Călătoria împrejurul camerei mele» de Xavier de Maistre (1856). Descoperim traducători, după franțuzește, ai lui Shakespeare însuși: pe T. Bagdat, cu «Romeo și Julieta» și «Othello»; pe maiorul Stoica, tălmăcitor al lui «Iuliu Cesar»; pe Șt. Băjescu, cu «Macbeth». Să menționăm încă pe Gh. Baronzi, poetul tînăr, care era să traducă foarte mult în viața lui, cu «Lucreția Borgia» a lui Felice Romani, cu «Jidovul Rătăcitor» al lui Sue, cu «Contele de Monte-Christo» al lui Dumas, cu «Lucia de Lammermoor»; ba chiar pe Iancu Văcărescu, bătrîn acuma, cu o piesă de Scribe, foarte popular atunci pe toate scenele Europei, «Bertrand și Raton». Și Eliad participa la opera de traduceri publicînd la 1858, supt inițiale, «Crucea de argint»³.

¹ *Viața lui Barbu Dimitrie Știrbei*, II, p. 109.

² *V. Gazeta de Moldavia*, 1853, n-le 36, 40: recensie. — Atanasie Picleanu fusese și la «ostrovul britanicesc Ergoland din Marea Nordului» (*Vestitorul* pe 1850, n-1 71).

³ Pentru traduceri, care se vindeau de la 1856 și la «Librăria Nouă Sotcec și Compania», «îngă casele lui baron Meitan, pe Str. Mogoșoail», v. *Vestitorul* pe 1856, n-le 80-1. Pe atunci depositarii de cărți erau, în Muntenia: la Craiova, Chițu și Costinescu și Alexe Zamfir și fiul; la Rimnicu-Vilci, Anastase Boicescu.

Cum se vede, nu mai întîlnim acum ca traducătorii pe scriitorii cei mai buni ori tineri boieri cu intenții patriotice, dar nu mai întîlnim nici o alegere a operelor ce se traduc. Literatura francesă stăpînește, și anume cea mai nouă, supusă capriciilor modei. George Sand, Alexandre Dumas, Eugène Sue, Scribe sînt cетиți cu mai multă plăcere, și, din ei patru, abia dacă întăia păstrează o însemnătate astăzi. Curentul spre traduceri, început spre cel mai mare folos al unei literaturi care căuta forme de expresie nouă și se îndrepta pe drumuri încă neumblate, se mîntuia astfel, prin redarea pripită, într'o românească neîngrijită, nici veche, nici nouă, — poate însă totuși mult mai bună decît a traducerilor următoare —, a unor cărți trecătoare, pe care moda romantică sentimentală ori «socială» le chemase la viață, și care erau să piară odată cu dinsa.

IV. TRADUCERILE BIBLIEI.

După o ediție a Bibliei dată la Smirna, în 1846, pentru societatea biblică englesă, de un Român muntean care reproduce publicația din Neamț — retipărire, cu greșeli de tipar, la București, în 1855, — o încercare de a da poporului românesc o nouă Biblie, în limbă italianisată, cu ortografie savantă și comentarii profane, o face la 1858 Eliad, prin «Biblia Sacră» și «Biblicele» sale, tipărite cu frumoase ilustrații la Paris. Scopul pretențioasei și, firește, necompetentei traduceri nouă a profetului care avea ambiții de Luther, îl spune însuși: «Ne presintăm cu Biblia în preziua pericolului... Înaintea panslavismului punem ca o linie de demarcație saă ca o argine limba națională, curățită de orice element eterogen, contagios și corupător și presintată prin adevăratele ei litere străbune¹».

Arhieriei din Principate nu puteau îngădui o astfel de Biblie. Li era oprită însă o polemică, prin ziare, ori reviste, saă chiar prin circulare, cu pribeagul. Astfel Biserica munteană nu luă apărarea Bibliei sale, cea de la Buzău, din 1854-6, — de fapt, o ediție nouă a Bibliei lui Clain, fără provincialismele ardelene².

¹ P. v.

² Cf. Gh. Ionescu (Buzău), *Viața și activitatea lui Filofteiu, episcopul Buzăului*, 1850-69; teză de licență în teologie, București, 1909, p. 46 și urm.

De curînd însă, începînd cu anul 1856 — lucrarea ținu patru ani — Șaguna¹ începuse a da Ardealului o Biblie nouă, îndreptată după textul, socotit ca singur «autentic și canonic», al celor Șeptezeci din Alexandria. Lui nu-i umblău înaintea ochilor planuri de latinisare ori de combatere a slavismului prin gonirea din Sfînta Scriptură a cuvintelor de obîrșie slavă. El înțelegea, și o spunea foarte frumos, că, odată ce o carte a tuturor sufletelor ca Biblia a fost tălmăcită într'o limbă destul de bine pentru ca neamul s'o primească, numai cu sfială poate să se apropie de această formă, consfințită prin mîngîierea și îmbărbătarea atîtor inimi omenești în suferință, îndreptătorul, care înlătură greșelile de înțelegere a sfîntului original și ține limba în curent, desfăcînd cuvintele veștede, menite de la sine să cadă. Căci, spune, cu poezie, Șaguna însuși, «limba noastră e pom viu, care în toată primăvara se schimbă: ramurile bătrîne și fără suc se uscă și cad, mlădițe tinere iese și cresc, frunza veștejește și se scutură, dar alta nouă crescînd îl împodobește, — toate ale lui se fac și se prefac, numai tulpina rămîne totdeauna aceeași»².

Din punctul de vedere a lipsei de cădere din partea traducătorului, din al interpretării greșite, prin comentariul «istoric, filosofic, religios și politic» al «Biblicelor», în care se făcea doctrină și polemică politică, în sfîrșit, și mai ales, din al limbii, Șaguna deschise războiul cu traducerea de la Paris a Biblei, prin foaia sa, «Telegraful Român» (n-1 din 29 Maiu)³, pe care o reproduce «Predicatorul» lui Dionisie și Ilie Benescu, care încă din 1857 venise să ia locul lăsat liber prin încetarea «Ehoului Ecclesiastic». Eliad răspunse prin obișnuitele grosolăniile personale împotriva arhierilor cari falsifică spiritul Legii, «teocapili», și, găsind porecla aceasta pentru Șaguna, el urmează furios cu dînsa în colile nouă ale «Biblicelor»⁴. Printr'o circulară, episcopul lămurește atunci casul cu «un mirean din Țara-Românească,

¹ El trecuse prin București, apoi, pe la Roman, spre Galiția în 1849 (v. *Albina Românească* pe 1849, n-1 7).

² Din punct de vedere confesional însă, Șaguna înlătură, măcar din pomenire, Biblia unitului Clain.

³ Iese din 1853. Va mai fi vorba de această foaie,

⁴ P. 69 și urm. din *Biblia Sacră*. «[Biblia] în limba regenerată din zilele noastre, în limba combătută iarăși de fii periciunii, de teocapili de o parte și de ateii de alta»; *Issachar*.

anume Heliade», care «nu știe legea creștinească și, dacă o știe, nu vrea să o asculte, prin urmare învățăturile lui nu se potrivesc cu învățăturile sfintei Maicei noastre Biserici» și care momește lumea cu «gînduri rătăcite și scilciate și este îmbătat de fudulia fantasiilor sofisticate». Îndepărtîndu-și necredincioșii de la «pășunea aceia plină de gălbează», Șaguna nu întrebuița, cum se vede, o formă mai creștinească decît aceia a «biblicistului mirean».

Numai atunci Nifon al Ungrovlahiei prinse curaj și, fără a numi pe autor, răspinse la rîndul lui Biblia parisiană. Dar discuția se opri aici în ce privește clerul muntean, pe cînd Șaguna scrie îndată «Răspingerea unor atacuri în treaba unei traduceri nouă a Bibliei» și urmă combaterea tot mai departe de marginele cuviinței literare¹.

De alminterea, Biblia lui Eliad, care nici într'un chip n'ar fi putut răzbate în popor — autorul scosese 3.000 de exemplare! —, era osindită prin sine însuși. Ea nu fu isprăvită niciodată și n'avu absolut nici o înriurire.

În același despreț a căzut încă de la apariția ei traducerea *Psalmlor* de Aristia, tot în limba îndreptată și prefăcută; societatea biblică, — «ierografică» — englesă își cheltuiuse banii degeaba cu această broșură, care apărură la București în 1859. Și, totuși, aici stricarea de limbă, inovarea nesăbuită se întîmpină în măsură mai mică decît în Biblia care trebuia să ajungă cartea de toate zilele a unui neam întreg².

Pe cînd în Moldova apărea de trei ori Evanghelia pentru școli, Melhisedec, învățatul profesor dela Seminariul din Iași, abia întors din Rusia, avea totuși dreptate să ceară, la 1856³, o nouă ediție a Bibliei întregi, care, «atît prin conformitatea limbii, precum și a credinții», ar fi ajutat și Unirea politică⁴.

¹ Cf. Gheorghe Tulbure, *Activitatea literară a Mitropolitului Andrei Șaguna*, Sibiu, 1909, pp. 115-26.

² V. O. Ghibu, în *Floarea Darurilor*, II, pp. 439-40.

³ În Calendarul lui Codrescu, art. *Biblia Romînă*.

⁴ El destăinuiește în acest interesant articol că Biblia de la Petersburg (1817-9), care urmează pe cea a lui Clain, a fost îngrijită de episcopul Varlaam și I. Pralea, cari merseră anume pentru aceasta; p. 8, nota.

V. CALENDARE, LITERATURA POLITICĂ ÎN ȚARĂ.

În același timp însă cetitorii fără multă învățătură primiaău mai departe o cetire ușoară de la Anton Pan. *Calendarul* lui pe 1850 cuprinde o «dispută între mină, picioare și pîntece», cu versuri foarte bune :

S'alergați pe văi, pe munte,
Peste mări să faceți punte,
Și-aripi prin vînt și prin nor.

Orî :

Nu-ți trebuie să-ți rămie
Decît numai de tămîie,
De trei scindurî și de popî.

Tot acolo fabula «Însurătoarea cotoiului cu vulpea» are toată istețimea povestirilor poporului. Iată un duo de iubire între cei doi miri vicleni :

Bine este doi cu doi,
Și noi, neică, amîndoi;
Bine era mai de mult,
Dar noi, neică, n'am știut....

Cel de pe 1851 e mult mai slab. În același timp, supt titlul «Spitalul Amоруlui», dascălul Pan stringea cîntecele de iubire ale tuturor.

În general însă calendarele, care se înmulțesc răpede : al lui Ioanid, al lui I. Gorjan, cel Prevestitor, «Calendarul popular», «Calendarul istoric și popular»¹, au o valoare mai mică decît înainte.

Dintre toți poeții mărunți, C. D. Aricescu, care petrecuse la Snagov un an de zile, traducînd pe Rousseau, se afla în țară, făcînd piese pentru teatrul din Cîmpulung. El se privește însă ca un strașnic revoluționar pe care tirania-l prigonește. Publică *Arpa Romînă* la 1852², și censura-î taie unele versuri. Aceasta-l va face ca, mai tîrziu, în 1859, să dea la lumină, supt regim de libertate³, și acele părți jertfite, adăugînd lămurirea alegoriilor sale : «Esplicarea alegerilor din Arpa Romînă, cum și pasagele șterse la censură din această operă»

¹ Pentru acest «Calendar istoric și popular» v. și *Vestitorul* pe 1856, n-1 85.

² Apoi, în 1858, și *Lira*.

³ V. Strajan, în *Enciclopedia Romînă*, I, p. 256.

(București, 1859). Ca specimene ale versurilor lui Aricescu pot servi acestea :

Amară e pinea oricărui spion
Și spinos e sceptrul unui tiran Domn.

Său :

Răbdare ! Omenirea e 'n ora Învierii:
Puțin și Veritatea pe tron se va urca.

Lupta cu balaurul, — Rusia, cu șoarecele, — Știrbeiū, cu ciocoiū
urmă :

Un timp cînd țeranul, strivit de ciocoiū,
Mi-ți pîndia în codru pe al său strigoii
Și cu măciuchița oasele-î muia
Și la sārăcime punga-î împărția.

Ori :

Iar pe ăi ciocoi,
Scorpii și strigoii,
Cum o să-î jupoiū
Ca pe niște oi !

Boierul e definit

... o spurcată hiară,
Ce pentru Domnie vinde a lui țară.

Censura, dacă ar fi înțeles interesele regimului pe care-l servia, n'ar fi trebuit să oprească asemenea produse poetice : ele descreditează mișcarea pe care vreaū s'o servească¹.

---

¹ Dînd la iveală părțile suprimate, la 1859, Aricescu chema la București pe Cuza-Vodă astfel :

Vino 'n Țara-Românească,
Să-ți dau sabie și iască !
Și-a descris în 1859 și «Procesul și esilul la Snagov».

CAPITOLUL II.

Literatura din Moldova: cărți de școală, traduceri, ziare.
Opera lui Laurian. Asachi și «Gazeta de Moldavia».
Foaia tinerilor: «Zimbrul».

I. ȘCOALA LUI LAURIAN ȘI MANUALELE DE NOUĂ ISTORIE A ROMÂNILOR.

Cărțile de școală pentru Moldova fuseseră scrise cu o deosebită râvnă, în câțiva ani de zile, pentru Academia Mihăileană, atunci când acest înalt așezământ de cultură era în floare¹. El răspîndia atunci cunoștinți superioare în limba națională, înainte ca noul conducător al Instrucției, Malgouverné, în foaia sa franco-romină, «L'Enseignement, éducation, instruction, littérature, industrie» («Învățătura», etc.), să enunțe principiile ca acestea: «limba romină, ca și literatura sa, se află încă în fașă», nu e bine a «se amesteca prea grabnic și prea omogen două clase de oameni, dintre care una se simțea prea puțin dispusă a se înfrăți cu cealaltă», «receala ce arătați pentru o datorie de dreaptă recunoștință către străini, atîrnă mai puțin de adevăratul patriotism, decît de o presupunere (*sic*) exagerată», care «mirosă de o poștă patriotismul chinez», încheind cu următoarea judecată asupra Academiei, cu atîta entusiasm salută la deschiderea ei: «Să ni se arăte un singur product intelectual, mai mult sau mai puțin însemnat, născut de Academie, de la deschiderea sa, să ni se arăte un singur nume din tinerii Moldoveni care să arunce lumina asupra naționalității și care, simțind oarecare impulsie către înaltele regiuni ale științei, să

¹ V. vol. I, p. 161 și urm.

atribuiască cea mai mică parte a cunoștințelor sale unui așezământ public național»¹.

Odată cu venirea în Scaun a noului Domn, Grigore Ghica, — el fusese salutat în frumoase versuri de Gusti:

Vino, prințe, vino, Patria te-așteaptă,
Pe-a' ei căi spinoase iți așterne flori² —,

sistemul Malgouvené înceta, precum în Țara-Românească încetase sistemul analog, patronat de Vodă Bibescu. Sarcina de a înlătura învățământul cu program și limbă franceză, — care, din motive politice, nu plăcea, la Iași, ca și la București, consulului rusesc, — se dădu lui Laurian, care, părăsind, la 1851, Viena, se îndreptă spre Capitala principatului moldovenesc, unde-l aștepta postul de «inspector general al școlilor din principatul Moldaviei»³. Inspirindu-se de la gimnasiile prusiene și urmînd, mai ales, direcția statornică a spiritului său, Laurian puse limba latină la baza noului program gimnasial. Cu toate că unii din generația mai veche, ca beizadea N. Suțu, un om foarte cult, — predecesorul lui Laurian în conducerea școlilor —, țineau de rău asemenea «utopiî», care, între altele, răpiau limbi grecești locul pe care-l avuse până atunci, și cu toate că tinerii erau împotriva oricărui latinisări, în limbă ca și în concepțiile despre neam și menirea lui, noul inspector nu se lăsă a fi înriurit, ci lucră cu acea stăruință de fier pe care o poate da numai o absolută credință, la întemeierea școlii celei adevărate, pe care totdeauna o doriseră Ardelenii din generația sa. Limba latină avea în această organizare a gimnasiului aceleași drepturi ca și limba țerii ea însăși: trebuia ca una să se învețe prin alta, — întru cît era cu putință, vremea trebuia s'o arăte îndată⁴. De alminterea și Massim, ucenicul lui Laurian, preda la București «limba latină în paralel cu cea

¹ Corectorii erau Canănu și Apostoleanu. Colaboraă și C. Costescu, Eraclide, D. Columb, Porfiriu, — tot elevi ai noii școli superioare franceze. Mai tirziu Apostoleanu, profesor la Colegiu, anunță o revistă proprie, de «învățatură, creștere, instrucție, industrie, cronică»; *Albina* pe 1849.

² *Albina* pe 1849, n-1 61. — Un sonet al lui Croscelli, n-1 77.

³ V. și V. Gr. Pop, *Scritorii secolului XIX*, I, p. 142.

⁴ Cf. *Mémoires du prince Nicolas Soutzo, Grand-Logothète de Moldavie, 1798-1871*, publiés par Panafoți Rizos [=Golescu-Vartic]. Viena, Gerold, 1899, pp. 187-9.

romină», în Colegiul Național¹. Printr'o astfel de școală nădăjduia această direcție culturală să facă din Moldoveni și Muntenii vrednici urmași ai Romanilor celor vechi, singurii și autenticii lor părinți².

Precum lămurește un articol din Calendarul tipografiei romîno-franceze pe 1853, scopul ce se urmăria era oprirea curentului de studii secundare în străinătate, avîndu-se în vedere că tinerii întorși din Apus au făcut Revoluția. Autorul anonim al articolului arată că «limba națională» trebuie să fie basa. «Limbile străine sînt un lux pentru țara noastră. De ele avem nevoie numai cînd știm mai multă carte și cînd ne ducem peste hotar... Nenorocire că drumul în țările străine s'a făcut mai mult de modă pentru tinerii noștri... Puțini se duc cari să fie pregătiți cum se cuvine pentru școlile străine, și mai puțini s'au întors cari să fi adus roduri folositoare din școlile ce au frecventat... Trimițînd pe copil de mic, el în străinătate se denaționalizează și se întoarce 'nnapoi fără' a-și cunoaște nici limba, nici obiceiurile, nici așezămintele, nici religia, nici interesele țerii sale.»

Pentru gimnasiul de șapte clase al lui Laurian — cursurile complimentare de filosofie și medicină, prevăzute în noua organizare, nu trebuiau să înceapă decît în 1859 — nu erau de nevoie alte cărți decît cele redactate, cu cîțiva ani în urmă, de profesori cari erau încă în viață și în slujbă.

Doar dacă Seminariul, rămas, firește, la o parte din organizarea lui Laurian, își înnoiește cărțile de școală.

O istorie universală, după Alvarès Lévy, «Urzirile istorice sau curs metodic de istorie», o dădu pentru Seminariul de la Socola arhiereul Neofit Scriban la 1851. Pentru aceleași «școli clericale» lucră arhimandritul Melhisedec Ștefănescu (n. 1823), de curînd întors din Rusia : *Liturgica* din 1853, *Tipicul* din 1854, *Teologia dogmatică* din 1855, etc.³. Un catalog citează o Istorie

¹ *Vestitorul* pe 1853, la n-1 68.

² Programul ieși pentru Moldova din dezbaterile unei comisii. Dosarul se află la Academia Romîna și a fost studiat de d. Al. Lăpădatu. Lucrarea d-sale n'a fost încă tipărită.

³ V. C. C. Diculescu, *Episcopul Melhisedec*, București, 1908, pp. 116-9.

Sacră de Hristofor (*sic*) Scriban. *Ermeneutica* o dă Filaret Scriban. O Istorie sacră» e redactată de profesorul Mandinescu.

Cît privește școlile mirene, Nicolae Măcărescu dă la 1851 a treia ediție din a sa «gramatică românească pentru școlile primare», care nu era în sensul lui Laurian.

T. Stamati prelucrează apoi un dicționarî germano-romîn și altul de «cuvinte tehnice»¹. Codrescu lucrează Dialoguri franceze, mult timp întrebuițate. Pentru limba latină se capătă «Elementele» lui Zaharia Columb; pentru Istoria naturală cartea aceluiași T. Stamati².

Era de nevoie însă a se da o nouă carte de cetire, o nouă gramatică, iar mai ales un manual nou pentru Geografie — afară de al lui Gusti, ce servia numai pentru cursul primar, — care trebuia să arăte cum Vasluiul înseamnă Tîrgu-«Vasului», cum Troțuș vine de la «*tortuosus*», «impleticitul», iar Bistrița de la *bis-tertia*, «de două ori întreita», și altul pentru Istoria Romînilor. Laurian însuși, care scrise și o Cosmografie în 1859, dădu Gimnasiului său «Manualul de geografie pentru clasa a II-a» (1854), «Elemente de Istorie și biografii pentru clasele II-IV» (1856-7) și marea sa «Istorie a Romînilor de la Romul».

Această din urmă lucrare a unui om care făcuse bune studii de anticități, care se ocupase un timp de monumente arheologice și tratase, în articole din «Magazin» care ieșiră și deosebî, părți din istoria medievală și modernă a neamului, apăru la 1853, în trei volume, pe socoteala «Departamentului averilor bisericești și al învățămîntului».

Un volum tratează numai despre Romanii, pe cari noi nu-i continuăm, ci de cari n'avem de ce să ne despărțim, *nu ne putem despărți*, ei și noi alcătuiind împreună unul și același popor, aproape cu aceeași limbă, românește însemnînd jargonul cel creat, din manualele de școală ale reformatorului. Al doilea

¹ O notă despre dicționarele germane de Teodori și de parohul Clement, în comparație cu acesta, în *Gazeta de Moldavia*, 1852, n-1 75. Necrologul autorului, mort în Decembre 1852, *ibid.*, n-1 98. Discursul funebru îl ține Laurian.

² Un manual de agronomie e alcătuit tot pe atunci: «Manual de agronomie practică pentru Moldova de d. de Litinschi», Iași 1853. Pe acest timp I. Jonescu era directorul Institutului agronomic din Constantinopol; *G. de M.*, 1851, n-1 30.

volum vorbește despre Împărații romani de Răsărit, Bizanțul fiind tot așa de adevărat al nostru ca și Roma antică. Abia a treia parte se ocupă cu istoria Românilor, ducându-o până după revoluția de la 1848, într'un spirit care era de sigur nou în manualele noastre: neamul era înfățișat, în adevăr, ca unul singur, întâmplător alcătuit în Domniile deosebite ori căzut supt stăpînirii străine, și toate faptele mari ale lui erau puse în adevărata lumină, toate suferințele, plîse. Din nenorocire această largă și plină povestire a istoriei noastre, fie și după aceia, mai puțin interesantă pentru noi, a Romei apusene vechi ori a noii Rome răsăritene, mai nouă, se înfățișa în stilul scurt, hăcuit, al unui manual lucrat după false norme pedagogice, și într'o limbă, într'o ortografie, care nu ținea samă nici de tradiție, nici de înțelegerea din partea copiilor și a celorlalți cetitori. O operă de teorie riguroasă, scrisă de un fanatic, care nu vede nimic în afară de marginile sistemului său, de la care pleacă de o potrivă, îndepărtîndu-se de bunul simț ca și de folosul real, și fondul și forma. Multă vreme însă după acest sistem s'a studiat trecutul nostru, și această concepție istorică a stăpînit întreaga cugetare a Moldovenilor despre chemarea și rosturile de viață ale poporului românesc¹. Laurian a și rămas, de altfel, multă vreme factorul hotărîtor în învățămînt, și anume, nu numai în acest Principat, unde întâi pătuse face să se aducă la îndeplinire toate ideile sale, ci, după Unire, în Statul creat la 1859².

Tipărirea cărții lui Laurian nu stîrni nici o mișcare istorică. Ea nu împiedecă măcar ivirea grosolanului falsificat al fraților Sion — nu al lui Săulescu, — *Cronica lui Huru*, «Izvodul lui Clănău», menită a ridica sus între neamurile Moldovei pe Costăcheștii din ramura Boldur³. Comisiunea de cercetare numită de Domn, care se interesa mult de lucrurile istorice, se alcătua din Kogălniceanu, Laurian, Negruzzi, Asachi, Săulescu, dar ea nu găsi cu cale să înlătore printr'un raport tipărit această mistificare nedibace.

¹ Cf. și *Prinos lui D. A. Sturdza*, p. 45 și urm.

² V. pentru lipsa lui din țară, 1855-8, — se așeză îndată la București, — v. și mai departe.

³ V. Ghibănescu, în *Uricariul*, XVII, p. 353 și urm.; Tanoviceanu, în *Arch. soc. șt. și lit.*, III, p. 470 și urm.; Tocilescu, în *Rev. p. ist., arch. și fil.*, IV, p. 464 și urm.; Papadopol-Calimah, în *An. Ac. Rom.*, IV, p. 97.

Dintre tineri, și Nicolae Istrati se ocupa de istorie, și el a tipărit chiar, între 1842 și 1846, o broșură cu «Unele documente din Moldova», privitoare la lupta lui Mihai-Vodă Racoviță cu catanele, la drepturile răzeșilor vrânceni, la răpirea Basarabiei; note împotriva Grecilor, și a Rusiei chiar, se ascund dibaciū de censură¹.

Căpătînd două mari condici din epoca Fanarioșilor, Teodor Codrescu (n. April 1819), funcționar la Arhive, le tipări, avînd litere și hîrtie la îndemină, în două broșuri care deschid culegerea sa *Uricariul*, operă haotică și puțin sigură a unui om cu totul nepregătît, dar avînd cea mai mare bunăvoință. «*Uricariul*, cuprinzătoriu de hrisoave, anaforale și alte acte din suta a XVIII și a XIX», începe astfel la 1852. Al doilea volum cuprinde și hrisoave, «urice» din veacul al XV-lea; cu al treilea, care reproduce acte din publicațiile «Comisiei arheografice» rusești, editorul arată în titlu că va da la lumină tot felul de documente, începînd cu veacul al XIV-lea, al întemeierii politice².

II. ZIARELE DIN MOLDOVA. — TRADUCERILE.

Ziaristica moldovenească, deși censura era mult mai ușoară în acestălalt Principat — censor era de la 22 Ianuar 1851 Asachi, «potrivit instrucțiilor împărtășite de Secretariatul de Stat»³, — nu e simțitor mai bogată decît cea munteană.

Și în Iași apare un *Buletin* oficial; și aici Guvernul dă țeranilor o foaie a lor, întâiū după normele obișnuite supt Mihai Sturdza, «Foaia sâtească a prințipatului Moldaviei», apoi, supt titlul nou de *Săptămîna*, supt conducerea exclusivă a lui C. Negruzzi, care tipărește în această foaie, începută la 1853 și urmată aproape un an, multe prelucrări din franțuzește, de cuprins moral și economic, într'o limbă foarte frumoasă, așa încît și astăzi ele trebuie să facă parte din orice carte de ceteră pentru școlii sau pentru popor, și unele scrieri originale de care se va vorbi mai departe.

Dar și aici se întîmpină o foaie comercială, în portul Gala-

¹ Cf. și *Prinos Sturdza*, p. 51. — Un articol al lui N. Istrati despre Cetatea Neamțului, în *Albina* pe 1849, n-1 101.

² V. Iorga, *Note critice asupra culegerilor de documente românești*, București, 1903.

³ *Gazeta de Moldavia* pe 1851.

ților, «Jurnalul de Galatz» (*sic*), care se întitula și «politic» și «comercial» și «literar»¹. «Jurnalul de Galați» se opri în 1851; până în toamnă se făgăduia reapariția lui, ca «Patria»². Moldova n'are însă foi străine ocupându-se întâmplător și de cultura, de literatura ei.

Foiile lui Barasch îi răspunde aici «Foaia societății de medici și naturaliști din prințipatul Moldaviei», pe care în 1851 începe a o publica dr. Virnav, unul dintre cei mai capabili tineri pe cari ni-i dădu în această epocă Universitatea din Paris, și frate al cunoscutului preot și luptător pentru Unire.

Aici traducerea sînt mult mai puține. Lipsia și un editor ca Ioanid, dar mai era un motiv. Publicul care lua la București romanele traduse, obișnuia, la Iași, a ceta în originalul frances. Astfel, doar în lucrările Păharnicului D. Antoniu («Maria saū fata Orbului»), în traducerea de Codrescu a lui «Mihail Moldoveanu», ciudata operă a contesei Dash, apărută o clipă în Moldova pentru a primi omagiile quasi-conjugale ale beizadelei Grigore Sturza, în «Filosoful Indian», mai vechiu [1834] al lui D. Buznea, în traducerea după Thiers a lui Gusti («Dreptul proprietății»), în «Peticarul de Paris», de A. Manoli, în cite o poveste de bandit calabres, închinată, fără intenție, de un elev, Caimacamului Vogoridi, orî în «Adelaida» lui Augustin Thierry, tradusă de altă Adelaidă, d-ra Crisianovschi, se încheie traducerile moldovenesti.

Am lăsat una la o parte, pentru că ea se ridică mult mai sus decit celelalte lucrări de acest fel ale epocii, prin alegerea operei, prin îngrijirea stilului și prin prefața lui Kogălniceanu despre robie. E «Coliba lui moș Toma», vestita protestare împotriva robiei, de d-na Beecher Stowe, carte prefăcută în românește de Teodor Codrescu³.

Traduceri bune în versuri face Gh. Sion, care publică, la 1864, «Misantropul» de Molière și «Zaira» lui Voltaire. În curînd el era să dea la lumină părți bine prefăcute în versuri românești din «Namouna» a lui Musset și din «Paradisul pierdut» al lui Milton. D-na Stamati dă, din Molière, «Prețioasele ridicule».

¹ Începe încă din Octombrie 1849. Dă în foileton și bucăți din Bolintineanu.

² Vestitorul pe 1851, n-1 20.

³ 2 volume, Iași, 1853.

Gheorghe Romanescu tipărește la 1852, o bună formă românească a vestitei povestiri «Atala» de Châteaubriand, iar un Avineanu, din Huși, se apropie, după Eliad, de romancierul engles Bulwer¹.

III. «GAZETA DE MOLDAVIA» ȘI LITERATURA LUI ASACHI.

În Moldova însă vechiul îndemnător și călăuz literar nu se găsea peste hotare. Asachi fusese guvernamental în 1848, și el rămase în țară. Pe cînd foile lui Eliad se închideau și tipografia lui se prăda², Asachi nu întrerupse o singură zi vechea și gazetă, care în aceste împrejurări căpătă chiar o nouă viață.

«Albina» fu prefăcută însă la 1849, ca să nu mai supere pe nimeni prin calificativul de «românească», în «Gazeta de Moldavia», cu text de informație românesc și frances, pentru domniile ofițeri și funcționarii ruși. Ea se păstră în cadrele și cu direcția statornicite la început. Coloanele foii cuprindeau știri inofensive din toată lumea, comunicări oficiale, «deplasările» boierilor, anunțuri, iar foiletonul se hrănea mai ales din reproduceri, pe lângă obișnuitele poezii fără sinceritate și cu forma de împrumut.

Într'un moment, la 1850, *Gazeta de Moldavia* rămăsese chiar singura foaie pentru literatură în Moldova. Uitînd vechi polemice și nedreptăți dureroase, Kogălniceanu începu în foiletonul ei tipărirea unei lucrări, care, dacă am avea-o întregă, ar fi unul din cele mai însemnate produse ale scrisului românesc în această epocă. Supt titlul de *Tainele Inimii*, el căuta să înfățișeze întreaga viață socială a Iașului prin 1850, puind în același timp pe buzele personagiilor sale exprimarea ideilor care se ciocniau între ele atunci. Din nenorocire, romanul nu tu continuat, și nu ni e cu putință măcar să deosebim liniile lui generale. Iscălitura lipsește, dar frasa largă, expresiile colorate, spiritul vioiu, cunoștința adîncă a civilizației apusene, mențiunea studiilor făcute în Germania³ nu ni îngăduie a admite alt autor.

¹ Cf. *Gazeta de Moldavia*, 1852, n-1 42; cf. și n-1 62.

² *Viața și Domnia lui Știrbei*, II, pp. 114-6.

³ Pentru petrecerea în Prusia a autorului: «Ani întregi, am putut observa de aproape Domnia celui de pe urmă din cei trei aliați ai anilor 1814 și 1815, Friedrich-Wilhelm al Prusiei, umblind și mai simplu în traiul său decît cel mai neînsemnat al său general».

Ceia ce ni s'a păstrat, cu expunerea împrejurărilor în care trăia «mult treptăluita societate» a timpului, în care «butcele din vremea lui Ipsilant, droștele lipovenești și daradaicele de la Rădăuți» treceau pe lângă trăsurile de modă 1849, în care un oraș cu lux de Paris și... Colomăa era încunjurat de locuri pustii, cu pășune pentru «bivolii boierilor, vacile Jidovilor, caii slujitorilor Agiei și măgarii lăieșilor» și cu locul de putrezire al «cailor morți ai poștei», și în care Ieșeanul purtat prin străinătate represinta alt tip unan decît provincialul și acesta decît țeranul neschimbat de veacuri, formează pagini prețioase de moravuri contemporane. Negruzzi publică aici puținele pagini pe care nu le dădea foiș sale pentru sate. De alminterea Negruzzi, colaborator al lui Asachi, traducător, în 1854, de imnuri luate din «Abeille du Nord» de la Petersburg:

Astă mașin' are 'dar
Să o miște trei cuvinte:
Dumnezeu, Patrie, Țar¹,

se desfăcuse cu totul din rîndurile tinerilor, pentru a duce o bătrîneță obscură și izolată².

Asachi însuși nu încetase de a fi un scriitor. Opera lui poetică urmează și mai departe. Păstrînd stăpînirea asupra formei lui concise și musicale, turnată după normele noului clasicism italian de la începutul veacului, el nu lasă a trece întimplările mai mult ori mai puțin obișnuite ale timpului, apariția noilor figuri stăpînitore, fără să închine imnuri Anului Nou, Măriei Sale Domnului, așezămintelor de binefacere întemeiate de acesta. Frumoase bucăți de versuri înseamnă pierderile din familia sa ori amintirea duioasă a lor, ca această blindă visiune a fiicei moarte în tinereță:

¹ *Gazeta de Moldavia*, 1854, n-1 17.

² Pare că de el e și Necrologul Carnavalului, *ibid.*, n-1 18. Cu dînsul se întrecea în imnuri pentru Ruși doar Ianov, funcționar la Consulat, pe care-l încălzește în deosebi «manifestul imperial din 9 Februarie»: *ibid.*, no. 19; cf. *Albina* 1849, no. 35. — V. și un imn la trecerea Rușilor peste Dunăre:

O zi de mărire, o zi strălucită,
De tot ortodoxul atit de dorită, —

ibid., no. 24. — Pentru colaborarea lui Negruzzi la *Gazeta de Moldavia* v. anul 1850, n-1 26. — Calendarul tipografiei romino-franceze — a tinerilor — are însă de Negruzzi «Pelerinagiul la Tirgu-Ocnei» și «Moartea și Amorul».

Al mieu cuget mă 'nnălțase în a cerului țarie,
Unde s'af' acea ființă ce 'n zădar chem prin morminte:
Acolò în ceat' aleasă, în lumină și-armonie,
Mai frumoas' am revăzut-o cu duioase simțiri sfinte.

Mă luă de mină, și-mi zise: „În această sferă fie
„Ca să vii, de se ascultă umilita rugăminte:
„Eū sint fiica ce 'n viață vă eram de bucurie,
„Și-a mea zi am încheiat-o de-a ei seară mai nainte.

„Despoiarea muritoare jos țărina o culege,
„Iar aceia ce voi plingeți, mîntuită de furtună,
„Aici gustă fericirea care omul u'o 'nțelege“.

Ah! de ce imi lasă mina și-a' ei vorbe nu mai sint, —
C'auzind a lor dulceață, chiar atunci voiam alege,
Să rămîn în loc ce veșnic sufletele împreună l.

Motivele populare care inspiră o generație întregă către o poezie originală, trezind până și în bătrînul Văcărescu, ale căruia puteri erau cu totul stinse — de și trăi până la 1863 și tipări numai la 1861 una din traduceri sale, *Britannicus*, o dorință nevinovată de imitație, — aceste motive nu înriuesc asupra acestui cîntăreț pe care-l vizită numai Musa aristocratică și erudită, și care nu înțelegea să aibă nici într'o privință contact cu mulțimea.

Ar greși cine ar crede însă că această poezie n'avea adevărate izvoare de inspirație. Asachi a cîntat de sigur pe Grigore-Vodă Ghica în alt ton decît pe un Mihai Sturza, și imnurile sale de ocazie nu ajung niciodată înălțimea și puterea aceluși, de tot vechiū, pe care i-l smulsese pentru Ion Sandu Sturza Voevod întorcerea Domniei pămîntene. Pe cei de lîngă el îi iubia într'adevăr, și, dacă durerea lui pentru plecarea lor din lume nu scoate țipetele stridente ale romantismului la modă, ea înduioșează și supt vălul tăcut al discreției antice. Un nețăgăduit sentiment de iubire a țerii însuflețea pe poet cînd atingea, într'o dispoziție de spirit înaltă, coardele lirei pentru o nouă odă Moldovei. În sfîrșit, până la dînsul credința adîncă în Dumnezeu blind al creștinilor nu afla o mai frumoasă întrupare decît în această alegorie a lui Hristos, care cere, nu urmași pe căi înflorite de fericire, ci ucenici hotărîți a singera

¹ În ediția noastră, p. 123.

spini și pietrele drumului greu care duce la întreaga îndeplinitoare a datoriei:

Către-apostolii săi zis-a 'dinioară Domnul lor :

„Cel ce vra a fi cu mine, de-astăzi fie-mi următor :

Calea noastră va să fie	Pe această cale grea“.
Spre cerească 'mpărăție.“	Altul șede peste-o piatră,
Un stol mare, strigînd, vine :	Cugetînd la a sa vatră :
„Unde 'i merge, noi cu tine!“.	Unul pe iarbă se 'ntinde,
Cu un zîmbet Domnul pasă	Altul gust' a' lui merinde ;
Înainte prin pustii.	Din drum alții se abat...
Călătorii se indeasă	Însă Domnu-î neschimbat :
Să s'adape la un riū.	Din 'ntunerecul pămînt,
Vintul cald, focosul soare	Nici li zice vre-un cuvînt. —
A lor frunte a umplut	Apoi, cînd s'a luminat,
De arină, de sudoare :	Fața sa a înturnat.
De și nu prea li-a plăcut,	Din ciți vrură a se 'ntrece,
Până 'n sar' aū suferit,	Văzu numai doîsprezece.
Umbra cînd i-a răcorit.	„Adevărul vouă zic“,
„Doar aice vom minea“,	Zise-atunci cu duioșie :
Între dînșii toți șoptea'.	„În astă călătorie
Însă Domnul urmă 'n cale,	Numărul nostru e mic :
Peste ripi și peste vale,	Mulți chemați, aleși puțini !
Pe loc unde rare ori	Cel ce 'n cale se 'ngreuiază
A pășit un călătorii.	Printre stînci și printre spini,
Următorii tot suspină,	Și cuvîntu-și nu urmează,
De spini unii se anină,	Niciodată va să vie
Zicînd : „Pasă ce-l ce-a vrea	În cereasca 'mpărăție!“.

Și altă dată încă poesia religioasă se înalță prin el până la frumuseți ca acestea, care vin și din știința desăvîrșită a formei poetice, dar și dintr'o evlavie adevărată și adîncă :

Cînd Isus cu cel din urmă dureros al lui suspin
A deschis, murînd, morminte, tremurat-a sfîntul munte :
Se trezi Adam în Tărtar, și'n păreri c'un serafin
La județ cu-aî săi il chiamă : innalță anoasa frunte,

Cufundat în cugetare, de mirare, spaîmă plin ;
Din al umbrelor 'ntunerec, ridicînd gene cărunte,
Vede-un inger și-l întrebă : cine-î cununat de spin,
Ce pe cruce-arată lumii soarta și-a' lui tîmple crunte ?

Cînd află că Urzitorul de luferi, de putere,
Învățînd, dînd mingiere, fiere bind, capu-a plecat,
Revărsă amar' oftare, din ochi lacrimi de durere,

Și 'nturnîndu-se spre Eva, zise-î : iat'a triumfat
Peste 'ntunecata boltă, din a cerurilor sfere :
Cel ce pentru noi murit-a, înviere azi ni-a dat !

Romantismul frances, imitat de o generație întreagă, înlăturase din preocupările cetitorilor versul greū, grav, solemn și trainic al bătrînului poet. Grija iubirilor trecătoare înlocuise în literatura cunoscută înaltele grijī morale și patriotice, religioase și artistice ale învățăcelului de odinioară al marilor maieștri italieni. În sfirșit popularitatea noii poezii izgonise aceastăaltă poezie, aristocratică prin cultura de unde pornise și prin cultura pe care o cerea de la cei ce veniaū s'o guste.

Se poate zice că Asachi s'a retras tot mai mult în uitare, nu prin defectele, ci tocmai prin însușirile lui, acelea care fac să se cetească astăzi cu un respect mișcat poeziile lui, care trebuie să între iarășī în curente de inspirație ale timpului.

Tipărirea deplină a Cronicelor Moldovei, de Kogălniceanu, îl îndemnă însă pe Asachi să încerce și balada istorică, pe care o face după normele romantismului, ale celui german, pe care-l cunoștea dintr'o cetire întinsă¹. Legenda lui Butu, care se întoarce din mormint pentru a lua cu dînsul, în sălbatec drum de noapte, peste riuri și pe de-asupra stîncelor, pe iubita care nu-și închipuie că se duce la cetatea, de blestem veșnic, a unei umbre omenești neodihnite, apoi legenda fetelor vîinate de Tatarī fără milă, care, zburătăcite de urgia păgînă din pașnica lor mănăstire, sînt ajutate de puterea dumnezeiască a-și căuta adăpostul cel mai sigur în adîncimea apelor unui iaz, unde nu se trăiește cu adevărat, dar nu se poate muri niciodată; drama fetei înșelate care incremenește de durere, aū, cu toate obscuritățile lor și piedecile pe care le aduc impresiei poetice anumite vechi norme de limbă nenaturală, aū, deci, mișcare, avînt, simț al misterului din care se hrănește balada fantastică, atunci cînd ea nu vrăjește uriașe figuri încheștate în lupte titanice sau arse de patimi ce nu pot încăpea într'un piept de om.

Cu nume istorice, într'o fabulă documentată de letopisețe, nuvelele lui Asachi, — apărute pe rînd în *Albina* și în *Calendar* și strînse la un loc în volumul «Nuvele istorice»

¹ E de mirare ce bine știa Asachi unele lucruri cu privire la istoria noastră. Din *Calendarul* său pe 1856 se vede că el avuse supt ochi în Viena Itinerariul lui Petru Șchiopul, care azi e tipărit în vol. XI din Hurmuzaki: «În Arhivele Statului se păstrează, în Viena, un itinerariū autograf al lui Petru-Vodă, scris românește» (p. 81, nota).

Romăniei»² — care caută să aducă înaintea contemporanilor chipurile lui Alexandru-cel-Bun, Ștefan-cel-Mare, lui Rareș, lui Vasile Lupu, cu frământările eroice ori tragice ale unor vremuri simple și mari, nu-și ating scopul: nici pe cel literar, nici pe acela de a înfățișa în episoade romantice o istorie a Moldovei de la Tatarii lui Haroboe și de la Bos-Urus până la mijlocul veacului al XVII-lea, adăugind notele de erudiție și ipotezele de filologie la paginile de iubire¹. Ca prosator, Asachi n'are mlădiere: greșelile lui de limbă nu sînt acoperite de eufonia triumfătoare a versului de armonie italiană; n'are nici acea putere de emoție care se desface din cunoașterea deplină și iubirea adevărată a timpurilor dispărute, nici aceia, de un caracter deosebit, pe care o poate produce un scriitor care, fără a fi pătruns prin muncă și familiarizare treptată în tainele unei epoci dispărute, află în el puterea de a crea tipuri ome-nești care prin adevărul umanității lor pot face parte din toate vremurile și care au nevoie numai de un decor schițat în linii ușoare pentru a fi primite în lumea unde-i trimete nuvelistul, romancierul. Păstrînd meritul, însemnat, de a fi cele d'întăiu încercări de nuvelă istorică, paginile, așa de multe, ale lui Asachi n'au nici măcar valoarea literară a unei înseilături așa de fugitive cum e «Sobieschi și Romîni» a lui Negruzzi.

Această literatură a lui Asachi, care se urmează fără schimbare până la moartea lui, în Iași, la 1871, cuprinde cîteva volume nouă² și două ediții ale scrierilor poetice mai vechi. Ar crede cineva că ea corespundea astfel unei nevoi a vremurilor, că era cerută cu dor și cetită cu interes. De fapt însă nu e așa. Rare ori dacă se vorbește de dînsa, în bine sau în rău. Doar dacă vre-un tînăr dispus la atacuri inutile atinge dușmănos în treacăt — ca Rusu — «Gazeta» și pe bătrînul ei redactor. Doar dacă, într'un moment de pietate deplină, care-î face cea mai mare onoare, Kogălniceanu, trecînd în revistă publicațiile periodice ale timpului, amintește astfel de venerabilul patriarh al literaturii, publicisticii și culturii «moldovenești».

¹ Ed. a III-a, 1867; ed. francesă, 1868.

² V. și idila *Tigani*, — pentru musică —, Iași, 1856.

³ V. p. 99 din ed. a 3-a. «Acești Mocani, cari au împrumutat numele lor de la Cumanii!»

IV. FOAIA TINERILOR : «ZIMBRUL».

În Domnia aceasta nouă a lui Grigore-Vodă Ghica, om de o cultură aleasă, de o fire simțitoare, capabilă de a înțelege și de a iubi literatura și, în sfârșit el însuși scriitor — în limba franceză — de memorii politice, după ce părăsi tronul, — scriitorii de frunte ai Moldovei erau acuma întorși în țară, și ei ocupau chiar locuri de frunte în viața politică nouă a Principatului moldovenesc¹. La 1855 unul dintre dinșii, D. Ralet, primia chiar Ministeriul de Instrucție.

Censura² nu încetase, dar ea nu mai avea, supt Asachi, caracterul cu totul neînțelegător, vrăjmaș până la cea mai copilărească prigonire, din vremea lui Mihail Sturza. Era cu puțință deci a se începe o publicație politică și culturală nouă, care să facă literaturii, une ori războinice, totdeauna însuflețite de un ideal în afară de marginile ei proprii, un loc destul de larg.

Desfăcuți de legăturile pe care, înainte de 1848 și după această dată, le avuseră cu Asachi reacționarul, închinătorul și servitorul oficialităților ce se urmau pe rând, tinerii se organizează deci deosebi, pentru a da Moldovei din 1850 o foaie politică mai liberă și îndrăzneată, închinată idealelor liberale care stăpîniau epoca lor. Pe Găști, pe Melidon, pe Teodor Codrescu, secretariu domnesc, autor al unei călătorii la Constantinopol³, care e interesantă supt raportul istoric, dînd știri complete despre Turcia nouă, pe alții, de aceeași voință, îi găsim adunați în jurul noului jurnal «Zimbrul», care-și lua un titlu de mîndră amintire istorică, fără a îndrăzni să poarte, ca foile lui Kogălniceanu, unul de aspirație către unitatea românească politică, răzimată pe conștiința unității culturale.

Prospectul foii cu titlul frances adaus, «le Bison», poartă data

¹ În Iulie 1850, Negruzzi, Postelnic, luă însă locul lui Kogălniceanu ca director al Departamentului Lucrărilor Publice. În 1851 Kogălniceanu reprezintă Moldova la Exponziția din Londra (*Gazeta de Moldavia*, n-1 30). Pentru fabrica lui, aceeași, 1854, n-1 22; *Zimbrul* pe 1850, n-1 7, din 24 Iulie.

² V. R. Rosetti, in «An. Ac. Rom.» pe 1907.

³ *O călătorie la Constantinopoli*, Iași, 1848. E dedicată lui Nicolae Vogoridi, vestitul Caimacam anti-unionist: autorul îl întovărășise în călătorie. — A se compara cu M. Haret, *Notiță din o călătorie de la Galați la Atena în anul 1851*; Iași, 1853. O interesantă călătorie prin Moldova, a lui Melidon, se dă în «Foiletonul Zimbrului», publicație literară osebită, de care va fi vorba îndată.

de 3 Iulie 1850. Se arată ca scop : « a mulțami curiozitatea publicului în privirea noutăților din străinătate, cum și a celor din lăuntru, iară, de alta, a trata câte-odată și despre interesele țerii, în atita cîtu-î îngăduit unui jurnal de a o face.... În materie literară, ne vom sili de a fi cetitorului folositor și plăcuți. » Tot la două săptămîni va ieși « o foaie suplimentară cuprinzînd oarecare producție literară sau traducere a vre-oarecăreia spunerî, aleasă din autoriî francesi sau germani cei mai însemnați », — făgăduială care nu se putu îndeplini.

Gîndul redactorilor « Zimbrului » era, decî, foarte ambițios. Ei credeaî să poată face, fără un nume mare, însemnînd talent deosebit și servicii esențiale aduse literaturii, ceia ce făcuse, avînd măcar întăia însușire, Kogălniceanu, sprijinit pe Alecsandri și Negruzzi, în 1840, ori Ion Ghica, unit cu cei mai însemnați dintre contemporanii săi din amîndouă Principatele, la 1844. Gusti și tovarășii săi chemară să colaboreze la foiletonul noii publicații ieșene pe Alecsandri ca și pe Bolintineanu, și fură ascultați de amîndoi. Cît valora colaborarea lui Bolintineanu, ca poet, pe acest timp, o știm din caracterisarea, dată mai sus, a apusului talentului său. Alecsandri apare însă supt o față nouă.

De dînsul se dau întăiî unele piese represintate mai de curînd pe scena teatrului din Iași, chemat din nou la viață după 1849,—pe cînd Rușii, apoi Austriacii, oșteni de ocupație, își aflau distracție prin actorii străini ai trupelor în trecere.

« Zimbrul » urmează apoi, cu publicarea, începută în « Bucovina », a baladelor populare ale lui Alecsandri, și dă pentru întăiași dată studiile poetului în legătură cu ele. Acestea sînt interesante prin călduroasa prețuire a cîntecului de la țară, prin încercarea de a-l pune în legătură cu viața sătenilor, pe care, măcar în părțile ei mai colorate și neobișnuite pentru țirgoveți, Alecsandri arată a o cunoaște destul de bine, precum și prin aducerea înnainte a poesiei nescrise a altor popoare, al cărîi studiu, început astfel, n'a fost urmat însă mai departe.

Baladele ieșiră și în ediție separată din această bună tipografie nouă a « Zimbrului ». Și unele fabule ale poetului celui mai iubit, ca « Zimbrul și Vulpea », « Pășăruica », cu inițiale sau semne, apar în foaia tinerilor, ca și « Poetul romantic » al lui Matei Millo, prietenul lui Alecsandri. « Barcarola siciliană » se

tipărește întâiu aici. Teatrul lui Alecsandri se urmărește prin publicarea «Nunții țerănești» și a farsei «Scara Miței», a cîntecului «Șoldan Viteazul». De la Ralet vin fabule satirice, cum e «Călușul»¹, împotriva celor

Ce fac gură cam mare
Păn' capătă un soare,
Păn' ce-î împaci cu titluri,
Ranguri nemeritate,
Său cu gulere 'nfirete, —

orî «Clopotul»; versurile lui sînt tot mai bune, în scurttimea lor, care le păstrează în minte:

Cocostircul spune:
Am simțit călduri,
Am văzut păduri...

Orî:

Ce tot arăți adevărul?
Că se supără boierul...

Din partea lui, C. Negruzzi dă traducerea «Femeilor învățate» ale lui Molière². Nu lipsesc poeziile lui Sion, în gama și la înălțimea obișnuită.

O concentrare literară nu se putu face însă niciodată în jurul unor oameni prea tineri, cu prea puțină valoare proprie și autoritate personală și cari în politică aveau o atitudine ce nu era pe placul tuturor.

Astfel foaia rămase mai mult cu redactorii ei obișnuiți: Codrescu vorbește despre culegerea de arii românești a lui Henric Erlich³. Gusti-și publică poeziile, simple ecouri armonioase; Gh. Boian dă traduceri.

Une orî se reproduce și cîte ceva din foile ardelenes⁴ orî se înseamnă lucruri privitoare la Bucovina⁵, etc.

Codrescu și Gusti dau încă de la 1851 și un calendar literar al foii lor, cu poezii de Sion, Ralet, V. Alexandrescul⁶, N. Voinov, Negulici, Stamati și traduceri din rusește.

Cînd, mai tîrziu, «Foiletonul Zimbrului» ajunsese o publicație

¹ I, n-1 14.

² I, n-1 19.

³ I, n-le 10 și urm.

⁴ Despre tipografia lui Șaguna, I, n-1 22; cf. p. 119, nota.

⁵ I, p. 90, nota.

⁶ Mai tîrziu Alexandrescu-Ureche; n. în Piatra, la 1834.

deosebită, urmîndu-se un exemplu dat odinioară de Asachi, literatura românească își afluase acum alte organe de manifestare, de o valoare cu totul superioară.

Aleksandri întemeie, la Iași, una din aceste reviste; cealaltă apăru citva timp la București supt înriurirea aceluiași, care ajunsese a domina întreaga lume a scrisului românesc.

CAPITOLUL III.

Regalitatea literară a lui Vasile Alecsandri.

I. ALECSANDRI ȘI CONTEMPORANII SĂI.

Dintre scriitorii romîni mai tineri erau mulți cari aveau însușiri superioare aceluia ale lui Alecsandri. Ca inspirație și putere poetică fără îndoială că Grigore Alexandrescu, un visionar în ceasurile lui cele mari, îi e superior; spiritul caustic al aceluiași poet, ceva mai vechi, nu l-a avut Alecsandri niciodată. Donicî are mai mult simț al limbii, mai multă mlădiere și familiaritate plăcută; versul lui elastic nu chiamă critica prin greșeli de ritm ori prin forme silite ale graiului. Boliac, Rosetti au mai multe idei și credinți mai puternice. Negruzzi nu împarte cu nimeni discreția elegantă. Cultura lui Asachi era nemăsurat mai mare și mai adevărată decît a tînărului laureat prin voința nației. Umorul lui Eliad, pe care nu l-a atins niciunul dintre contemporani, nu vine niciodată pe buzele acestui poet nou. Decî: nici ideie poetică, nici simțire puternică, nici răsunet al unei vaste culturi, nici spirit ales și, vom adăugi, nici închipuire — care lipsește, de alminterea, mai tuturor scriitorilor noștri din acest timp — nu deosebesc *mai ales* pe Alecsandri.

Și, cu toate acestea, el e, fără îndoială, cel d'întăiu scriitor al nostru de pe atuncî. Nu numai cel d'întăiu poet, ci, cu toate lipsurile unei proze adesea lincede și fără acele legături dibace ce-i dau une ori o valoare pe care poezia n'o poate ajunge, e cel d'întăiu scriitor în toată întregimea înțelesului. Contemporanii nu se înșelau cînd proclamau aceasta.

Regalitatea literară a lui Alecsandri se datorește mai multor însușiri ale lui. Întăiu el e mai mult decît toți ceilalți, scriitor.

Orîunde se află, orîcum se înfățișează mediul ce-l încunjură, el nu părăsește această calitate de căpetenie a lui. Viața socială nu-l amețește, cea sentimentală nu-l răpește în destul pentru a-l face să-și părăsească scrisul; politica, așa de năvălitoare în acel timp, cum e totdeauna cînd interesele mari ale unui popor sînt în joc și nimeni nu se poate da în lături de la datoria lui, politica nu-l stăpînește deplin,—între altele, și pentru că el era prea superficial ca o credință să i se poată înrădăcina adînc în suflet și pentru că era prea comod ca lupta să-l tîrască în vîrtejul ei sălbatec.

Apoi, tocmai pentru că personalitatea lui nu era hotărîtă în de ajuns, pentru că un sistem de idei nu însuflețea scrisul său, pentru că nu-și recunoștea chemarea de a înnoi, într'un sens care să rămîie neschimbat, — el era mai în stare decît oricine să urmeze vremea. A fost idilic, sentimental, ușor romantic, satiric, puțin revoluționar, pe rînd, după cum cerea societatea în mijlocul căreia trăia, nu ca un critic aspru, orî ca un îndreptător fără cruțare, orî, în sfîrșit, ca un singuratec, mulțămît cu intimitatea bogată și originală a sufletului său, ci spre a o represinta, a o îndemna pe cale, a o mîngîia ușor pentru osteneții pe care nu i le impusese el. Iubind pe Alecsandri, această clasă boierească, și mai bună și mai rea decît reputația ei, se iubia pe sine.

Și, în sfîrșit, scrisul spornic, ușor al lui Alecsandri, care se juca elegant cu versul ce venia totdeauna la chemarea lui orîcît de deasă, nu se mărgenia la un singur domeniu literar. Originalitatea lui mai ștearsă, puterea lui poetică mai slabă nu-l legaî pe viață de un singur gen; fără a fi cel d'întăiî în lîrică, în epică, în satiră, în fabulă, în descrierea de călătorie, în critică, în teatru, el se întîlnia pe rînd în toate aceste domenii, și, fără să fi inovat în vre unul, el ajunse pe încetul,—prin dispariția treptată a celor mai bătrîni, prin desertarea, din oboseală, din dezgust, din lipsă de caracter, a celorlalți, cari nu erau în stare a da un lucru continuu, făcut cu stăruință, — și rămase pretutîndeni în locul întăiî.

Iar pentru că într'însul se adunau însușirile literaturii tinere, pe care știuse a le prinde cu o minunată receptivitate, Alecsandri putu transmite unei nouă generații de scriitori, nu numai influența sa, ci o întregă tradiție, în concepție și formă.

II. TEATRUL ROMÂNESC ȘI VASILE ALECSÂNDRI.

A. ÎMPREJURĂRILE TEATRULUI ROMÂNESC.

La 22 Septembrie 1848 încă, tot supt Mihai Sturza, Victor Delmary căpătînd direcția Teatrelor, a celui frances ca și a celui românesc, trece drepturile sale în ce privește pe cel din urmă lui Millo și acesta, anunțînd că le primește, aduce aminte «plecarea sa nemărgenită», «patima, aș putea zice, necumpătată pentru arta dramatică, ce mă făcu să mă feresc de toate cele care persoanele de seama mea vînează și prețuiesc atît de mult¹».

Încă în 1849 îi era îngăduit lui Millo a da o reprezentație pentru fugarii din Ardeal², — după căderea lui Mihai Sturza, dar înainte de «plecarea pe scurtă vreme» a acestuia spre Focșani.

Supt Grigore-Vodă Ghica însă teatrul ie a un mai mare avînt, de și se introdusese acum, încă din 1851, și o censură teatrală și Asachi avea grija ca piesele ce se vor reprezinta să nu mai provoace «întărtarea patimilor, care pot aduce desprețuire a unei clase a soțietății»³.

Vechile localisări ale lui E. Filipescu, D. Miclescu⁴, Rusu⁵, Copcea⁶ traducerile lui Negruzzi⁷ și Apostoleanu⁸, a lui I. Poni (†1854)⁹, dispar odată cu conducerea beizadelei N. Suțu. Pentru acest Teatru totuși C. Negruzzi mai prelucrează *Carantina*.

«Repertoriul Național» cuprinde însă aproape numai vodevile înjghebate în pripă după cele frances, «Marchisa de Carabă», «Marco Paparella», «Mesina», și altele de aceiași valoare. Pentru acest teatru fac însă traduceri un A. Vasiliu, un D. Anto-

¹ *Albina* pe 1849, n-1 78.

² *Ibid.*, n-1 35.

³ *Gazeta de Moldova* pe 1851: decret din 22 Ianuar.

⁴ Cu *Ionică dragu' mamei și Fata Cojocarului*, 1846.

⁵ Cu *Băcălia ambițioasă*, scene de haiduci cu tendințe oarecum revoluționare, 1845; cf. *Opere*, ed. Haneș, p. 3 și urm.

⁶ *Tribunalul femeilor*, 1846.

⁷ *Les femmes savantes, Vicontele de Létorière*, 1847.

⁸ *Bărbierul de Sevilla*, 1847.

⁹ *Don Cesar de Bazan*. Biografia lui, de T. Burada, în *Enciclopedia Romîni*, III, p. 639.

niu¹ Millo scrie în versuri proaste și — s'o spunem — fără niciun haz «Un poet romantic» (1850) și «Tuzu Calicu»², «Baba Hirca», foarte populară un timp, mai ales prin superiorul joc al autorului-actor și prin scenele de moravuri țigănești³, «Nișcorescu», altă piesă adesea cerută, «Însurăței»: se găsește chiar câte unul care cearcă a-l pune ca scriitor în paralelă cu Alecsandri însuși⁴. În Iulie 1851, Millo opria pe Halepliu, Apostolu și Evolschi de a-i juca la București piesele: *Baba Hirca*, *Nișcorescu* sau «Izvodul Frunțașilor» și «Țeraniș sau Însurăței», pe care nu le-ar putea reprezenta ei, fără «mijloacele morale și materiale ce trebuie»⁵. El preface și piesa *Luiseta*⁶.

Marele actor lipsi și în 1851, toată vara, fiind dus la București⁷. Dar la 1852, îndată după deschiderea noului Teatru, cel mai chemat pentru a conduce reprezentațiile românești, C. Caragiale, căpătă privilegiul lor pe trei ani, începînd de la 1-iulie, «rămîind» spune actul oficial, «acum a mulțami publicul și a-l trage a veni cu plăcere la reprezentațiile românești». Avea să dea pe lună măcar două «piese nouă» în cel d'întăiu an și apoi câte trei cuprinzînd dramă, comedie, comedie de caracter, farsă și vodevil, în costume care să n'aibă nimic anacronic; reprezentațiile de vară, în provincie ori «peste hotar», nu se îngăduie fără deslegare specială⁸. În Februar 1853 Halepliu cerea voie să facă «o școală teatrală», jucînd la Teatrul Vechiu de douăsprezece ori pe lună, spre «a da un zbor mai întins progresului

¹ *Zimbrul*, I, no. 15.

² *Ibid.*, I, p. 160, nota.

³ O critică a «Hircei», în *Albina* pe 1849, nr. 8: «Piesa nu se înseamnă prin țesătura intrigel, ci prin tablourile pitorești, copiate după natură, prin costumurile naționale, chiar țigănești... Magica prefacere din un innalt personagiul atît de rîpede, incît nici adevărata Hirca nu putea face mai bine asemenea operații... Prin alușii [Hirca], lovia în modele și deșertăciunile unei clase care prin forme, iar nu prin sentimente, voiesc a se deosebi». În legătură cu portul, această prețioasă informație: «Ciobotele aũ impresurat la sătenș opincile, precum fusta și rochiile încep a interî pe la fete catrințele cele clasice». Cf. pentru «teatrul de foc colorat», n-1 21.—Pentru jocul lui Millo, v. și *Buk. deutsche Zeitung*, 1854, pp. 32, 44.

⁴ *Zimbrul*, I, n-1 42.

⁵ Petiția lui e reprodusă în *Viața și Domnia lui Știrbei*, II, p. 126.

⁶ *Buk. deutsche Zeitung*, 1854, p. 44.

⁷ *Gazeta de Moldavia*, 1854, n-le 45 și 83.

⁸ *Viața și Domnia lui Știrbei*, II, p. 127 și urm.

artei dramatice»¹. Resoluția Domnului păstră însă monopolul lui Caragiale; ea sună așa: «Noi n'avem încă elemente pentru un teatru, și, când abia am încropit trebuința unuia, am fi într'o adevărată rătăcire a deschide mai multe, cu ruinarea și celui ce abia pășeste spre a sa înființare»². Iar la cererea lui Teodorini de a începe teatru în Craiova Știrbei-Vodă răspunde în aceste cuvinte: «Dacă este public doritor, dacă este local de teatru, dacă directorul dă chizășuire destoinică de paza întru toate a buneii orînduiei și depărtarea împunsăturilor ce au urmat acolo în anul trecut, poate a se da voie, iar piese se vor reprezenta care vor fi cercetate și autorizate de comitetul teatral de aici»³.

Din repertoriul lui Caragiale face parte «Nunta țerănească» a lui Alecsandri, «Angelo», prelucrare de Negruzzi, piese de Millo, «Mă-năstirea Castro», tradusă de I. Nacu⁴, «Robert, șeful bandiților»⁵.

În acest timp, la 1852, o companie de operă italiană dădea reprezentații la Iași, și Asachi o saluta cu un imn inspirat:

Nici a' timpului furtune, nici a barbarilor fiere
Aū putut stîrpi vr'odată dafinul cel inverzit

«Simfonii instrumentale»⁶ distrau publicul obișnuit, în grădina Teatrului⁷. Teatrul românesc însă lipsia mult timp, și unii se temeau să nu i se fi înecat cheile în Dimbovița⁸.

Millo se întoarse în București în 1853, pentru începerea reprezentațiilor în Noul Teatru, cu Costachi Caragiale și Nini Valéry⁹:

¹ *Ibid.*, p. 128 și urm.

² *Ibid.*, p. 130; cf. Olănescu, II, partea I, pp. 113-4.

³ *Viața și Domnia lui Știrbei*, II, p. 131.

⁴ *Buk. deutsche Zeitung*, 1854, p. 45.

⁵ *Ibid.*, p. 65.

⁶ Cervati începuse un Institut Filarmonic; *Gazeta de Moldavia*, 1851, n-1 66.

⁷ Același, pe 1852, n-1 56.

⁸ *Ibid.*, n-1 100, și 1851, p. 100.

⁹ Aici, la București, era teatru german în Sala Slătineanu, concerte la Lieder-tafel, teatru frances și operă italiană; *Viața și Domnia lui Știrbei*, II, pp. 20-1. — Despre deschiderea stagiunii teatrale în București la 1853, v. *Vestitorul*, n-1 7. La 1854, Bucureștenii ascultă trupa de operă a lui Wiest — aceeași foaie, no. 74 — ori «soțietatea nemțească de amatori cîntăreți», *ibid.*, no. 74. — Pentru teatrul bucureștean în 1854 și actrița Nini Valéry, «fortwährend der Haupt-Magnet», *Bukarester deutsche Zeitung* pe 1854, p. 12. — Pentru o reprezentație a lui «Șeloc Evreul său invoiala de singe, dramă în 4 acturi de d'Alboaz», *ibid.*, p. 29.

La 1-iulie 1855 Caragiale își isprăvește în sfârșit, după aproape treisprezece ani de muncă, contractul, și teatrul bucureștean e luat de Millo și un anume Paraschivescu¹.

•La 18 Decembre din același an, în sfârșit, Teatrul din Iași se re-deschide cu un alt imn al lui Asachi, pe care acesta-l și publică în Calendarul său din anul următor.

B. CANTONETELE LUI ALECSANDRI.

Partea cea mai însemnată în ce privește înzestrarea acestui teatru schimbător, când la Iași, când la București, și tulburat de împrejurările politice, o are, ori de se găsește în țară, ori de-și trimete din locuri depărtate colaborarea, Alecsandri, ale cărui scrieri singure au rămas din întregul repertoriu al acelor ani.

«Repertoriul» lui Alecsandri, «Teatru Românesc», iese la 1852, întovărășit de o scurtă prefață, în care poetul nu reclamă pentru piesele sale o mare valoare eternă, ci insistă asupra faptului că prin ele s'a izbutit numai a se umplea scena unui teatru începător cu lucrări care erau potrivite și cu puterea de artă a actorilor și cu puterea de înțelegere a spectatorilor: «Mai toate din piesele aice adunate au fost compuse în potrivire cu puterile artiștilor începători pe scena românească»².

Versul iute, foarte musical, cu o rimă ușoară de recunoscut, al lui Alecsandri, ca și talentul lui de a prinde ridiculul superficial în toate situațiile, îl făceau potrivit pentru a preface în «cantaonete» după moda francesă înfățișările vieții contemporane. În noua oștire care umplea de mândrie pe atîția din contemporanii săi, el vede pe *Soldan Viteazul*, țeranul nedepins cu uniforma și cu «muștrul» muscălesc, «soldat de oaste nouă», care vine «d'incolo de la Breazul» ca să puie coiful în cap și pușca pe umăr, «mondirul» pe trup și «cîlții la chimir» și să înțepenească la comanda: «stăi smirna, țopîrlane». Mai tirziu a venit la rînd «Mama Anghelușa», baba lecuitoare, cu

¹ V. *Teatrul Național în Țara-Românească* de C. Caragiale, dedicată publicului român; București, 1888; p. 45-7; cf. pp. 38-9.— Pentru începutul reprezentațiilor în Teatrul cel vechiu, la 1853, *Gazeta de Moldavia*, 1853, n-1 94.

² Cf. și *Gazeta de Moldavia*, 1852, n-1 64, cu o privire de Asachi asupra teatrului ieșean.— Pentru reprezentații la Bacău în 1852, cu «Piatra din casă», «Nunta țerânească», «Creditorii» și piese de Millo, «Dot țeran și cinci cirlani», «Baba Ilirca», v. *ibid.*, n-1 46.

«descîntecî miî», «farmece de iubire» și «drăciî», care-și înșiră leacurile de dragoste pentru boierii mari ca și pentru «voiniceii» ce capătă de la măiestria ei «dor nebun». În forma unui monolog e un întreg articol despre vrăji, luate 'n ris de acel care le înșiră prin graiul pripit al «doftoroaiî», care mai știe să facă și dulcelele orî cozonacii familiei; medicina «doctorului Flaimuc» — «la tot unu' dat cîte un feleșan mare» — își are și ea partea de satiră puțin răutăcioasă. Cu «aî veî, țibi, țibi chețel», orî «chine pintenog», întră în scenă «Herșcu boccengiul», Evreul îndoit de spate, cu ochii plîngători și vorba iute, care poartă din casă 'n casă marfă ieftenă — «de Paris» totdeauna — pentru cocoanele ce nu prea aû voie să umble prin tîrg; în răpedea înfățișare a articolelor sale, el are vreme să adauge alusii la moravurile timpului și la păcatele din orice vreme ale omenirii, să spuie «chițî aû mai perit» din națîa lui în grozavul Codru al Herței și să se înduioșeze la gîndul balabustei «cu fața de ghermesit de Lipschi», căreia-i cîntă și un cîntec care multă vreme a făcut să ridă pe înnaintașii noștri ¹.

Canțonetele acestea plăceau foarte mult, și *Șoldan Viteazul* fu represintat în 1851 la Focșani, în «marea magazie de sare», cu musica «unor boierii diletanțîi» de un actor al trupei moldoveneștii, alcătuită din Poni, Luchian, Gabriela, care mergea la Bucureștii; parte din spectatori, nemaî încăpînd, priviaû din «umbra teilor». Pentru un iermilic se putu vedea și Millo în rolul lui chir Gaetanis ².

Genul acesta ajungînd la modă, se daû imitațîi așa de anoste ca ale lui I. Caragiale în *Cometul saû astronomul voiajor*, «cînticel comic, spus și executat» de el:

Acum vă las eû sănătoșî,
 Domnilor miei bucureșteni:
 Mă duc degrab la Moldoveni,
 Să beaû și vin din Botușeni ³.

¹ V. și *Polpuri literar*, de V. Alecsandri și M. Millo; 1854. Cuprinde: «Poetul romantic», «Șoldan Viteazul», «Mama Anghelușa», «Herșcu Boccengiul» și deosebite scene. — *Repertoriul dramatic* din 1852, I, are, pe lingă «Anghelușa», datată 1850, și «Herșcu», arătat ca din 1851, piesele de care a fost vorba mai sus. — Alte piese și monoloage se adaug apoî, intipărite de un pronunțat spirit politic, în *Repertoriul dramatic* din 1863.

² *Gazeta de Moldavia*, 1851, n-1 45.

³ El juca și în «Iorgu de la Sadagura».

C. NOUĂ PIESE DE MORAVURI ALE LUI ALECSANDRI.

Dar încă din 1850 «Zimbrul» tipărește în foileton o nouă piesă originală a lui Alecsandri.

Cu un spirit cam grosolan într'o farsă cu subiectul simplu, — o picileală a vînătorului de iubiri rurale —, «Scara Miței»¹ are amestecate în prosa ei versuri idilice:

Păsărele mult iubite,
Cit sinteți de fericite!
În al vostru dulce traiu,
Voi iubiți, iubiți în pace...

Pentru a-și năcăji iubita, Ghiță Făurin se face a fi amorezat aiurea, ba însurat chiar, și aduce la curtea de țară a verișoarei care trebuie biruită prin gelosie o fată de țară, prefăcută în cocoană, fată peste măsură de bucuroasă să minince la masa boierească «borș cu perișoare, alivenci și învîrtită», dar nu să-și schimbe bucuros pe Marinul ei cu acest coconăș glumeț. Tipuri de *subrete* și *valeți*, cari ascultă, află, amenință cu pîra, aruncă glume care pun pe ginduri și, ducînd pînă la capăt un rol de spiritual Figaro, se fac plătiți pentru a tăcea, vin de-a dreptul, prin traducere, prelucrare sau simplă imitație, din teatrul frances ușor al veacului al XVIII-lea, care se potrivea foarte bine pentru societatea noastră din această vreme de prefacere. În obișnuitul ton sentimental se cîntă pacea, fericirea țeranilor, șerbilor poetici cari vin la frumoasa lor stăpînă,

— Grădinari, păstori țerani —,

cu «micile lor odoare», în care «pere» rimează cu «miere», «mure» cu «pădure», «mioare» cu «serbătoare» și «pui de găină» cu «florile de grădină». La sfîrșit biruiește, de sigur, nu glumețul cu falsa nevastă, care se gîndește tot la grădinarul ei, ci curtesanul serios, presidentul de tribunal, care a știut să urce mai răpede «scara miței» ce duce la fericire.

E însă multă vioiciune în această farsă pastorală pentru boierime, cu puțină șagă într'însa, și nu lipsește nici ușoara satiră a luxului care trebuia să distrugă pe încetul această primitoare, veselă, spirituală, dar ușuratecă lume a boierilor, cocoanelor și coconițelor:

¹ În «Zimbrul», I, n-le 35 și urm.

Ca să fii cocoană mare
 Și să plăci la cavaleri.
 E destul să fii în stare
 De-a toca zece averi :
 Pe cordeluțe,
 Pe capeluțe,
 Pe danteluțe
 Și pe brățele
 Și pe inele
 Și pe mantele

. . . . .
 Și pe mașonuri
 Și pe bulionuri
 De la Paris
 . . . . .
 Într'un salon
 Să treci măreță,
 Cu gura creață
 Și îndrăzneță
 Lingă femeii.

Și bucăți de adevărată, duioasă poezie se întîmpină, ca în aceste versuri, printre cele mai bune ale lui Alecsandri :

Femeia-i ca apa ce curge la soare,
 Și, până te 'nneacă, te-atrage mereu,
 Ca pasărea mică, ce-i gata să zboare....

Craiu Nou, din 1851, e în legătură cu poezia care poartă acest nume și cu datina care făcea pe fetele de la țară să-și întrebe ursita, la razele limpezi ale secerii de lună. Din casa unui ispravnic de modă veche, fricos și ridicul, bun de încuiat în casă, de înșelat și de jăfuit, fuge nepoata cu alesul ei, cu privire la care n'a întrebat și pe unchiu. Cu jandarmii după dînsul, boierul jignit caută prin păduri, nu atît pe hoțul adevărat, al fetei celei frumoase, cît pe acela, închipuit, al unei mari sume de bani, cu care i-a pornit de fapt feciorul adoptiv. Fetele satului vecin ascund între ele pe fugari. În scene de operă comică, sămănate cu declamații sentimentale, în care e vorba de iubirea «Romîncuței», de «arma iubită pentru țara slăvită», pe care armă o poartă acești jandarmi noi, trec tipuri care nici nu sînt schițate, fie chiar și acela al istețului moș Corbu Cimpoierul.

Prelucrată după «Le tigre de Bengale», a obscurilor autori de farse distractive Ed. Brisebare și Marc-Michel, *Chir Zuliaridi*, povestea unui gelos nenorocit, care trece de la cele mai mari furii la desăvîrșita iertare, după o înșelare nu mai puțin desăvîrșită, are meritul mare de a înlocui tipul nedefinit al gelosului printr'un Grec din Brăila, căpitan de vapor, care, în graiul cel mai bine imitat, de unul care trăise între Greci și învățase de la dînsii destulă grecească pentru a smălta cu expresii naturale și vioaie o românească stricată, reproduce și psihologia de exagerație sentimentală, de aprindere subită, de frică și de

căință a neamului. «Cu scufia în cap, cu lumînarea în mînă și cu iataganul în dinți», ba chiar cu «șuşaneaua cea de-o prăjină», chinutul erou face de strajă noaptea întreagă, în jurul Afroditei lui. Și logodnica sclivisitului vecin din față, ajuns fără voia lui erou de intrigă amoroasă până la descurcarea finală, «Madam Flaimuc» Nemțoaica, vinzătoare «de bastoane și corteluri» pe la bilciuri, e dibaciă schițată în treacăt.

«Doi morți vii», după «L'homme blasé», a lui Duvert și Lausanne, are un dialog deosebit de viu. Dacă Hagi-Flutur ori poetul Acrostihescu, zis «Odașa» pentru că geniul său pletos, eminentement solemn, fabrică mai ales ode, și chiar eroul Ghiftuiu au numai un caracter general omenesc, cu defectele și ridiculele lor, — Lipoveanul Egor, fost birjar de lux cu doi cai vestiți cari speriau Jidani, dar om așa de bun, încît îl înșeală toți mosfluii și toate actrițele, făcîndu-l chiar să li împrumute bani, și ajuns la urmă negustor de «harbujă și pește sărat» la Tîrgu-Frumos, făcînd apoi și fierărie și dregînd grilajurile de la curțile boierești din apropiere, e un tip desemnat, și bine desemnat, după original, a căruia vorbă hazlie o întîmpini totdeauna cu plăcere.

În sfîrșit, «Un salon din Iași» e scris mai mult în vederea publicului de dame care frecventa asemenea saloane de petrecere ușoară și, de sigur, și în vederea unor anumite persoane față de care poetul avea anumite sentimente și intenții. De alminterea astfel au judecat și cetitorii, așa că Alecsandri a fost silit la declarația formală că «Rochia de catifea», «Rochia de crep», «d. D.», apoi soțul uneia din zisele... «rochi» și «aghio-tantul»-«verișor» care curtenește pe aceiași, nu sînt de loc «portreturi adevărate a» unor persoane din societate». Și, în continuarea scenelor elegante, Alecsandri face pe una din doamne să cînte «Mărgărita» închinată iubirii sale și să tîlmăcească rostul real pe care l-ar putea avea poezia către «o floare». Și «Adio» se cîntă, de însuși «d. X.», autorul, «pe o melodie plină de lacrimi». Această schiță de moravuri «fine» nu era menită pentru teatru, ci pentru cetire, și de sigur mai ales pentru cetirea acelor pe cari, cu toate protestările ironice, ea îi privia.

D. «CUCOANA CHIRIȚA».

Cu mult mai mare însemnătate are, nu din punctul de vedere al intrigei, care rămîne totdeauna ușoară, fără ca publicul, doritor de teatru și setos de a recunoaște tipuri actuale și de a prinde aluși politici, să se dezguste pentru aceasta de teatrul lui Alecsandri, ci din acela al adevărului persoanelor și acțiunilor înfățișate, cea ce — nu va tăgădui nimeni — cere totuși artă, «Cucoana Chirița». Se poate ca odată marile talent comic al lui Millo să fi crescut interesul pentru această piesă, dar și fără dînsul ea își păstrează până astăzi însemnătatea.

Se pare că Alecsandri voia să dea o trilogie, înfățișînd în trei comedii de proporții restrinse pe provinciala din Moldova acasă la dînsa, în Capitala țerii și în străinătate. Avem «Chirița în Iași» și «Chirița în provincie»; a treia parte a satirei sociale lipsește.

De provinciali și provinciale rîdeaŭ de mult romanticii noștri; și e de observat că aceste glume, care nu sînt lipsite cu totul de răutate, se întîlnesc numai în Moldova, pe cînd scriitorii munteni, cari nu s'aŭ încercat, de altfel, decît foarte rar în acest gen, nu s'aŭ gîndit niciodată a înfățișa pentru distracția Bucureștenilor, gata să rîdă, stîngăcia și zăpăceala persoanelor de modă mai veche venite din Urlați ori din Slobozia. De atîtea ori, de creioane deosebite, am întîlnit răpedea caricatură a Moldoveanului și Moldovencei din provincie.

Mai ales însă a celui d'întăiu. Provincialei i se fac mai tirziŭ onorurile. Ea merita tot așa de puțin ca și provincialul această execuție: deosebirea dintre Iași și celelalte orașe și orășele nu era așa de mare și, mai ales, în aceste centre mai mici se păstraŭ averi folositoare țerii, pe cînd altele se risipiaŭ cu ajutorul furnisoriilor franceși și nemți, al birjarilor ruși și al mișișilor și cămătarilor evrei în petreceri, și chiar fără adevărate petreceri, prin neglijența unei vieți rău chibzuite și lipsite de socoteală, la Iași. În vechi cuiburi uitate, ca Hirliul, era evlavie, pe cînd Ieșeniŭ din elita occidentalizatã se mîndriaŭ cu pãrãsirea credinței și chiar insultarea ei la orice prilej; acolo era spirit de

familie, pe cînd «bonjuriî», elegantele doamne și domnișoarele spirituale crescute în pensioane unde nu se învață românește pentru că nu știe nici «madama», nu voiaŭ să știe de respectul datorit bătrînilor și de îngrijirile pe care copiii trebuie să le primească de la părinții lor, și nu de la simbriași; acolo era gospodărie spornică, muncă modestă, dar neîntreruptă, era pietatea față de trecut, din care odrăsleşte mai puternică viața viitorului.

Dar tocmai de aceia tinerii nu iubiau provincia. Aici se adăpostiseră vremile pe care ei voiaŭ să le acopere cu țernă multă și să le pecetluiască pentru totdeauna cu o piatră grea. Cel puțin aceia dintre tineri cari, prin firea lor, — de și poeți, ceia ce, în sensul cel mai înalt, nu înseamnă altceva decît înțelegător al tuturor simțirilor omenești —, nu puteau înțelege rosturile vieții ce se ducea și comoara de tradiții folositoare ce se putea smulge ruinelor ce se îngrămădiau.

Din toată provincia, care-i dăduse și lui doar, în «Iorgu de la Sadagura», simpatice tipuri de bătrîni cari știu să iubească, să se jertfească pentru aceia pe cari-i iubesc și să li ierte greșelile ce jignesc mai mult, Alecsandri alese pe «Chirița».

Ea nu e provinciala care ține să rămîie astfel, care nu se gîndește că s'ar putea preface. Așa ar fi mai curînd soțul ei, Birzoiu ot Birzoieni, Ban de-al Arhontologiei, care cetește cronicile, caută în toate ceia ce e temeinic, nu desprețuiește și nu îndrăgește pe om după haină, maniere și altă înfățișare, și e mulțămît «la locul lui», între al lui, asupra slăbiciunilor cărora trece cu vederea, de și înțelepciunea-i bătrînească poate să le judece. Că rîde cineva de dinsul cînd intră fără îndeplinirea formelor obișnuite într'un salon cu «candelabre» și «limonadă», unde se joacă danțuri nouă și se aruncă averi la noul joc de cărți, puțin îi pasă: a venit să-și aducă familia acasă. Păcat numai că această simpatică figură care apare la sfîrșitul «Chiriței în Iași» se schimbă în a doua piesă, «Chirița în provincie», care ar fi trebuit să preceadă pe cealaltă, și că Birzoiu cel inițiat în «letopisețe», părintele de familie care știe porunci și îndeplini însuși poruncile, în ciuda lumii nouă, ajunge o unealtă a ridiculei neveste ambițioase, care-l mîină la o isprăvnicie pe care n'o poate ținea cu demnitate și pricepere și pe care nu înțelege că trebuie s'o ție cu cinste, fără a primi căpăținile de zahăr ale Jidanilor săi și fără a vinde de nenu-

mărate ori, prin aprodul său, pentru carboanțe nouă, același curcan, pe care-l și cere de la început ca să-i fie plocon din partea jăluitorilor ce n'au adus nimic de acasă.

Chirița însăși n'a învățat la «pansion» și n'a avut măcar guvernantă. Ce-a trebuit să învețe de la mamă-sa, de sigur o femeie foarte cum se cade, a căutat să uite. Face totuși gospodărie bună, dar numai pe vreme de opoziție, cînd nu se recunosc meritele unei familii «patriote», care la 1848 a pierdut o măsea și a tremurat de friguri. Are două fete, de care publicul va fi rizînd mai puțin decît a vrut autorul, fete sănătoase și smerite de la țară, pe care mama le-a învățat franțuzește și «ghitarda» prin vre-o guvernantă pe care n'o vedem, dar care nu sar în gîtul nimănuî, nu se amestecă în vorbă nepoftite, nu aruncă necuviințe asupra persoanelor ce nu sînt de vîrsta lor și nu cred că prin cîțiva ani de învățătură pe de rost la «pansion» au căpătat dreptul de a privi, la cinsprezece ani, de sus o întregă societate ale cării ridicule le poate descoperi și un ochi de copil, fără ca de aici să rezulte vre-un drept la batjocură. Mult mai puțin simpatică e, de sigur, acea Luluță care ride de franțuzeasca pocită a mătușă-sa, face sprincene și buze roșii la bustul de carton de lingă toaleta aceleiași, iar, mai tîrziu, dezmiardă pisici și are nevricale, adevărate și prefăcute, pentru a-și căpăta de soț vărul iubit, Leonaș, care-și pregătește terenul bătîndu-și joc de cochetăria bătrinei Chirițe.

Chirița nu vrea să mărite fetele la țară; răzeșii vecini o dezgustă prin numele ca și prin apucăturile lor. «Cișlegile», carnavalul îl va face, decî, la Iași, pentru a prinde gineri de modă. Încarcă decî lăzi și cutii în vechea trăsură galbenă, de bejenii, pune feciorul în capră și Țiganca de casă, menită a face și a suferi toate, lingă dînsul, și pleacă la Iași cu fetele, care au ordin «să se ție drept și să zîmbească nurliu», «să facă tali frumos», «să meargă pupuiile tot pe vîrfurile scarpilor», la cea d'întăiu înfățișare a soțului vînat, și să-și ție nasurile, prea roșii, în apă rece înainte de a intra în societate. În fund lingă maică-sa stă nesuferitul băiețel rău crescut, Guliță, care răspunde părinților, poreclește pe Țigancă, amenință pe fecior cu bătaia, își bate joc de surori, «țîțacele», se supără de glume, cere să fumeze și pune pe Chirița să-i cumpere «minaveta», de mult făgăduită — el o spune —, pentru a chinui cu «musica» sa o casă în-

treagă și a minca palme numai în clipa celei mai mari desperări din partea mamei care-și iubește neprețuitul moștenitor.

În Păcurari, puțin după trecerea barierei, a «rohatcei», trăsura se înnomolește în omăt. E cea mai izbutită scenă, cu slujitorul surd și incult, «guleratul cu săbiuță», care ține cum dă Dumnezeu «catastiful», «scriind cocoanele ca și marfa de băcălie, brașovenie sau lipscănie», cu surugiul care îndeamnă caii lui în tot felul: «hi, hi, hi, hi, copii... Nu mă lăsați... Hi, hi, hi, tătucă... Hi, hi, minca-v'ar lupii... Hi, Iudă... Hi, hi, jupitule... Iaca mă, or să mă lese 'n troian... Hi, hi, da' hi, — lua-v'ar dalacul... Prohodi-v'ar cioarele... Hi, hi odată, copii, cu toții... Hi, lăsa-v'ați oasele cioarelor și pielea vameșului... Hi, hi, zvînta-v'ar vîntul și v'aș vinde pastrama», pentru ca, la urmă, liniștit că nu se poate merge, să între în cea d'întăiu cîrciumă pentru a se încălzi, așteptînd poate topirea zăpezii. Și cîntecul își bate joc de lipsurile vestitei «poște»:

Ba nu-s propele,
Nici căpețele,
Ba ștreangu-î putred, de ars în foc...

Iată Țiganca învălită «într'o cergă zdrențăroasă», păzind după plecarea boierilor «cutia cu bonete». Iată Chirița desnădăjduită, alergînd în toate părțile, împiedecîndu-se, căzînd pe ghiață, cu fetele ascultătoare după dînsa, pe cînd Guliță, bucuros de libertatea căpătată o clipă, se dă de-a săniuța, ieșind din blănurile părintești, din «contășul babacăi», și primejduind o viață așa de scumpă tuturor. Iată Neamțul cu minaveta, care-și plinge cîntecul îndată ce a trecut de stîlpul barierei și, mai ales, iată cei doi pungași de modă și de lux, cartofori cu cărți măsluite, unul Moldovean, altul Muntean, fiecare cu graiul și cu psihologia lui, cari vin să-și cerce norocul la Iași și pun ochiul de la început pe cele două fete frumoase, voinice și cu bani ale unei mame cu îngrijire, care duce 'n «besacteaua» ei de drum, lingă văpseaua de păr pe care o administrează însăși mîna delicată a lui Guliță, foile de zestre ale odraslelor ei.

Bondici și Pungescu sînt candidații favoriți ai Chiriței; unul represintă Iașul petrecerilor înjosite; cellalt aceiași lume din București, pe care-l cîntă ca un «tirg vestit»:

Pentru boscărie,
 Pentru stosărie,
 Matrapazlărie
 Și rușfetărie,
 Pentru coțcărie
 Și potlogărie.

Amîndoi sînt oameni în stare a face față oricărei situații și după o palmă la joc de cărți Bucureșteanul va ști să strige: «Cine a datără o palmă, cine a primitără o palmă?».

Piesa înfățișează, înaintea și după pețirea fetelor lui Birzoiu, de către acești falși boieri, cari sînt prinși, la urmă, înșelînd la cărți și dați pe mîna Agiei, — toaleta provincialei, «cu gavanoșele de dresuri și pășoare de tăcut sprincenele», convorbirea ei cu o rudă din Iași, inițiată în tainele civilizației de salon, și un bal din acelea în care triumfă la lumina candelabrelor și trichelelor, în sunetul ariilor apusene, spiritul cel nou, care copleșește lipsa de creștere și de simț a Chiriței pînă în clipa cînd, uluită de arestarea viitorilor gineri, tîrită spre trăsura de drum de către soțul ei, venit anume pentru a-i încheia tristele aventuri în Iași, ea dispăre, cu rochia-i de catifea roșie și «turlubanul cel cu pene stacojii», rugîndu-se de tinerii ce sînt de față, «bonjuri cu lungi plete», să se îndure a-i lua fețele, «tinerèle, curățele, hărnicile, cu franțuzeasca lor, cu ghitară lor, cu cadrilul lor, gospodine bune, econoame, cetite, jucate, pricopsite».

Acasă așteaptă răzăși, fără dorință de a vedea Iașul, și de sigur că ei vor fi făcut fericirea celor două duduși, lipsite de acum înaintea de înrîurirea răufăcătoare a mamei lor: oamenii folositori vor fi fost nepoții de fiice ai «cocoanei Chiriței», dacă nu-i va fi ispitit o prea mare ambiție, moștenită de la bunica lor. Aceasta, rămasă singură, cu o cumnată doar, care iea asupra-și sarcinile gospodăriei, din ce în ce mai mult desprețuită, e stăpînită de patima tinereții — are, de la măritișul fetelor, tocmai 35 de ani —, a modelor nouă: călărește ca o «armazoană», fumează, vorbește o limbă pe care o crede franțuzească, cere să i se aducă scrisorile pe taler și șervet, înnoiește mobilele, visează de isprăvnicie, cu jandarmii la fereasta trăsuirii și cu peșcheșurile aduse de împricinați, și așteaptă, în sfîrșit, ceasul plecării la Paris, pe cînd Guliță ucide vitele oamenilor, dă foc bordeielor țărănești și ține calea fetelor, în aprobările

induoșate ale unei mame care-î admiră inteligența și vioiciunea.

Isprăvnicia vine, și, cu bani cîștigați de Bîrzoiu, *modernisarea* urmează, cu «bontonuri și tenechele», cu trăsură «cu fundul la pămînt», «lampe de cele cu apă», «rochiî cu jăletce», «conțerturi de strîns talia» și alte podoabe de la «marșandă» — «șandramandra» —, până la manșoanele nouă, «cușme jidovești de ascuns mînile iarna». Cînd și cînd apare, ca reprezentant al adevăratului occidentalism, superior formelor, și cu atît de mult acestei caricaturi a lor, «Musiu Șarl», învățătorul lui Guliță. Frances care vorbește, făcînd reflecțiile sale asupra stîngăciilor Chiriței civilisate, limba lui, — sigur fiind că auditoriul cult îl va înțelege; recunoștința pentru maiestrii noștri îngăduie abia lui Alecsandri să amestece ici și colo cîte un cuvînt românesc, stilcit, ce e dreptul, dar mai mult în sens simpatice.

În de obște, cu mai multă farsă și situații schimbătoare în clipă, cu tipuri mai slab desemnate și mai puțin consecvente, «Chirița în provincie» rămîne inferioară piesei care o precede. Alecsandri dovedea că, neavînd o adevărată îndreptare critică și concepții despre ce e firesc și nefiresc, scusabil și nescusabil, vrednic de osîndă și vrednic doar de un zimbet trecător în clipele de prefacere ale unui popor, nu poate exploata după cuviință, cu serioșitate și simț de răspundere, un tip reprezentativ, care înfățișează unul dintre curentele în luptă. Publicul însă corespundea poetului, și Chirița în orice împrejurări rămase favorita publicului.

Cu *Cinel-Cinel* din 1858, în care un țeran moldovean e cununat cu o fată munteancă, în care, fără intenția de a stîrni risul, cele două subdialecte românești sînt făcute să sune împreună, în care, apoi, se expune cu mîndrie portul «românesc», pe care-l îmbracă și fete de boierî, jucînd cu țeranul din codrii Neamțului jocurile îndătinate ale nației, în care, în sfîrșit, se cîntă imnuri la coroana lui Ștefan-cel-Mare, care ar fi fost găsită la Putna, menind Unirea politică, — teatrul lui Alecsandri era acum pe alt teren, al unei nouă și mai puternice propagande politice¹.

¹ V. declarații ca acestea: «Moldovean, Muntean, — tot una-!... tot Român... Care haină poate să ne prindă mai bine pe noi, care sîntem Romince, decît haina românească?».

III. POESII NOUĂ ALE LUÎ ALECSANDRI.

A. MĂRGĂRITA ȘI CĂLĂTORIA LUÎ ALECSANDRI ÎN MEDITERANA.

Alecsandri lipsise din Moldova până la 1851¹. Abia întors, în primăvara anului 1852, pe care o cîntă după rețetă, «verzie», cu «cosița aurie», cu «dulce soare», «sîn plin de lăcrămioare» și «lună plină», — în stîrșit «drăguliță», îi face poetului dor de ducă :

Dați-mi, dați-mi aripioare,
C'aud glasuri de cocoare ;
Dați-mi aripi sprintenele,
C'aud glas de rîndunele...

Iarăși voiă să plece «pasărea pribeagă»². O viață monotonă ca aceia de după potolirea Revoluției, viață cu bănuiele, riscuri și primejdii, cu totul nesigură de ziua următoare, nu-l putea opri mult în Iași.

El merse cu I. G. Voinescu la Toulouse, de aici pe Marea Mediterană, apoi — dacă e să-l credem, cu un Engles, — în Spania, unde văzu, înțelegînd cit putea înțelege cineva cu cultura lui istorică, Grenada cu Alhambra Maurilor și Curtea Leilor, de unde plecase cu veacuri înainte, lăsînd aceste strălucite risipuri, viața de credință, de voluptate liniștită, *evlavioasă* am zice, de cavaleresc avînt războinic, a lui Boabdil, *el rey chico*. Cu acelaș tovarăș străin, el străbătu partea mai accesibilă a Marocului.

Fără a-și lua note zi cu zi, Alecsandri și-a publicat mai tîrziu amintirile lui, mai mult sau mai puțin exacte, adăogînd povestiri independente, mai vechi, ca aceia a «Muntelui de foc»³, cu un conte urit, care se face, din desnădejde amoroasă, un vestit bandit italian după normele romantice, cu intercalare de poezii în asemenea nuvele diabolice :

Beți, copii, tot după mine,
Și 'nchinați cupele pline,
L'a' fulgêrelor lumine!

orî ca istoria «celui d'întăiu pas în lume» al unui Engles care se face căpitan de corabie, pentru că n'a avut noroc cu presin-

¹ V. mai sus, pp. 25-30, 36, nota 2.

² *Dor de călătorie*; ediția noastră, pp. 204-5.

³ Apărută și în *Albina* pe 1843, p. 180 și urm.

tarea lui într'un salon. Povestirea lui Alecsandri e mult superioară celei din descrierile de călătorie ale lui Bolintineanu : fără să se încurce în lămuriri istorice și arheologice, fără să se coboare la accidentul banal, el se ține în acea lume dintre adevărul absolut și fantasia liberă, care l-a prins mai bine totdeauna. Sînt în aceste pagini cîteva peisagiî marocane foarte bine văzute și reproduse cu un condeiî ager. Alecsandri se interesează de datini, de sunetul, armonios ori ba, al cuvintelor unei limbî atît de străine ca acea arabă; el dă traducerea cîntecului de laudă al calului arab, cîntec pe care-l prelucră apoi însuși, datînd «Munțiî Uadras, Maroc; 1853», în El Rbaâ :

Din Tûnis la Maroc
Nu-s iute rîndunele
Așa de ușurele
Ca murgul mieû în joc l...

singura poezie orientală care vine după «Alhambra» și *Seguidilla* spaniolă.

Paginile despre viața Evreilor în Maroc ca și judecata asupra civilizației marocane sînt pline de o adîncă și adevărată observație. Cadrul neobișnuit, întîmplările de călătorie, audiențele la șefi arabi cari au fața de Țiganî și lătratul de șacal, toate dau acestei descrieri o valoare deosebită și trainică în literatura noastră. Primirile solemne ale lui Hagi-Ahmed-el-Hedet din Tetuan merită să rămîie în amintirea cetitorului. Rîndurile lăsate de poetul român în cartea de oaspeți a hanului evreiesc din orașul marocan resumă astfel cele ce-i trecuseră înnaintea ochilor :

Am văzut în Tetuan
Un Hagiû despot, țigan,
Patru capete tăiete
Și girbace peste spete....

Versurile amestecate în această «Călătorie în Africa» ar trebui scoase pentru a li se da locul cuvenit între poeziile lirice din întîia epocă a talentului lui Alecsandri :

Îmi place pe Mare să fiû legănat,
Îmi place prin lume s'alerg nencetat.

¹ Ed. noastră, pp. 265-6.

² Călătoria a fost rău tipărită în volumul de «Proză» din ediția Socec. E vădit că înnainte de capitolul Tanger-Tetuan trebuie să vie trecerea la Tanger, capitolul «Tanger și Maroc», care începe cu imbarcarea la 1-iû Octombre 1853 în portul Gibraltarului. — Foarte bine se înnățează ediția «Minervei».

.....
 Ca valul de spume eă sint călător
 Și veșnic mă'ngină al patriei dor.

e dintre cele mai simple și sincere din efusiile sentimentale ale poetului.

Îl mînase din țară o iubire vinovată, pe care simțul său de onoare și mai ales porunca femeii iubite îl făcuseră a o jertfi, plecînd în lume, pentru Mărgărita. Această dragoste nouă nu samănă cu cea veche, pentru Elena Negri; și aici e o curte boierească, cercetată însă în zile aspre de iarnă, cînd păharele de ceaiu așteaptă între luminările de spermanțetă pe drumețul întîrziat în cale, pentru ca a doua zi cai de lux să-l poarte în largul cîmpiilor acoperite cu zăpadă, lingă iubita care-l umple de foc. Din aceste amintiri, Alecsandri a făcut o nuvelă, pe care n'a tipărit-o decît în parte¹. O fată din boierimea Moldovei și Mărgărita, dar nu o ideală figură de fecioară, o zîmbitoare icoană de mireasă, un palid obraz de bolnavă care se stinge, cu ochii la fratele iubit și la logodnicul mai iubit încă. Aici sînt și mai multe convenții, e mai multă rezervă, mai multă patimă bolnavă de-o parte și hotărîtă răspingere, de alta; cîntecul de triumf lipsește acum, ca și tînguirea de durere, clipele de chinuitoare îndoială cu privire la viața iubitei, ruperea de inimă înaintea celei ce moare, ca și lungul răsunset dureros pentru pierderea ei.

Sînt aluși grațioase, dulci complimente dibace și, din depărtare, împreună cu dorul de țară, salutări curtenitoare — astfel în «Floarea Oceanului», scrisă la Biarritz, în 1853, — ori înduioșate — «Ce gîndești, o Mărgărită?», de la Gibraltar, și «Iahtul». Sînt priveliști ale firii, cu care i se confundă dorul:

De la mine pîn' la tine
 Numai stele și lumine,

și ultime păreri de rău pentru ce n'a putut să fie. De ce, nu spune poesia, și nimeni n'a crezut până acum că ar avea dreptul să întrebe, mai mult decît lasă a se ști poetul, care-și încheie iubirea în clipa cînd o nouă viață, venită prin ea, chiamă pe iubită la o nouă datorie.

«Frumoasă, dulce 'ncîntătoare», «floare vie căzută din soare», în stare a trezi prin singura ei înfățișare «lira dulce» a unui

¹ Întreagă în ediția «Minerva» a *Prosei* lui Alecsandri, îngrijită de Il. Ghendi.

suflet de poet tînăr, a-l face să-î ofere, în făgăduiala minciunoasă a versului, Seraiu pe Bosfor, «gondolă dulce legănată» și închinăciunea lumii întregi,—astfel rămîne această nouă și trecătoare iubită.

Risipite, fără dată, alte cîteva cîntece de iubire aû răsărit din bucuria și durerea aceleiași iubiri, — cea din urmă adevărată iubire a unui poet care se apropia de sfîrșitul tinereții sale. «I-îu Maiu» e un strigăt de bucurie, fără curăția, fără adîncul simț mistic care înnalță pe cellalt, vechiu, din zilele dragostii d'întăi, — așa de serios, de sever, de trist acela, încît pare că menește a rău. Totuși, despărțirea e plinsă în accente simțite, prin «Adio»:

Ani întregi am fost departe
De al țerii dulce sin,
Numai ca să ai tu parte
De un traiu plăcut și lin.

Caracterul acestei iubiri fără «jertfă» din partea ei, singură închinare de departe, îngăduire a unei adorații respectuoase, e fixat bine și în acest cîntec din urmă.

Jalea, scurtă, ce urmează, își găsește expresia într'un refren de cîntec popular:

Duce-m'aș și m'aș tot duce,
Dor să nu mă mai apuce!
Cine 'n cale m'a vedea,
Să plingă de jalea mea!

Și cu aceste rînduri de durere se înfrățesc, acelea pentru moartea unei fiice a surorii Elenei lui de odinioară, — «Emmi», care, închizînd ochii, i-a cerut un cîntec, și puținele versuri, străbătute de o jale ce nu știe să strige, pentru sora ce pleacă:

În ce loc, unde se duc!
Florile ce se usuc?

B. CÎNTECE PATRIOTICE, PÂNĂ LA 1855.

Această iubire, căreia nu-î pune capăt nici moartea, nici înșelarea, mîngiase pe un cîntăreț care numai rare ori pînă atunci, doar în clipa hotărîtoare din 1848, găsisese accente mai puternice pentru a da glas aspirațiilor unei societăți, unui neam; îl mîngiase deci de «chinurile grele ale patriei». Acestor chinuri li dorește el încetarea în «Anul 1855», an care aduce poate «bietei

Romăni», singura care există pentru el, peste despărțirea vremelnică dintre cele două Principate :

Pace, glorie, mărire, libertate, fericire,
Îndurările cerești,

Maî curînd sau maî târziu, Pronia va trebui să se îmblinzească totuși pentru a răsplăti vrednicia unui neam. Un astfel de neam e al nostru, «sentinelă înaintată» pe «mîndre ținuturi răsăritene», păstrîndu-și «postul», «douăzeci de veacuri» biruitoare din «miî de lupte» :

Căci Romînul e întocmai precum stîncile mărețe,
Care 'n valurile mării furtunate și mărețe,
Neclintite 'n veci rămîn.

Această idee a permanenței veșnice pe pămîntul național, a unei legături nedesfăcute între om și brazdă, ca și ideia lungului șir de încercări și ispite prin care a trecut poporul românesc se îmbracă puțin timp după aceasta în poema *Sentinelu Romînu*¹.

Iarăși poesia populară dă în cea maî mare parte felul rimei, măsura versului, mișcarea ei specială, calificativele, întru cît ele nu oglindesc slăbiciunea pentru zădarnice diminutive, a epocii. «Ostășelul» — iată diminutivul și înriurirea lui Bolintineanu !—, «verde ca un stejărel», care samănă și cu «un pui de leu» și cu «un zmeu» și cu un «zeu nemuritor», e Romanul așezat la Dunăre de strajă, față de hordele barbare ale Răsăritului. Aceste horde le înfruntă el fără frică, știind că

Maica Roma cea bătrînă
I-a pus arma asta 'n mină.

Norul sălbatec vine, și Alecsandri dă acum poemului său un avînt plin de spaimă, care samănă cu acela din «Orientalele» lui Hugo, cînd norul de pucioasă, care va nimici Sodoma și Gomora, răsare în capătul zării.

«Oardele avane», «limbile dușmane» ale Gepizilor, Bulgarilor, Lombarzilor, Avarilor :

— Vin și Hunii, vin și Goții,
Vin potop, potop cu toți,
Pe cai iuți ca rîndunele,
Fără friie, fără șele, —

¹ Întăiu în «România Literară», p. 93 și urm.

pier pe rînd de sabia singurului străjer al Romei, pe care el o crede eternă.

Iată însă că vestea peirii orașului împărătesc sosește în clipa cînd biruitorul privia cu o liniștită mîndrie întinderea cîmpului de măcel, de jertfă :

Neagră veste :

Roma, Roma nu mai este.

Și-l vezi atunci luînd, cu «calu-î frățior», în clipa cînd «noaptea oarbă, fioroasă» a barbariei se coboară peste țermurile apărute de dînsul, drumul mîntuitor al muntelui.

Așa cum este, înfățișînd legenda eroică a celor mai vechi lupte pentru păstrarea graiului de glorioasă origine, *Sentinela romînă* e una din cele mai îndrăznețe creațiuni ale unui poet pe care de obicei îl sperie. E mai puțin originală poate decît izbutită, căci pe acest timp era scrisă de mult altă legendă, în prosă poetică, una mai cuprinzătoare, mai adevărată și logică, cu deosebire însă mai sinceră, acea *Cintare a României* pe care Alecu Rusu o avea în text frances, o tipărise în versiunea lui Bălcescu și pe care o prefăcu apoi însuși în românește pentru a o tipări atunci, în aceeași revistă cu «*Sentinela*» lui Alecsandri, și numai puțină vreme după dînsa.

IV. ALECSANDRI ȘI POESIA POPULARĂ.

A. GENERALITĂȚI.

«*Zimbrul*» dădea la lumină, în două broșurile destul de îngrijit tipărite, mai mult ca o ediție provizorie, în lipsa poetului, care la întoarcerea sa avea să adauge notele trebuitoare, redactate în parte, Baladele populare ale lui Alecsandri.

Ele au fost primite cu multă bucurie și erau vrednice de această bucuroasă primire. Judecata noastră de astăzi se poate deosebi mult de a contemporanilor. Ea e însă cu totul protivnică acelei critice neîndreptățite care muștra pe Alecsandri pentru prefacerea pe ascuns, pentru trădătoarea falsificare a cîntecului românesc de la țară, care ar fi trebuit să fie presintat cu toată rigurositatea științifică a celui ce culege științific aceia ce se zice de o vreme folklore¹.

¹ Numai pentru a da cetitorului prietenul de a cerceta singur dosarul unei obruznice nedreptăți, amintim broșurile de acum douăzeci de ani ale unui M. Schwartzfeld, urmat apoi și de alți conaționali ai săi, specialiști în folklorul romîn.

De fapt, broșurile lui Alecsandri mărturisesc chiar în titlu — «Balade adunate și îndreptate de V. Alecsandri» — «îndreptarea» de către poet a unui material popular, pe care niciodată nu s'ar fi lăudat că l-ar fi cules singur, fără ajutorul nimănu, așa încît și chestia de prioritate poate fi privită ca oțioasă¹. Chiar dacă nu s'ar fi făcut atît de formal o asemenea mărturisire, ea ar fi rezultat de la sine din prefacerile, foarte însemnate și atît de lesne de constatat, la care culegătorul-îndreptător a supus baladele, horele și doinele sale. În adevăr, avem o formă în «Bucovina» și în «Zimbrul», o a doua în publicația integrală, pentru ca pe urmă să treacă printr'o a treia formă, din manuscrisul de «Balade și cîntece populare» al Academiei Romîne (nr. 819) și să găsească în sfîrșit o ultimă fixare — și aceasta ar fi fost la rîndul ei schimbată cu prilejul unei ediții noi — în splendidul volum de «Poesii populare ale Romînilor», publicat la București după Unire, supt auspiciile celei d'întăiu Doamne a României, Elena a lui Alexandru-Vodă Cuza.

Publicația din 1852 cuprinde balade pe care toată lumea le cunoaște, balade moldovenești: de Mocani, Codreni și Dunăreni², ca Mioara, Codreanu, Romîn Grue Grozovanul, Toma Alimoș, Șalga, Bujor, Dolca, Badiul; unele din ciclul domnesc, Ștefăniță-Vodă; altele de obîrșie munteană, Sirb-Sărac, Păunașul codrilor, Mihu Copilul, Chira, Negru-Vodă, Mihnea și Radu Calomfirescu, Brîncoveanu, Mogoș; baladele novăcești, și altele de obîrșie nedeslușită: Blestemul, Balaurul, Turturica și Codrul, Inelul și năframa, Vidra, Bogatul și săracul, Năluca, Luna și Soarele.

Tipărintd aceste povești minunate de lupte voinicești, de ră-tăcirii grele prin locuri dușmane, de alte întîmplări ale drumurilor mari și cărărilor mărunte, Alecsandri își simția o îndoită datorie.

Întăiu el voiă să le întregească, să suplinească lipsurile în desfășurarea faptei, care trebuia să fie mai iute, mai mlădioasă și, tot așa, lacunele dialogului, care se cădea să fie mai bogat,

¹ V. prefața: «ajutat de cîteva persoane, și mai cu seamă de d. Alecu Russo», Alecsandri numește pe unii din țeranii cari i-au cîntat cîntecele în «călătoriile sale prin munți după căutarea baladelor populare». Astfel Brîndușă din Bicaz.

² Pentru aceste împărțiri, v. *Neamul Romînesc Literar*, I.

mai ales, mai dezmierdător în unele locuri, mai epic în altele. Spiritul său propriu, acela pe care de la un timp îl împrumutase de la Bolintineanu, poetul iubit al modei trecătoare, i-a impus tonul întregirilor, și, dacă unele se ascund așa de bine, încît nu e cu puțință a face osebite, altele se desfac lămurit din cea d'întăiu urzeală, strinsă și tare, aspră și trainică, a baladei.

B. PRELUCRAREA FORMEI CÎNTECULUI POPULAR.

Astfel de la poetul retoricei dezmierdătoare vin «fata sălbătică», «cuibul de floricele ivite la stele», «puiculițele» și «voinicii de război», «murguții», une ori și «mititei», «gurițele», «dulcii copilași, cari alungă fluturași», «copilițele gingășele» și «sprintenèle» lingă «bărbați voinici la trudă», —cari supt acest raport nu puteau impresiona pe semenii lor, «voinici la trudă» și ei, de voie ori de nevoie—; «mîndruțiile drăgăstoase», «aurica drăgolică» din Păunașul codrilor. Fac parte din aceeași gamă «aripioarele» «șoimulețului duios la grai», «sinurile de floare» pe care se culcă Brumărelul, «floricelele dunărence»,

Vorbitoare, cîntătoare,
și de pinzi innălbitoare,

călătoriile sentimentale în vre-o «luntricică», «tinerii mîndri bujori», «ochii dezmierdători» și «sinul plin de flori», «zinele de plai» lingă «florile de rai», «luceferii cu chip vesel și domnesc», fetele «mîndre ca o păsărea», «dulci ca o floricea», ca «o floare'n sîn crescută», «albe, gingăse ca flori de viorele», «ochii dulci cari sticlesc», «luceferii pămîntești cu chip dulce femeiesc», «copilițele drăgulițe cu sîn alb de porumbiță», care se «înclină ca o floare de grădină» și zic: «sîntem chiar ca două flori¹».

Și tot așa cu cîte o «floricică rumeoară, care-o porți în buzișoară», cu cîte o «mîndruță drăgăstoasă», un cîntec urmează după altul, lăsînd aceeași întipărire de «eleganță»!

Urmărind mai departe forma baladelor, *antitesa*, unul din mijloacele poetice obișnuite ale romantismului, mai ales în fasa lui Hugo, nu poate lipsi din cîntecele revăzute și gătite de ucenicul romanticilor parisieni. În «Soarele și Luna» iată cum se compară unul din luminoșii iubiți cu cellalt:

¹ Întilnești și nume ca Stelița!

Eü am plete strălucite,
 Tu ai plete aurite,
 Eü am fața arzătoare,
 Tu fața mîngietoare

Poesie fără comparație nu se poate, cred mulți poeți, de la maiestri mari până la cei din urmă cîrpași. Iată însă că poesia noastră populară nu aleargă după comparații, ci prinde numai pe acelea care se ridică de la sine până la dînsa. Era o lipsă care trebuia îndreptată fără zăbavă.

Astfel, întîlnim versuri ca acestea, adause de la o ediție la alta :

Ca un vînt inviforat
 Într'un lan de grîu uscat,

în care nu e populară nici icoana, nefiind adevărată, nici unul din cuvintele întrebuintate: «inviforat». Un căluț de voinic trebuie să fie

Minz ce fuge ca șoldanul,
 De nu-l prinde nici arcanul.

Tot așa e cu haiducii :

Oaspeți ageri de păduri
 Ce se port din crîng în crîng :
 Cîți îi văd, de el se plîng.

Poetul popular, în cele mai multe cazuri, presupune că eroii lui își sînt cunoscuți; cel mult dacă-î va încondeia dintr'o singură trăsătură, cu un epitet unic, care poate să revie apoi în desfășurarea baladei. Nici cînd el nu va insista asupra lui într'o descriere, grămădind colorile tari, ca să-ți lase o impresie adîncă, căci doar lui nu-i e de portrete, ci de povestirea însăși, care trebuie să curgă ca firul ce se desface din furcă, simplu, curat și neîntrerupt. Romanticul din 1840-50 însă îi trebuie chipuri peste fire, ca frumuseță sau grozăvie, supraoameni împovărați de epitete, și astfel în *Mihu* vom găsi pe dușmanul Păunașului nostru răsărind fioros din această complicată îngrămădire de tonuri tari :

Cu barba zburliță,
 De rele 'nvechită,
 Până 'n briu lungită,
 Cu briu 'nvelită.

Luptătorii străini își expun îmbrăcămintea ciudată :

Cu chivere nalte,
Cu cozile late
Lăsate pe spate,

ca Nemții oștirii de ocupație din vremea poetului.

Iată acum și o odraslă de Domn :

Un luceafăr se arată
Cu chip vesel și domnesc
Și cu mersul voinicesc.

Epitetul poeziei populare e așa de strâns legat de substantiv, încît pare să facă o singură noțiune cu dînsul orî să derive în chip firesc din el. Altfel e epitetul înflăcărat, strălucitor, care se vede totdeauna a fi lipit sau întunecă prin însușirile sale poetice lucrul său ființa la care se referă. Din această categorie sînt însă în aceste balade « rafinate » « ulmiș, uriașii culmilor », cutare bătrîn asemenea unui « sfînt cu chipul omenesc », etc.

În general, prin prescurtări, suprimări, adausuri, împărțiri, Alecsandri caută să apropie « cîntecul bătrînesc », care mai totdeauna se aude cu scăpări din vedere, cu cîrpituri grosolane și cu lungiri prin care se caută a nu se opri cîntarea, de balada cultă, cu proporțiile delicat chibzuite. A face așa ceva e datoria orîcuî nu e un simplu aparat de înregistrare, poate și dialectală. Dar pentru aceasta poezia populară trebuie întregită *din sine*, prin cercetarea tuturor variantelor. Pe cînd Alecsandri o întregește *de la el*, în afară de *spiritul ei*, și dă adesea o creațiune proprie, în care se păstrează — ca în blusele de modă astăzi — și anumite elemente populare, dar numai de podoabă exterioară, nu de țesătură intimă.

C. SCHIMBAREA FONDULUI DE SENTIMENTE AL CÎNTECELOR.

Trecînd de la mijloacele materiale ale formei poetice la spiritul ei însuși, contururile poeziei populare sînt netede, sigure. *Noțiuni neclare*, îngăimate, ca acelea care ascund golurile de simțire, de cugetare, de închipuire ale poeziei culte, lipsesc într'însa. Și de aceia putem atribui meșterului corector versurii ca acestea:

Eû la umbră, la răcoare,
Am menire 'nfloritoare.

Poesia populară dă întăia expresie a unui sentiment adevărat.

Astfel, ea nu se poate opri îndelung pentru a chibzui o *finețî* din acelea care presupun cunoașterea adincă a tehnicei poetice și răgazul unui muncitor cu condeiul. Astfel de «finețe» însă aș plăcut totdeauna poeților culți, mai ales cînd s'aș ținut, — cruțați de durere, netulburați de gînduri răzvrătite, lipsiți de «crucea» unei chemări — în lumea de raze, de mirezme, de cîntece și zimbete a lui Alecsandri. Ce bucurie trebuie să fi avut el cînd inspirația i-a dat aceste versuri:

Că e lumea 'ncăpătoare
Pentru-o pasere și-o floare!

Fetele din baladă sînt pentru poetul cărturar «floricele dunărence, vorbitoare, cîntătoare și de pînzi înălbitoare». Voinicul care vorbește lui Vodă Ștefan despre ciuntirea sa în luptă zice:

A căzut și mina mea
Cu păginu-alătura.

Cuî i-î frică de «sorbitul soareluș» i se răspunde:

Să n'ai nicîo frică
De vînt și de soare,
De-a lor sărutare!

Poesia populară trebuia decî să capete o notă de *delicateță*. Nu acea gingășie firească, de care ești fermecat și uimit la străbaterea rîndurilor ei simple, ci o alta, potrivită cu saloanele în care «culegătorul» întilnia pe Mărgărita și-î destăinuia iubirea lui, cu acelea pe care pretutindenî cu o deosebită bucurie caută și știe să le înfățișeze, în luciul stofelor scumpe, în lustrul mobilelor de preț, în strălucirea lumînărilor aprinse de serbătoare. Decî, cu credința că în această materie adevărul, credința în reproducere, *autenticitatea* n'aș nicîun preț, Alecsandri, care, în alte privinți, curățise și netezise, se sirguită acum să adăuge podoabe, adecă să coase flori de tîrg în urzeala țesăturii primitive.

Cîte o eroină a cîntecului popular se va înfățișa astfel la dînsul

Dulce, răcoroasă,
Cu păr aurit,
Pe umăr leit.

Florile știu să jălească pe urma voinicilor și chiar să moară de dorul lor:

Și, cînd plec voios cu soare,
După mine floarea moare.

Se vede, la năvălirea ciumii, cîte

... Un dulce copilaș,
Care alung' un fluturaș, —

ca și cum de fluturași și de copilași ar fi plin gîndul unui neam sărac și muncit cînd i se ridică puțin gîndul mai presus de nevoile grele ale vieții!

Nu orice plîns e sentimental, precum nu orice *sentimentalitate* plînge. Din potrivă. Lacrimii cîrg în mijlocul cîntecelor de dragoste, de dor, de jale ale poporului, dar suspinele cu ochii întorși spre «Cer» lipsesc cu desăvîrșire în această artă bărbătească și sănătoasă. Aceasta însemna pentru Alecsandri, în epoca bocetelor lui Bolintineanu și a tuturor ciracilor săi, care-l impresiona și pe dînsul, o lipsă. Și iată-l adăugînd «inimă veștejite», «surioare», culcîndu-și Brumărelul «pe sîn de floare»...

Ceia ce numim noi *spirit*, legătura fulgerătoare între două noțiuni care de obicei nu merg împreună, ori, mai puțin propriu, săgeata satirică atingînd sigur și răpede, lipsește cu totul literaturii populare, cînd ea nu e închinată numai glumei, ca în chiuiturile de horă ori în cîntecele de batjocură, în care ceia ce atrage luarea aminte e puterea și noutatea închipuirii. Alecsandri crede însă că acest element al spiritului nu poate lipsi nicî din baladă, și astfel el introduce în bucata pe care a cules-o sau care i s'a trimes, acea glumă care e obișnuită în cercul său. «Spiritul» cu soacra, care e cu totul străin poporului nostru, se întilnește astfel la sfîrșitul cunoscutului «cîntec» al Ciumei, care iea pe rînd ce i se pare mai frumos și plin de viață, — până ce

Iat' o babă, iat' o soacră:
Cum o vede, Ciuma 'ndată
Dă la fugă spăimîntată.

Alăturarea «turmelor de oi» ale bogatului cu «turmele de nevoi» pare a face parte tot din adausurile lui Alecsandri.

Eroii lui Homer țin, până a nu începe lupta, lungi cuvîntări în care se amenință, dar mai ales spun cine sînt, ce-au făcut,

ce sînt în stare a isprăvi, — și se laudă strașnic. Așa era cerul, vremea și rasa. Voinicii noștri nu amintesc și nu prevestesc nimic, în cuvinte înflăcărare. O luptă dreaptă, pe tăcutele, în care hotărăște voinicia, fără ca biruitorul să scoată vre-un strigăt de triumf, care ar șede rău. La Alecsandri, odată ce e vorba să se arăte vitejia neamului, prefetele de înălțare a ei înaintea trîntelor și încăierărilor nu pot lipsi. Iată în «Mihu» cum vorbesc Romîniî înaintea de încercarea puterilor:

Ciți sînt ei? Cînzeci,
 Șesezeci, optzeci,
 O sută și-o mie?
 . . . . .
 Dați cu lăncile,
 Dați cu fiintele!

Tot astfel în înșirarea triumfurilor lui Mihaî Viteazul, de prepusul lui cîntec, care strigă, «eroic», că aî căzut :

Mulți ca frunzele de brad,
 Ca nisipul de pe vad,
 Ca gemetele din lad.
 . . . . .
 Spuie corbiî munților
 Și fiarele codrilor
 Care-aî fost nutrețnl lor!

Une ori poesia noastră populară atinge *sublimul*. Dar fără să-l fi căutat vre-odată, ceia ce și este singura cale pe care el poate fi atins. Poetii cultii, îndată ce-și simt puteri sau aplausele unei societăți întregi îi suie sus în prețuirea lor, aceia sînt neconținut în căutarea sublimului, pe care parcă voiesc să spuie că-l știu bine unde se sălășluiește.

Astfel dintr'o vînătoare după sublim vin anume locuri din «Miorița», dintre cele mai mult și mai des admirate, ori versuri ca acestea :

Munții că răsun
 Șoimii se *adun'*,
 . . . . .
 Stelele clilesc,
 Și 'n cale s'opresc, —

și aici deci o împărtășire a naturii, detaliată în toate strălucirile ei, la sentimentele eroului.

Și se poate pune în seama poporului această reminiscență clasică :

Am prins fulgerul din nori!

Natura trăiește în poesia populară, trăiește de aceeași viață ca și neamul cîntărețului; el se confundă în viața ei, care, dacă nu-i chiamă simțirile, răspunde totdeauna simpatic la dînsule. Nicăiri nu se vede o viață *deosebită* a naturii, care în chip neobișnuit, în forme impunătoare ori delicate, să se amestece în povestire sau în efusia de sentiment.

Romanticii văd și ei o natură vie, dar pe care trebuie s'o caute, pe care vezi că ei au găsit-o și se bucură de descoperirea lor. Astfel e și la Alecsandri, cînd ulmi

Sint gata să răspundă,
Cu freamăt voios de frunză.

Încheind, în toate împrejurările, poetul popular e totdeauna logic și răzimat pe experiența adevărată, de cele mai multe ori dureroasă, a vieții. Rima bogată nu-l ispitește la non-sensul înflorit, la neadevărul cu găteală.

Cînd însă la Alecsandri se spune de soare astfel :

Ca un soare ce 'ncălzește,
Și 'ncălzește și lucește, —

pe lingă o repetiție cu totul zădarnică e și o intervertire a mersului normal al gîndului.

D. TENDINȚELE CÎNTECULUI POPULAR «ÎNDREPTAT» DE ALECSANDRI.

Ca tendințe, poesia noastră populară, cînd nu e glumeață și nu scapără porecle pentru toate neamurile ca și pentru toate defectele, e *umană*. Românul e omul, singurul om; de alt fel de oameni nu-i pasă. Ei pot să se ivească în povestire, dar fără a trece prin vre-o judecată și a primi pe umeri o osîndă. Doina poate să blesteme, în ceasurile suferințelor celor mai grele; balada e obiectivă. Cutare e Turc, Grec, — și s'a încheiat.

Alecsandri e însă un poet patriotic, trăind într'o vreme de lupte pentru o nouă înjghebare de Stat românească, pentru scuturarea rămășițelor de stăpînire străină. Astfel și în baladă el va introduce idei și sentimente politice, din acelea care stăpîniau atunci clasa cultă; el va întrebuița «cîntecul bătrînesc»

ca să arăte că și poporul, în stratele lui adânci, și din cele mai vechi timpuri, a urit pe străinul năvălitor sau copleșitor. Și astfel ni e dat să cetim în Baladele corectate declarațiile următoare :

Că sintem de *soiū* (!) romin,
Nu sintem de *neam* (!) păgin.

— atunci când cuvântul «păgin» ajunge să însemne pentru poporul nostru mai mult un om aspru, sălbatec, decît o noțiune generală a tuturor neamurilor afară de Românul drept-credincios.

Orî Tatarilor li se strigă așa :

Tatari, păginilor,
Dușmanî ai creștinilor.

Un timp, păginii i se înfățișează ca dușmanii lui Alecsandri, dar, după ce, împotriva lor, se face Unirea și urmează o împăcare cu vechii stăpîni, în locurile dușmănoase la o nouă ediție «Turc țarigrădean» e înlocuit cu «Grec țarigrădean». Caracterizarea firii grecești se face astfel, într'un chip cu totul străin de cugetarea poporului, care în Grecul cel rău vede numai pe arendaș, pe strîngătorul de dăjdi, pe ciocoiu, și-l blastămă numai în această legătură. Dincoace cetim :

Grecu-î fiară dușmănoasă,
Grecu-î limbă veninoasă,
Grecu-î boală lipicioasă,
Ce pătrunde pân' la oasă.

La o judecată de haiduc înaintea lui Vodă, care pentru popor e atîta numai, fără deosebire de neam, poetul preface :

Domnul Grec il judeca...

Un Grec e zugrăvit astfel, numai cu elemente de poezie cultă :

Iat'un Grec, unul Zoilă,
Om de vrajbă și de silă.

Dacă-î e să piară voinicului, el cere «moarte de Romîn». Odată Alecsandri «greșise» reproducînd aceste versuri :

Să nu-l vinzi la vr'un Muntean,
Că Munteanu-î om viclean,
Ci să-l vinzi la Moldovan :
Moldovanu-î ortoman.

Vine însă lupta pentru Unire și biruința, desființarea noțiunilor politice de Muntean și Moldovean, slăbirea vechilor sen-

timente de rivalitate provincială. Răpede poetul drege «lipsa de tact» :

Să nu-l vinzi la Ungurean —

ceia ce lui i se părea că e tot una cu Ungur —,

Nici la Turc țarigrădean,
Să nu-l vinzi nici la Litean,
Că Liteanu-i om viclean,
Ci să-l vinzi la un Român,
Că-i om drept și bun stăpin.

Trădătorii sînt înfierați cu asprime, în sentințe de acelea care nu se întîmpină niciodată în *adevărată* poezie a poporului :

Cine-a duce oastea 'n țară,
Supt blestemul țerii piară!

Ca fond poetic, acum, informația și presintarea ei sînt cu totul altele la Alecsandri și în cîntecul popular.

Credințele poporului în ființe mai presus de fire, care se amestecă nevăzute, binecuvîntînd orî aducînd blestem, în toate rosturile noastre, nu vor dispărea încă multă vreme. Ele fac parte integrantă din sufletul nostru popular, de veacuri, de multe veacuri, din zilele frăției cu Slavii și ale vechilor originii tractice. Poporul le cunoaște așa de bine, el a trăit așa de mult lîngă ele, încît nu-l miră.

Din potrivă poetul cult, și mai ales romanticul, care cercează viața neamurilor pentru a găsi noutate, coloare, lucruri neobișnuite și zguduitoare, superstiții diabolice și închipuirii infernale, acela, foarte voios de toate descoperirile sale, nu va pierde niciun prilej să le înșire pe toate, dînd astfel un colorit superior scrisului său. Astfel, în «Grozovanul», Alecsandri adaugă descrieri de locuri fantastice, ca acesta :

Unde *fat'* zmeoaicele
Și s'adun' zernoaicele
Și s'ascund leoaicele (?)..

Și locurile le cunoaște acel minunat poet popular, pe care l-a creat Alecsandri prin adausurile lui. Țarigradul e pentru popor o lume, cetatea cetăților, Scaunul Împăratului, minunea minunilor, poarta Raiului. Unde e însă acest Țarigrad, și cum sînt cele de pe acolo, nu știe și nu-l trece prin gînd că ar fi dator să spuie. În reproducerea de Alecsandri a lui «Sirb sărac» se știe

bine că la Țarigrad este «ceșmeaua lui Murad», ortografiat chiar în această formă. Aiurea se vorbește de «halcă» și de «Haidar-Pașă». Și demnitățile Împărăției Osmanilor sînt așa de bine cunoscute ca și cum poetul popular, purtat îndestul prin Constantinopol, ar fi cetit și pe Hammer: întilnim, cu precizie, pe «Cizlariul din harem». Cîntăreții de la țară știu că Pașii și Sultanii staū supt «verde cort de șal». Ei prind bine strigătul de luptă turcesc «Alalah». Vulcan e dușmanul Sultanului Soliman». Țerii-Românești Turcii îi zic exact: Cara-Ifiac, «Valahia cea Neagră».

Ba simplul cîntăreț are și noțiuni generale politice, și odată se pune întrebarea: «din ce Stat, din ce oraș?»...

În schimb, pe cînd poetul popular, vorbind de anume elemente ale vieții culturale, le știe, cel cult, care trebuie să afe asemenea lucruri din cetire, din studii, nu nemerește. Astfel cînd Alecsandri pune: «biciu de sîrmă», neștiind că *sîrmă* însemna pe vremuri «fir».

E. PLANUL GENERAL AL CULEGERII LUÎ ALECSANDRI.

Gîndul călăuzitor al lui Alecsandri era acela că istoria noastră întregă trebuie să se oglindească în baladă. Și anume nu în acel chip în care poporul ține minte faptele mari ce s'au întîmplat și eroii ce le-au săvîrșit, făcînd din toate luptele, din toate suferințele o singură amintire și din toți eroii anume *tipuri* de oameni ce au fost, cîteva figurî reprezentative, afară de care plutesc asupra uitării doar nume, care se întrebunțează după voia cîntărețului, sau cum se întîmplă. După Alecsandri, care văzuse desfășurîndu-se istoriografia românească mai nouă, se cuvine însă ca, din cele mai vechi vremuri, fiecare stăpînitor să fie pomenit în timpul lui, la locul lui, cu înrudirile lui și amănuntele Domniei lui.

Pe Decebal Dacul, pe Traian strămoșul, apărat de inspectorul Laurian în costum de lictor, n'a îndrăznit Alecsandri să-i răpească din odihna lor. Dar trebuia un erou pentru Roma veche, și, iată-l, prin coruperea unui cîntec bănățean, cules și trimis cine știe de cine. — iată-l pe «Erculean», care e, pe de o parte, un Hercule,

Ercul, Erculean, —

iar, pe de alta, un «căpitan rîmlean».

Pentru începutul Moldovei, negăsind în materialul cules nimic care să se poată întrebuița, Alecsandri face însuși o baladă, pe care o presintă ca fiind scrisă în ton popular, ba o amestecă și cu celelalte balade. De fapt, în acest fals «cîntec» al lui Dragoș se dau tablouri care pentru o baladă populară sînt exagerate :

Cerbul moare, urșii pier
Și vulturii cad din cer ;

se pun întrebări așa de «gingașe» :

Ești tu Zina istui plaiu,
Său o floare dela Raiu ?

la care Moldova, Zina întilnită la vînătoare, răspunde :

Ci am suflet fecioresc
Și Moldova mă numesc,

primind în schimb aceste complimente :

O Moldovo 'ncintătoare,
Gingașă fermecătoare! —,

până la tabloul final :

Amindoi îmbrățișați,
Cu flori mindre 'ncununați...

Pentru Ștefan-cel-Mare se găsește legenda lui Burcel, — pe care o cred făurită de la un capăt până la altul. Ea începe cu o descriere a Duminecii serbate de Domn între arme :

Clopotele răsuna',
Steagurile se 'nchina',
Armăsarii spumega',
Friiele și le mușca'.

Burcel declară, mindru, că, Român fiind, nu se teme de nimănui :

Teamă n'am, că sînt Român.

Orî :

Că-s Român cu patru minî,
Și am leacuri de păgînî,

și din gura lui iese amintirea — exact istorică — a tuturor dușmăniilor și biruințelor lui Ștefan :

De Tatarî și de Litfenî
Și de falnici Ungurenî,
Iar în foc (sic) la Războieni, etc.

Și nu se uită, mai departe, «Ungurii făloși», «Haniî tătărești», «urdiile» turcești.

Și oștile timpurilor vechi sînt amintite exact : «Iefegiiî și darabaniî».

Cîntecul lui Ștefan-cel-Mare, găsit, se spune, de «editor» într'un manuscript bisericesc¹, e, ca și al lui Mihai Viteazul, de care strigă «Craiova vai», o fabricație nedibace.

Povestea lui Petru Rareș măjarul, care merge cu carele de pește și află în cale Domnia Moldovei, dă lui Alecsandri,—care adaogă un vis în care se înfățișează mama pescarului, Maria din Hîrlău, vădindu-î taina cea mare, — o bună baladă, pe care el n'o dă ca populară, de și nu se deosebește prea mult de acelea al căror caracter popular a fost aproape cu totul înlăturat prin îndreptări și adausuri.

Nici chiar ca ucigător de boieri un Domn ca Lăpușneanu nu poate trăi în amintirea poporului. Alecsandri are însă nevoie de acest chip domnesc, care trebuia să-l impresioneze ca romantic, precum impresionase pe Negruzzi și, ca liberal revoluționar, trebuia să-l bucure pentru prigonirea boierilor. El va apărea deci într'o baladă, încunjurat de Curtea lui, rinduită după stricte norme de ierarhie :

Curtea-î plină de boieri,
Vornici, Hatmani, Vistierii,

și îndată se notează caracterul stăpînirii și faptei lui :

Ura lăpușnenească
E peire boierească!

Întăia oară, Alecsandri, în truda lui de a da o culoare istorică desăvîrșită baladelor sale, făcuse din «Bogdan» al unui cîntec Bogdan fiul lui Ștefan-cel-Mare. Și, mai tîrziu, el revine cu această explicație naivă : «S'a lunecat o greșeală importantă, confundînd pe Bogdan Chiorul, fiul lui Ștefan-cel-Mare, cu Bogdan fiul lui Alexandru Lăpușneanu. După aflările de la alți cîntărești, balada a luat schimbare la începutul ei, și se potrivește chiar cu cronica Moldovei.»

¹ «O psaltire foarte veche din biblioteca mănăstirii Neamțului, cu slovă călugărească (!) : Scrisu-s'au acest viers bătrîn (!) de mine, ieromonahul Paisie, credincios rob al lui Dumnezeu (!), iar eu l-am auzit și l-am învățat de la răposatul bunul mieu, Stoian Jolde armășelul (!!).»

Mihaï Viteazul nu e cîntat de popor, pentru care n'a fost un bun părinte și a căruï Domnie a trebuit să însemne pentru cel sărac multe biruri, pradă de Tatarî, apăsare boierească. Luï Alecsandri-i trebuie cîntecul luï Mihaï, care «sare pe șapte cai», cîntec cerut de Bălcescu și fabricat, pentru a-ï face plăcere, din elemente istorice cărturărești, ca frica Sultanului de el, «riul cel oltean», «valul dunărean», «codrul călugărean (!)», marturi ai biruințelor luï. Mihaï, un Domn pe care țeraniï n'aveau de ce să-l iubească, e chemat de dinșii ca

Să ne scape de-amar și vai!

Prelucrătorul mai preface legenda luï Radu Calomfirescu — dacă a fost Calomfirescu —, de supt Mircea-Vodă, într'o nouă pagină poetică a Viteazului. Mihaï mai are și balada Oprișanului.

Pentru Brîncoveanu se dă aceia a peiriï luï, foarte suspectă ca autenticitate, în care se și *motivează* căderea Domnului, prin planul, pentru care-l mustră Turcii,

Să desparți a ta Crăie,
De a noastră 'mpărăție,

prin baterea medaliei de aur în Ardeal:

Că, de mult ce ești avut,
Bani de aur ai bătut.

Pomenirea Imbrohorului ca prigonitor de frunte vădește aceeași mentalitate de om cult. Și eroismul romantic se oglindește în blestemul din urmă al Domnului, care «a fost mare pe pămînt:

„Doamne, fie 'n voia ta!“
Cîni turbați, Turci, liftă rea,
De'ți minca și carnea mea,
Să știți c'a murit creștin
Brîncoveanul Constantin!

Și până și epoca fanariotă e amintită în «Iordachi al Lupului», Iordachi Costachi, despre care se spune apriat că e din «Ținutul Hușului», după cîtă geografie a țerii știa Alecsandri însuși.

O baladă fără caracter istoric, mai curînd în legătură cu haiducii, a voinicului ce visează un balaur amenințător și strică-

ciunea armelor sale, e atribuită lui Tudor Vladimirescu, și acesta e chemat din mormîntu-î,

Pe ciocoi să-î prinză 'n ghiară
Și s'alungî Grecii din țară.

Nici Horia, răsculatul ardelean din Țara Moșilor, nu e uitat, și, supt cuvînt că i s'a trimes poetului, din Ardeal, un «cîntec de o formă mai regulată și mai corectă», Alecsandri-l pune «în numărul baladelor fiindcă are un caracter istoric». Aceasta dă prilejul de a întregi cunoștința urilor noastre naționale prin

Ungurean, cine turbat,
Ungurean, mustață-lungă,

și prin canibalicul strigăt :

Cum răcnesc jivinele,
Cum s'apriind slăninele!

În refacerea și prefacerea cîntecelor rivna lui Alecsandri se simte și altfel. El, poetul cult, nu făcea decît rare ori greșeli de ritm ori de rimă ; poetul necunoscut al munților face însă foarte multe greșeli de acestea, dar în schimb nu greșește, ca poetul saloanelor, în ce privește limba. Culegerea lui Alecsandri e totuși, plină de *aceste greșeli* :

Călătorul se opria
Nici că *mai călugăria*,

în loc de «se mai călugăria» ;

Puse prunca a cînta,
Codrii *prinser'* a suna,

în loc de «se puseră». În «juniî fac certele», se introduce un neologism pe care Alecsandri-l credea popular, ceia ce poate fi în alte părți decît Moldova.

Anumite întorsături sintactice în sfîrșit sînt străine cîntecului popular. Astfel, el înfățișează toate lucrurile direct, într'un singur chip. Nu e o povestire pe care să o întrerupă un dialog și după care să vie o descriere. Acolo un singur fir se deapănă, fără a se ascunde și a se împletici vre-odată. Decî nu se pot afla în baladele autentice astfel de construcții :

Eû sint, dragă, Brumărelul,
— Îi răspunde voinicelul.

Cînd cetim :

O icoană poleită
Trosnia, făr' a fi lovită,

recunoaștem sintaxa «literară», ca și în aliterații ca acestea :

Tremura lucrind,
Lucra tremurind.

din refacerea baladei mănăstirii Argeșului.

În același fel își gătește Alecsandri și doinele, care mai tîrziu numai, erau să iasă la iveală. Și aici e o lume de flori, de privighetori, de «copilițe dulci» cu «bujori pe obraz», «puicuțe de Romîn», «dulci flori», «dulci sărutări», de «fluturei de foc», aceiași stejari cari judecă, aceiași buni Romîni, aceiași știință despre «Dunărea cea mare» și «Marea Neagră», despre fete de «Maghiari», aceleași tablouri și comparații cu «șoimi de codru» și aceleași strigăte de patriotism :

căci rămîi în
care e însă o
pentru că

Decît în oastea rusească
Mai bine 'n cea românească,
Țara ospetei,
Țara dulce-a veseliei,
Sărmană biată țară,
Rușii vin, te calicesc,
Nemții te batjocuresc,
Și ciocoi te hulesc.

Și acești dușmani sînt calificați aiurea astfel :

Iepe căzăcești,
Cini flămînzî nemțești,
Pilașgii turcești,
Rime ciocoiști.

În sfîrșit un presupus poet popular își simte dorința așa de sălbatece ca acestea :

Aș bea sînge de păgin,
Aș bea sînge de Moscal.
Aș bea sînge de Tatar.
Aș bea sînge de ciocoiu...

Până atunci datoria fiecăruia e :

Țara să ni-o țarcuim
Și de iezme s'o ferim.

Și aici, în sfârșit, întilnim aceleași greșeli de limbă (de ex.: «sărmanul de eū»).

Statornicind caracterul adevărat al acestei poezii, restituind lui Alecsandri versurile sale, cunoștințele sale, firea sa poetică și scutind poporul de tălmăcirii cu privire la felul său de a cugeta și de a simți pe temeiul unui material poetic care nu e al lui, — nu s'a scăzut valoarea Baladelor ori a Doinelor care le urmează. Este în ele Alecsandri pe care-l cunoaștem: vesel, vioi, ușor, meșter de versuri armonioase, limpede povestitor poetic, fericit din când în când până la ajungerea unei adevărate și trainice frumuseți literare, dar — trebuie să adăugim — vlăguit de atmosfera bolnavă a romantismului unui Bolintineanu și de aceia, moleșitoare, a saloanelor care alcătuiau încă aproape singurul public pentru literatură¹.

¹ Alecsandri află îndată și imitatori în București. Astfel, Hrist Ioanninu dă la 1859 «Tilina saū culegere de mai multe cintece naționale din ambele Principate, cele mai multe noi, de mai mulți poeți romini, și o pârțică adunate de la lăutarii de prin țară», culegere prefăcută și în care se amestecă și poezii culte, ca și în «Dorul, culegere de cintece naționale și populare». Și unele calendare dau poezii populare prelucrate mai bine ori mai rău.

Poate fi interesantă și această nouă (cf. mai sus, p. 68) apreciere a poeziei populare a lui Alecsandri, de Bolintineanu, în «Manoil» (Iasi, 1855; tiragiū a parte din «România Literară»), p. 94:

«Alecsandri a făcut mai mult decit mulți din poeții noștri. El a reinviat musă populară, care de secolii zăcea uitată și care era amenințată a se pierde în gura lăutarilor țigani, cari au urmat vechilor trubaduri ce a avut poporul odinioară. Baladele, doinele, horele populare, în care este istoria patriei, suferințele poporului, poezia și caracterul natural al Rominului, cu dispozițiile sale de eroism, generositate, loialitate și sensibilitate; aceste balade, doine și hore, pe care Alecsandri, găsindu-le în fragmente pe ici pe colea, a știut a le întocmi și a le reproduce atit de bine, sint un tesaur pentru literatura românească. Nu este o bucată în care să nu vezi o eleganță, o idee saū un sublim.... Ele au ieșit din sufletul, din inima poporului; și negreșit că poporul nostru n'a putut să cinte școala lui V. Hugo, Lamartine, Béranger și alții, după cari poeții noștri se screm a cînta. Cu toate acestea, el, în simplicitatea lui, fără a se consulta cu literaturi străine, fără a ști ceti saū scrie, a cîntat așa cum n'a mai cîntat alt popor.»

Cf. și rindurile despre Negruzzi, *ibid.*, p. 96:

«Negruzzi este unul din cei mai buni scriitori ai noștri. Gustul și eleganța stilului saū, compunerile sale originale în prosă și în versuri, traduceriile sale din V. Hugo și Cantemir, caracterizează pe omul care știe arta scrierii.»

CAPITOLUL IV.

«România Literară» și literatura românească a timpului.

Întors în țară încă din 1854, tămăduit de lunga lui iubire, care-l trimisese pe mult timp supt ceruri atât de străine, Alecsandri, care se găsea de-odată în curentul politic nou creat de evacuarea Principatelor de către Ruși și de așteptarea rezultatului războiului Crimeii, care nu putea să se încheie decît cu triumful Puterilor apusene și, decî, cu al libertății și naționalității românești, se hotărăște a începe din nou lupta culturală pusă în serviciul aspirațiilor politice ale neamului. Vechiul lui plan, pe care-l împărtășia odată lui Bălcescu, de a deschide o nouă revistă, era să fie adus acum la îndeplinire. Tradiția pe care o pornise întâi «Dacia literară», pe care o urmase «Propășirea», pe care încercase a o relua foaia din București și de care, în sfîrșit, erau inspirați tinerii de la «Zimbrul», această tradiție era să fie de fapt înviată prin colaborarea celor mai buni scriitori ai timpului supt conducerea lui Alecsandri, ajuns la culmea popularității și autorității sale și încunjurat în literatură numai de prietenii.

Încă de la sfîrșitul anului 1854, Asachi însuși publică, în «Gazeta de Moldavia», o înștiințare a lui «cătreg publicul cetitor din țerile românești», — din toate — că va edita cu începutul lui 1855 o nouă foaie literară în formatul «Propășirii»¹. Și în n-1 2 de pe acest an 1855 Asachi anunța apariția «României literare», îngrijită de un «june literator» care colaborase și la gazetele bătrînului redactor «moldovenesc».

---

¹ N-1 102.

«România literară», ca și «Dacia literară» de odinioară, era un titlu care valora un program, ce nu se putea dezvolta, împrejurările fiind încă grele,—și, de fapt, articolul de introducere lipsește. Ca un visător se gândia odinioară Kogălniceanu la o «Dacie» culturală care putea să fie, care începuse a fi prin silințele, conștiințe sau inconștiințe, ale tuturor celor ce scriau, de veacuri, în același grai românesc, fixat într'o singură limbă literară. Ca un prevăzător al celor mai apropiate și mai firești schimbări politice,—dintre luptătorii pentru aducerea lor la îndeplinire fără zăbavă, Alecsandri invoca în titlul revistei sale, după cinsprezece ani de activitate literară, deosebit de rodnică și înnoitoare a sufletelor, «România», Țara Românească unită supt raportul politic, pe care în câțiva ani era s'o vadă. Dar în numirea revistei celei nouă se cuprindea mai mult; și visul aici își avea partea lui: această «România», pe care Alecsandri o cîntase în 1848, și pentru Ardelenii cari-și cereau o viață națională, și pentru Bucovinenii cari prindeau a se simți iarăși Romîni, n'avea numai decît hotarele celor două Principate. Numele ei era, pentru Alecsandri, ca și pentru aceia cari l-au dat, din acest motiv și nu pentru că Principatul muntean se numia «România», Principatelor-Unite,—și el trebuia să fie, mai ales, pentru cei ce erau să urmeze,—amintirea datoriei lor supreme față de neamul sfâșiat prin vitregia vremilor, dar și prin păcatele înaintașilor.

I. COLABORATORII «ROMÂNIEI LITERARE». ALECSANDRI, NEGRI. POESIILE LUI CONACHI ȘI BELDIMAN.

Poesiile de iubire, ca și poesiile patriotice ale lui Alecsandri din ultimii ani—până la «Sentinela Romîna»—apar în «România Literară», și ele singure ar fi fost în stare să-î asigure cetitorii. În același timp, poetul dă la lumină aici, ca un apendice al revistei, un mare număr de cîntece lirice, de doine, revăzute și îndreptate cum s'a arătat mai sus. Începuse a-și tipări aici și impresiile de călătorie, dar, dintr'un motiv său din altul, le opri la povestirea trecerii în Africa. «Balta Albă», schița din 1847 — pășaniile unui Frances acolo —, apare întâiu în «România Literară». Se reproduce «Toader și Mărinda». Scurte notițe de cronică ating chestii ale zilei: «Melodiile românești» ale lui Miculi, «Prietenii

Romînilor»; St.-Marc de Girardin, a cărui descriere de călătorie pe la noi apăruse în foaia lui, «Journal des Débats»; Félix Colson, care tratase, în 1839, despre starea Principatelor (*De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie*), carte cu știri folositoare, a unui spirit cinstit, pe care o traduce în acest timp un tînăr ce isprăvise bune studii la Iena, fiul Logofătului Alecu Sturza, Dimitrie Sturza, care-și începea o mare carieră politică, și Ubicini, care, în *Lettres sur la Turquie*, o carte hotărîtoare asupra Turciei nouă, nu ne uita, cum nu era să ne uite niciodată. O notă asupra capelei românești de la Paris, a cărui inițiativă o luase «un preot curios din Valahia [Iosafat Snagoveanu] și cu micul ajutor de bani al proscrișilor de la 1848, precum și al celorlalți Romîni aflați», pentru a aduce «o frățească apropiere între toți Moldo-Romîni ce se găsesc afară din țară», poartă tot inițialele lui Alecsandri¹.

Alecsandri dă la lumină și frumoasa scrisoare a poetului Conachi, acum mort de mult, către Mitropolitul Veniamin², una din cele mai înțelepte declarații în ce privește limba ca și în ce privește școala³, și, în vederea ediției poeziilor acestui înaintaș, Negri publică o notă despre bătrînul poet «limpede în graiul neamului său»⁴, ca și probe din versurile lui⁵.

La 1856, Catinca, fiica poetului și soră după mamă a lui Negri, acum soția lui Nicolachi Vogoridi, făcea să se publice volumul, supt îngrijirea profesorului N. Ionescu, «ca firesc omagiu.... și în nădejde că aceste a' sale scrieri ar putea aduce țerii noastre vre-un folos, slujind de inzestrare și adaus literaturii pămîntene».

Tot pietății lui Alecsandri pentru acești începători ai noului vers românesc în Moldova se datorește tipărirea după manuscris a luptei de la Slatina din «Jalnica tragedie» a lui Beldiman, pe care-l așează în «pleiada de poeți ce s'a'uit în Mol-

¹ Pp. 138-9.

² P. 213 și urm.

³ V. *Ist. lit. rom. în veacul al XVIII-lea*, II, p. 500-3.

⁴ Pp. 73-4.

⁵ Se dă și a doua parte, scrisă de Negri însuși, a poeziei «Strigoiul» și o altă bucată poetică, *Călugărița* (v. Operele lui, editate la «Minerva» de Em. Gîrleanu).

dova pe la începutul veacului și care se alcătua din Conachi, Tăutul, Bălșucă, Pogor»¹. «Eteria saŭ jalnicile scene prilejite în Moldova» — acesta-i titlul ce i-l dă editorul — apără însă numai la 1861, prin îngrijirea lui Alecu Balica, pe care-l prinsese simpatie pentru «mica, părăsita și uitata compunere în versuri».

II. MIHAIL KOGĂLNICEANU ȘI NEGRUZZI.

M. Kogălniceanu, începătorul de odinioară al mișcării care apărea din nou în «România literară», represintată prin două generații de scriitori, dă o schiță a vieții Mitropolitului Iacov Stamati, după biograful lui contemporan, medicul sas Andreas Wolff. Lucrarea nu e isprăvită: o frumoasă scriere, plină de pietate și de adincă înțelegere istorică. Laturea politică nu pare a-i lipsi, și, ținând seamă de dinsa, credem că autorul avea biografia Mitropolitului Iacov gata încă din vremea când Mihaï Sturza izgonise pe Mitropolitul Veniamin. Frase ca: «Istoria Moldovei ni-a păstrat în toată cruzimea adevărului toate mijloacurile și vicleniile ce se întrebuintău de Domniï greci când voiaŭ a se desface de un Mitropolit» aveaŭ, astfel, un ascuțis.

Să fi oprit censura din 1855 cele ce urmaŭ? Se poate. E curios că prefața lui Kogălniceanu la «Coliba lui Moș Toma»² nu e dată nici aceia în întregime. Ea se oprește la capitolul ce privește șerbia la noi, și tipăritura de la 1853 în fruntea traducerii lui Codrescu era și ea întreruptă în mijlocul acestui capitol, acolo unde se vorbea de cele ce urmaŭ după «dezrobirea» țeranului de Constantin-Vodă Mavrocordat. Acuma Kogălniceanu lasă la o parte și acest început de expunere a chestiei țărănești, a cărui discuție se vede că nu voia s'o îngăduie censura moldovenească din 1855. Întărește mai mult încă în această părere faptul că articolul e intitulat «Sclăvie, vecinătate și boieresc», deși aceste din urmă două forme ale aservirii muncitorului de ogoare nu sînt de loc atinse.

Kogălniceanu mai dă o apreciere a calendarelor pe 1855, el care avuse un rol însemnat în ridicarea calendarului la o valoare literară și culturală, la o menire folositoare în răspîndirea noțiunilor de adevărată civilizație, morală și națională.

Colaborația lui Kogălniceanu are însă și mai multă însem-

¹ P. 61, nota.

² V. p. 119.

nătate prin aceia că el deschide lupta împotriva jargoanelor savante care înlocuiseră limba obișnuită, măcar în unele privinți, pe rînd în cele două provincii românești nelibere și care amenința acum, prin școala lui Laurian, bunul stil tradițional, în Principate chiar. Dar despre aceasta, mai departe.

Despre îndepărtarea lui Negruzzi de vechii săi tovarăși, la cari se alipise trecînd peste oarecare deosebire de vîrstă, a mai fost vorba¹. Stăruințele lui Alecsandri îl aduc la «România Literară». Aici dă el «Jidani și florile», o lacrimă pe mormîntul vechii poezii a orașului său, pătat, pe lingă țina ulitelor, de tina etnică a «Bulgaro-Sirbo-Grecilor» și mai ales a grosolanei proze iudaice. «Ce să facem dar? Să gonim Jidani ca să avem flori, sau să gonim florile ca să avem Jidani?», e spirituala încheiere a finului umorist: se știe că am ales ultima alternativă.

O amintire glumeață din vremea zavergiilor și a Turcilor cari i-au potolit, venind și ei tot pe spinarea noastră, e subiectul «Istoriei unei plăcinte». Se dă încă o schiță din acea vreme. În cîteva pagini suggestive, apoi, Negruzzi învie tot trecutul Moldovei dela Dragoș până la «Constituția» cea nouă, privind de la Cetățuia Iașul «beat de vuiet, culcat pe costișa lui, ca să-și odihnească mădularele cele de granit» în giulgiul trist al ceței de vară.

III. DONICI. RALET.

Donici, a căruia fabulă rămîne tot așa de desăvîrșită fără a primi elemente nouă, are în «România Literară» numai trei bucăți.

D. Ralet, și el fabulist, dar ajuns acum ministru, e autorul unor cugetări satirice, — gen nou în literatura noastră —, care cuprind mai mult jocuri de cuvinte sau spirit de tot ușor. Se tipărește și o cuvîntare a lui, ținută în calitate sa oficială la mănăstirea Neamțului, pentru deschiderea școlilor, în fruntea cărora nu stătea altul decît arhimandritul Dionisie Romanò, unul dintre cei d'întăiu clerici ai timpului, represintantul, împreună cu mult mai tînărul Melhisedec, al cărturăriei bisericești, ce mergea, cu toate acestea, spre o tot mai adîncă decădere.

Un tablou al Constantinopolei la vestea căderii Sevastopolului se datorește lui Ralet, a căruia scrisoare din Septembre

¹ Cf. p. 121.

1855 nu era menită însă, de sigur, publicității¹. La 1858, întors din misiunea pe care o îndeplinise, cu Negri, la Constantinopol, Ralet, urmînd exemplul lui Bolintineanu, își va publica «Suvénire și impresii de călătorie în România, Bulgaria, Constantinopol»².

Cartea acestui bun observator ager începe cu note asupra civilizației celei nouă, în care «pălăriile ușoare aŭ înlocuit șlicele gheboase», în care «se vorbește franțuzește de rost», în care carta de vizită, «dineul», clopoțelul, lornieta țin loc de documente ale culturii, ca și «lucrișoarele scumpe, dar de modă, prisosnice (*sic*), dar aduse de departe», ca și «băile depărtate, datoriile neplătite». În tonul vremii, călătorul vorbește de haiduc — hoțul Condrea —, citează poezii populare și admiră hora răzășilor, el amintește «războaiele vechi ale Mihailor, ale Ștefanilor, ale Vasililor» și îndeamnă către Unire, care ar fi fost scopul lor ultim. Cînd se coboară la București în «Hôtel de France», el adaugă că aceia e «limba inimii sale»; în Capitala munteană vede orientalism și lux desfrinat: astfel întilnește și aici «multele obiecte de modă, plătite scump, și puține cuvinte franceze știute pe de rost», ca și desprețul pentru ce a putut da în fasa ei modernă civilizația noastră³. La Cotroceni vede cum «pasc mielușei la glasul fluierului dulce⁴». La Călugăreni află o punte «cu podelele mișcătoare ca tușele de clavier».

Asupra Turciei modernizate dă multe știri și interesante, cu glume despre «cele mai mari nenorociri» ale Constantinopolului: «focul, ciuma și dragomanii» și despre turiști. Cu privire la Patriarhul de Constantinopol de atunci, la care era trimis pentru negocieri în chestia moșiilor închinat, el scrie că: «se afla diacon la Iași cînd Nemții luară prizonier pe Domnul [Alexandru] Ipsilant și-l duseră la Brünn, însoțit de bunul mieu, Vornicul D. Ralet⁵». Cercetează pretutindenți așa de îngrijit, încît în taința

¹ Pp. 420-1.

² Paris, De Soye și Bouchet. — Am avut în mină exemplarul dedicat doamnei Conachi-Vogoridi și purtînd data de: Paris, 30 Iulie 1858.

³ V. p. 18: Cine merge la teatru, «crede a face un mare sacrificiu cînd îl onorează cu flința sa».

⁴ P. 20.

⁵ P. 91. — D. profesor Ralet din Iași are portretul acestui boier.

neagră a celor Șapte Turnuri i se pare a fi găsit numele lui Vasile Lupu, și el oarecînd oaspete pe acolo, «săpat în piatră»¹.

În Constantinopol Ralet găsisse și pe D. Negulicî, de la care se publică în «România Literară» o poezie sentimentală, destul de slabă, și fabula «Momița și Amorul», care prin proporțiile și tonul său arată putere și originalitate.

IV. ALECU RUSU (RUSSO).

În sfîrșit, foaia numără între cei mai harnici colaboratori pe Alecu Rusu (Russo), care până atunci nu era cunoscut decît prin comedia sa «Băcălia ambițioasă», prin răspunsul la critica ce i-o făcuse Gusti², prin temnița ce o făcuse în chiliă călugărești la Soveja, scriind și note într'o frumoasă limbă plină de umor și de icoane — dar care nu fură tipărite îndată — prin «Studia Moldovană» din «Zimbrul»³, însemnată ca stil, dar mai însemnată pentru ideile politice pe care le exprimă autorul, și, în sfîrșit, prin amintirile despre holeră, în Calendarul pe 1853 al «Buciumului»⁴.

Prin marele număr al amintirilor, înfățișate în tablourile pline de culoare, paginile din «Zimbrul» chiar, anunțau un scriitor de o mare valoare. În acele cîteva pagini se oglindește viaaie întreaga lume care se ducea, și scriitorul e însuflețit de o adîncă pietate față de dînsa, cu toate scăpărările de ironie ale spiritului său. O seamă de datini sînt zugrăvite cu o deosebită dragoste, cu o frăgezime minunată, — astfel serbările dela 1-iu Maiu pe vremuri⁵.

«România Literară» dă, de acest scriitor neegal, capricios, bogat în repetiții, dar scăpărător de idei și strălucitor de viața stilului, «Cugetări». Cel mai potrivit titlu pentru genul său de literatură: nu e discuție, pentru că lui Rusu-i lipsește șirul, nu sînt memorii, fiindcă el nu se poate concentra asupra trecutului său, nu e polemică, pentru că el nu-și poate opri atenția asupra

¹ P. 109. Știe să întrebuințeze și cronicile; p. 112.

² *Albina* pe 1846, pp. 49-52; *Opere*, p. 3 și urm.

³ *Ibid.*, p. 10 și urm.

⁴ *Ibid.*, p. 24 și urm.

⁵ *Ibid.*, pp. 21-2.

unui adversar. Toate aceste elemente sînt amestecate însă la un loc, trecîndu-se fulgerător de la o adîncă reflecție la o glumă ușoară, la o învinuire gratuită ori numai la un capriciu cu *brio*.

Multe idei din «Studia Moldoveană» sînt reluate acum, și nu în mai bună legătură ori într'o formă superioară. În privința ideilor exprimate aici, se va vorbi mai departe, dar forma e plină de expresii juste, de pasagi colorate ori insufleteite de umor, de aventuri de pasiune și de formule fericite. În «Amintiri», publicate în aceeași revistă, se întîlnesc pagini care întrec ca adevăr înduioșat pe acelea din «Zimbrul», în care scriitorul înfățișează mediul copilăriei lui. Vezi satul basarabean din Codrii Bîcului, cu «opcina strămoșească» a curții boierești, pe «troscotul verde al ogrăzii mari», cu livada, biserica, țintirimul «pestrit de iarbă lungă, de sulcină aurită și de cruci negre», cu fîntina de lîngă «răchita crengoasă» și cu pădurea fără fund. Te pătrund amurgurile senine, cu întorsul turmelor «aducînd miroasele cîmpurilor cu ele», cu poveștile moșnegilor, cu inchipuirile superstițioase ce răsar ca vii în mintea copilului, cu vre-o dragoste țerănească pe care o văzu perînd supt ochii săi. Despre schimbările sufletești pe care le aduceau oamenilor din generația lui școlile Apusului, se pot culege aici note prețioase. Considerațiile asupra epocii vechi eroice și a celei de la Ruși încoace au un neobișnuit relief. La urmă se vorbește pe larg despre pribegii din 1821 și despre pamfletistul Tăutu.

Urmarea, făgăduită, a acestui articol, a rămas în manuscris: Rusu n'a isprăvit nici descrierea călătoriei celor doi ofițeri franceși veniți în Moldova la 1817¹.

Din scrierile mai vechi ale lui Rusu se publică din nou, nu după tipăritura anterioară într'o foaie efemeră de-a exilaților, ci după manuscriptul traducerii făcute de Rusu însuși, — traducere mai exactă, dar inferioară ca stil românesc și ca avînt aceleia pe care o făcuse Bălcescu în Paris —, «Cîntarea României». În foaie, frumoasa poemă apare fără vre-o iscălitură, fără inițiale, foarte obișnuite pe atunci, măcar, dar în tabla de materii această măiastră imitație a biblismului lui Lamennais e atribuită adevăratului ei autor, care, prin această

¹ V. Opere, pp. 160-71.

nouă traducere, de el însuși, căutase a restitui textul cel adăvărat al poemei¹.

Într'aceasta și în publicarea unui articol mișcat despre poetul Cuciureanu se încheie colaborarea,—de altfel așa de bogată, încît dă oarecum tonul «României Literare» față de alte publicații asemănătoare, începute în același spirit spre a atinge aceleași scopuri,—a lui Rusu la foaia lui Alecsandri. După încetarea acestei foi, unde ar fi dat fără îndoială și traducerea, prelucrarea altora din manuscriptele sale franceze, mai vechi decît anul 1848, acest scriitor scrie doar la «Steaua Dunării», gazeta lui Kogălniceanu, de care va fi vorba îndată², purtînd mai departe lupta împotriva innoitorilor latinomanii ai scrisului românesc.

Încă din 1865³, Rusu nu mai era în viață. Peste trei ani prietenul său statornic Alecsandri comunică «Foiș societății pentru literatura și cultura romînă în Bucovina»⁴ cîteva rînduri cuprinzînd o paralelă între Decebal și cam depărtatul Ștefan-cel-Mare, rînduri care se încheie cu această patriotică dorință: «Cine oare va fi chemat a ridica spada purtată cu atîta glorie de Ștefan-cel-Mare?». Aceiași publicație, în același an, tipărește, supt titlul de «Studii naționale», date 1840—titlu asemănător cu acela al contribuției din «Zimbrul» — ceva despre haiducul Bujor și urmașul său Ion Pietrariu, cu citații din poesia populară. Mai departe se tipăresc Cugetările pe care le-a inspirat, la 1848, lui Rusu scurta-î petrecere în temnița unguerească din Cluj, și un mic studiu, bogat în extrase din culegerea sa de cîntece, asupra poesiei populare⁵. Într'un tîrziu, *Columna lui Traian* pe 1874 dă sugestivele și foarte folositoarele pagini ale lui Rusu despre Palatul lui Duca-Vodă, curțile, atunci pustii, astăzi dispărute, de la Cetățuia⁶. Notele lui franceze despre o călătorie în munți, ca și descrierea Iașilor în 1840, s'au păstrat numai în manuscript, neputînd contribui la reputația unui scriitor care era din bielșug înzestrat cu darurile închi-

¹ Cf. Haneș, *Alexandru Russo*, și Prefața, anexele la ediția «Operelor» acestuia.

² În anul I, n-le 28 și 30.

³ *Opere*, p. 366 și urm.

⁴ N-le 6-7, din Iunie-Iulie.

⁵ *Opere*, p. 172 și urm.; cf. și p. 199 și urm.

⁶ *Ibid.*, p. 195 și urm.

puirii și ale poesiei, dar fără socoteală și scop, în viața lui literară, ca și în viața lui de om¹.

În prefața la *Opere*, editorul arată că Ruso era Donici numai după mamă și, după o comunicare a d-lui Gh. T. Kirileanu, el poate da lămuriri asupra lui Iancu Rusu, tatăl scriitorului, «dvo-reanin» basarabean și supus rusesc, om bogat, care lua în arendă moșii prin muntele Sucevei și care lăasă, de la a doua soție, Maria Rosolimo, Greacă, văduvă a unui consul frances în Orient, orfanii ce stătură, și până la moartea scriitorului nostru, supt epitropia lui. Familia Rusu, Rusul; e cunoscută supt Vasile Lupu, cînd unul din membrii ei se găsește între boierii fruntași ai Moldovei, fără să poată lăsa însă o moștenire de trecere și putere urmașilor săi, rămași între răzășii basarabeni². Alecu Rusu ar fi fost născut dintr'o relație nelegitimă a lui Iancu cu «vară-sa, al cărui nume nu-l cunoaștem»³.

«Actele și documentele relative la renașterea Romăniei» ale d-lui D. A. Sturdza ni ajută însă a mai ști ceva despre acest scriitor, care a știut așa de bine să se ascundă, prin lipsa lui de amestec în viața publică și prin discreția lui literară⁴. Îl vedem întâiu printre unioniștii cari iscălesc memoriile, ca simplu boier fără titlu; fu făcut apoi Agă și Spătar, și ocupă, supt caimacamul Vogoridi, locul de director al Ministeriului de Lucrări Publice. Pentru o datorie de 9.000 de galbeni către Cihac, se ceru ștergerea lui din listele electorale, în care fusese trecut ca proprietar de moșii⁵. În lipsă de altele, și aceste știri biografice vor fi bine venite.

¹ *Opere*, p. 205 și urm. O traducere de sublocotenentul C. Mărgăritescu: *Piatra Teiului*, etc., Văleni-de-Munte, 1908. Cf. vol. II, pp. 257-8.

² Pentru rudele lui Rusu, din familiile Aslan, Spiro-Paul și Fotinò, v. tabla genealogică de la p. xvii a *Opereilor*.

³ Fața spirituală, ironică a lui Rusu, se poate vedea în fototipia adausă la volumul d-lui Ilanș.

⁴ Un A. G. Rusu iscălește punctele Unirii între represintanții județului Neamț, ca și Gavril Grigore Rusu, vre-un răzăș; *ibid.*, III, p. 550. Pentru alți doi Rusu, din alte familii, *ibid.*, VIII, p. 811; cf. IX, p. 516.

⁵ *Ibid.*, III, pp. 430, 700; IV, pp. 170, 251, 509, 771, 842, 844; V, p. 190; VII, p. 1097. Familia lui era așa de puțin însemnată, încit ea nu se află în *Arhontologia* lui Sion, care pomenește totuși pe dr. Russo, Curlandes, decurind imigrat.—Pentru o familie bucovineană cu acest nume, v. Xenopol, *Cuza-Vodă*, II, p. 152.

V. COLABORATORII PENTRU PARTEA ECONOMICĂ.

I. Ionescu, altul dintre pregătitorii și actorii Revoluției de la 1848, face să folosească foaia lui Alecsandri din experiența pe care o adunase el în petrecerea sa la Turci, ca agronom. De la dînsul vine și un foarte bun articol despre Romîniî din Dobrogea, un altul despre cei din Macedonia, cu o folositoare statistică, răzimată pe cercetări proprii. El scrie adesea și cronica, al cării stil e deosebit de vioi și colorat, dînd lămuriri despre deosebitele întimplări politice mai însemnate, din țară și străinătate. Lui i se dădu apoi și sarcina de a porni atacul împotriva manualului de geografie, cu numele românești întoarse înapoi la presupusa origine latină, al lui Laurian¹.

Ionescu nu scrie însă un singur articol despre agricultură sau economie politică. Totuși Alecsandri păstrase din programul «Propășirii» grija pentru studii din aceste specialități, care îngăduiau a se trata într'un chip mai puțin bătător la ochi și probleme politice. El ceru cu stăruință lui Ion Ghica, ajuns acum beiu al insulei Samos, unde aduse o mulțime de îmbunătățiri, să trimeată din reședința lui princiară ceva în legătură cu vechile sale studii și ocupații. Fostul profesor de matematică la Academia Mihăileană, acum vasal al Porții și Domn al unei insule din Arhipelag, nu găsi răgazul trebuitor pentru ca să-și aștearnă în românește idei privitoare la depărtatele Principate dunărene².

Dar articolele de economie politică, de finanțe, de științe de Stat și alte specialități nu lipsiră. Profesorul Gh. Apostoleanu, fost și el redactor de revistă, începe publicarea unui «curs de economie politică», și o notă a lui Ionescu amintește cu acest prilej lecțiile revoluționare ale lui Ghica³. Apostoleanu arată un om cetit, cunoscînd limbile francesă, germană, englesă, și un spirit destul de liber, care strecoară alusiî la împrejurările morale contemporane. El publică și un lung articol erudit, mai mult fără rost, asupra duelului, și lămurește asupra fabricii de postav a lui Kogălniceanu, citînd și pe «Faust» în sprijinul

¹ V. mai departe.

² N. Petrașcu, *V. Alecsandri*, București, 1894, pp. 75-6.

³ P. 257, nota.

său: se desfășură atunci și un program de dezvoltare economică a Moldovei.

Panaite Donici tratează despre «Asocierea capitalurilor»: el a fost ministru de Lucrări Publice în 1858-9. Evreul botezat Vitlimescu, censor pentru cărțile jidovești, scrie despre Mătasă și Albine, într'un plăcut stil popular, de modă mai veche. Alexandru Papadopol-Calimah, tânăr boier învățat, care era să-și închine toată viața unor compilații erudite, foarte folositoare, deși lipsite de critică¹, vorbește nu numai de «limba românească» dar și de «telegraful electric», pe care pe atunci îl introduceau Austriecii, și chiar de Ordinul engles al Calțavetei saue, cum scrie el, al «Calțodetei»². Gr. Cobilcescu, profesor de tot tânăr la gimnasiu, viitorul mare geolog, care nu pare a fi deosebit de ofițerul pe care-l întâlnim ca neobosit alcătuitor de poezii în toate genurile la modă, — dă o prefață la Istoria naturală a Moldovei — pe care n'a mai publicat-o, — prefață plină de un mare avânt filosofic, de o pietate deosebită pentru rostul tainic al vieții unitare a lumilor, ca și de încredere în știința care cucerise așa de mult în acel veac al XIX-lea: pe Cobilcescu îl întâlnim și printre unioniști³. Advocatul Țigară, care se scrie «Sigara», începe un lung studiu despre dreptul, «dritul», roman. Colonelul P. Scheletu publică studii de istorie militară, după acelea ale lui Adrian⁴. În sfârșit N. Suțu reiea problema Căilor Ferate, tratată mai înainte de Ion Ghica.

VI. ROMANUL LUI ALECU CANTACUZINO.

Un contemporan al lui Alecsandri și unul din oamenii de la 1848 care nu publicase nimic până la apariția «României Literare» și nu era să mai publice nimic în acest gen, nici

¹ El era fiul unei Doamne a lui Scarlat-Vodă Callimachi, care luă, fără voia mamei sale, pe săracul ofițer de marină elin Pappadopoulos.

² Și un I. A. C. se ocupă de telegraf; p. 24.

³ Sturdza, o. c., X, p. 347. Cf. *Enciclopedia Română*, I, pp. 867-8.

⁴ *Mémoire sur l'organisation d'une force armée dans les principautés danubiennes; Ideie rapide despre reșebelul de partizană, urmat de instrucțiuni asupra serviciului de campanie și de un manual de fortificațiune pasageră*, de Gh. Adrianu, es-militariu din principatul României; Bruxelles, Dehou, 1854. — Scheletu publică însuși, la 1860, fiind și acum tot colonel, «Crestia Armatei Principatelor Unite». Astfel începe literatura noastră militară.

după aceia, face în această foaie, puțin timp după ce Kogălniceanu începuse «Tainile Inimii» și în același timp când Bolidineanu lucra la «romanul național» «*Manuil*», încercarea de a zugrăvi într'un alt roman, de proporții foarte întinse, viața țărănească de la sfârșitul veacului al XVIII-lea prin părțile Covurluiului, precum și Iașiul din vremea lui Alexandru-Vodă Moruzi.

«Prințul» Alexandru sau Alecu, fiul lui Alexandru Cantacuzino, e acela care a întovărășit pe reprezentantul frances de Talleyrand în drumul său către Iași¹. Era un om bogat, de o cultură deosebită, și un călduros sprijinitor al Unirii².

O discuție la țară între boierul de modă nouă, care crede în progres și feliicită țara lui că și-a schimbat înfățișarea îmbrăcînd veșmintul apusean, și între Șătrarul de casă, rămas la moșie, cu aceeași evlavie față de însușirile gospodărești și morale ale timpului său, deschide romanul lui Alecu Cantacuzino. Nici unul nici altul, firește, nu pot birui în acest schimb de vederi, la baza căruia sînt sentimente pe care nimic nu le poate izgoni sau slăbi măcar. Convorbirea dă prilej autorului să înfățișeze însă ideile epocii. «*Moldovenia*», se spune, «se întinde peste hotarele sale materiale: cu gîndul, prin literatură, cu fapte, prin negoț... În cîtă depărtare a rămas neamul nostru de civilizație, care dă o așa de falnică dezvăluire, o înflorire așa de mănoasă țerilor apusene a' Europei!». Sau, mai ales: «Am tradus Moldovenia d-tale în Romănie, arhon nemulțămite», strigă zîmbind tînărul către acel care a văzut alte zile și poartă în ele ultimele raze ale altor lumini.

Această discuție îndreptățește titlul: «Serile de toamnă la țară». Îndată e vorba însă de altceva. Șătrarul prinde a-și aduce aminte. El pomenește de tatăl său, Petre Criță, din Storojești, la Prut. Toată vechea viață patriarhală a unui Ținut de răzeși, cari-«și amestecă singele» din sat în sat, învie într'un frumos stil simplu. «Petre Criță avea bună parte a bătrînului Zahan în Storojești și vre-o 600 de stînjeși în Smulți și în Corod. Trăia bine și cu îndestulare și fără grijă; caii îi erau cai, vitele, vite. Mai bun pescar nu era pe toată întinderea Prutului, nici se afla mai bun pușcaș în tot ocolul decît Criță. Trebuia cuiva o

¹ D. A. Sturdza, o. c., IV, pp. 407-8.

² V. *ibid.*, X, p. 333.

viză la Blagoveștenie? Petre își lua mrejele de pe gard, vislele din căsoiū, punea luntrea în car și se cobora la apă; viza era prinsă, cit de mare, pentru cel ce o plătia, și una mai mică pentru casă. «Unul să aibă», zicea Petre, întorcîndu-se acasă, dar și celălalt să nu fie lipsit»¹.

Și nu lipsesc comparațiile originale fragede: «părul îi ședea creț pe tîmple, ca spicele grîului pe claie», ori: «rumenă și albă, dreaptă ca nuiaua de alun»; expresiile pline de sevă: «Criță, care niciodată nu rostia bucuria ce o avea în piept», notele gingașe de simțire: «Cînd voiă mama a mă scăpa, numai vedeam că se ridica sprînceana, o lacrimă pica din ochiul mamei, și tot se făcea cum era să se facă», ori: «într'o zi m'am văzut cu un frate mai mic pe lingă mine», «nicîuna în Storojenî nu-i, ca să-i vie la brîu măcar»; priveliști văzute cu ochiul sănătos și ager: «găinușa începe a luci peste Brateș»; scene ale naturii minunat de sugestive: «cînd răsărise steaua și razele sale dulci se răsfrînseseră bine în oglinda apei, lungind lumina din mal în mal, se auzi și zgomotul vislelor plescăind în apă»².

Un drum la Iași pentru rosturi de familie ne face să cunoaștem acuma — întâiu privești la o idilă de logodnă în sat bogat, slobod și fericit — pe înșelătorul Grigore Belè, care-i duce acolo, pe bătrîn și pe fiul său, ce povestește acum, făcîndu-și intrarea «în toamna anului șapte sute optzeci și..., ian vezi, dragă, cum slăbește capul cu bătrînețele..., pe la sfîrșitul Domniei lui Alexandru Ipsilant». Boierii călări trec spre Curte, pe cînd toată lumea cealaltă, «negustorii, treptașii, străjile orășenești, plăieși, aprozi», așteaptă alaiul lui Vodă. Acest alaiū se înfățișează înaintea noastră, până la Vodă el însuși, «călare pe un harnăsar alb, frumos ca soarele și împodobit, ca o mireasă, cu fir, cu țarțamuri, cu fionguri de cordele»³. Apoi o judecată la Divan, o ceartă la un blănar, care dă pe Criță vina unui furt, o petrecere la temnița unde cei închiși se uită și mîntuirea de către boierul pe care Criță cel tînăr îl scăpase de la moarte. O poveste a bătrînului se amestecă pentru a trece vremea. Acuma vedem cumplitele fapte ale Ienicerilor ce bîntuiau marginile țerii,

¹ P. 192.

² P. 194.

³ P. 202.

și iarăși natura Brateșului, viața pescarilor viteji ne încunjură; Mocani, Țuțuieni, tovarășii acestora, cu turmele lor, își au partea în larga și vioaia descriere, care nu se poate asemăna cu nimic din cele d'întăiu romane istorice ale noastre și întrece chiar cele din urmă încercări în acest gen.

Cu sfârșitul acestei povestiri dramatice se mîntuie și cea d'întăiu seară de amintiri a Șătrarului, adică partea d'întăiu a romanului. Dacă «România Literară» nu s'ar fi oprit cu n-l din Decembre 1855, poate că am fi avut și urmarea, a cărei lipsă n'o putem regreta destul.

Într'unul din ultimele n-re al foii se anunță de alminterea și un alt «roman național», care trebuia să descrie patimile unui «Cordunean», unui sărac țeran din Bucovina la 1818; Alecsandri făgăduia să-l înceapă tipărirea, fără a numi pe autor¹.

Și, pentru a încheia cu aceste romane, dintre cei mai tineri fusese primit alătura cu cei mai buni scriitori ai neamului V. Alexandrescu, al cărui *Batiște Veleli* se inspiră din nuvelele istorice ale lui Negruzzi, fără să aibă scurtimea lor plină de viață și dramatism lor: Kogălniceanu însuși aprecia umorul lui Alexandrescu în paginile Calendarului «Buciumului Român»², și el punea și poesiile acestui scriitor fără originalitate ori sinceritate printre cele mai «însemnate» ale calendarului³.

VII. COLABORATORI MOLDOVENI MAI MĂRUNȚI: SION, ISTRATI, DĂSCĂLESCU.

Sion, care se afla, pentru întâia oară, în călătorie de nuntă, prin țerile Apusului, trimete note de drum destul de vioaie. Dar asprimea cu care Kogălniceanu pedepsi articolul ușuratecului poet, care, în *Timpul* de la București, al lui Bosueceanu, își bătuse joc de doamnele din Moldova, ce i-ar fi «înnălbît părul»⁴ — «nimic mai nedrept, mai arogant și mai puțin meritat» și o «vină de lăsc-moralité» —, îl înlătură de la orice altă co-

¹ P. 516.

² *România Literară*, p. 26.

³ *Ibid.*

⁴ Pp. 77-8.

laborare. Supărarea lui Sion îi atrase, de alminterea, o teribilă execuție din partea lui Kogălniceanu¹.

Nicolae Istrati e un colaborator în treacăt al «României Literare», de care nu-l lega sufletește nimic. El merită să stea însă între scriitorii cei buni ai neamului. Bucățile lui de satiră, de imaginație, cu chipuri și scene diabolice, se cetesc cu interes.

Strălucita descriere romantică din *Baba și Dracul*² poate fi pusă alături cu cele mai bune bucăți ale lui Alecsandri însuși.

Poate tot de el să fie și epopeia glumeață a cărții românești; epopeie ce se publică într'un calendar al lui Asachi; biata carte, după alte pățanii,

Va să 'ncapă la copii,
Cari, în puține zile,
Unde-s stampe-or rupe file,
Iar apoi
La ciocoi,
Carte-a fi de silabat,
De ris și de disputat.
După ce vor destrăma-o
Și de său vor sătura-o,
Un guzgan politicos,
Ca să 'ncheie a ei sortă,
O va trage 'n a sa bortă³.

Nu se poate zice că «Mihu» e o poezie frumoasă, nici că ar putea să înfrunte astăzi o reprezentație. Nu e nici mișcare și nu sînt nici tipuri. Eroii din vremea lui Ștefan-cel-Mare vin numai ca să-și declame versurile. Aceste versuri sînt însă mai totdeauna bune, și autorul știe să se ție totdeauna la o oarecare înălțime. Bucata care începe astfel:

Amară e viața cînd pieri și se stinge
Scinteia ce speranța în suflet a aprins,

a ajuns populară.

¹ *România Literară*, p. 191 și urm. Acesta face aluzie și la mama, greacă, a lui Sion, din familia Desila. «Maică-mea a fost Moldovană. Aceasta este o silă — sublinierea e a lui Kogălniceanu —, pe care d. Sion nu o poate înțelege»; *ibid.*, p. 196.

² Reprodusă și în «Foaia» din Brașov; v. vol. II din această «Istorie», p. 256, nota 1; în Calendarul lui Asachi pe 1852, aceste versuri sînt iscălite de Istrati.

³ Același calendar. În cel pe 1847 el dă povestiri în legătură cu Cetatea Neamțului.

Fără închipuire, lipsit de o simțire mai delicată, avînd și o cultură mediocră, dar știind bine românește, ferindu-se de exagerări și mergînd numai pe drumuri pe care le cunoaște bine, D. Dăscălescu de la Focșani, ale cărui începuturi fură salutate cu căldură de Rusu¹ și încurajate și de Sion, cu care e adese ori asemenea în ce privește scrisul prosaic, plăcea prin naturalul desăvîrșit al scrisului său:

Tată-mieū, cu prevedere, m'așeză pe franțuzească.
De la vrista cea mai crudă, cînd aveam numai cinci ani;
Schimbăiū dascăli peste dascăli, ce pe limba românească
Ziceaū toți cum că am vreme s'o învăț de la Țigani....

El scrie mult, în cîțiva ani, și pentru «Foiletonul Zimbrului», și tipărește în scurt timp «Poesii» (1854) și «Scrisori din Țara Țintărească» (1856). Unele bucăți, ca aceia către mama sa, nu sînt lipsite de duiosie, și cutare legendă fantastică, a Undinei ce chiamă pe ape, are caracterul unei poesii mai înalte. În bucățile de iubire avem un Béranger sensual și cam stîngaciū. Iar satira lui, de un caracter prea general — afară doar de descrierea clubului din Focșani —, se repetă prea des și e prea puțin energetică pentru a nu obosi².

Tineri, încă mai puțin cunoscuți, ca Gheorghe Stamat, se află și ei printre colaboratorii poetici.

VIII. SCRITORII TINERI DE LA «FOILETONUL ZIMBRULUI».

Cealaltă scriitori tineri colaborează deosebi, la «Foiletonul Zimbrului», prefăcut în revistă la 1855 tocmai, dar urmînd și în 1856, după ce «România Literară» încetase acuma. Aici sînt poeziile lui Gusti, pe lingă multe ale lui Dăscălescu, aici versuri de Grigore Cobilcescu, la fata ce moare și la eroii neamului, aici traduceri ale lui Sion din Lamartine și Byron; aici încercările lui Gheorghiu, lui Budu. Ba chiar bucăți trimise de Bolintineanu și Crețeanu se amestecă une ori cu celelalte.

Gheorghe Tăutu își face aici debutul literar, cu bucăți în nota timpului, dintre care însă una, lacrimile la mormîntul

¹ *Opere*, pp. 149-50; v. și p. 349: răspunsul lui Dăscălescu.

² Alegere din poeziile sale în culegerea noastră de «Poesii din epoca Unirii». Pentru el, v. și Gh. Sion, în *Revista Carpaților*, II, pp. 171-8.

vechiului luptător liberal, Ionică Tăutu, mort în Constantinopol, se ridică sus de-asupra banalului :

De-aici departe, departe tare,
La cel tirg falnic scăldat de Mări.

.....

Prin descrierea morții la Nistru a lui Constantin-Vodă Movilă :

Pe-un cal comos, ager, un Tatar călare,
De la Prut spre Nistru merge 'n fuga mare, —

urmează Gh. Tăutu, în Calendarul Buciumului pe 1857, cariera lui poetică. Cînd, peste un an, îl auzim cîntînd :

Jună copiliță
Cu mindră costiță
Ce creș flutură¹,

recunoaștem acum nota lui Alecsandri.

De Alecsandri se ține de altfel și Gheorghe Melidon (1831-1897), care dă și bucăți în prosă interesante.

Odată el face visul Moldovei peste cinzeci de ani, în 1907²; altă dată, în «meditația fantastică» pe mormîntul lui Ștefan-cel-Mare, cu prilejul unei nouă dezgropări a oaselor lui, el găsește frase cu un mare avînt: «Treî secolî aû trecut: nicîun Moldovean n'a venit să depuie pe mormîntul tău o floare culeasă în valea zîmbitoare de la Șcheia; nicîun păstor n'a venit să cînte doina Războienilor la umbra brazilor mormîntului tău» în așteptarea ceasului «cînd Ștefan va fi în bordeiele noastre și în țarinele noastre, căci el va fi în inimile noastre: atuncî veți fi ce ați mai fost». Și în «Coroana lui Ștefan-cel-Mare» versul cuprinde tot așa de mult:

Lumea-î plină de-al tău nume; saltă munți, codrii răsună,

.....
De la plaiuri pân' la Mare se 'ntindea a lui Domnie....³.

Articole despre politică și comerț, traducerî din franțuzește

¹ Calendarul pe 1858, p. 78. — Bucăți alese de Tăutu în culegerea noastră de «Poesii din epoca Unirii».

² Calendarul «Albinei» pe 1857.

³ V. și «Mormîntul lui Alexandru-Vodă cel Bun» în «Almanahul de învățatură și de petrecere» din Iași, 1858. — Glume de-ale lui, mai mult proaste, în Calendarul «Buciumului» pe 1858.

se găsesc aici destule. Iar, la orice întâmplare, în prosă ori în versuri, elasticul talent al lui Melidon dă numărul gata¹.

IX. COLABORATORII BUCOVINENI ȘI BASARABENI: C. HURMUZACHI,
C. STAMATI, I. SIRBU.

Din Bucovina, vine la foaia care fusese salutată în cercurile românești de acolo «ca o manifestare din cele mai frumoase ale redeșteptatei vieți naționale», drept îndemn un articol al lui C. Hurmuzachi, vechiul colaborator al «Daciei Literare» despre desfacerea boierescului în acea provincie. Părerăa lui e în sensul ideilor lui Kogălniceanu, că, adecă, «interesul cel mai mare și însemnat, acela care domnește pe toate celelalte, care este adevărata cauză a poporului, a țerii întregi» stă în «reforma agrară sau regularea referințelor între proprietari și locuitorii»².

Dintre Basarabeni, Stamati, colaborator și el, în 1840, al «Daciei Literare», lipsește. Îl găsim însă în «Foiletonul Zimbrului», unde apare de el zugrăvirea anului de groază 1821³, și «Dorința saŭ vedenie»⁴. Versurile lui sînt mai sigure acuma, în ce privește caracterisarea, ca și în ce privește tehnica:

Peste stînci de cremenî oable,
Peste răsfațatul lac,
În care ca plete albe
Rădăcinî de copaci zac,
Peste birlogul ursoacei, ,
Peste dumbrava cerboacei.

Vedenia trecutului pe care el o are la Iași, unde caută și află

Slava Daciei trecute
Și-a neamului românesc,

cu «călărașii groaznici» și «fugarii supt povodnici», e în adevăr o frumoasă bucată poetică. Cu adîncă emoție stă el înaintea ruinelor și a pustiului:

¹ Și cronica lui Huru e reproducă în vol. II, p. 80 și urm.

² P. 281.

³ I, pp. 15-6.

⁴ *Ibid.*, pp. 37-8.

Deci, unde odinioară
 Cimpii se cutremurau
 De biruinți românești,
 De vaiete dușmănești,
 Acolò plugarul mină
 Leneșii boi hăulind,
 Până cînd plugul se-anină,
 Oase din pămînt zvirînd...

Și gîndul lui inspirat străbate în viitor și vede

Geniul cel de nădejde
 Crescînd ca un uriaș.

Va trece însă mai multă vreme, până ce, în ultimele luni ale vieții sale, «cavalerul» basarabean își va tipări la Iași toate operele—între altele dramatica poveste a «Păgînului și fiicelor sale», versurile frumoase ale bucății «Roman din Vrancea», fablele, — într'un timp cînd vigoarea lui poetică, fericita alegere a expresiilor, cunoștința adîncită a mitologiei și a tuturor superstițiilor populare și, în sfîrșit, stăpînirea deplină a limbii «moldovenești» pe care o vorbea țerănimea Basarabiei, n'aveau niciun preț fără o perfecție de ritm și rimă, o noutate de inspirație și un caracter modern al spiritului care lipsia cu totul acestui biet înstrăinat, trăind la o parte de lumea celor în adevăr vii¹.

Un alt Basarabean, care se căznea a face pentru idei banale și simțiri comune versuri «moldovenești» pe care nu le reușia, dar ale căruia fable cuminiți au și o formă cuviincioasă, e Ioan Sirbu. O duioasă prefață precedează «Fablele alcătuite în limba moldovenească», apărute la Chișinău, în tipografia lui Popov, la 1851. Opera lui i se pare «ca și un fir de paiu cînd silnicul crivăț din aria lăcuinții îl suflă aruncîndu-l în văpaia pierzării lui». L-a făcut să-și publice încercările doar «scînteia dragostei carele s'au așîțat în sufletul meu către fiii românești», cari vorbesc într'o limbă ce e «fică a slăvitei și vechii mume latine». «Aducînd în jitnița patriotismului acel mic grăunte», el vorbește astfel cetitorului basarabean: «Cred că, de vei avea cea mai mică picătură de sînge romîn, ai sălta vîzînd în minile tale această cărticică».

¹ *Musa Românească*, tom. I, Iași.

Din volumașul de la 1852 al «Alcătuirilor» nu se poate culege însă chiar nimic.

X. COLABORATORI MUNTENI: GR. ALEXANDRESCU. «MANOIL»
AL LUI BOLINTINEANU ȘI «ROMANUL NAȚIONAL».
TINERII: CREȚEANU. AL. ODOBESCU.

Cu toate glumele lui pe socoteala poetului romantic din școala bucureșteană¹, Alecsandri ceru, firește, și colaborația Muntenilor.

O strălucită fabulă, «Ogarul și iepurele» e singura contribuție a lui Grigore Alexandrescu: și acum fabula e în mîna poetului o armă.

Era de soiū nobil și se născuse prost.

iese din lumea dobitoacelor lui, cu «Senat» și paragrafe, și trece în aceia, aspru oprită, a politicei, — ca și cumintea sentință:

Carnea se va păstra pentru judecător,
Iar labele vor fi pentru jăluitor.

Bălcescu murise acum, și în amintirea lui «România Literară» începe cu un fragment din marea operă istorică închinată lui Mihaî Viteazul. Voinescu, care trimesese însemnări din țeri străine, se stingea și el în același an, după ce fusese și tovarășul de călătorie al lui Alecsandri².

Bolintineanu colaborează printr'un număr de poesii, dar mai ales trimițînd romanul «Manoil». Aceasta dă prilej să se vorbească mai pe larg de rostul și condițiunile romanului nostru la începuturile lui.

Întrînd în legătură de atîrnare cu literaturile Apusului — ceia ce înseamnă, aproape exclusiv, cu literatura francesă —, cei d'întăiu scriitori moderni ai noștri se inspiraseră la început din noua poezie romantică, din partea ei tînguitoare și neguroasă, ca și din cea plină de culoare și răsunătoare. Lamartine, Hugo, Musset, chiar veselul Béranger, cîntărețul cam grosolan al mulțămirii de sine burghese, își avuseră ucenicii și imitatorii. Iarăși după modelele francese se încercaseră în prosă bucăți fantastice,

¹ Prosă, p. 393.

² Cuvîntarea lui Ubicini la îngroparea lui în Paris o dă *Steaua Dunării* și apoi *Foiletonul Zimbrului*, I, pp. 380-1.

ca *Istoria unui galben* de Alecsandri, descrierile de călătorii ale aceluiași poet, sau ca notele mai puțin cunoscute ale lui Ralet; se mai făcea încercarea vre-unei nuvelete care nu cerea studii prea adânci, nici silințe prea mari.

Dar de la un timp «genul de modă» se schimbă în Franța. Odată romanul se adăugia numai sfios pe lângă bogata înflorire, cu mirosurile amețitoare, a poeziei lirice, epice, dramatice, care fusese vrăjită, în cițiva ani numai, din puterea tinereții unor scriitori mari romantici. Încetul pe încetul, poezia scădea ca însemnătate și înrîurire; venise rîndul făuritorilor de versuri rare, cu bogată rimă neașteptată, cu un ritm nou, — însușiri toate pe care numai cei cu multă învățătură și cu gust deosebit pot să le guste. Nu mai răsuna ca odinioară, de la un capăt la altul, trîmbița unei nouă evanghelii de artă, aducînd dezlegările sale pentru toate problemele vieții moderne și gîndului modern. Avîntul economic al veacului XIX-lea, ȧra muncii celei nouă începuse. O înrîurire firească fu exercitată asupra împrejurărilor sociale și politice. Era acum o burghesie stăpînitoare, un «popor» sărac, neluminat, foarte nemulțămît, gata de luptă pentru apărarea drepturilor sale. Se începea o judecată mare, ce nu s'a încheiat nici pînă astăzi. Se trecuse acuma rostul romanelor ȧ-nei Sand, care nu era, adesea, altceva decît o idilă, o pastorală, o discuție de dragoste pusă în prosă, în loc de a fi îmbrăcată în veșmîntul de paradă al versului. Romanul social al lui Eugène Sue, care trebuia să-și afle urmași, cu alte forme și formule, dar cu același temei de viață a deosebitelor clase, apăruse. Era, de alminterea, o vreme, a Republicei a doua, a Imperiului de «usurpație», cînd pînă și cîntăreții de odinioară ai sufletului singuratec, ai vitejiei cavalerilor evului mediu, ai scînteierilor Răsăritului, luau arma și se pogorau în luptă, ca Hugo, în cartea sa despre «Pedepse», în «les Châtiments» fulgerătoare pentru regimul, dușman «Libertății», al lui Napoleon al III-lea.

Și în țerile noastre multe lucruri se schimbaseră din anul 1830, cînd scriitorii își încercau vechea alăută pentru a cînta cîntecele nouă ale «Europei», în auzul boierimii tinere și a celor din boierimea bătrînă cari se puteau învoi, în totul sau în parte, cu duhul cel nou. Se mîntuise cu buna împăciuire între oameni;

cu ticnita «armonie socială» între ișlicarul învelit în giubea, tînărul cu părul ridicat în *toupet*, cu barba tăiată în favorite, cu mustața răsucită a cucerire, cu trupul cuprins în fracul strimt și pantalonii bufanți, și între scriitorul, în mare parte încă «dascăl», «logofăt», om de casă, cirac și ciocoiu. Trecuse și vremea schimbului de săgeți satirice între vechea generație și tinerii în haina și cu spiritul Apusului. O adevărată dușmănie, firească și neîmpăcată, se pornise. 1848 adusese dihonnia ce nu se mai putea înlătura; el împărțise pentru mulți ani pe «fiii patriei» în oameni noi și oameni vechi, «aristocrați» și «apărători ai libertății», «fanarioți» și «europeni», cari nu-și mai puteau întinde mina. După sfîrșitul Revoluției, unii erau în țară, tremurînd asupra triumfului lor, ceilalți împănaseră Europa, încălzindu-se și hrînindu-se, în sărăcia și nesiguranța lor de *bohemi* deșterați și prigoniiți, printr'un ideal ce se întăria și se îmbogăția la atingerile cu nenorocirea. Erau două curente neîmpăcate, erau două cete veșnic luptătoare, erau două steaguri ce se înfruntau cu orice prilej. Un vînt de război, de neogoită dușmănie bătea asupra întregii societăți românești în această epocă a Unirii și a stăpinirii lui Vodă Cuza, ba chiar în cei d'întăiū ani ai «principelui străin», până la amestecul vechilor clase în politicianismul izvorit din Constituția pripită a anului 1866.

Acest antagonism trebuia să-și găsească întruparea și în forma literară, așa de cuprinzătoare, de îndrăzneată, de războinică, a romanului social, pe care dezvoltarea din propriile sale puteri a literaturii franceze o înfățișa gata făcută scriitorilor noștri.

Și e caracteristic cum în aceiași ani încercările de roman se ivesc de supt condeiul unor scriitori foarte deosebiți între sine și din cari poate niciunul nu se credea chemat, cu puțin timp înnainte, pentru opere literare de acest fel.

Iată deci pentru ce, în 1855, apare și *Manuil*, care trebuia să fie o destăinuire, cel d'întăiū roman al poetului Bolintineanu, cel d'întăiū mare roman românesc.

E însă o înjghebare slabă, cam copilăroasă, plină de nepotriviri romantice, de lucruri neașteptate, capricioase și crude, de orbăcări în lumea unor suflete nelămurite, ce se strecoară ca umbrele, se înlocuiesc, se încurcă; o înseilătură de intrigă ușoară, ca un fir supțire învîrtit de stă să se rupă, dar care

totuși nu se rupe, spre uimirea celor ce văd meșteșugul; o împoșcare a ochilor nedepriși ai publicului cu efecte de foc roșu, vinăt, alb, care strămută în altă lume.

Manuil, al cărui nume chiar e căutat să sune bine, cum sună bine în romanele d-nei Sand nume ca Lelia, Indiana, Orio, — Manuil e un «erou», un nobil erou romantic, în stare să înșele, să mintă, săucidă, să terfelească, să se coboare la mesele de joc de cărți, la ospețele de scandal cu femeile pierdute, la duelul cu aventurierii, în stare să se piardă în toate rosturile lui pe lume, să se îndușmănească, de bună voia lui și lipsit de un motiv de principiu sau de ideal, cu o societate întreagă, fără ca pentru aceasta cununa de aur străveziu a nimbului său eroic să slăbească ori să se întunece. Nu, în convorbirile visătoare de la casa de țară a boierului din Petreni, în lungile dialoguri nespuse de dulcelege cu Smărăndița, stăpina tinăra a casei, cu Mărioara, prietena și mai tinăra, mai albă, a Smărăndiței, cu Zoe, fetița de casă, pe care vârtejul romantic o logodește, o deslogodește, o ceartă, o împacă, o apropie, o desparte de erou, apoi în pribegirile prin lume ale poetului nenorocit fără nici o pricină și căruia lumea, plină de daruri pentru dînsul, îi apare goală după potriua goliciunii sufletului său, în sfirșit în beția de fiecă clipă de după întorsul în țară, unde află pe o foastă călugăriță, scăpată de dînsul de la moarte, prefăcută într'o femeie ispititoare, luxoasă, care «mai nu vrea și mai se lasă», pe Mărioara ajunsă ca o suverană a desfrinatelor între care se mîndrește a se chiama «Nebiruita», pe Smărăndița moartă (de sigur cu gîndul la el, omul *fatal*) și pe Zoe gata să-l mîntuie din adîncul păcatelor cu ramura de crin a nevinovăției sale îngerești, de sfîntă neînțelegătoare, — oriunde calitatea de erou îi este scut și pavază. Chipul său se ridică totdeauna mai presus de chipul oamenilor, bun și răi, vinovați și nevinovați, pricepuți și proști, dar toți palizi și abia schițați, cari se frămîntă ca într'o jucărie de copil, ce se schimbă tot la fiecare moment, la picioarele sale, — idolul predestinat, menit a uimi, a fermeca și a stăpîni pe oameni.

Dar «Manuil» nu este numai o fantasmă romantică. Satira socială își are și ea partea sa, și pentru dînsa se scriu paginile cele mai bune și mai trainice, deși cele mai puțin gustate, de sigur, pe acea vreme, ale acestui premergător al romanelor noastre

de moravuri. Bolintineanu înțelege să înfățișeze desprețului și urii pe tinerii ce-și pierd vremea în zgomotul vieții petrecerilor neghioabe, în învîrtirea cărților la «otuzbir», «albțelve» și «sfichiū», pe femeile căzute în vină de gustul risipei și al beției de plăcere, pe străinul poruncitor și stricat, pe Muscalul obraznic al ocupației de la 1853, înaintea căruia se tirăște o administrație orientală și se gudură o societate care știe de frică și de ispită. Iar în fața putreziciunii el schițează în cutare pagini semnele vremii nouă, acea literatură curată și sănătoasă a lui Alecsandri, a lui Negruț, a lui Murășanu, a lui Sion chiar, asemănat cu Béranger, pe care lumea o răspinge încă. Căci «literatura francesă singură e cunoscută: de cea națională n'au nicio idee și pentru cultura ei niciun zel», și acești oameni vorbesc doar «o franțuzească umplută pe ici pe colo cu vorbe românești». Și, iarăși, într'un timp cînd, după dezbaterile comisiei bucureștene a proprietății la 1848, Bălcescu ridică într'un studiu de istorie chestia țerănească, prin broșura sa francesă din 1850 — Bolintineanu cutează a dezvălui viața țerănească în povestea fetei de la țară care-și dă cinstea pentru a scoate de la temnița celor închiși și bătui pentru datori de muncă pe un tată bătrîn, — schiță sentimentală care se sprijine însă pe o întinsă nenorocire adevărată și care întru cîtva înduioșează, chiar și în graiul de papagalism ușuratec al romantismului de împrumut.

Dintre poezii tineri munteni întîlnim pe Gheorghe Crețeanu, care primise adînc înrîurirea lui Alecsandri, și urmă exemplul lui de simțire cumpătată, de idee limpede și limbă îngrijită. Aici se încearcă întăi și Radu Ionescu, care era să scrie îndată de toate și să-și piardă puținul talent în osteneala poli-grafiei.

Dintre acești scriitori munteni, afară de Crețeanu, se mai întîlnesc doar slabele poezii ale lui Alexandru, fiul colonelului Odobescu (n. 23 Iunie 1834) care, scriitor încă de la treisprezece ani, cînd putea să zugrăvească frumos lumea de vară de la minunata Baltă-Albă, se întorcea acum din Paris, unde-și isprăvisise studiile, și saluta țara de naștere în versuri de factura lui Alecsandri. În articolul său despre Satira latină, plin de învățătură înfățișată cu o eleganță cam pretențioasă și molatecă, se simțiau totuși însușirile unui prosator îngrijit și limpede.

XI. GH. BARONZI.

Dintre acești colaboratori munteni lipsește însă Gh. Baronzi, ale cărui «Nopturne» vin după o culegere de traduceri de tinereță apărută la 1852¹. Înriurirea lui Alecsandri e de netăgăduit în cele d'întăiu scrieri ale lui chiar. De la acesta vine părerea de rău pentru anii pierduți ai tinereții:

Era un timp odată, cind inima mea jună
Se încinta de toate, căci viața mea nebună
Fu plină de amor.

Dar Eliad l-a învățat să cînte «bela ragață», care e poftită să iasă pe «terață». Complimente de-ale lui Bolintineanu sînt acestea:

Căci coama-î negrișoară
Și fața-î rumeioară
Și gura-î dulcișoară
Mă fac să mă renasc.

De la Boliac vine revolta politică și socială:

Popoarele-și plec capul supt sarcina de ani,
Și omenirea geme supt feluri de catene,
Iar demoni-și dau coate la lacrimi de orfanî.

Tot de la acesta e tonul silit al unui romantism fără frîu:

Și buzele-î s'adaptă
Pe gura-mî care-așteaptă.
.....
Și pieptu-î ce turbează
D'un scandalos amor.

Iar greșelile de gust, cu «interesele amicale», «cununa iridocoloră», «avîntul de dromadare», «a Basarabeștilor frumoasă Capitală», care e Bucureștii, «capriție» și «artifiție», cad în seama tinereții scriitorului².

¹ *Potpuri literar, cuprînzînd două novele..., două poezii din lord Byron, etc.*

² Întilnim cuvinte ca: «analizat, infortunat, deliberat, resuvenir, poțestate». Greșeli de gust mai găsim destule, în cel d'întăiu volum și în cele următoare:

Amor, noduri conjugale,
Datorii de cetățean,
Interese amicale,
Interesul cel uman.

Aiurea:

Făr' amoru-ți, tu vezi bine,
Eu nu pociu a exista.

Șoseaua din București e invrednicită de un cîntec în care se spune că «nu va avea rivală» și se pomenesce și «mîndre artiștiți cu raze colorate», «cûcerii nemți», «Lipovenii birjari», «lacheii cît namile, kaiser, lichio-albanî».

Gheorghe Baronzi, colaborator al lui Eliad încă înainte de 1848, era dintr'o familie de insulari, Ctenă, care-și prefăcuse numele în Paroncin (*Padroncino*, «căpitanș de corabie»), — de unde Baronți, cu pronunțarea grecească.

Se născuse în Brăila, unde tatăl său, unul din cei d'întăiū imigrați după colonizarea creștină a vechiului oraș turcesc, era avocat, la 20 Octombrie 1828. După o lungă viață, în care a căpătat și el, întâmplător, cîte o prefectură sau direcție de cancelarie, ba chiar o presidenție de Curte la București, a murit aici, la 28 Maiu 1896. De la el au rămas mai multe manuscrise, parte din ele — poeziile —, pregătite pentru o ediție completă și definitivă¹.

De la început însă, dacă n'are o figură proprie în ceia ce privește ideile, concepțiile, nota de simțire, ci e numai un eco, cuprinzător mai mult decît clar, el dovedește virtuozitatea care-l va deosebi totdeauna, în ritm, rimă, calificative, icoane. Fără a o căuta, noutatea zbucnește din scrisul său; cum n'a voit s'o cheme, astfel, de altmintrelea, el nu știe s'o înfrîneze. Silabele sunătoare-l duc după ele, silindu-l a-și îndreptăți mersul prin simulacre de idei, și i se poate întîmpla să afle în cale o idee poetică, adevărată și luminoasă. Totul e la dînsul spontaneitate, vioiciune nestăpînită, capriciu romantic, jucărie cu vorba, cu sunetul, cu învățătura și, nu arare ori, cu ideia. Din tot ce poate să aibă un poet de frunte, o singură însușire-i lipsește: sinceritatea unei simțiri personale, deslușite și puternice.

Poesia de iubire îi dă numai scurte versuri fugare ca acestea:

Ce e mai dulce 'n lume?
E num' acel minut
În care te sărut;

¹ Supt titlul de *Poesii alese* (Vălenii-de-Munte, tip. «Neamul Românesc», 1909), am dat o ediție care cuprinde baladele lui, o alegere din fabule și alte poezii, reproducerea celor mai bune din bucățile lui patriotice și politice și specimene din deosebitel genuri poetice pe care le-a cultivat. El a publicat volumele «Nopturne» (1853) și «Danubianele și Zinele Carpaților» (București, 1860); «Legendele și Baladele» lui au apărut la Galați, în 1876, «dedicate d-lor membri ai Consiliului județului Covurluii din 1876». Se mai află încă, în broșuri rare (ca aceia închinată oștii românești la 1877) ori în caietele lui, o sumă de poezii, care, mai inegale și cu mai multe neglijențe de formă decît celelalte, cuprind totuși versuri de toată frumuseța, o sumă de icoane nouă și multe accente energice.

orî, în ton popular :

Să sărut pe mindra mea,
Mindra mea ce nu mă vrea...

Pe urmele lui Boliac, el cîntă jălania orbului care întinde
mîna în zădar :

Creștinilor frați,
Oricine veți fi,
Dați orbului, dați..., —

ridicîndu-se însă la înălțimea acestui final religios, în care se
recunoaște puternica și nobila credință din «Oda la Creator», mai
tîrzie :

O, dați, că 'n cer, sus,
Un frate am eu :
Pe Crist Iisus...,

Și durerile țărănimii, dezrobite numai în slabă măsură la 1864,
află cîndva în el un cîntăreț plin de simțire, și înaintea mesei din
1867 se înfățișează un bătrîn lăutar, care, odată ce-și pornește
viersul, nu-l mai poate opri decît atunci cînd mintuie de spus
toată suferința celor de o seamă cu dînsul.

O fire ca a lui Baronzi, impresionabilă și războinică, părea
anume făcută pentru poezia politică. Inspirîndu-se de la doc-
trina, așa de simplă, a luptei cu tirania pentru libertate, el
alcătuiește imnuri revoluționare, chemări la luptă, blestemuri,
elegii de exil, care au rămas netipărite pînă după începerea
ereii nouă, de presă cu totul liberă, la 1859. Odată întrebă, la
rîndul lui, rămășițele Tîrgoviștii eroice asupra tainelor viito-
rului, altă dată slăvește pe Eliad orî urmărește pe trădătorii
Revoluției. Pe urmă a îndemnat, cum se va arăta mai departe,
și el la Unire, într'o vibrantă poezie pe care o tipărește «Con-
cordia» din București, a salutat ca pe un «Făt-Frumos» pe
Alexandru Ioan I-îu, într'un timp cînd toți îl salutău, dar a
îndrăznit să-l regrete, înfierînd pe trădătorii datoriei civile și
onoarei militare, la 1866, și, la moartea fostului Domn, a găsit
mărește accente de pomenire pentru dînsul.

Versuri puternice intrerup la el monotonia articolelor rimate
de propagandă :

Mindria noastră din timpî trecuți
Fără paradă și fără arme,
Nu simt nici zgomot și nici alarme
De ginți străine, ce-i calcă 'n piept.

Sau :

Ucigător de State, de drepturi, de popoare...

Inspirația lui Alexandrescu se simte în locuri de îndrăzneală poetică, precum e acesta :

Barca mea plăpindă, unde mă duci oare ?
 Vezi căscind supt tine Marea fără fund,
 Fulgerul brăzdează ceru 'n depărtare.
 Recî fiori de spaîmă sufletu-mî pătrund !
 Barca mea nu poate țermul să ajungă :
 Noaptea este neagră : calea este lungă.
 Pretutîdenî spuntă negura profundă,
 Nicîun pört aproape, nicîun ajutor,
 Nicîo rază dulce, nicîo lină undă :
 Vintul e sălbatec, valu 'nșelător....

Orî în această înduioșătoare icoană a morții înnainte de vreme, care lasă, desnădăjduită, o iubire în urmă :

Atuncea, desperată, ingenuncheshi perdută
 Și brațele-ți spre ceruri, plîngînd, le-ai înnălțat,
 Și, murmurînd din buze o rugăciune mută,
 Mi-ai zis un lung adio, și 'n ceruri ai zburat.

«Dan și Arabul», povestea «feciorului de lele», cu «săbiuța cit o undrea», de care, cînd vrea să facă vre-o vitejie, rid fețele, dar care poate smulge Arabului roaba iubită, deschide șirul prelucrărilor lui Baronzi după literatura populară. Și în «Ana-Florei» balada populară află un tălmăciu iscusit, care o ridică la înnălțimî pe care nu le atinge obișnuit, de la sine. Un minunat tablou încheie desfășurarea poveștii :

Ei se duc pe calea dreaptă,
 Pe doi cal ușori ca norii,
 Acolò unde-î așteaptă
 Ana-Florii.

În «Corbea Haiducul» icoane de o neobișnuită putere pironesc interesul prin exagerarea epică a liniilor lor :

Și, cînd somnul îl răpune,
 Barba căpătiiu își pune,
 Perișorul își așterne
 Pe pămînt în loc de perne.

În «Oprișan», care se mîntuie slab, povestea din cîntecul popular e iarăși mărită pentru a da o mai tare impresie. În «Caraiman» caricatura eroică a Pașei celui «avan» rămîne îndelung în mintea cetitorului :

Vine răpede pe cal
 Turcul negru, ca un val,
 Ca virtejul pe cimple,
 Ca un nor de vijelie,
 Ca un vint de uragan ...

Ca și, în «Badea Haiducul», cea mai desăvârșită din aceste balade cu subiect, metru, rimă și adiective populare, fiorosul chip, schițat totuși cu umor, al lui «Florea Dinu din Latinu»:

Fruntea-î e ca de buhaî,
 Cînd îl vezi pe drum, te spaî,
 Și-î e brațul ca copaciul,
 Gura-î ca de căpcăun,
 Ochiul lui gură de tun
 Si piciorul ca ulciorul,

Duișia cîntecului popular se simte în «Crucea și sfoara», cu povestea fetei de Împărat înlocuită, prin vrajă, de o Țigancă în iubirea tînrului Împărat legat de amorțirea lui cu grele lanțuri de farmece, până ce biata cenușăreasă se vedește a fi împărătiță, și lumea, mulțămită, vede

O Țigancă, ce o duce
 Spinzurată pe o cruce,
 Și-o grădinăreasă 'n tron.

Intr'un amestec de ușoare rime populare și grele rime artistice după cerința romantică, poetul desfășură, într'un ton pe care Alecsandri nu-l poate afla așa de ușor, nici păstra așa de sigur, idile din poveste ca aceasta:

La fintina zinelor
 Vine zina zorilor
 Din grădina florilor:
 Fața-î floarea socului
 Si vilvoarea focului.

Și altă dată, în sfîrșit, ca în descrierea luptei dintre Cîmpulungeni și «părinții argeșeni» pentru îngroparea și pomana «văduvei lui Cîrja-Domn», poporul dă poetului fantasia umoristică deplină, desprețuitoare de orice hotare ale realității.

Cetirea însă a cîntecelor populare a dat inchipuirii lui *intregi* o direcție nouă și vie, în care icoanele poveștilor naționale se întreșese cu acelea pe care le află ușor, din același străvechiu repertoriu, orice tînr poet amoretat:

Mergî mai iute, ca o rază,
 Pe-âripile norilor,
 Să n'apuce să te vază
 Împăratul zorilor,
 Steaua călătorilor.
 Du-mă, du-mă, stea plăcută,
 Să-mi arăți grădinile,
 Unde noaptea se sărută
 Zmeii cu Murginile,
 Zinii și cu zinele, —
 Căci e una dintre ele
 Zina cugetelor mele.
 Doinele, fete 'nțelepte,
 Dorm la umbra florilor,
 Așteptînd să le deștepte
 Buciumul păstorilor
 Cu cîntarea zorilor, —

Numai tu, drumașă lună,
 Îmbli noaptea ca nebună!

Colindar de căi de noapte,
 Pe un negru 'ncurător,
 Printr'a' cringurilor șoapte,
 Trece ca un zburător.

Sus din munți se lasă 'n vale
 Român verde ca un brad:
 Roibu-î, strîns în mindre zale,
 Trece ape fără vad,
 Sare piscuri și vilcele,
 Stînci înalte și colnici,
 Zboară peste delușele:
 Bagă frica 'n mari și mici,
 Și supt ageru-î picior
 Saltă pulberea în nor.

Înțelegerea lui adîncă, frățească și duioasă pentru iubirea, dorul, nenorocirea și peirea micilor cîntăreți cu aripe, zîmbetul și jalea pentru păsările mititele și slabe, care-și au, totuși, harul dumnezeiesc al clipei de dragoste, triumful cîntecului și nobleța suferinții, — vin încă din familiarisarea acestui suflet, ajuns așa de românesc, cu doinele noastre. De aceia la dînsul tragedia amoroasă a cucului și privighitorii, orî scurta plîngere pentru rîndunica părăsită, ce moare:

Alei, alei,
 Cine plînge 'n urma ei?!

Balada cultă dă prin. Baroni literaturii noastre bucăți ca «Elenor», pe cînd «Legenda României» întrebuintează, în mare parte, pentru o alegorie patriotică elemente, de fond și formă, care sînt ale poporului:

Cal avea și cal n'avea,
 Doar pămîntul c'atingea.

Firicele suptîrele
 Mustăcioara-î înfira',
 Tuleiaș de păserele
 Bărbioara-î mugura.

Iar pe cal sta fără frică
 Și se cumpănia ușor,
 Ca un pui de rîndunică
 Care saltă 'ncetișor

Pe un virf de copăcel
 Și se leagănă pe el.

Și, cînd triste lăcrimile
 Ochișorii 'nnoura',
 De pe gene suptîrile
 Strop de rouă picura,
 Rîndunelele ușoare
 Din zbor iute se lăsa'
 Ca s'apuce 'n aripioare
 Roua de pe geana sa.

Poet cult, cunoscător al literaturilor clasice, al celei italiene și germane, pe lângă cea franceză — citează pe Koerner și *concelli* de Petru-Vodă Cercel, și el un scriitor toscan! —, Baronzi putea să aibă ambiție, și o are. El caută a zugrăvi tragedia omenirii robite și înșelate, după învățătura veacului al XVIII-lea, de preoți și regi, împotriva cărora se îndreptase toată dușmănia «filosofilor» franceși, învățătorii poetului român.

Altă dată legenda Evreului rătăcitor pentru că a izgonit în rătăcire pe Isus cerșind adăpost și pine, află în el un maestru în stare să o îmbrace în versuri răsunătoare:

Fatală, mult fatală fu ziua ceia 'n care
Mintuitorul Lumii, de umblete stătut,
Și ars de focul zilei, cu crucea la spinare,
Naintea porții mele stînd lînced un minut,
S'apropie de mine, și, mîna sa divină
Pe umeri-mî puind-o, mi-a zis cu-o voce lină:
„De! lasă-mă, o frate, să șed la poarta ta.“

Severin, pribeagul ce cugetă pe stîncă, e descris în accente tari, vibrante:

Pe-o stîncă solitară, în oara nopții brună,
Cînd Marea-î fără zgomot și cerul fără lună...

Orî, mai departe:

Cînd, vai! supt stîncă-î Marea se 'nnalță pe tăcute,
La Severin s'ajungă, genunchii să-î sărute!
Ea vine până 'n briu-î, il fură 'ncetișor,
Și de pe stîncă 'nnaltă cu el s'avîntă 'n zbor;
Îl leagănă pe valuri, ce-acum se alină.
Îl saltă lin pe unde, il scaldă 'n ap' amară,
Îl pune flori de spume pe pieptu-î palpitînd,
Îl mingie, -l răsfață ca pe-un copil plîngînd.

Baronzi s'a încercat cu noroc în legende indiene, cu largă filosofie, în poemul alegoric și moral, ca în «Narațiunea danesă», și în fabula ridicată la înălțimea unei drame cu animale drept actori, ca în «Lupta între fiare». Mai târziu a făcut o cărticică întregă dintr'o poveste (*Pasărea măiastră*; 1896¹) și a cutezat

¹ A doua ediție, Vălenii-de-Munte, 1909.

să cînte înfrîngerea Dacilor, din punctul de vedere al durerii acestora, într'o *Daciadă*¹.

Astfel am străbătut toată cariera fără noroc a unui poet liric care nu poate fi urmărit potrivit cu mișcări literare la care n'a luat parte și cu mode cărora nu li s'a supus și care, mai ales, n'are o dezvoltare normală a concepțiilor sale poetice ori a formei sale.

O valoare poetică deosebită, prin virtuositatea energică a versului, prin noutatea comparațiilor — astfel pentru norocul trecător :

Și pasărea de aur iea spicu 'n cioc și zboară —,

prin caracterul natural ce-l are dialogul, plin de scăpărări strălucite, prin delicateța exprimării sentimentelor și prin vioiciunea mișcărilor și tonul istoric adevărat, o are piesa din 1858 a aceluiași Baronzî, *Matei Basarub sau dorobanșii seimeni*, cu o frumoasă descriere a luptei de la Finta, făcută de un călăraș către Doamna Elina :

Atuncea se arată pe cer un negru nor.
Ce revărsa o lavă de trăsnete spăimoase
Și spulbera tot locul acoperit de oase.

Doamnei, al cărei caracter istoric e cu totul schimbat — e aici fiica lui Leon-Vodă și moare în răscoală — îi place de un copil de casă, care în clipa cea mai grea a luptei scapă pe soțul ei. Dar o fată de vrîsta lui, romantic botezată Florisina, îl iubește, dorind pe acel cavaler frumos,

Ce azi-mine s'așteaptă învingător să vie
Și, 'nconjurat de-o fală culeasă 'n bătălie,
Să-și plece înainte-i genunchiul la pămînt.
Și, repetîndu-i iară un tînăr jurămint,
Să îi sărute urma pe pulbera, pe care,
Trecînd, a scuturat-o din mindrele-î picioare....

Matei, a căruî Doamnă e de tot tînără și care nici el nu pare mai bătrîn decît rolul ce-l joacă, apare deplîngînd biruința asupra fraților, el care n'ar fi vrut-o

Spre a-mi umplea cămara cu despoieri de spadă,

¹ Din care, în volumul de «Poesii alese», s'a dat numai un frumos fragment descriptiv.

și blestemînd

Îngerul cel negru al desbinării crude.

Altă dată, el privește chipurile înaintașilor săi, făcînd fiecărui din cei mari o pomenire vrednică de dînsul; astfel

... Mihai ...

Ia uită-te la dînsul cum stă măreț și cată

De pe Carpați Danubiul în calea-î depărtată!

Mater dispăre pentru a face loc răscoalei, cu «miros sălbatec de oameni din popor» și «mestecătură» a bogățiilor; scena de beție a seimenilor, cu unele exagerări împrumutate, are multă viață și coloare, ca în laudele răsculaților:

Și lingă dînsii iară vr'o douăzeci Tatarî,

Ce-și coc la soare burta și capetele 'n parî.

Orî, altul:

De ni-ar fi zis atuncea: „Pe ei, băieți“, — îi nene!

Nu li puteai alege nici fulgii dintre pene.

Și în sfîrșit cel care strigă călugărului:

Noi nu venim vre-odată în vinăria voastră,

Pe cine cauți dară în mănăstirea noastră?

Călugărul e însă tot Vodă, și cuvîntarea lui e o frumoasă bucată de poesie.

Dintre boierii, pe lingă sentimentalul Romiel, dragul Măriei Sale, se înfățișează chipurile, mai răspicate, al lui Diicul Spătarul, moștenitorul Scaunului domnesc, în credința tuturor, ale lui Radu Vărzarul și lui Ghinea Olarul, «îndemănatăc la măiestrii de bani», căruia autorul află cu cale a-î zice Bragandi.

Tu umbli după Doamnă și eă după Domnie,

lămurește acesta, vorbind celuilalt, rostul amîndurora. Pentru a-și spune taina, Radu află cuvinte ca următoarele:

Un cap ce-î încă june de treizeci primăveri,

Un cap ce-abia începe să cugete de ieri,

Trăsnit în cea mai naltă și mindră cugetare,

Ca un vultūr ce cearcă a se urca în soare!

Iar, cînd vorbește de dușmanii ce-l pîrăsc:

Voiu astupa cu aur aceste guri ce latră,

Și, de-or cirti și 'n urmă, le-oiu astupa c'o piatră.

Chiar și figurî ce apar în treacăt pot căpăta în cîteva vorbe o caracterizare; astfel Gheorghe Ștefan, vînătorul de Domnia a Moldovei, care,

... om mindru și semeț,
O 'ntoarce cînd spre Crivăț și cînd spre Băltăreț.

Încolo sînt oameni fără nume, cari-și ascund fruntea scrijălată cruciș cu cuțitul și cari se destăinuiesc a fi fost Domni — Leon-Vodă —, sînt recunoașterî tragice și planuri lugubre, otrăvuri a căror contra otravă nu se va da decît atunci cînd cel ce a băut va împlini sarcina neplăcută ce i s'a aruncat pe umeri, apoi morți cari învie pentru a face rău, declamații asupra nimicniciei, pe care toți le spun de o potrivă, «religioși» cari se cunosc a fi oameni de pe alte plaiuri, și nu biată călugărimă de-a noastră, și, la urmă, prăpădenie generală pentru ruperea intrigilor țesute de poet, care nu le poate și desface.

Dar, cu asemenea lipsuri, și așa de mari și grele, această piesă, frumos scrisă, cu atîtea pasagii avîntate, e de fapt cea d'întăiu operă de teatru pe care o stăpînește adevărata poezie.

XII. IDEI POLITICE ÎN «ROMÂNIA LITERARĂ».

Colaboratori «României Literare» erau uniți și prin ideile lor politice, — ideile definitive ale romanticilor cari cu cînsprezece ani înainte plecaseră la războiul siguri de izbîndă.

Negruț are și el un punct de vedere politic, care nu se deosebește de acela pe care l-am fost întilnit în «Alexandru Lăpușneanu». E același admirator al vechii boierimî democratice, al vechii Domniî, de care se putea apropia oricine, dar același dușman al feudalilor sumeți și încălcători, avînd în inimă «duhul vrajbei și al răzvrătirii», vînzător de țară și de neam pentru a-și sătura trufia, corupător al țeranului căzut «în lipsă și ticăloșit» și prefăcut într'un veșnic fugar nenorocit înaintea birului. Față de asemenea boieri, el plînge pe mormîntul Lăpușneanului său și al străinului reformator Despot. Domniî greci, serviți de «simbriași nemernici», incunjurați de o boierime în care erau foști «caicii și seizi», înseamnă desprețul și ruina tradiției în toate privințele. 1821 i se pare un an de mîntuire pentru că «dărimă edificiul efemer lucrat de Fa-

narioși», fără a inova, ceia ce nu era de nevoie, iar Regulamentul Organic e un scump dar al Turciei și Rusiei pentru «a pregăti civilizația, a deștepta naționalitatea și a vindeca durerile trecute». În același sens e și protestarea lui împotriva pierderii, față de Patriarhie, a drepturilor străvechi de autonomie pe care le avea Biserica Moldovei ¹.

Și acest crez e cuprins chiar în cîntecul său, cînd îndeamnă pe oricine a «nu uita pămîntul său», care pentru noi e «dulcea Românie», ce hrănește atîția «corci venetici». Fie și cu «șosele stricate», dar cu «caldă găzduire», cu «dulcele-amor al romîncelor copile», cu Cotnari și Odobești, — tot aici îi e mai bine.

Acesta e un punct de vedere național-conservator, simpatîc țerănimii apăsate, decăzute și demoralisate fără vina ei.

Lui Ralet i se pare că maimuțăriia de forme, cu articole de modă și franțuzească de societate, trebuie să înceteze. Un drum nou, de muncă, nu de risipă, de respect pentru averea noastră națională, nu de ignorare sau de cinică batjocurire a ei, trebuie să înceapă, și anume «îmbrățișînd cu spirit practic interesele vitale ale țerii, ce trebuie treptat dezvălîte» ². Și ceva mai departe, îndemnînd la o prefacere radicală: «Nu vom căuta a începe casa de la acoperemînt, ci de la temelie». Îndreptarea se va lua, de cîte ori va fi vorba a se înnoi, tot din Apus, căci în Răsărit e doar slavismul — adecă panslavismul — și grecismul, tot așa de străin de firea noastră: «Chiar în Macedonia, unde sînt cîteva colonii romane uitate de multe veacuri, mamele romine învață foarte greu limba greacă și își păstrează obiceiurile» ³.

Noua politică nu pierde din vedere nicîo fărîmă din neamul nostru, nici chiar pe depărtații Aromîni, pe cari Turcii, dacā sînt cumînți, trebuie să-i întrebuițeze ca o «contra-greutate la elementul grec» ⁴, și Ralet adaugă: «Principatele s'ar grăbi a da Turciei toată înlesnirea spre acel scop». Pentru Ruși, el știe cîntecul «Prutule, riū blestemat», și numai considerații de limbă-l îm-

¹ *România Literară*, pp. 255-6.

² *Suvenire și impresii de călătorie*, p. 19.

³ Pp. 26-7.

⁴ P. 27.

pedecă de a vorbi cu aceeași căldură de Bucovineni și Ardeleni.

Primejdia cea mare pentru viitorul nostru o vede scriitorul în acele păcate care distrug Statele: «desbinările, spiritul de partid, aninarea de străini și mai ales menținerea servituții poporului»¹.

Aceiași cugetare critică asupra mișcării tinerilor de pe la 1835-40 și a schimbărilor aduse prin talentul, spiritul și munca lor în viața socială a Românilor din Principate deosebește și scrierile lui Rusu, ajuns ca și ceilalți pe pragul bătrâneții, care în toate obișnuiește a lua socotelile. Într'o foarte frumoasă prosă, vioaie, concretă, bogată'n imagini, Rusu constată în «Studia» sa din «Zimbrul» marea schimbare ce se săvârșise, măcar la suprafață. Începe a-l durea însă, pe dînsul ca și pe toți ceilalți cari luaseră cu asalt vechea cetate a culturii noastre, corespunzătoare și armonioase, cu toate lipsurile și păcatele ei, pentru «risipa societății casnice»: «Moldova veche ni se înfățișează ca o pădure deasă și mare, unde toporul a tăiat iute fără a avea vreme de a curăți locul». O lipsă de legătură cu tradiția începe a se simți, și încă un lucru, deplina înțelegere de odinioară între țeran și boier, cari se împărtășeau de aceeași cultură, întâiū desprețuită, apoi distrusă în clasele superioare. În aceste clase viața, redusă numai la forme, nu mai poate da fericirea, care rezultă totdeauna numai din potrivirea formelor cu fondul moral de la care ele pleacă și pe care ele trebuie să-l represinte. Plictiseala și viciul care îmbată și înșeală sînt cele două rele între care se vor zbate acești oameni «fără dogmă», pentru a întrebuița formula lui Sienkiewicz, adecă fără credință și fără ideal, fără un resort al vieții: «Generația noastră e posomorită, lumea era zgomotoasă și cerul neguros cînd m'am născut... Serbătorile au zburat... Străinătatea se oploșește între noi... Cu cit cîștigăm în propășiri, cu atit pierdem în relațiile private»².

¹ Pp. 98-9.

² *Ibid.*, pp. 22-3.

CAPITOLUL V.

Continuarea munteană a «României Literare»: «Concordia».
Sihleanu. Depărățianu.

I. «CONCORDIA.»

Precum «Propășirea» avuse urmare într'o foaie care apăru la București, tot astfel, după încheierea neprevestită a «României Literare», o publicație bucureșteană-î luă moștenirea; dacă nu o revistă cu caracterul mai ales literar, măcar o gazetă care făcea un loc larg celei mai bune literaturi în coloanele sale.

Foaia anunțată de Bolintineanu în scrisorile sale apăru la București, supt blîndul regim, foarte îngăduitor în materie de presă, al Caimacamului Alexandru Ghica, la 1857. «Concordia» are în frunte un articol iscălit de C. Crețulescu și strînge în jurul ei pe un alt fruntaș al boierimii munțene, pe I. Filipescu, apoi pe Ioranu, pe Cernătescu, pe Crețeanu, pe Gh. Baronzi și pe Aricescu chiar.

Era un ziar fără caracter de partid bine lămurit, propovăduind în ton liniștit acea «concordie» în vederea marilor scopuri naționale, care-î stătea în titlu. Cei cari-l publicaū înțelegeau însă, potrivit și cu ocupațiile obișnuite ale celor mai mulți dintre ei, să dea «Concordiei» caracterul unei foi pentru literatură, la care să colaboreze, ca odată la «Dacia Literară», la «Propășirea», la foaia bucureșteană din 1847, în sfîrșit la «Zimbrul ieșan» și la «România Literară» a lui Alecsandri, reprezentanții, din amîndouă Principatele, ai literaturii nouă cu un caracter politic militant.

Grigore Alexandrescu dă ziarului celui nou satira «Cometei

anunțată pentru 13 Iunie». În această glumă poetică el dovedește că n'a pierdut nimic din vechile sale însușiri de avînt al versurilor, de scurtă glumă fină :

Cometă cu lungi coade, însă cu scurtă minte.

Atunci cînd Tata Noe, în luntrea-î încărcată,
Plutia pe universul în unde înneecat.

Sensul politic al adresei către Cometă nu e însă bine lămurit, și Alexandrescu se mulțamește a spune :

Căci noi avem de lucru în Țara-Românească,
Legi vechi și ruginite avem să le 'nnoim,

și a cere stelei temute să «topească a inimilor ghiață»¹. Fabula pe care o mai dă Alexandrescu n'are noutate și ascuțit².

Rolul de crainic inspirat al luptei pentru noua viață a neamului, rol pentru care Alexandrescu se părea potrivit după cele d'întăi scrieri ale sale, — acest rol trebuia să-l lase altora.

Între aceia nu putea fi nici Bolintineanu. Șterse, puțin serioase și legate sînt multele versuri ale acestuia din «Oda la România», la noua Romănie ce trebuia să se închege prin Unire³. Mai multă putere are Crețeanu, care dă aici frumoasa-î plîngere pentru moartea lui Bălcescu, pe care-l pomenește și în prosă⁴, precum și vibranta chemare «La Romîni»⁵ și o traducere din Zedlitz, în care se înfățișează nălucile, din mormînt ivite, ale epopeii napoleonice⁶. O interesantă poemă în prosă de el asupra ruinelor Tirgoviștii arată înrîurirea lui Rusu din «Cîntarea Romăniei»⁷: «Norî de lăcuste s'au abătut pe holdele rămase de la moși; inima sa a sîngerat. Dumnezeuul părinților săi, atins de atîtea suferințe, vrea azi să-l mîntuiască (neamul)»⁸.

Din Moldova vine un articol politic al lui Ralet, dar colaboratorul moldovean cel statornic și cu iubire primit e Alecsandri însuși. Aici trimete el marșul său pentru întoarcerea

¹ N-1 3: răspunsul cometelor, p. 124.

² *Corbii și barza*; p. 39.

³ Pp. 107-8, 112, 151.

⁴ P. 151.

⁵ P. 171.

⁶ P. 104. Îscălește G. Z. C., indicînd astfel și numele tatălui său.

⁷ Pp. 38-9.

⁸ Și Melidon încearcă, în «Foiletonul Zimbrului», o asemenea imitație.

Basarabiei către Moldova, marș pe care n'a găsit cu cale să-l reproducă în ediția ieșeană din 1863 a operelor sale :

Ha! cu Domnul sfântul,
Haideți peste Prut,
Să păzim pământul
Care l-am avut.

Tot în «Concordia» apar poeziile de luptă, ca «Oda la Unire»¹ iscălită de I. Alecsandri, «Coroana Moldovei» și «Moldova în 1857»², care poartă iscălitura poetului însuși. În «Concordia» se găsește și «Banul Mărăcine» de același.

Lu! Alecsandri i se închină, în sfârșit, și o poezie, de un tânăr scriitor muntean, A. Costiescu, care declară cîntecul lui

Plăcut ca și suspinul ce scoate o vergură³.

II. ALEXANDRU SIHLEANU.

De altminteră, doi poeți mai noi din București încep și se dezvoltă înainte de toate supt înriurirea celui mai mare dintre scriitorii moldoveni, dovedind astfel biruința curentelor, stilului și facturii poetice introduse de Alecsandri.

Unul din ei, care se înfățișează întâi în «Concordia», e Al. Sihleanu.

Carierea lui Alexandru Sihleanu (n. 1834), fiu de Păharnic, moștenitor la Sihlea și om bogat, a fost scurtă. Student la Paris în 1852, întors prin Viena în Septembrie 1855, o clipă colaborator la «Concordia», poetul tânăr, care se născuse la 1834, moare la 14 Mart 1857. Puțin timp după aceea se tipăresc în București, la «Imprimeria lui Ferdinand Om» — «Armoniile intime», într'un elegant volum de 119 pagini, care a avut peste cîțiva ani — publicul fiind înduioșat de această răpede dispariție a unui cîntăreț ce făgăduia mult —, o a doua ediție.

La acest poet înriurirea lui Bolintineanu — ici și colo cite o «porumbiță blîndișoară», o «cupă plină de venin», o rîvnire mistico-sensuală la «al fecioarei sin» — e mult mai slabă. Afară de moderele franceze, Sihleanu are înaintea sa opera, acum

¹ P. 44.

² P. 59.

³ P. 72.

pretutindeni recunoscută, la Romîniî de oriunde, a triumfătorului Alecsandri.

Tonul potolit, cuminte, de simțire discretă a poeziilor lirice trimete întâiū la fruntașul din Moldova al poeziei romănești. Și la acestăalt poet iubită, moartă saū uitată, e un «slăvit inger» pierdut în «negura uitării», orî o «steluță luminoasă» lucind din Ținuturi cerești unde nu se poate ajunge; farmecul ei ține «cît trăiește pe-un val albastru spuma». Cel părăsit rămîne

Ca barca sfărîmată de vinturi, vijelii.

Și accentul de trăinicie al unei dureri resignate răsună și la acest imitator mai tînăr, în versuri ca următoarele:

În noaptea veșniciei mulți anî vor trece încă,
Dar sînta mea credință, iubirea mea adincă
Mă vor urmă și 'n lumea cea fără de sfîrșit!

Și, după trecerea din rîndul celor ce pot suferi, lacrima pe mormînt e în stare a răsplăti pentru

Cumplită pătîmire și lunga suferință.

Lumea, cu convențiile ei meschine, cu cerințele ei fără motivare superioară, cu gîndurile și simțirile-î mărgenite și condiționate de interese trecătoare și adese orî josnice, cu nedreptatea ei nerușinată, îl desgustă ca pe orîce romantic. Îl plac decî pădurile cu cîntecele, casa de țară de la Sihlea:

Ah mult îmi place, cînd toamna vine,
Să fiū afară la deal, la vii,
Să văd butucii plini cu ciorchine
De struguri rumeni și aurii!

Il mișcă decî, ca pe Alecsandri — și nu mai sincer decît pe acesta — «luna bălăioară», «floricica smulsă din tulpina-î verde», «gîrlița cu tainici șoapte», «pîrăul lin», «a filomelei voace divină», din «pădurea misterioasă»:

O, ce ferice e omul care,
Fugind de-a' lumii zgomot, dureri,
Vine de cată a sa scăpare
Într'a' naturii simple plăceri!

Și el are ceasul cînd se gîndește la Patria ce trebuie să fie, dar la dînsul sentimentul revoluționar, patriotic e mult mai

slab decît la Crețeanu, prietenul său, decît la Baronzi, mai bogat, dar cu un stil mai neîngrijit și neegal.

Ca și acesta din urmă, are aplecare spre satiră, și de mîna lui avem o izbutită caricatură a Cișmegiului bucureștean din 1857. Poetul glumeț ni înfățișează, ca dovadă a contrastelor de acolo:

Surtucelul plin de pete de la Moisi Jidanul,

care rimează numai în poezie cu «talmaua și raglanul», hainele la modă ale timpului.

Între cei ce-și pierd vremea în grădina aceasta, așa de cercetată pe atunci, aflăm pe cîte o Chiriță ori Iorgu de la Sadagura, pe

... Actorî dramatici scurți în artă, lungî în plete,
Mume care vin de cată ginerî pentru a' lor fete;

apoî destui

... Boiernași de mahalale,
Cari judecă Guvernul, cari pun țara la cale,

și pe cei cari se recomandă astfel:

... Și noi, stilpii vechî ai țerii, cari știm cu vrednicie
Să 'nmulțim din slujbulițe mica noastră avuție.

E romantism în începutul «Strofelor», cu setea de luptă «a două armii», «vuirea bombeî», nechezul cailor, foc roșu în văzduh, plumbî în «ploaie», arme rupte, dîri de sînge și rămășițe jalnice omenești, în închinarea naturii sălbatice și uriașe: Oceane nemărgenite, în frămîntarea epică a furtunilor, care

Răscoală mîi de valurî pe Marea spumegată
Și șuierînd răstoarnă abisele adîncî,

pădurî de cedri, stîncî pustii, șivoaie pornite pe nimicire, adîncî prăpăstii și, în alt domeniu, în mărturisirea pătimașă a plăcerii pe care o dă poetului biciul furios al satirei contra tiranului, strigătul de desnădejde al unui Byron, nebuna plăcere a orgiilor, suferințele sufletului care rîvnește spre înțelesul deplin al lumilor și nu-l poate afla:

O, Doamne-a' tale taine ai vrut adîncî să fie!
Căci cel ce le măsoară, se pierde rătăcit,
Întocmai ca vulturul, ce 'n oarba sa trufie,
Se 'nnalță pîn' la cerurî, — și cade amețit!

Știe că în aceste avânturi imense care nu-și ting ținta, nu se află fericirea «vetrei părintești», cu liniștea și cu farmecul naturii mai apropiate, dar o nevoie firească a unui suflet mai mare decît cele obișnuite îl îndreaptă aiurea, către prea-sus, îi suflă dorul călătoriilor

Prin nouri, munți de gheață, prin bălți și prin pustii.

Acesta e romantismul înflăcărat, asemenea romantismului unui Hugo, deprins a se juca în voie cu icoanele mari, cu strigătele pasionate, cu sentimentele suite la diapasonul eroic. Așa e și frumoasa bucată «la Sevastopol», scrisă după căderea puternicei cetăți, cheia Crimeii. Așa sînt și poemele lui romantice, cea mai puternică și mai izbutită, ca formă, din silințele poetice pe care le-a făcut.

Același romantism cu atitudinî desperate, cu vedenii sculate din mormînt, cu tragedii prin locuri străine, stăpînește decî în «Strigoiful», cu motto din Byron —, erou lugubru și neodihnit al întunerecului, cu fruntea «trufașă de noapte», de pe care nu se poate șterge «stropul de sînge» al crimei, «crima lui Cain», ce chiamă blestemul, fiindcă un omor de mîna fiului a sfîrșit zilele acelei care fugise de o iubire vinovată, neștiută pînă atunci, spre a evita păcatul. Același însuflețește de o lumină ciudată paginile de iubire, luptă, răzbunare, crimă ale celor două poeme mai lungi, bogate în frumoase versuri descriptive, dar și în false nume căutate: Roland, Oscar, Emma, în declamații seci și în scene de crudă închipuire bolnavă.

III. ALEXANDRU DEPĂRĂȚIANU.

Altul care moare tînăr, Alexandru Depărățianu (n. c. 1835), autorul «Dorurilor și amorurilor», care nu ascultă decît de dînsul și de marii săi învățători franceși, mai ales Hugo, — era în 1858-9 încă student la Paris, cu moșie la Deparații din Teleorman și case de locuință în tîrgușorul Roșii-de-Vede. Limba lui n'are siguranță și nu ține seamă de gust. «Mund», «incert», «angustie», «discordii», «sempiterne», «blem» (*blème*) sînt cuvinte care se îngăduie în versul lui, ușor, dar cu valul tulbure. Greșelile de măsură sînt dese, neegalitatea stridentă. Puține din bucățile lui Depărățianu se pot reproduce azi în întregime, și mai fiecare

din acestea are elemente care opresc interesul și întrerup sentimentul.

De la maieștrii săi el a luat ura împotriva vechiului regim de guvern și credință: «regii, popii, masacrele, muncile, tiranii»; de la ei icoanele uriașe, monstruoase chiar, prinse în cuvinte-formule: Ideia-Om, Ideia-Dumnezeu, Progresul, Gintele, Haosul. De la ei, în sfârșit, alegerea subiectelor mari și grele, care nu sînt de măsură unui tînăr, în orice cas de măsură oricărui tînăr de talent.

Dar acest scriitor cult, foarte cetit, care se laudă cu titluri spaniole, are concepții filosofice, de panteism, de unitate dumnezeiască a vieții naturii întregi, și, în versuri ce se avîntă puternic, el știe să le exprime. Fiorul poetic îl dă în ascultători evocarea «gintelor confuze»,

Cu arma lor în mină, cu vorba lor pe buze,
Ca 'n fundul unei urne, s'agită de destin,

urmărirea iubirii în tot cuprinsul celor ce se văd :

El ce luminează pe ceruri, soare,
El ce parfumă pe pămînt, floare,
El ce e 'n undă mărgăritar,
El ce sclipește, aur, în munte,
El ce palpită, geniu, în frunte,
El care arde, foc, pe altar,
El care 'n piatră este scinteie ;

vrăjirea depărtatelor locuri străine, în aureolă de legendă veche:
pentru templul lui Solomon

Libanul dete cedrii, Ofirul dete aur,
Sidonul, Tiru-Egiptul golir' al lor tesaur
De tot ce-avea mai mare, mai nobil și mai rar
La facerea acestui gigantic sanctuar.

Ori aiurea, pentru alte priveliști asiatice :

Pămîntul tău de aur, de soare și de viață,
Pămîntul tău cu cipri și cedri de Liban.

Nu odată el izbutește cu bucăți care rămîn prin ultimul vers, ce dă strălucitor o idee. Astfel în vestita-i poezie de patru versuri «Mama», în care aceia ce frînge pînea toată pentru copii, răspunde astfel la întrebarea lor :

Ție ce-ți rămîne? — Voi, răspunse ea.

Sau în povestea amorului care nu poate încălzi la urmă inimile fetelor ce s'au coborît în mormînt, în a fulgului ce, zburînd, e măcar o clipă fluture, în a cuibului care cere numai o amintire de la cine pleacă, a trebuit să plece :

— Zboară, — pîn' la ceruri, pîn' la Dumnezeu,
Dar spune-î o! spune-î că te-am crescut eu!

Pe nedrept, și nu în folosul lui, e cunoscut poetul numai prin «Vara la țară», mai tîrzie :

Locuința mea de vară
E la țară ;
Acolo eu voiu să mor,
Ca un fluture pe floare,
Beat de soare,
De parfum și de amor, —

Poetul, — și era un adevărat poet, sacrificînd însă peste măsură gustului romantic parisian și întrebunțînd curent jargonul franco-romîn —, se pierde aici în banalități și non-sensuri. Îi trebuie «iubirea timpului patriarhal», și îndată specifică : «să cheme din colibi afar'» pe «ale soarelui copile», care pe semne atîta aŭ de lucru, să asculte cum «murmură copilițe și copii», să vadă undularea grînelor «între maluri de sulfină și d'aglic», să asculte «basmelor azurate și nstelate», să miroase «odorile minunate, parfumate din fruntea lui Teocrit», să descopere «plaiul verde de zmaraldă» (*émeraude*), «silfidele... surioare cu Camila lui Virgil», «umbrele obscure», care 'n codru joacă într'un picior, ielele care «se lanță» amorezate, ba chiar «mireasa nopții», în ie de argint, care se arată cîntărețelor «goală 'n patu-î nupțial».

Și tremurînda virgină
Ce suspînă
În al umbrelor mister,
Zice-amicului ce-î cere
Din sin mere...

Ce zice ? Zice :

„Uite luna sus pe cer!“

Se știu iarășî versurile de revoltă socială inutilă :

Moară tonții în palate
Îmbrăcate
Cu covoare d'Ispahan.

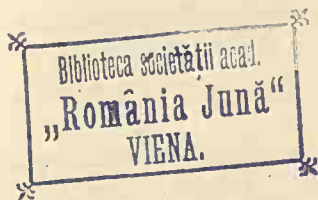

Dar admirația ar scădea, dacă s'ar adăugi celelalte versuri ale strofeî :

Ei ce chem pietrele triste
Ametiste
Și părinte pe tiran!

Să lăsăm celelalte blestemuri ale tinărului revoluționar, care-și făcea stagiul parisian atunci cînd alții luptau pentru Unire și să încheiem cu a treia strofă favorită a publicului :

Mie dați-mi vaea verde,
Unde pierde
Omul negrele gîndiri;
Unde-ți uiți de infamia
Și sclăvia
Auritelor zidiri!

CAPITOLUL VI.

Noua luptă pentru limba literară.

I. LITERATURA DIN ARDEAL ȘI UNGARIA.

«România Literară» are însemnătate și pentru lupta ce s'a purtat în paginile ei împotriva curentului latinisator ardelean.

Ardealul are abia în acest timp o literatură. Poeții din Principate privesc de sus la singurul cîntăreț ardelean de oarecare însemnătate, Andrei Murășanu, în care Bolintineanu vede aproape numai pe represintantul unei idei politice. De fapt, în zădar declară prelucrătorul «Descrierii scurte a țerii Ardealului» din 1847 că în Blaj «se lucrează și novele românești»: partea beletristică lipsește și acum, aproape cu totul, Romînilor de dincolo.

Se tipăresc mai ales cărți de școală.

Pentru școlile din Blaj, întâi, Simion Mihali dă la 1850 o *Istorie naturală*. Acolo apare «Geografia Ardealului, pre scurt lucrată după nemție de Simeon Mihali, profesor» (Blaj, 1857), după «Descrierea scurtă a țerii Ardealului aplecată la cuprinderea minței primilor începători, cu întrebări și răspunsuri, tradusă de pre ungurie» (Blaj, 1847), și Catehismul de Vlădica Șuluț (Blaj, 1857). Istoriei Bisericii de Șaguna, Blăjenii îi opun o alta, din 1854, a lui Vasile Rațiu. Cipariu dă apoi o «Purtare de bună cuviință între oameni», care avu o a doua ediție la Sibiiu, în 1863¹.

Ca o curiositate merită a se pomeni «Biografiile celor mai vestiți Romîni și Romîne, istorico-dramatice prelucrate de Ioane Munteanu, de Lăpușul-Superior, în anul 1839, în Urbea-Mare,

¹ «Purtarea de buna cuvenientia.»

1858», și «Versuinți romani, culesiune versuarie din foile naciunale de la 1838, editată prin societatea de leptură a giunimii romane studinte în scoalele oradene, sarcina I»¹.

«Istoria Bisericii» a lui Șaguna, redactată mai ales după izvoare sirbești, e de sigur o lucrare însemnată, alcătuită în stil bun. Marele arhieru făcu, de alminterea, să apară și o întreagă serie de cărți pentru învățători și slujbă.

Șaguna compilează astfel «Elementele Dreptului canonic» (1854), care întrebunțează, din literatura bisericească națională, «Pravila» și *Pidalionul* Mitropolitului Veniamin: carte tipărită cu litere cirilice; în același an apar «Cunoștințele folositoare. despre trebile căsătoriilor»; *Teologia pastorală*, prelucrată de dînsul, se publică la 1858. El dă o nouă ediție (1855) din *Chiriacodomion* al lui Nichifor Theotokis, adăugînd predice pe care însuși le alcătuiseră. Pastoralele și circularele sale² au de sigur o însemnătate literară³.

El și-a avut apoi o largă parte în redactarea «Telegrafului Român», care, îngrijit de Florian Aaron, apoi de Vasică, de profesorul I. Bădilă, de Visarion Roman și I. Rațiū, dă reproduceri din foile de dincoace, dar și poezii originale, note despre ziaristica românească și însemnări despre datinele poporului; el iea și o atitudine în chestiile de ortografie și limbă, impunînd o direcție moderată, potrivit cu ideile scriitorilor ieșeni. «Foaia literară» pe care o făgăduise, n'a ieșit însă niciodată⁴.

În ce privește limba, Sibiul stătea oarecum mai rezervat în latinisare. Tot așa și Brașovul.

Aici «Reuniunea femeilor romine spre ajutorul creșterii fetițelor orfane ș. c. l.», publică un «Comput public», la care îngrijitoarea cărții, Maria Nicolaū, adaogă o «parte de lectură». Întîlnim o traducere din Aimé Martin, un imn de I. M., reproduceri din Bolintineanu și Murășanu. Încă din 1857 directorul Gavril Munteanu dă o bună Carte de cetire pentru școlile Brașovului.

¹ V. Foiletonul *Zimbrului*, I, p. 104, nota.

² Vor fi retipărite de păr. Gh. Tulbure și d. N. Bălan.

³ A se adăogi și broșura din 1858, *Datorințele supușilor către monarhul lor*.

⁴ V. I. Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna, Sibiul*, 1909, p. 192 și urm.

Blajul însă ca și Oradea ținea morțiș la ortografia lui Cipariu, dar fără să-l asculte pe acesta în ce privește curățirea limbii, «înlăturarea elementelor străine». Și Bucovina, care aparține cu totul lui Aron Pumnul, urmă aceiași direcție.

De la 1852, *Gazeta de Transilvania* apare cu litere latine, într'o ortografie moderată, pe care o laudă Asachi¹. Foaia lui Bariț o urmă.

Cea mai însemnată operă pe care o dau Ardelenii în acest răstimp e «Istoria Romînilor din Dacia Superioară» — așa numește el Ardealul — a lui A. Papiu Ilarian, apărută la Viena, în 1852.

Papiu Ilarian (n. la Budiu, în 1828) era fiul unui preot care plăti cu prigonirea, închisoarea și moartea pentru partea pe care tînărul student plecat din casa lui o avuse în Revoluție². Scriind cartea sa, acesta avea în vedere mai ales a împărtăși amintirile ce păstra din anul cel strașnic. I se păru însă că e mai bine să înceapă cu capitole de introducere asupra vieții Romînilor în acele ținuturi de moștenire ale lor. Aceste capitole alcătuiră un întâi volum, după care urmă cel privitor la întimplările din 1848 până la adunarea din Cîmpul Libertății. Volumele III-VI trebuiau să încheie această largă și bogată expunere, la care era să se adauge, în anexe, o sumă de acte originale. Tiparul fu însă oprit după acest al doilea volum, și Papiu Ilarian părăsi și gîndul de a da o urmare cărții, înșirînd dezvoltarea politică ulterioară a părții din Romînimie de care se ocupa. Lucrarea e scrisă cu simțul demnității istorice, fără a se face nedreptate dușmanilor și ferindu-se de orice efusii sentimentale ori manifestare de ură. Stilul e foarte îngrijit, sintaxa bună, cuvintele alese, cu înlăturarea celor de origine slavă. Cu adevărat e cea ce-și propusese autorul, «o icoană vie și adevărată a acestor mari evenimente la care a luat parte și Romîni ca actori principali».

Din nenorocire forma cuvintelor în ortografia grea, cipariană, ținu totdeauna această lucrare departe de cetitorii pe cari ar fi trebuit să-i aibă în mare număr.

¹ *Gazeta de Moldavia*, 1852. n-1 6.

² V. și revista *Ramuri* pe 1909; scrisoare comunicate de N. Bănescu. O biografie completă a lui Papiu o are d. V. Pirvan. Părți din ea s'au tipărit în «Lucașărul», 1902-3, «Convorbiri literare» Studii asupra lui a făcut și profesorul I. Rațiu din Blaj (v. *ibid.*).

Dacă noua limbă, ortografia nouă, noua concepție despre obârșia și menirea neamului ar fi rămas numai în Ardeal și Ungaria, ori și în Bucovina, de sigur că nimeni nu s'ar fi gândit s'o înfrunte, cu discuția liniștită, sau cu atacul violent, cu ironia și cu sarcasmul. Dar veni biruința sistemului în Principate, în București ca și în Iași, mai ales însă în acest din urmă oraș, unde Laurian însuși dicta măsurile școlare și supraveghea aducerea lor la îndeplinire. În curînd Papiu Ilarian, doctor din Padova, ajunsese profesor de drept penal și statistică, jurisconsult al Moldovei. Bărnuț, care suferi și el ca pribeag în Muntenia ocupată de Ruși și ajunsese până la Constantinopol, își luase acum și el doctoratul la Pavia (1854). Și P. Suciu fu printre cei d'întăiu profesori de drept din Moldova. Bărnuț aducea și o teorie, un sistem, care trebuia să cîștige mulți învățăcei.

Prin acest triumf al latinismului în Moldova, se înteaia la războiul toți aceia cari, fără a lepăda elementele de mîndrie ce puteau veni din trecutul roman, înțelegeau că pentru nimic în lume nu trebuia părăsită limba cea adevărată, a datinii și a poporului.

II. ATACURILE LUI KOGĂLNICEANU. RĂSPUNSURILE LUI IACOB MURĂȘIANU, BARIȚ ȘI CIPARIU.

Spiritele erau astfel gata de luptă cînd «România Literară» începu să apară și să discute limba.

Negruzzi, cel mai sigur reprezentant al bunului simț, nu iea loc nici între «radicali» innoitori, nici între «conservatori» cari țin morțiș la datină, ba nici chiar între «moderați», și încheierea lui, care nu e o încheiere, sună astfel: «După părerea noastră, a învoi toate aceste capete învățate e mai greu decît a afla mișcarea perpetuală»¹.

La rîndul său, cînd vorbește de calendarele nouă, Kogălniceanu, care laudă pe Asachi, află pentru calendarul lui Bariț numai recunoașterea că dă «articole de folosință publică», iar în cel din Bucovina el critică «stilul latino-polono-ruteno-ungaro-germano-romănesc», adăugînd că el «a caracterizat totdeauna literatura Bucovinei», afară de foaia cu acest nume din 1849².

¹ P. 212.

² Pp. 25-7.

Fără intenția de a stîrni o polemică, se publică apoi supt iscălitura lui Kogălniceanu o scurtă apreciere a «jurnalismului românesc în 1855», precedată de știri asupra celor d'întăiu gazete scoase pe Romîni. Cu părere de rău scriitorul își amintește de vremurile entusiaste ale buneî înțelegerî prin anii 1840, pe cînd «astăzi greutățile împrejurărilor politice care au trecut peste țerile noastre, materialismul vrîstei coapte, visurile ambiției neîmplinite sau orgoliul pozițiilor cîștigate ne-au despărțit, au pus între noi diversități de interese și de idei». Se urmăresc cu înduioșare toate încercările, răpede innăbușite sau căzute prin nepășare. Se înșiră foile din pribegie, dintre care unele ni sînt astăzi necunoscute sau se află foarte cu greu, ca «Albumul Peregrinilor» al lui Bolintineanu și «Junimea romînă» a lui Bălcescu, unde s'a publicat și cuvîntarea lui din Ardeal la 1848¹. Se dau în vileag faptele rele ale censurii, căreia i se aruncă și vina de a fi oprit «România Literară» înainte de apariție chiar: «crima sa înaintea diplomaților străini era pentru că purta titlul de «România»». Salutîndu-se libertatea cea nouă, fie și relativă, se judeca sumar cele șese foi politice românești: «Telegraful romîn» al lui Șaguna are păcatul de a se mărgeni prea mult și a nu ținea seamă, poate din neputință, de ce se petrece 'n Principate, iar «Gazeta de Transilvania», pe care Bariț a trecut-o lui Iacob Murășanu, «este în mare decadență» față de un strălucit trecut, în care, o clipă, fusese foaie despre toți Romîni și pentru ei toți. În Ardeal ea ține seamă numai de «interesele materiale», și pentru Moldova orî Muntenia redactorul ei tipărește extrase din foile oficiale orî corespondențe de-ale oamenilor Guvernelor. Îndată după cuvintele lui Kogălniceanu urmă atacul violent și nedrept al lui Rusu împotriva sistemelor de limbă ale Ardelenilor².

În Mart și April 1855, Bariț însuși răspunse, prin «Foaia», criticilor ieșeni. Într'un articol de o minunată ironie, din cele mai bune din cîte le-a scris acest meșter scriitor, se caută a se arăta cît de puțin întemeiată e lupta pe care o duc scriitorii tineri din Moldova. Literale se luptă cu slovele, unele și altele fiind înfățișate ca niște făpturi foarte războinice; școala lui

¹ V. *România literară*, p. 66. Foaia ieșia încă, în Iunie 1851, ca nr. 2. Cf. Rusu, *Opere*, p. 67, nota 1.

² V. mai departe.

Eliad e numită «proorocii din pământul Bucureștilor», Kogălniceanu cu ai săi sînt alții «prooroci», cari duc la luptă un «norod». Adversarii sînt arătați ca niște partizanii ai originii slave și deci ai vocabulariului împestrițat cu vorbe luate de la Slavi. Sfirșitul are o mare frumuseță dramatică: se amintește, de acest reprezentant al Romînilor ce n'au fost niciodată liberi și cărora mult trebuie să li se ierte pentru că și-au păstrat graiul și firea, că, atunci «cînd noi plîngeam și ne tînguiam pe limba noastră, pe care nu eram suferiți nici a o vorbi, nici a o scrie, pe atunci voi rîdeai și vă bucurați în brațele străinilor... Întru mîndria voastră grecească, ați uitat de toată ruda și frăținătatea. Din contra, cînd voi ați cuvîntat și ați zis nouă: «Vină Romîntane, vină Vasile Pop, și tu Fabiane, și tu Lazăre, pentru ca să facem Învierea împreună», noi părăsim căminul nostru și ne smulserăm din brațele cele duioase ale părinților și fraților noștri, și am zis inimilor noastre: «Iată părinții și frații noștri, să mergem ca să serbăm ziua Învierii împreună cu dinșii». Dincoace ei nu află adăpost statornic, dincolo, la întoarcerea acestor învățători ai credinței și mîndriei naționale, pe cari cei cu condeiele ascuțite îi uitaseră cu totul, li se strigă de stăpînii pămîntului să plece cu gîndul și scrisul lor, «căci neam de robii este neamul vostru și petrecerea lui în pămîntul acesta e numai o suferință până la bunăvoința stăpînilor lui». Cu «făclioare suptiri» în mînă, îndărătnicii își făcură însă și mai departe închinarea către Dumnezeirea sufletului românesc.

E deci nedrept războiul ce se încaieră și e impie ura de care sînt cuprinși dușmanii Ardelenilor «stricătorii de limbă». Nu astfel se lucrează la întărirea unui neam așa de nenorocit și de amenințat, a cărui ființă face poate mai mult decît chestia literelor și a vocabulariului. Și, prin graiul «Minții», Bariț vorbește, solind împăcare: «Pace vouă, poporul vostru vrea pacea și o va ști storce de la voi cu armele la brîu. Eă, Mîntea, îi voi arăta lui căile păcii. Acum, cînd tot pămîntul tremură de ceia ce stă ascuns în sinul viitorului, acum cînd lumea se copere de flacări, iară poporul vostru stă în linia d'întăiu, — vouă nu vă este iertat a pierde nicio clipită cu certele scolastice».

Erau cele mai cumînți cuvinte care se puteau spune, și acela care-și păstra așa de mult firea încît să le spuie 'n acest

ton dovedea că e vrednic de încrederea pe care un Ținut românesc întreg o punea, de mult timp, într'insul.

Iacob Murășanu răspunse însă, în «Gazeta» cu violență, și astfel Kogălniceanu, căruia lecția lui Bariț îi folosise prea puțin, urmă polemica.

Răspunsul lui Kogălniceanu către Iacob Murășanu e mai mult o polemică personală, foarte elocventă și caustică, dar prin care nu înaintează discuția de idei; ironiile la adresa unei foarte slabe bucăți de versuri a redactorului «Gazetei» e cam ieftină, și 'n toate aceste pagini în care patima răspunde patimei, vorbărează și aprinsă, e mai curînd vorba de «injurii grosolane și murdare» ale redactorului brașovean decît de lucruri care de sigur ar fi interesat mai mult partea sănătoasă a publicului.

Nu totdeauna tonul întrebunțat de Ardeleni era superior acestuia. Cutare socoate că n'are niciun preț «un sujet de comedioară ori farsă, de la Sadagura ori din mahalalele Iașilor» — negarea valorii lui Alecsandri, pe care nimeni n'ar fi trebuit s'o nege — și, nedreptate încă mai grosolană, că «baldadele lui V. Alecsandri» nu pot «mulțami» pe un om de gust, și anume fiindcă de acelea — «cîntece de ale lui Manu tîlharul, ale lui Marcu și Mircea Ciobanul» — «și la noi în Ardeal cîntă orbi!» pe la toate podurile și tîrgurile, și în Țara-Românească lăutarii țigani».

Și acest critic nu era altul decît însuși Timoteiș Cipariu.

Gramaticul Ardealului, acela al cărui drept de a hotări în limbă ca și în ortografie ajunseseră a-l recunoaște toți, Cipariu trebuise să răspundă, și el o făcuse în prefața la «Compendiul de gramatica limbii romîne» din 1855¹.

El socoate că românește se vorbește foarte frumos de popor în «Valahia», pe unde a fost; despre Moldova, pe care n'a cercetat-o, nu poate spune același lucru. Limba scriitorilor muntenii suferă de franțuzisme; a Moldovenilor, până la primirea normelor lui Eliad, e cu neputință de cetit, și se aduce ca exemplu vechea traducere a lui Negruzzi, «Jucătorul de cărți». Cărțile vechi, cele bisericesti, fără a lăsa la o parte

¹ Prefața reprodusă și în *Operele* lui Rusu, p. 337 și urm.

produsele traducătorilor moldoveni, sînt în graiū bun și pot sluji aproape ca model. De la ele trebuie făcut orice împrumut, iar nu din «saloanele Parisului», frecventate de «boierașii» din Principate. El, care se mîndrește a fi un filolog, și-a dat osteneală să strîngă astfel de cuvinte uitate, dar încă vii, fiind în spiritul limbii. Un dicționarîu, o gramatică, după «dialecte și monumente» îi staū în gînd, — și de fapt el le pregătia tipărind prețiosul material de istorie și limbă din «Acte și fragmente» (1855). În 1854 a publicat o încercare a acestei gramatice, căreia îi dă acum o înfățișare convenită pentru școli. Ea va trebui să contribuie la curățirea, necesară, a unei limbi care samănă, în starea ei de azi, cu un «un păhar de apă turbure și, așa-zicînd, plină de gunoaiele» pe care le-au aruncat «popii cei sîrbești, logofeții cei grecești, solgabiraiele cele ungurești». Iar împrumuturile sînt trebuincioase pentru noțiunile nouă, și firește că din limba latină va trebui să le facem.

Bune observații, ale căror principii le cunoaștem ; numai cit scriitorii din Iași, cari greșiau prin neînțelegerea împrejurărilor deosebite și a sufletelor pe care le puteau plăzmuī acele împrejurări, cari, decī, păcătuiau în ceia ce privește tonul, nepotrivit și necuviincios, și cari nu vedeau decīt un singur fel de Ardeni, toți latinisatori, toți pedanți, aveau de fapt, în vedere, acel stil nou, acea prefacere nefirească și zădarnică a limbii pe care o represinta Laurian și, dispunînd de școli, era în măsură s'o și impuie.

Pe acesta, care era dus prin țerile apusene într'o călătorie de studii, de unde trimetea corespondențe pentru foiletoanele «Gazetei» lui Murășanu, il atacă de-a dreptul, la întoarcere, și *Zimbrul*, și *Steaua Dunării*, noua foaie politică din acest an, a lui Kogălniceanu¹.

Atacul dădu încă mai multă putere războiului, coborîndu-l și mai jos în personalități. «Gazeta» protestă împotriva «mușcăturilor pe furiș», a «diatribei», a «motivelor ascunse» din foi ce se înfățișează ca «mărgenite, bornate de un provincialism filistic», ca și cum «un milionaș de Moldoveni» au chemarea să dea legi nației² și care ar avea alți dușmani de combătut, ca de pildă, pe «fiii lui Israil, cari n'au trebuință decīt de un sened sultă-

¹ Rusu, *Opere*, pp. 350-1.

² *Ibid.*, p. 353.

nesc spre a se face stăpîni pe moșiile boierești»¹. Ironii împotriva «argonautului» Laurian, «tîrziu îndoctorat», sint răspunsul lui Kogălniceanu². Un nou răspuns al lui Bariț e plin de aceeași înțelepciune muștrînd cu duioșie, ca și cel d'întăiu articol: se amintește Moldovenilor, oameni cu «soliditate de caracter, patriotism și iubire de străini», că și bieții dascăli ardeleni, veniți cu gînd bun, aŭ dreptul de a se folosi de aceste însușiri vrednice de laudă. Se pomenesc strînsele legături, de tot felul, care n'aŭ lipsit niciodată îptre Ardeal și Moldova, unde a fost profesor și Ioan Lemeni, episcopul de mai tîrziu, adus ca simplu cleric de Mitropolitul Veniamin³. «Intrigile asiaticе» pot cruța pe învățătorii de astăzi, deprinși a umbla «cu crucea în sîn». «Decît franzele albe de București și Iași», scrie într'o frumoasă mișcare de minie Bariț, «intrigate și pizmuite, poate și udate cu lacrimi, de o mie de ori mai bine mălaiu și ceapă în Ardeal, mîncate în deplină odihnă a sufletului și a cugetului»⁴. Și, ca încheiere, dacă nu-î plac cuiva ideile filologice ale lui Laurian, «combată-l cu arme egale, drepte, cu critica cea mai sănătoasă», căci asemenea discuții trebuie să urmeze «fără patimă și fără iuțeală, prietenește, cu sînge rece, cu bună înțelegere, și mai vîrtos ferindu-se de vanitate»..

Ralet critică și el, din fugă, în călătoria sa chiar, stilul «neolatinilor» și «ciunismul», cerînd, în numele bunului simț, «o limbă mai înțeleasă, care, fără a fi retrogradă, să ție multă socoteală de întrebuintare, de caracterul limbii romine și mai ales de starea poporului»⁵, — nici «limba boierească», decî, a unui trecut isprăvit, nici aceia «neo-latină (*sic*) și dăscălească», a unui viitor imposibil. «Povestea vorbeii» a lui Anton Pann, cu minunata ei înnălțare a anecdotei, a glumei, a zicalei populare la înnălțimea literaturii, face mai mult decît cel mai savant produs neînțeles, și aŭ dreptate decî burghesii din București, cari «cetesc în sînul familiei pe A. Pan, care, prin «Povestea Vorbei» și prin «Spitalul Amorului» — din care și Alecsandri

¹ *Ibid.*, p. 354.

² *Ibid.*, p. 364 și urm.

³ *Ibid.*, p. 358.

⁴ *Ibid.*, p. 359.

⁵ P. 17.

reproduce în «România Literară» — «a smult din uitare glumele și proverbele»¹.

Maî mult talent, o vervă maî strălucitoare și, cu deosebire, o adevărată patimă a cheltuit cu acest prilej omul de spirit și de concepție răpede care era Rusu.

Încă din «Studia moldovană», el face pe Ștefan-cel-Mare a se minuna înaintea unui imn în noua limbă, în care «penetră», «anime», «bravî», «admirăciune» sînt elemente obișnuite ale celei maî inspirate poezii². El atacă «literatura pedantă în silogism, pedantă în condei, pedantă în idei», asemenea cu scrierile Alexandrinilor și Bizantinilor. Mîntuirea nu poate sta decît în reluarea legăturilor cu tradiția, în culegerea ultimelor rămășițe ale unei comori irosite: cîntecul poporului, datinele lui. «Trebuie să facem chipul trecutului, precum se face la ceasul morții portretul unei rude.» Peste cinsprezece ani va fi prea tirziu.

El rîde, apoi, în legătură cu altă manie a reformatorilor latino-mani, de mania căutării originilor oricărui credințe «pe vremea strămoșului nostru Traian și suitorii lui până la bunul Evandru»³.

În «Cugetări» atacurile se precisează: e vorba de «Dragoșii și Răduleștii literaturii», cari «n'aû auzit răsunînd cimpoiul prin văi, n'aû ascultat nici jalea, nici bucuria cîntecelor, n'aû apîpăit inima lăutei», ci «fugarii de la Turnul Babilonului» aû făurit după mîntea lor graiul nou, de la ei pentru ei. «Cimiliturile d-lui R.» înlocuiesc adevărata literatură scrisă în «limba plămădită două miî de ani în lacrimi și în sînge». «Sistemul» lor a înlocuit «logica limbii, pe care nu o fac nici învățații, nici lexicoanele». Ca Francesii «Pleiadei», grupa reformatorilor bucureșteni, ardeleni și, de la Pumnul și Laurian încoace, bucovineni și moldoveni, «autorii ardello-romîno-moldoveni» cearcă imposibilul, vrînd să dezberă un neam de vorba lui, adică de sufletul lui. Limba moartă înseamnă un suflet dispărut, care nu maî poate învia nicăiri, «iar forma veche întrebuintată la lucrul nou nu-î decît o jucărie», căci «literatura nu poate fi decît haina unei ființi», iar «cea maî înțeleaptă limbă este

¹ Pp. 17-8; cf. p. 132.

² *Opere*, p. 12.

³ *Ibid.*, p. 21.

limba care ajută pe om a-și tălmăci gîndul într'un chip ca toți ascultătorii să-l poată înțelege». Eliad, Laurian, Bariț, Săulescu sînt numiți ca începătorii haosului¹. Ce rele pot ieși din această tiranie a sistemelor a dovedit acea mare zi din Cîmpul Libertății de la Blaj — Rusu era de față — cînd cei de jos n'au putut înțelege pe cei de sus, decît după ce s'au înfrățit cu dinșii în rostirea aceluiași grai, purtător de aceiași înțelepciune. Și la Papiu se critică acest «sistem al limbii» care împiedecă scrierea lui inimoasă despre mișcările, isprăvile și suferințele de la 1848 de a intra în mîna poporului.

De la Petru Maior și Șincai, latinisatorii cei d'întăi, — se urmărește prefacerea nenorocită a graiului, care-î iea și frumuseța și folosul. Ei au uitat, călăuziți de considerații pe care criticul nu le știe ori nu le poate să le știe, că în Principate, unde viața politică românească era totuși pentru tot neamul «un punct strălucitor», se vorbește cea mai bună limbă — aserțiune gratuită, pentru că și aici ca și în Ardeal au bîntuit teoriile și modele.

Și acum tot în ele, și mai ales în Moldova, neînfrîntă de eliadism — pe care Rusu-l combate în stilul și ideile noului ziar *Patria*² —, în Moldova «eclectică» trebuie căutate norme pentru scrierea firească, pentru bunul stil. Încercarea de a «lega un om viu de un trup mort» pe care o face Laurian, nu va izbuti. Gramaticii nu vor birui poporul. «Literatura țigărită și șonțită, fără noimă, fără cap și rădăcină», nu va putea înlocui pe aceia care se desface din sufletul poporului și se îmbracă în forma logică a graiului său. «Limba înțeleasă de la Tisa la țermurile Mării» va strînge iarăși pe Romîni laolaltă în ce privește cultura mai înaltă, și va restabili «unitatea morală ce leagă deosebitele familii românești, acea unitate care ne-a mîngîiat veacuri și a făcut puterea sufletului nostru»³, dînd oricărui Romîn «pînea zilnică» a aceleiași literaturii. Și ea va evolua după legile ei, nu după capriciile «gramaticilor». Cîntecul popular, documentul — «sutele de miș de zapise, cercetări, titluri de proprietate și hotărnicie originale

¹ *Opere*, p. 41.

² N-1 26.

³ P. 74.

romănești», cronicile, — cu slavonismele lor ce nu se pot desrădăcina ¹, — trebuie însă restituite, la baza acelei dezvoltări firești ².

Cu exprimarea, altfel nesistematică, a acestor idei sănătoase, Rusu unește, de alminterea, și deosebite elemente de discuție și polemică, atăcînd, în treacăt, «școala ultra-romantică francesă», și imitația ei din București, cu «păr lung, manta pe umăr, ghitara la gît și spadă în mină», toate accesoriile ale «geniului» ³. Considerațiile asupra fondului roman și adăusului slav în limba noastră întreceau de sigur competența acestui artist și om de spirit.

În articolul citat din «Steaua Dunării», Rusu lovește, nu numai împrumuturile nepotrivite din limbi străine, dar și înrîurirea coșleșitoare a spiritului străin, fără a mai face deosebire între latinism și alte manii lingvistice stricătoare, ori, cum zice însuși «babiloniî putregăioase». «În adevăr străinismul ne-a deșteptat odată, dar începe, de la o vreme, și supt toate chipurile, a ne înădăuși, întocmai ca acei făcători de bine cari scot pe nas binele ce au avut noroc de a putea face» ⁴. Se teme că nu va mai găsi, în curînd, «un locușor pe pămîntul moldovenesc unde să se vorbească moldovenește». Și, îndreptîndu-se către Kogălniceanu, prea aplecat el însuși către împrumutarea de cuvinte franceze, el i se roagă astfel: «Dă-ni idei multe și bune în limbă proastă, și cetitorii te vor binecuvînta... Hristos nu a spus oare că vorbește pentru proști și lipsiți?... Vorbă, nu în limba Fariseilor și a cărturarilor, ci în limba lui Petru Pescarul ⁵».

Cu prilejul manualului de geografie al unui Laurian «purcînd din patrie ca din centru către periferie», și un I. Ionescu atacă «furia limbistică, cu care o mulțime de cuvinte de baștină romănești sînt aruncate din limba și scrierile prea-doctilor bărbați ce și-au luat asupra greaua sarcină de a ne mîntui în literatură de slavonisme» ⁶. Protestînd împotriva noilor numiri

¹ *Ibid.*, p. 82.

² *V. ibid.*, p. 65.

³ *Ibid.*, p. 73.

⁴ *Ibid.*, p. 167.

⁵ *Ibid.*, p. 168.

⁶ *România Literară*, p. 303.

născocite pentru a ni dovedi obârșia curat romană, recensentul cere ironic «să ni se deie carte la mână, cu pecete tare, ca să știm cum ne cheamă pe noi și locurile noastre unde ne aflăm cu șederea». Și în cuvinte răspicate se afirmă ființa unui grai românesc pe care nimeni nu-l poate preface și reface după plac: «Noi cunoaștem o limbă a noastră, limbă de Biserică, limbă de Curte, limbă de poezie, limba unui popor, în sfârșit, plină încă de viață, după atâtea lupte ce a ținut, după atâtea barbarii ce a învins de șeptesprezece veacuri neîncetat».

Dicționarul lui Nifon Bălășescu se învrednicește de aceeași tratare¹. Și I. Ionescu e acela care face prohodul lui «u scurt».

Cercetarea, foarte savantă, a lui Papadopol-Calimah despre «Limba românească», purtând un motto din Salustiu, care critică innoirea fără niciun rost, — arată pe cale istorică puțina îndreptățire a «duhului nobilismului său neo-latinismului», care acțiune e calificată de «întreprinderea cea mai greșită și cea mai împotrivoitoare civilizației popoarelor». El admite numai «curățirea» limbii strămoșești de «acele ziceri străine ce ar fi cu totul neromâne și neînradăcinate în popor», iar nu a celor «melodice și frumoase», care s'a înțetățenit cu totul, din timpuri străvechi. «Cărțile franțezo-neo-latinești, prescrise numai, ca să zic așa, cu litere românești» n'a nici o înrîurire și nu pot însemna nimic. Exemplul tuturor națiilor dovedește aceasta. «Să respectăm limba strămoșilor» e și pios, și cuminte și folositor, arată și tinărul critic înainte de a încheia cu o ultimă citație.

Și în potrivire cu ideile cumiții despre limbă erau și părerile, publicate de Negri, ale lui Conachi bătrînul: «Cuvintele cîte le avem, fie rîmlenești, fie slovenești, fie grecești, fiindcă lumea noastră așa le-a deprins, să nu le schimbăm»; iar nelogismele să se prefacă «pe teapa graiului nostru»².

¹ *România Literară*, p. 176.

² *Ibid.*, p. 213 și urm. Cf. și părerea lui despre învățămîntul în franțuzește: «Limba franțozască a mea socotință ar fi să se învețe numai prin instituții particulare, unde, adecă, voința și înlesnirea stărilor mină pe tinerime, iar nu unde Gubernul deschide loc public și cheamă pe tinerime la învățatură»; p. 214. Această părere o combate, de alminterea, și Basarab Brincoveanu, fiul lui Vodă Bibescu, în broșura pe care o închină acestuia la 1858 (*Prințul G. Bibescu*, pp. 42-3).

Chestia graiului fabricat nu se încheie, de alminterea, cu polemicele lui Rusu. Ea se înfățișează și pe scenă atunci când, în 1860, Nicolae Istrati ridiculizează o pețire în deosebite stiluri literare la modă, de la :

O, virgină,
O, divină,
Cu trăsuri aeriene.

până la limba de cancelarie a cinovnicului care

Nacazanii pentru slujbă niciodată n'a avut,

și la jargonul în *-ciune* al lui Șomuzel Blăjescu :

În această nărăciune
Eü nu fac vr'o stricăciune
Dacă tot vorbesc cu *-ciune*,

pentru a se ajunge la o încheiere care era a tuturor oamenilor de bun simț: «Limba trebuie să o păstrăm curată ca cel mai scump tesaur și uric al naționalității noastre»¹.

---

¹ *Babilonia românească, farsă filologică într'un act*, Iași 1860; a 2-a ediție, Vălenii-de-Munte, 1908. — Cf. declarația autorului, în «Mihul»: «N'am învățat nimic în toată puterea cuvintului, nici chiar vre una din multele gramaticii ale limbii mele, și nici m'au iertat până acum mijloacele măcar de a voiaja un pas afară din pământul natal».

CARTEA a IV-a.

Literatura românească în epoca Unirii și în Domnia
lui Vodă Cuza.

CAPITOLUL I.

Poezii romîni ca luptători pentru Unire.

I. POEZIILE MOLDOVENI.

Luptele pentru Unire ajunseră, încă din 1856, rostul de căpetenie al vieții noastre întregi. Poezii nu crezură că au dreptul de a se închide în cetatea lor măiestrită de frumuseță, fiindu-se la o parte de simțirile, avîntul și munca tovarășilor lor de idei și de speranțe. Nicî până acum literatura nu avuse un caracter de izolare, ceia ce i-ar fi restrîns înriurirea asupra unui cerc foarte îngust de admiratori ai artei: dezvoltarea ei nu mersese alături cu aceia a vieții politice, care urmăria scopuri mari naționale, ci una și alta alcătuiseră, de fapt, o singură mișcare, care, acum, părea că se apropie de biruință. Cîntăreții neamului lăsaseră să se zărească, la început, o nouă viață; mai târziu ei porniseră lupta pentru aducerea ei la îndeplinire, pentru înfrîngerea piedecilor ce-i stăteau în cale, și ei ajunseseră, în sfîrșit, așa de departe, încît puteau să iea parte, în frunte, la cel din urmă asalt și să-și pregătească acele cîntece de biruință cu care vremea nouă trebuia să înceapă.

A. V. ALECSANDRI.

Celui d'întăiu poet și scriitor al timpului, pe care nu se gîndia nimeni să-l tăgăduiască, îi venia și datoria cea mai mare, în această nouă înțelegere prin cîntec a sentimentelor ce cuprinseseră toate inimile. Fără să se ridice la marea înălțime a unui îndrumător, fără să găsească în sufletul său acea putere de inspirație care dă imnurile nemuritoare, la sunetul cărora un popor se deprinde a merge în toate manifestațiile sale, Alec-

sandri a făcut tot ceia ce stătea în marginile talentului său și a concepțiilor sale.

Astfel, el plînge în poesia, de o sinceră durere prietenească, pe care o închină amintirii lui Nicolae Bălcescu, pe unul dintre cei mai curați, mai stăpîniți de un superior idealism, dintre luptătorii pentru înfăptuirea visurilor generației sale. În «Cîntece și sărutări» — deși titlul s'ar părea că nu îngăduie aceasta, — el pomenește țara care «se luptă 'n durere» și chiamă întru ajutorul ei pe toți iubitorii de neam :

Tot omul tînăr și simțitor
Trebui să-i deie cu-a sa putere
O mîngiere
Și-un ajutor.

Orice ispită spre plăcerile care îndeamnă pe poet mai mult poate decît pe ceilalți, și dau mai multă viață lirei sale, cînd ea nu e închinată, ca în casuri rare, unor superioare scopuri naționale, — trebuie acum înlăturată, pentru ca rîndurile ostașilor să nu se sfarme la fiecare momeală trecătoare :

June poete, ascunde-ți dorul,
Căci nu e timpul de dulci plăceri ;
Decit pe liră să cînți amorul,
Apăr' onorul
Sărmane! țeri !

«Versul falnic de reînviere», «ridicarea neamului de la cădere» apar acum ca *rostul* cel d'întăiu al unui cîntăreț.

Această datorie e astăzi steaua, «lucinda stea» care se ivește în zare, trimețînd razele ei ca un îndemn pentru ca oricine-și simte puterea să caute a fi «geniu falnic» și «șoim pe munte» spre a folosi cu aceste puteri crescute celor ce se află în luptă¹.

În clipa de crîșă a vestitelor alegeri ale lui Vogoridi, Alecsandri va scrie cîntecul de durere și blestem «Moldova în 1857», care se putu tipări numai în București, pe cînd în Moldova el se răspîndia prin foi volante. O «țară de jale» e aceia pe care

Lupii, și corbii, și vulpi străine

s'au strîns ca să-I sfășie trupul fără apărare, ajutați fiind în fapta lor ucigașă de fiii rătăciți ai ei, de anti-unioniști, ca Nicolae Istrati, pe care satira politică francesă îl numia «Eros-

¹ Ediția noastră, pp. 318-9.

tratul Unirii sau Spartacul austriac» și din condeiul căruia ieși cu acest prilej un veninos răspuns la «Moldova în 1857» a lui Alecsandri. Blestemul, lipsit de energie poetică, al acestuia cade asupra «capului nelegiuit» al lui Istrati, în obișnuitele formule de retorică, și, față de asemenea nerecunoscător, poetul se înfățișează ca apărătorul, orîce ar fi și i s'ar întîmpla, al țerii nenorocite :

Pentru Coroana-ți de Suverană,
Pentru-al tău nume și al tău drept
Eă înfrunta-voii hidra dușmană,
Și-un scut ți-oii face cu al mieu piept!

De aceste drepturi de Suverană e vorba și în «imnul național» *Coroana Moldovei*, care se cîntă și în *Cinel-Cinel*, cu «lumina triumfală» răsărind din «vechiul mormînt» al împărătescui Ștefan-Vodă :

În picioare, toți, cu fală,
Saltă, saltă, țara mea,
Căci, coroana-ți triumfală,
Ea pe frunte-ți va șede¹.

Blestemul împotriva Romînilor răi — căci în luptă nu se recunoștea ce era sincer și cinstit în sufletul Moldovenilor cari, judecînd greșit, porniau de la Moldova lor străveche pentru a se opri tot la dînsa — e adevăratul scop al poeziei fantastice «Noaptea Sfîntului Andrei» (1857), în care se ridică din mormintele lor, care pentru uniți nu erau încă săpate, cel care

A împins în grea urgie
Pe sărmanul său popor, —

adecă Mihai Sturza, ca și cel care-și înlanțuiește țara și o vinde străinului. Dar aici măiestria evocației face ca priveliștea învierii din morți pentru spovedania păcatelor să aibă, chiar ea, rostul de căpetenie.

Însăși ziua cea mare a Unirii e prevestită într'o odă care trece supt numele lui Ioan Alecsandri, fratele poetului, acela căruia i se închină și amintirile de călătorie în Africa. Ea are ritmul și unele elemente din «Anul 1848», începînd chiar cu aceleași cuvinte. Cu greă am putea admite ca al doilea Alec-

¹ Ediția noastră, pp. 322-3: — Cf. poezia asămănătoare a lui Melidon, «La Coroana lui Ștefan-cel-Mare», *Poesii ale scriitorilor din epoca Unirii*, Văleni-de-Munte, 1900, p. 67 și urm.

sandri, care n'a fost însă străin de literatură, să fie autorul acestei frumoase bucăți poetice, plină de un puternic avînt și turnată într'un grai desăvîrșit¹. După îndoita alegere a lui Vodă Cuza s'a cîntat o «horă» care în titlu purta data de 1857, cînd ea a fost redactată întăi, nu pentru a glorifica o faptă care nu fusese încă săvîrșită, ci pentru a îndemna la îndeplinirea ei:

Vin' la Milcov cu grăbire,
Să-l secăm dintr'o sorbire.
Ca să treacă drumul mare
Peste-a' noastre vechi hotare², —

zice Moldoveanul vecinului său de pănă atunci, de care nu mai înțelege a fi despărțit. Iar, cînd oștile moldovene, din biata miliție de pănă atunci, care, prin căpitanul Filipescu, tîrît apoi pănă departe în Rusia, știuse a se împotrivi poruncilor de colaborare venite de la generalii Țarului, merse pentru a lua în stăpînire județele basarabene pe care tratatul din Paris le făcuse din nou ale Moldovei, Alecsandri cîntă marșul acestor restatornicitori ai stăpînirii romănești în locuri de unde de mult fusese izgonită.

Dacă e vorba acum de Franța, în ea vede poetul pe puternica noastră ajutătoare, pe sora latină ce ne ocrotește, și, în dorința lui de a găsi cît mai multe legături între Francezii și noi, Alecsandri născocoște după un vers al lui Ronsard, care vorbește de obîrșia «dunăreană» a neamului său, povestea — crezută și azi de mulți naivi — a Banului Mărăcină, din care Filip de Valois ar fi făcut, spre a-l răsplăti de lungul și greul drum îndeplinit pentru a-i veni în ajutor, un marchis, marchisul de Ronsard, prin traducerea numelui său romănesc:

Tine spada mea în dar,
Brav Marchise de Ronsard!

În tranșeele de la Sevastopol, în «zgomotul de tunuri ce tună neîncetat», în șuieratul bombelor, în fața corăbiilor scufundate și a orașului nimicit de focul ghiulelelor, plin de indignare împotriva «monarhului despot» făptaș al atitor nenorociri — același Țar Nicolae Pavlovici pentru slava căruia se încordase

¹ După o foaie volantă, în ediția noastră, pp. 324-6.

² E citată și în pamfletele lui Orășanu la această dată. V. mai departe.

în atâtea mîni strunele lirei românești; — el dorește ziua păcii bune, a frăției creștine între oameni, a deschiderii ochilor de rege, a «dreptății, libertății și frăției» adevărate, întinse de la un popor la altul. Și, într'un contrast ca acelea care dau mai multă viață poesiei lui Hugo, maestrul de acum al poetului român, iată «o mică mărgărită» crescută 'ntre sfărîmături de bombă, care cuprind apă pentru păsările cerului. Dar această icoană nu știe s'o prindă îndestul, oprindu-se la ea, și refrenul patriotic revine la sfîrșit, cu dorința ca sîngele ce stropește pămîntul acesta de cruntă dușmănie

Să deie-o roadă bună, un drept de renviere
Pentru-a mea țară scumpă, ce zace în durere!

La 1859 însă, cînd dorințele celor mai buni fură îndeplinite, Alecsandri nu rămase în țară pentru a lua parte la serbarea triumfului definitiv. Însărcinat cu o misiune în Italia și la Paris, după ce cu puțin timp înainte îl află la Sevastopol, el lipsi cîtva timp din țara a cărei prefacere totală începuse. Mai tirziu el a publicat¹ note din această călătorie diplomatică, care-i împlini și dorul de a mai vedea «Veneția mult iubită», Palermo, împodobită cu «a' naranzei albe florî» și Neapole, orașul «învăpăierilor» răsfrînte în «Marea caldă». Nouă poesii, cu caracter mai mult politic, înseamnă popasurile acestor drumuri nouă. La Nizza el face o apropiere între Italia lui Victor-Emanuel, care *era*, și România care va fi, neapărat, pentru

Legiioanele uitate
De la Dunărea măreață,

întregind astfel «ginta latină» liberă, superioară celorlalte seminiții. La Turin el scrie pe albumul d-rei Vegezzi Ruscala, al cărei părinte traducea din românește, că «a țerii sfîntă iubire» și «iubirea de libertate» pot să lege suflete care nu se cunosc. Lui Cavour îi închină, în același oraș, poesia simbolică a Pilotului care

În furtuna 'ngrozitoare
Poartă cirna până 'n zori,

și e uitat apoi în liniștea mulțămită a limanului. Trecînd pe câmpul de luptă de la Novara, cîntă biruința de la Pa-

¹ În «Convorbiri literare». — V. mai departe. — Aceste pagini n'au fost reproduse în niciuna din edițiile lui Alecsandri.

lestro a «vitejilor zuavi» a «bersaglierilor sprinteni», călăuziți de «eroul Victor»; la Magenta el se inspiră de amintirea altelea din luptele de eliberare, alegînd tabloul tînărului ostaș ce moare

In dalba cintare de privighitori

a primăverii. Veneția i se înfățișează, ca roaba Austrieilor,

... O regină

Care supt lanțuri se chinuiește.

«Damelor italiene» li dedică, din Milan, trilogia scenei florentine în care, la serenada de supt balcon, aceia în cinstea căreia a venit amoretatul trubadur răspunde trimețîndu-l supt steag, unde e locul tinerilor, apoi a luptei de la Solferino—foarte viū descrisă —, în care suspinătorul din Florența, urmînd porunci, se jertfește pentru Țară și Neam, și, în sfîrșit, a morții lui cu gîndul mulțămît că a fost și el printre pregătitorii cu arma aî «Italiei mărețe»:

O, cerească Providență, sfarmă cruda tiranie,
Ce Veneției regine pune lanțuri de robie,
Și din Alpi cu fruntea 'nnaltă până 'n Mare-Adriatică
Dă putere țerii mele, care astăzi se ridică!

Mar tirziū, închizînd acest ciclu, poetul va saluta și Polonia ce învie odată cu Hristos ieșit din mormînt:

Hristos Mîntuitorul din morți a înviat,
Și fruntea-l, ca un soare
Lucind peste popoare,
Fiori de nemurire în lume-a 'mprăștiat.

II. ALȚI POETI: SION, DĂSCĂLESCU.

Printre poeții mai tineri ai Moldovei mai toți urmară exemplul dat de Alecsandri, și «Zimbrul» putea să deie un număr întreg închinat proclamării de Divanul din Iași a necesității Unirii.

Sion e cel mai harnic, dacă nu cel mai inspirat, dintre acești cîntăreți de valoare mai modestă, dar ale căror ode și imnuri întîmpinau răsunset:

La Unire, la Unire
O strigare toți să dăm!

.....

Haï să facem, dar, mai mare
Țara care o avem!

. . . . .
Așa dar pentru Unire
Chiar viața să ni dăm!

se aude glasul lui neobosit, vorbind pe înțelesul tuturor.

El atacă deslușit clasa politică grecească ce stătea dușmănește în fața unioniștilor, cu Caimacamul Vogoridi în frunte:

Cine patrie nu are
Și o cată 'ntre Romini,
Cine cată zestre mare
Și o are 'ndată 'n mină,

cintă el la urechea aceluia care-și căpătase 'n țară un rost și o avere prin căsătoria cu fiica lui Conachi, ale cărei simpatii erau însă toate pentru cauza pe care soțul ei avea și ordin și interes particular să o prigonească, fie și prin cele mai nerușinate falsificații.

Dar Sion, fiul unei Grece, se grăbește să arăte că nu e împotriva Grecilor celor adevărați cari sint bucuroși a se numi astfel și a sta în țara Grecilor:

Nu e Grecul ce'n Troada
De Homer a fost cîntat,
Nu e Grecul ce Elada
Din cenuș' a ridicat,
Nu e Grecul care moare
Pentru libertatea sa,

ci acela care vine, după cîștigurile și înaintările răpezi ale aventurii, la noi, aducînd cu dînsul «ciocoism și umilire».

Acest poet spune anume ce dorește nația și are cîntece pentru toate împrejurările și la toate datele:

Vino, Muntene,
Vin', Moldovene,
Spuneți Eüropei voi ce doriți
. . . . .
Cereți o țară și-un domnitor,

scrie el odată, în articolele sale de ziar rimate;

Te oprește, sfinte soare,
Fă mai lungă astă zi.
. . . . .

Saltă, saltă, Românie,
Visul tău s'a împlinit,

strigă el la 7-9 Octobre 1857.

Cele mai în adevăr mișcate din versurile lui sint în legătură cu întoarcerea la Moldova a Basarabiei:

Dulce sor' a țerii mele, Basarabie iubită,

ori la mai depărtata Unire cu Romîniî de peste munți:

Vinturi line-suflătoare,
Treceți și peste Carpați,
Duceți știri mingiietoare
La iubiții noștri frați!

Tăutu, cîntărețul primăverii, —

Salutare, primăvară,
Timp frumos, bine-ai venit,

zice cîntecul lui, care a pătruns și a rămas în cărțile de școală din epoca lor cea neatîrnată și bună, — are mai puține accente patriotice, și numai în Ianuar 1861, doi ani după Unire, cînd cele două Adunări legiuitoare se prefăcură într'una singură, crede el că a venit «ziua cerească, serbătoarea românească», pe care e dator s'o cînte. Dar el e autorul frumoasei bucați «O păsărică», în care se arată impresionant strîngerea de inimă pe care o produse, după plecarea Rușilor, întrarea oștilor de ocupație austriace:

Dar nu vezi alt vultur cu aripi întinse,
Gata să s'azvirle crud asupra mea?
Mintuie-mă, Doamnă! Mare Dumnezeu!

În mijlocul satirelor cam monotone ale lui Dăscălescu găsim cite un îndemn la îngăduirea luminii, în fina bucată de versuri «Lăsați luminarea 'n pace»; găsim cite o lacrimă pentru

... cumplita, grea durere,
A unui popor împilat.

Celor de vrista sa li strigă el, scepticul, bucuros că e liniștit în colțișorul lui de lume:

Dragi Romîni, să fim uniți.

¹ Editia noastră, pp. 150-1.

Unirea crede el că o putem face fără multă diplomație, noi de noi :

În poporul moldovan
Ca să nască sfint' Unire,
Nu-î nevoie de firman !

Și poetul va lovi 'n zilele de nesiguranță asupra viitorului,
pe aceia cari căutaă să ni-l împiedece :

Muso! e vreme,
Cind țara geme,
Cind țara piere,
Să scriu cu fiere !

II. POEZII MUNTENI.

În Țara-Românească, Grigore Alexandrescu care, pe vremuri, cîntase și lui Mihaî Sturza cerînd să-î rămîie pomenirea, el, care slăvise inaugurarea Teatrului lui Știrbei, face acuma un imn pentru Victor Emanuel, plin de amănunte foarte prosaice. Mai avîntat e cîntecul pentru Unire :

Fiii noștri vor ascunde a lor frunte în țărîină,
Dacă voi acum veți pierde marea causă romînă.

Într'un ritm viu se desfășură iute marșul noului ostaș. Dar Cuza merita, la intrarea-î în București, altă salutare decît aceia care răsună de pe lira cam părăsită a lui Alexandrescu. Mult superioară e cererea ironică a omului de modă veche de a fi ales ca deputat la Divanul ad-hoc, orî blestemul împotriva re-negatului :

Urînd orice virtute ce n'o puteam ajunge,
Pe orice om de merit în veci am defăimat,
Proteu cu fețe multe, strigoiu setos de sînge,
La umbră, la 'ntunerec pe mulți am zugrumat,

și, în sfîrșit, rîndurile care se aruncă la plecare consulului, proconsulului Halcinski, «tiran omeopatic» :

Adio, lung adio și fără revedere,
Departe, mult departe te dî de țara mea :
Pustiul Siberiei te-așteaptă cu plăcere,
Pămîntul să te 'nghită și Dracul să te iea !

Crețeanu, care se mișcase de la cel d'întăiu «freamăt de stindarde» al Europei pornite pentru libertatea neamurilor — credea poetul idealist — împotriva vechiului cuib de tiranie al Rușilor,

luptă cu dușmanii cauzei naționale, «reptile veninoase», care îndeamnă la răbdarea «umilirilor străine» și aū același respect de robî pentru «acvila urală», «trista semilună» și «vulturul nemțesc»¹. El pomenește în cuvinte mai înduioșate decît ale lui Alecsandri și într'o mai puternică mișcare de sentiment pe Bălcescu, mort înainte de a vedea ceasul cel mare². El chiamă pe Romîni «supt steagul românesc», pentru izbîndirea Unirii³. În vorbe aspre se amintește tinerilor datoria pe care prea mult aū uitat-o⁴. Și, ca și Alecsandri, acest poet mai tînăr vede în realizarea unității italiene o bună prevestire nentru ce ne așteaptă⁵. Chiar și eroismul Cretanilor ce-și voiesc o patrie liberă află recunoașterea și admirația lui. În sfîrșit, el e acela dintre poeții muntenî care a cîntat Unirea «din Carpați la Mare».

Dintr'un lac de sînge mindrul nostru soare
A ieșit,

strigă, într'o frumoasă icoană, la 1855, în Septembre, Sihleanu⁶, fără să îmbrace însă și el — delicat poet al iubirii —, pentru a o purta statornic, în tot timpul războiului sfînt, platoșa luptătorului.

Și Baronzi, mai puțin cunoscut și prețuit, pierdut în multele lui ocupații pentru traiu, are vedenii de oști și lupte pentru o țară nouă, liberă și mindră:

Ducèți-mă prin taberi
De oști sclîpînd de zale,
Prin cîmpuri de bătaie
Lăsați-mă să merg.

El îndeamnă pe deputații din 1857, destul de prosaic:

Deputați, Romîni de frunte,
Fiți uniți, nestrămutați:
Pentru cele patru puncte
Într'un cuget bun votați!

¹ Ediția noastră, pp. 48-9.

² Pp. 53-5.

³ P. 56 și urm.

⁴ Pp. 63-5.

⁵ Pp. 60-2.

⁶ Ediția noastră, pp. 16-7.

El dorește ca intriga să nu mai răzlețească pe cele două surori :

România și Moldova, tot o lege vă unește,
Tot o limbă, tot un singe vă 'mpreună, vă 'nfrățește,
Ca pe sinul unei mame două tinere surori.

Și, într'o bucată poetică al cărei caracter e prea general, poetul se închină la «țărina asasinatului de la Turda». În același ton scrise și «O noapte la Călugăreni».

CAPITOLUL II.

Ziarele românești de la 1855 la 1866.

I. «STEUA DUNĂRII.»

«Zimbrul este cam spăriet», scrie Kogălniceanu în 1855¹; «deși își arată cornițele în toate zilele, el s'a făcut cu totul mititel.» Lui îi trebuia o altfel de foaie acum, când agitațiile pentru Unire lua un caracter tot mai puternic, războiul Crimeii fiind pe sfârșite și chestia Principatelor având să fie înfățișată înaintea Europei, iar Români în curînd întrebați cu privire la soarta lor viitoare.

Foaia politică pe care o doria Kogălniceanu, pentru a sprijini cu pricepere și energie cauza Unirii, n'o putea da decît el însuși. În «România Literară», judecînd gazetele în ființă, el arată nevoia ce este de a se înființa «un jurnal serios, neatîrnat, supus numai legilor adevărului, care zilnic să proclame și să apere driturile Principatelor..., dînd Ocîrmuirii un sprijin credincios și desinteresat, să-i desvălească abuzurile ce se fac fără știința sa și în paguba țerii, care să-și puie de singur scop al stăruințelor sale de a formă, nu numai educația noastră politică, dar încă de a ni cultiva natura morală, întemeind noblele credințe, dezvoltînd în inimile noastre sentimentul frumosului și al onestului și fiind în toate apărătorul și sprijinitorul bunelor moravuri». Clase politice uitate ar putea fi chemate astfel la conștiință și la o muncă luminată în folosul țerii, ce trebuia neapărat, în scurtă vreme, să-și schimbe înfățișarea².

¹ *România Literară*, p. 77.

² *Ibid.*, p. 38.

Cu toate că *Zimbrul*, reapărut la 17 Ianuar 1855, merse până la sfârșitul anului cu redactorii obișnuiți și alcătuirea pe care o cunoaștem, cu toate că Asachi urmă în liniște cu foaia lui veșnic guvernamentală, fără să mai lovească acum în Pute-
rile prielnice înaintării noastre, să «profaneze credințele, simpatiile, interesele și chiar naționalitatea Românilor», fie și «plângînd sara» în mijlocul prietenilor, pentru ce fusese silit a tipări ziua,—Kogălniceanu, cu cîțiva tovarășii mai tineri, începu a publica «*Steaua Dunării*», care făgăduia să fie, nu numai «comercială», dar și «literară». Puțină literatură-și află locul în această gazetă de format mare și de redactare foarte îngrijită, care înțelegea, înainte de toate, a-și îndeplini chemarea politică, așa de însemnată. Scriitorii nu prea colaborau la dînsa, avîndu-și publicațiile lor literare, și Rusu făcu «*Stelei*» critica franțuzismelor, pe care, în graba unui scris care începea a-și pierde din frumuseță, Kogălniceanu însuși nu mai căuta să le înlăture.

«*Steaua*» ieși un timp de două ori, apoi de trei ori pe săptămînă; de la al doilea an se dă și o traducere francesă resumată, pentru informația străinătății: în curînd ea nu mai apărură la Iași, ci la Bruxelles¹. Deși se păstra un ton foarte liniștit și obiectiv, neînțelegerile cu censura nu lipsiau, și odată, vorbind de prigonirile ce avuse a îndura ca publicist, Kogălniceanu spunea în Cameră²: «La 1848 s'a pus preț pe capul meu 700 de galbeni: și astăzi păstrez decretul, iscălit de Postelnicul Vasile Beldiman! În vremea lui Grigore Ghica am fost pîrit că voiam să-l fac călugăr. Deși toată Domnia lui am fost prigonit, după ce a căzut, după ce a murit, eu i-am apărat Domnia și memoria în «*Steaua Dunării*», deși «*Steaua Dunării*» a fost închisă de cincî ori supt acest Domn»³. V. Mălinescu, V. Alexandrescu și I. M. Codrescu erau după 1859 redactorii foii.

¹ La 1859 apărea și o «Correspondance de l'Étoile du Danube».

² *Cuvînt în contra adresei*, rostit în ședința Adunării generale a României din 9 Februar 1863; București, 1863, pp. 14-5.

³ Pentru ziarul gălățean «*Patria*», al lui Vrabi, «ce nu putea publica nimic patriotic și «căzu pentru că nu avea pentru ce a fi sprijinită», v. Kogălniceanu, în *România Literară*, p. 66.

II. CELE D'INTĂIU GAZETE DIN PARIS ȘI BUCUREȘTI. ALTE FOI PÂNĂ LA UNIRE.

În 1855 Țara-Românească avea numai «Timpul» lui Bossueceanu, foaia pe care Kogălniceanu o judeca fără direcție și însemnătate politică, fiind o publicație «sprijinită de casele cele mari de negoț din București», ale căror nouă interese burghese le reprezintă¹.

Patria lui Nenovicî, «politică, literară și industrială», se tipăria, avînd și colaborația lui Crețeanu, ceva mai tîrziu, în același an 1855; și prin articole despre limbă, pe care le combătea, în foaia lui Alecsandri, Rusu², ea reprezintă punctul de vedere al uce-nișilor lui Eliad, limba «franțuzită», modernizată. Ieșeniî îi gă-siaŭ trumos titlul și hîrtia, «cum nu se fabrică la Piatra»³.

În anul 1856, apărea urmarea *Timpului*, *Secolul*, care avea și pretenția de a fi «judiciar», ba chiar și «religios». E o gazetă foarte slabă, care urmează până în 1857, cînd se între-rupe, pentru ca de la 1859 să avem iarăși la București un *Secol* «politic-comercial», care se tîrăște încă doi ani.

Bosueceanu sau Ilariu, — căci «numele Ilar e identic cu nu-mele Bossueceanu» (!) — avu chiar curajul să încerce, fiind însuși poet și critic, o foaie pentru literatură, *Albumul Litte-rariŭ*, care începu, în caietele, la 1-iŭ Decembre 1856. El află și colaboratori: pe un A. Lăzărescu din Rîmnicu-Vîlcii, care cînta Cetățuia de-acasă, «faimoasă monticulă», pe C. D. Ari-cescu, pe Gr. Serurie, care-și tipărește versurile la 1858⁴, dînd, pe lingă sentimentalism amoros cu totul ridicol, într'un stil în care se îmbulzesc toate franțuzismele, o folositoare descriere, în ton absolut prosaic, a Brusei surgunii sale:

Mulțime uliți strimte, necurățite 'n veci,
Și casele sint multe, cu tină construite,
Cu două și trei rînduri, dar toate foșoare,
Ferestre 'n toți păreții, dulapuri și ușcioare,
Încit, cînd suflă vîntul, ca'n leagăn iți petreci⁵.

¹ *România literară*, p. 77. Mai tîrziu, în Calendarul său pe 1860, Orășanu scrie: «*Timpul*, turburat de vîntul ciocoismului, care se prefăcu într'un *Secol* ce nu ținu nici chiar un an»; p. 11.

² *Opere*, p. 66 și urm.; v. *ibid.*, tabla, la «*Patria*».

³ *România literară*, p. 161. Pe «*Patria*» Orășanu, l. c., o numește: «mă-reța *Patria* cea cu doisprezece colaboratori».

⁴ «Kollekțiune de poezii skrise în esiliŭ».

⁵ Folositoare sint și notele în prosă care întovărășesc descrierea.

Ba între prietenii lui Ilar-Bossueceanu e și Crețeanu, care îndreaptă către fratele său o bucată «scrisă pe cînd Rușii inundaă nenorocita noastră țară». Redactorul însuși, în calitate de critic, judecă traducerea de poezii romănești a lui Stanley.

Cu anul următor chiar numărul foilor crește, dacă nu se îmbunătățește redactarea lor și nu li crește valoarea culturală și literară. Bucurîndu-se de un regim de presă ceva mai liber, tinerii întorși din pribegie, dar mai ales acei cari trecuseră mai de curînd prin școlile din țară, Academia Mihăileană ori Colegiul Sf. Sava, hrăniți cu puțină cetire, mai ales prin jurnalele apusene care răzbăteau la noi, își cearcă sîrguincios condeiul în discutarea unor chestii care cereau poate altă pregătire prin studii și experiență de viață publică.

«Naționalul», căruia Sion¹ îi recunoștea un «sigiliu clar și neted», datorit lui Boerescu, tînăr cu «o poziție strălucită, atît pe tribună cît și pe catedră, atît în politică cît și în știință, atît în elocvență, cît și în condei», avea «un prestigiu mai mare decît celelalte foi», necoborîndu-se «la personalități, nici la trivialități» și urmărind numai «formarea unei opinii publice pe base și principii solide». Foiletonul, redactat de un începător, N. T. Filimon, de care va fi vorba pe larg în alt loc, trezia un deosebit interes².

În 1857, Boliac încearcă a da o foaie a sa, *Buciumul*, purtînd devisa-program «Autonomia, Unirea și principe străin»; șapte numere apărură la Paris, unde se afla încă redactorul, fără a produce vre-o influență în țară. E o foarte frumoasă publicație, de format mare, cu o materie aleasă, tipărită îngrijit³. Boliac nu apare de-alminterea ca redactor de căpetenie, de și multe din articole și din poeziile de luptă sînt ale lui. Se spune în declarația de la început că «Buciumul» a fost «fundat printr'o impulsione spontanee a majorității junimii din străinătate» și astfel «este expresiunea unor sentimente colective». Deci nuanța extrem revoluționară e înlăturată, dîndu-se, din potrivă, asigu-

¹ *Revista Carpaților*, I, pp. 432-3.

² Sion găsia chiar că Filimon «a eclipsat» ca novelist pe Negruzzi și Alecsandri.

³ N-1 întâiu iese la 10/22 Mart.

rarea că jurnalul va avea în vedere «reforme moderate și clasice», pentru îndeplinirea cărora se adresează, de altfel «la orice Român, fără distincțiune de partidă și de castă».

Între colaboratori aflăm pe C. Bălcescu, pe arhimandritul Iosafat, apoi pe Vaillant, îndată sprijinitor al candidaturii lui Grigore Sturza în Moldova, pe Radu Ionescu, pe Sion, cu poezii politice¹, pe I. Strat și chiar pe Donici, cu o bucată de luptă.

Buciume cu voce tare,
La bună vreme să suni:
Eu salut a ta cîntare
Ca vitejii mieî străbunî.

Al lor bucium suna semnul
Mișcărilor ostășești,
Iară tu ni cînti îndemnul
La fapte înțelepțești.

Patriotica simțire
Vrei să deștepți între frați,

A căroră despărțire
A stat anî îndelungați.

Și ce viață e mai bună,
Cum psalmistul a cîntat,
Decît frații împreună
Să trăiască nencetat?

România să vieze
Supt o lege, supt un scut,
Să tot binecuvinteze
Pre cei ce-o au renăscut.

O frumoasă bucată simplă a celui care prin tot scrisul său de până atunci nu era potrivit să puie la gură marea trîmbiță eroică. Și în aceleași zile, pentru altă foaie a tinerimii muntene emigrate, el întrebuița veșmintul obișnuit al fabulei pentru a explica de ce ei nu-l află între poezii luptătorii ai ceasului celui mare. Se asemănă cu presura

... care cîntă
În adinca liniștire
La revărsatul de zor,

și care răspunde astfel privighetorii:

Nu cutez
Cu glasu-mî fără putere
Soarele să salutez,
Dar cu nespūsă plăcere
Eu vă binecuvintez¹.

În vara aceluiași an, fostul Vornic de Poliție al Revoluției

¹ Și «Veneticul».

² *Opiniunea*, p. 24. Și el adaugă:

Așa și eu mă căinez
Că n'am talentul poeziei,
Să cînt Unirea României.

era însă la București, împreună cu tovarășii săi de exil¹, și el putea să-și urmeze astfel lupta în condiții mai bune. El fu candidat la alegerile din acest an, și căzu². Mai târziu colaborează la alte foi revoluționare. Afacerea diamantelor comitelui Zichy, pe care, primindu-le de la Kossuth, le-ar fi pierdut în mâna hoților din Belgrad, trebuia să-l oprească de acum înainte de a împărtăși puterea și gloria cu vechii săi prieteni³. Ar fi jucat un rol de promotor în alegerea lui Cuza-Vodă⁴, al cărui gazetar oficios a și fost o bucată de vreme. La 1862 apare, acum cu strălucire, în format mare, cu mult amestec de literatură, une ori bună și folositoare — Boliac publică astfel «Genealogia Cantacuzinilor» și alte documente cantacuzinești, precum și unele memorii privitoare la mișcarea lui Tudor Vladimirescu, ca al lui Dirzeanu⁵ —, «Buciumul, ziar politic, literar și comercial», care urmează până la sfârșitul Domniei de șapte ani, publicând articole în care adesea era tot așa de puțină vervă sau formă literară, cât și orientare ori cinste politică.

S'a vorbit despre *Concordia* lui C. Crețulescu, «cea dorită de Romîni»⁶, foaie cu caracterul literar foarte pronunțat; ea n'a pucă al doilea an de existență și a lăsat urme numai în ce privește dezvoltarea literaturii românești. Redactorul «Concordiei», Agă al Regulamentului Organic, a fost președintele comitetului unionist din București și el a represintat în Divanul ad hoc muntean pe proprietarii mari din județul Brăila⁷.

N'am văzut exemplare din *Conștiința Națională*, tot din 1857. V. Alexandrescu încearcă în acest an la Paris o altă publicație a «Romînilor din străinătate», *Opiniunea*, care avu o existență foarte scurtă. Foaia aceasta are programul și chiar înfățișarea foii

¹ Sturza, *Acte și documente*, V, p. 134.

² *Ibid.*, p. 657.

³ V. și *ibid.*, IX, pp. 183-5, 210, 554; *Revista Carpaților*, I³, pp. 198-9.

⁴ Sturza, *o. c.*, IX, p. 466.

⁵ În anul 1868. — Însemnările lui Chiriac Popescu, în *Romînul pe 1862*. — Memoriile lui Cioranu apăruseră supt titlul *Revoluția lui Tudor Vladimirescu*, la 1859. — Un actor de căpetenie al mișcării, Ioan Solomon, își publică la 1862, în Craiova, *Biografia*, redactată de P. Georgescu.

⁶ Orășanu, *l. c.*

⁷ Sturza, *o. c.*, X, p. 439.

lui Boliac, pe care înțelegea a o combate. În «Opiniunea, *organul Romînilor din străinătate*», care începe la 30 Mart, întilnim, pe lângă fabula lui Donici, articole de Ralet și de D. P. Vioreanu. Posta austriacă refuză a transmite pachetele cu această gazetă, și aceasta va fi fost una din cauzele dispariției ei. Fostul colaborator al lui Alecsandri și mai ales al «Zimbrului» plecă mai târziu pentru studii în Apus care-î aduseră o diplomă de licențiat din Spania și o cultură destul de întinsă, dar foarte puțin solidă, care nu putea să ajute de-ajuns un talent mediocru și să sprijine o mare ambiție multilaterală.

În toamna anului 1858 el cerea, împreună cu I. Codrescu, voia de a tipări din nou «Zimbrul și Vulturul»¹. Alecsandri, acum secretariu de Stat, făcu însuși raportul, cu privire la această cerere și la a d-rului Costachi Virnav de a edita «Timpul», «politic, științific, literar, industrial, comercial și agricol». «Este o datorie sfântă», scria el, «pentru acest nou Guvern al Căimăcămiei de a încuraja organele de luminare a nației noastre și de a întinde preseii o mină liberală, spre a o scoate de supt lanțul greu supt care a fost innăbușită până acum», scria el, bietul, care singur putea să știe bine ce înseamnă vechea censură². Codrescu și Gusti reapar ca redactorii ai foii, care, ieșind în format mare, zilnic, a adus mari foloase cauzei liberale și curentului către Unire. După săvîrșirea marelui act politic pe care-l pregătise, Kogălniceanu fiind amestecat în rosturi mari, de prim-ministru ori de leader al opoziției, «Zimbrul și Vulturul» se contopește și cu «Steaua Dunării», dispărînd însă la 1860 chiar⁴.

Bucureștii capătă în anul alegerilor pentru Divan trei foi mari. Una o dă Vășile Boerescu (n. 1830)⁴, care tocmai în acest an își luă la Paris doctoratul în Drept, pe care încă numai puțin îl avea. Profesor de drept comercial supt Caimăcămia lui Vodă Alexandru Ghica, «director al școlilor»⁵, el tipărește, pregătind

¹ Sturdza, o. c., VI, p. 619.

² *Ibid.*, VII, pp. 619-20; cf. și *ibid.*, pp. 621-2.

³ I. Ionescu, din partea lui se mulțamește a redacta, în 1857, o revistă de agricultură, la Iași. Se citează și o foaie bucureșteană a lui, din același an, *Teranul*.

⁴ V. mai sus, pp. 77-8.

⁵ Sturdza, o. c., IX, p. 177.

Comentariul Codului Comercial român — în curînd era să fie deputat, ministru de Justiție, de Instrucție — o foaie liniștită, *Naționalul*, ce ieșia de două ori pe săptămîină¹. Foaia urmează fără întrerupere până la 1861².

România relua titlul publicației de odinioară a lui Florian Aaron: începe să apară, în românește și franțuzește, la 2 April 1857, avînd articole de C. Bozianu, care o și conducea; în ea se întîlnește prea puțin material literar³. Și acest redactor era funcționar supt Căimăcămie, ocupînd locul de director al Ministeriului de Justiție; și el făcu parte dintre deputații chemați a da țerii saŭ amindurilor țerilor un Domn. Foaia sa fu închisă îndată⁴.

Mare răsunset, prin tonul aprins al articolelor sale, prin îndărătnica statornicie în cele mai înaintate idei, prin acel spirit de sectarism care e totdeauna molipsitor, cîștigă și fanatizează, dar, fără îndoială, și prin talentul de scriitor al lui Rosetti, prin puțința ce avea el de a ținea anumite păreri politice la înălțimea oamenilor cu jumătate de cultură, dar cu pretenții odată și jumătate, — află marea foaie a «Roșilor», *Romînul*, urmașul, crescut în format și în siguranță, al *Pruncului român* de la 1848 — «Pruncul român», devenit astăzi om și Român verde, apărător al drepturilor noastre», scrie Orășanu, unul dintre cei mai credincioși ai lui Rosetti⁵. «Ziarul politic, comercial și literar» al pribegilor ireconciliabili a dat totdeauna și literaturii o parte din coloanele sale: în 1859 colabora la dînsul și Millo și d. Carada, prelucrător de piese franceze, «Fermecătoria», «Învățătorul satelor», care erau sirguincios analizate și foarte mult

¹ De el și *Explicarea Convenției din 19 August, 1858*; *Le firman turc pour la convocation des Divans ad-hoc*, Paris, 1857; cf. Sturdza, o. c., III, p. 341 și urm.

² Despre dînsa scrie Orășanu: «*Naționalul*, care, cu toate doctrinele sale cele bune și doctorale, e însă cam timid și necutezător cite odată»; l. c. — Totuși pentru articolele sale pierdu Boerescu locul de director al școlilor.

³ Cf. și Sturdza, o. c., V, p. 745.

⁴ Cf. Orășanu, l. c.: «*România* care, ca *Ținșarul*, într'o jumătate de an produse sumă de articole cu idei sănătoase și salutarî și care încetă din cauza puținului său număr de abonați.»

⁵ L. c.

lăudate în foileton, de unul din tovarăși. Rosetti era însă pierdut și pentru literatură, și chiar pentru cugetarea politică: în curînd el nu mai arăta prin articolele sale de fond că-și aduce aminte de zilele cînd fusese scriitor, și unul dintre cei buni. Verva, vehemența, pasiunea, în forme care nu sînt printre cele mai simpatice, deosebesc scrisul său de luptă, care căzu răpede în repetiție și logomahie, ceia ce nu simțiau de-ajuns cetitorii săi, nici măcar aceia cari-î erau dușmanii de idei¹.

În 1858, beizadeaua Grigore Sturza, fostul tovarăș de studii al lui Kogălniceanu și potolitorul prin violență brutală și nedreaptă al mișcării ieșene din 1848, acum de curînd venit din Crimeia, unde în rîndurile Turcilor fusese *fericul*, generalul de divizie Muhlis-Pașa, începea să scoată la Iași o foaie pentru ambiția lui de Domn. Gh. Balș, N. Aslan erau printre redactorii. Dar grija «Constituționarului», care făcea de la înălțime conservatism dogmatic, ascunzîndu-și cu dibăcie scopul practic, singurul scop adevărat, o avea unul care prin aceasta se răzleția dintre unioniști, al căror vechiū tovarăș, bun prieten și statornic colaborator literar fusese, C. Hurmuzachi (n. 12 Novembre 1811). Așezat în Moldova cu prilejul unui proces, «advocat în cause civile», alături cu Kogălniceanu², pregătitor în 1852 al legilor celor nouă ale Moldovei, Agă, Mare-Vornic de-aî Regulamentului Organic, Moldovean cu toate drepturile politice prin împămîntenire, deputat în Divanul ad-hoc, Hurmuzachi își alesese de sigur greșit tabăra. Foaia lui Grigore Sturza, rău privită de toți, încetă după cîteva luni de zile³.

Mai lungă durată și o valoare literară deosebită o are gazeta bihebdomadară pe care Bolintineanu o întemeie în același an, 1858, de la 1-iū Octombre, *Dimbovița*. El dă articole limpezii, într'un stil îngrijit și măsurat. Pantazi Ghica începuse a face recenzii despre cele mai nouă produse ale literaturii bucureș-

¹ În 1857 mai apare, la Craiova, «Voacea Oltului», a lui Gh. Chițu, autorul unui frumos sonet închinat lui Wiest, din Viena; v. *Poezii din oreamea Unirii*, adaus la Prefață. — Evreii munteni începură a publică «Israelitul Român», care-și zise apoi «Timpul».

² O pledoarie strălucită a acestuia, în *Studii și doc.*, XVI.

³ Cf. Sbiera, în *Enciclopedia Română*, II, pp. 736-7; Morariu, *Părși alese*, pp. 158, 171.

tene. Alt colaborator era N. Orășanu (n. în Craiova, 1833), care scrisese de curînd piesa «Fata de măritat» și ale căruî versuri, de romantism sarbăd, cu două singure bucăți frumoase, una despre Isus și alta despre moarte, fură publicate supt titlul de «Floricele de primăvară» în 1854 și care era, de sigur, mai cunoscut prin cîntecele sale împotriva lui Fil-fil-son, pe care-l aflase la «balta Cișmigiului»¹. Aici tipărește cele d'întăiü versuri ale sale M. Zamfirescu, ori, cum se scrie, pentru mai multă nobleță, «Zamphirescu» (n. 1839, în București), un cîntăreț sentimental — dar nesincer — al cerșetorilor orbî:

— Nu treceți pe bătrînul sărac și rugător —,

al «noptîlor pe lac», al «amantelor amoroase», «copilițe plăpînde», cu «plăpînde comori», al «roselor amoroase» și «crinilor aromați», al «timpurilor încîntătoare», cu «oare fericite», iar, în momente tragice, al nebunelor ce plîng despletite la vre-un mormînt. Un adevărat ucenic al lui Bolintineanu, ca și Macedoneanul Grigore Haralamb Grandea, născut în Ialomița, la Țăndăreî, în 1843, și ale căruî volume de «Preludii» și «Miosotis» (1862, 1865) — dar întîlnim și bucăți datate 1859 — fură salutate cu un adevărat entuziasm de un public deprins acum cu maniera, și chiar de aceî cari pe atuncî îndepliniau sarcina de critici, ca Sion. Serurie și căpitanul Cobilcescu sînt bucuroși să colaboreze la foaia lui Bolintineanu. Ea aduse, de alminteri, literaturii mult mai puține servicii de cum s'ar fi putut cineva aștepta, și la urmă era chiar slab redactată, palidă foaie oficioasă, plătită din budget pentru abonați cari n'o cetiau totdeauna.

În 1858, Asachi schimbă, pentru ultima oară, titlul foii sale. Întitulînd-o, de la 27 Novembre 1858, în ajunul alegerii de Domn, «Patria», el înțelegea să apere, prin acest nume nou chiar, ființa deosebită a Moldovei, în nevoia căreia credea ori avea interes să creadă. Fiul lui Asachi, Dimitrie, și Nicolae Istrati colaborează la acest jurnal, care nu preface nimic din

¹ Orășanu a tradus și Istoria lui Carra, în 1857.— Despre el v. mai departe. Orășanu va număra pe urmă Dimbovița între foile «care vād cu ochii altora. judecă cu capul stăpînilor, dar folosească punga redactorilor mai mult decît prin abonamente»; l. c.

înfățișarea și cuprinsul aceluia pe care-l înlocuia. «Otrăvuri nu distila», cum și făgăduise de la început, dar, în același timp, nu învăța și nu încălzia pe nimeni. La 5 Octombrie 1858, după ce apărătorul Moldovei osebite fusese unul dintre cei d'întăiu cari se închinară Domnului României unite, care nu-l trecu cu vederea, «Patria» se confunda cu Monitoriul din Iași, dat în seama bătrînului publicist.

Acest an, 1859, e deosebit de roditor în gazete nouă. Juristul Brăiloiu, un inițiator al studiilor de Drept la noi, de un timp rămas cam la o parte și foarte nemulțămît de rolul pe care ajunseseră a-l juca tinerii, un oponent îndărătnic față de propunerile pe care Kogălniceanu și cei de păreriile acestuia le făceau în Adunarea de la Focșani, — o modestă Constituantă cu hotărîrile fără sancțiune, — se gîndește a represinta și în presă punctul de vedere strict doctrinar, «doctoral», ziceau contemporanii, dar nu din punctul de vedere liberal, ca Boerescu, ci din cel conservator. Brăiloiu era, de alminterea, boier de viță și apăra astfel privilegiile, nu numai cu convingerea teoreticianului, ci și cu instinctul celui ce a moștenit drepturi și mijloace superioare. «Conservatorul progresist» apăru la sfîrșitul anului, ieșind de două ori pe săptămînă, în românește și franțuzește. Proprietarii se alcătuiseră în societate pe acțiunii pentru a-l susține, și unii se temeau că tot meșteșugul și toată experiența bătrînului profesor nu va fi de ajuns pentru a împiedeca această foaie de luptă de a «învenina» chestia mare a proprietății, care, oficial, nu se deschisese încă¹.

Altfel de foaie conservatoare, dincolo de marginile unui adevărat interes de clasă, fără mandatul acelor cari-l represintau, lipsită apoi de îngrădirea unor teorii de drept și de firul călăuzitor al disciplinei științifice, era să fie «Curierul Român» al lui Eliad, care înviu la 2 Novembre din același an, puțin înainte de apariția jurnalului lui Boerescu, — în anul «al 31-lea», numărîndu-se și aceia cît nu apăruse. «După ieșirea celui întăiu număr, publicul alergă cu furie la birourile de abonare: unii oameni au așteptat cîte două, trei oare, până să li vie rîndul să-și iea biletul și foaia.» Și Sion se întreabă: «Era oare aceasta

¹ Sion, l. c., pp. 133-4.

o manifestare sinceră de simpatii populare către redactorul său (carele se credea mort în opiniunea publică de către adversarii săi politici) sau un spirit de curiositate ca pentru un lucru nou?¹. Părea că voiește a îndrepta numai stilul curent, dar felul de a scrie al celui mai neîmpăcat sarcastic al timpului nu-l îngăduia să aștearnă câteva rinduri fără ca ascuțișul condeiului său muiat în venin să nu se întoarcă împotriva unor persoane, prefăcînd răpede orice discuție într'un pamflet învierșunat. Pe atunci un articol de ziar ducea pe d. D. A. Sturdza la Pingărați, pe Cuparescu la temnița obișnuită, pe Orășanu și pe alții la Văcărești². Eliad se alege cu foarte puțin dacă «expresii cutezătoare asupra închiderii adunărilor»,—de către Cuza usurpatorul, omul de nimic, care-l luase lui, uriașul culturii românești, tronul la care credea că are dreptul—, aduseră numai, la al treilea număr, suprimarea de-a dreptul, «fără avertisment», a «Curierului», fiind acesta un «organ scandalos și sedișos». Niciodată Eliad n'a iertat Domnulul din 1859 această măsură, care-l lovia greu și în interesele lui. Semizeul căzut se ocupă de acum înainte cu prelucrarea unui manual de Istorie românească, în care intră multă fantasmă, cu publicarea lui «Issachar», una din cărțile sale de justificare profetică, ori cu înfățișarea tendențioasă a «Instituțiilor României» începînd cu Traian (1863), cu unele cuvîntări de îngropăciune — pentru Maria Păucescu și poetul Iancu Văcărescu († 1863)—, cu satire, ce-și încep insinuările chiar din titlu: «Votul-răsvotul universal», «Unirea și unitatea». Își tipăria din nou vechile scrieri literare, dînd la iveală atunci întăiu fabule politice din timpuri, ca «Măceșul și florile» și cîntecul lui Duhamel.

În «Biblioteca portativă», Eliad publică și o nouă ediție din «Ciclopele tristei figuri» sau «Tandalida», pe care o intitulează «poemă eroică». Prefața e o denunțare, o delațiune împotriva lui Nicolae Golescu, care s'ar fi învoit cu emigrații poloni, doritori de o Polonie mare, pentru a fi supt regele ei Guvernator al Principatelor. Emigratul care născocise acest proiect politic ar fi înființat apoi o legiune polonă în serviciul Turciei, cu cîțiva Romîni, «naționali cu luna în frunte, ucigă-i toaca!», pe cînd alții se făceau «cete de lunateci». Insulte la

¹ L. c., pp. 134-5.

² *Revista Carpaților*, I, pp. 228-9; Orășanu, *Din închisorile mele*, București, 1861, *passim*.

adresa celor «vre-o zece, douăzeci de corcitură ce luară naționalitatea română cu asalt», urmează. În ce privește poema, poate că originala dedicație:

Lele Musă cîntăreață,

să aibă haz pe ici, colo; încolo ea se ține în trivialitate și cel mai răspingător pedantism. *Issachar* sau *laboratorul* e de fapt o revistă politică, din care mai trăiesc încă, nu triumphiurile, șirurile de noțiuni abstracte sau încercările de sistem filosofic, ori, în sfîrșit, falsa erudiție, ci amintirile pe care scriitorul le presară. Și în broșurile de propagandă se mai pot ceti doar acele pagini care cuprind anecdote mucalite sau discuții în tonul popular.

Nu se poate tăgădui însă că, în aceste rătăcirii ale sale, în această biată activitate întetită une ori de furiile urii, de amărăciunea speranțelor înșelate, iar alte ori numai de nevoia pînii de toate zilele — Orășanu-I cînta, nu fără lipsă de pietate și fără o inconștientă cruzime:

Rus cu Rusul, Turc cu Turcul,
Tămiași pe sfinții toți.

Banii sint a ta credință,
Aurul e ai tău sfint¹! —

stăpînirea desăvîrșită asupra unei proze de o mlădiere extraordinară, verva unui spirit îndrăcit, originalitatea neatinsă unui spirit în stare de scăpărări uimitoare și de cugetări adînci și adevărate, rămăseseră și la bătrînețe, după încercări care ar fi distrus alt suflet, acestei superioare inteligențe.

E, de sigur, cel d'întăiu pamfletist într'o epocă a cărei nevoie de pamflet era neconținută, dar el se ridica, prin însușirile formei ca și prin bogăția minții, mult mai pre sus de pamfletarul de meserie. Rămînea însă, în această neobosită răspîndire de broșuri, totdeauna inferior, nu numai omului politic, dar și ziaristului în cel mai frumos înțeles al cuvîntului, prin aceia că lupta lui era numai negație și insultă și că, din clipa cînd trebui să abdice de la o ambiție fără margini, niciun țel nu-i licăria înaintea ochilor — decît doar ridicula Constituție a Domniei pe cinci ani. Cei mai mulți îl cruțau, cîțiva îi regretau starea; de urmat, însă, nu-l urmă nimeni, deși oricine era doritor să

¹ *Ilustrii contemporani*, București, 1831: (I și I. H. R.).

afle, nu păreriile lui, ci cele din urmă răutăți pe care le așter-nuse pe hîrtie un condeiu meșter. Miniștrii lui Vodă Cuza ar fi putut să nu împiedece un scris care era inofensiv supt raportul politic —, deși pentru fostul dictator Domnul ales în 1859 era un fel de Răzvan-Vodă, venit din Moldova deprinsă de mult cu «alegeri de Țiganii și de vagabonzi», iar Kogălniceanu, cînd înfățișa legea rurală, «un tulburător de meserie, un Attila» El îmbogăția esențial literatura, fie și măcar într'una din ramurile ei mai puțin nobile. Îngăduind însă apariția și vînzarea broșurilor cu titluri sublime și apocaliptice, ei lăsaū totuși ps bătrînul lor dușman, de fapt, a îndeplini operă de gazetar. Că așa era, dovedește, de alminterea, și împejurarea că Eliad avea «abonați» la «Issachar», în care făgăduia să publice «o serie de articole» cu titluri ca acestea, pe lîngă cele arătate mai sus: «Istoricul instituțiilor Romăniei» — și după izvodul lui Clănău, pentru publicarea căruia mulțămia lui Asachi. — «Legea și fără delegea», «Mănăstirile zise închinatē și țerani», «Credincioșii și Renegații», «Biserica Răsăritului și Biserica Apusului»¹.

Sion și Baronzi începură foaia politică, literară și științifică. *Ziua*, o înnoire, fiind vorba de o publicație zilnică. Pornită la 3 Mart, îndată după Unire, ea nu merse departe. Sion intră în magistratură, și peste puțin tovarășii săi de luptă se plîngeau că noul magistrat îi trimete prea ușor la temniță pentru a face pe placul Cirmuirii, faptă pentru care Orășanu-l dădea în judecata lui Iupiter însuși :

Pentru-o leafă de nimica, pe-ai lui frați de meserie
Îi condamnă fără milă și-î trimete 'n închisori,

și marele zeu, cu priință pentru gazetarii, osîndia în instanța superioară și inapelabilă a Olimpului său pe vinovat să «toace bureți» de acum înainte². Se va vedea îndată că fostul re-

¹ «Anunț» la «Votul și Răsvotul», ed. a 3-a, 1863. Se adaugē că «Issachar» a încetat «la pagina 196, nu pentru lipsa de mijloace, ci pentru că nu venise timpul articolelor anunțate. Lumea n'ar fi fost în stare acum doi ani a le înțelege ca astăzi, după o pătire de cinci ani». Eliad se grăbise a-și face iarăși o tipografie: «Heliade și asociați». Pentru a-î da de lucru, el începu o reeditare a «Curierului», care acum putea să aibă numai un interes de istorie literară.—Se pare că în 1860 a colaborat la foaia *Proprietarul Român*.

² *Ilustrii contemporani*.

dactor al «Zilei» nu se opri de a judeca evenimentele politice, ci strămută exprimarea părerilor sale în cronica foii literare pe care o întemeie încă din acest an, «Revista Carpaților».

Doi scriitorii munteni, puțin cunoscuți, I. A. Comăneanu și I. G. Valentineanu, dintre cari cel din urmă avea o adevărată chemare și o mare iubire pentru gazetărie, pe care n'o părăsi, cu toată statornicia neizbîndă și marea sărăcie de la sfîrșit, decît odată cu viața, încep a publica un mare ziar liberal, împăcat însă cu noul regim, «Reforma». Aceasta era o foaie menită să trăiască, și, în adevăr, ea nu dispăru decît după aproape treizeci de ani de viață. Sion presintă această publicație după cetirea celor d'întăiu numere ca necruțătoare, fără frică și sială. Valentineanu fusese, de alminterea, și până atunci împărtășit cu temniță pentru scrisul său ¹.

Moldova dă *Tribuna Romînă* (de la 10 Maiu innainte) a lui Holban, la care colaboraș I. Ionescu, A. Sihleanu și tînărul P. Poni, și chiar Hasdeu, refugiat basarabean, cu *Ivonia*. După socotința lui Sion, era «expresia liberalismului celui mai independent și al sentimentelor celor mai tinere» (!). Aici scria mai ales N. Ionescu, care nu era încă vestit ca orator al generalităților vaste și al fraselor ritmate, fără culoare, ci numai ca «o inimă focoasă» ². Ea se publică până în 1867 ³.

Cu un caracter de oficialitate, față de atîtea foi ale gîndului liber, abia scăpat dintr'o temniță îndelungată, era doar foaia trecătoare a ministrului N. Crețulescu, «Curierul Principatelor Unite», care încetă odată cu acest regim de moderație, și «Anunțătorul», în care se prefăcuse, adăugîndu-și articole-prime într'un ton potolit, vechiul «Vestitor» al lui Carcalechi ⁴.

¹ *Revista Carpaților*, I, p. 130. Cf. Orășanu, în *Calendarul* pe 1860, p. 41 și urm. «*Reforma*, care avea să reformeze toate fără să producă reforme în Guvernurile vicioase, dar care-și face însă datoria în conștiință».

² Sion, *l. c.*, pp. 12-3.

³ Orășanu, în *Calendarul Dracului* pe 1861, scrie că foaia era «persecutată de ofițerii feciorii de boierii», p. 47. În adevăr ofițerii, creziadu-se jîgîniți, se dedară la tulburări reprobabile și împiedecară continuarea gazetei.

⁴ *Revista Carpaților*, I, pp. 130-2.

Să adăugim, în sfârșit, că o foaie fără viitor, *Libertatea*, își datoriă existența unui străin care stătu la noi, venind din Veneția, unde încercase un mare rol revoluționar împotriva lui Manin, și înainte de a se duce la Paris, pentru a-și povesti lumii întregi activitatea luptătoare¹. O curioasă personalitate acest Mazzinian nesociabil și bănuitor, care venise în România căutând un drum pentru a lovi Austria și mai ales pentru a pregăti Revoluția «simfonă și sincronă» a întregului Răsărit, trezit din vechiul lui somn. Cum știa grecește, învăța răpede și românește. La alegerea lui Cuza-Vodă, acest oaspete schimbăcios s'a crezut dator să cînte în limbajul odei clasice italiene fericita schimbare²:

Come elettrico fluido percorra
L'ampie valle bagnate dall' Istro,
Dalla Tissa diffondasi al Nistro....

Aceasta nu l-a împiedecat mai tîrziu să răspîndească cele mai urite povești pe socoteala alesului din 1859, încurajat la aceasta, poate, și de frecventarea lui Rosetti, care, în chiar acele zile mari ale Unirii, cînd era la Iași ca trimis al Camerei muntene, spunea despre Cuza-Vodă tovarășului de idei revoluționar: «Mai bine că e Român: *il trintesc mai lesne*»³.

Canini a mai dat «Naționalului» «Studii istorice asupra originii națiunii românești». E o lucrare cu pretenții de erudiție, în care se citează pe lingă Leibnitz, Gibbon, Niebuhr, Troja; scrierile de-ale lui D. Miculescu și memoriile ale lui Ion Brătianu, care propusese a se întemeia o societate literară și științifică și o catedră pentru filosofia istoriei Romînilor. De aici aflăm că Vegezzi Ruscala, către fata căruia Alecsandri a adresat una din bucățile sale poetice de pe timpul petrecerii în Italia, tradusesese o poezie populară din cele prelucrate de acesta, tipărind-o în «Revista contemporană» din Turin, și tot el cerea Italianilor a dărui cărți bibliotecii din Sf. Sava⁴. Canini însuși făgăduise

¹ V. Marco Antonio, *Vingt ans d'exil*, Paris, 1869. Pentru petrecerea lui la noi, p. 147 și urm.

² *L. c.*, pg. 343-5. Și în românește, cu titlul *Imn la 5 Ianuar 1859 de Marc' Antonio Canini*.

³ *Ibid.*, p. 221: cuvintele subliniate sînt date românește în original.

⁴ Pp. 32, 72, din ediția separată a *Studiilor*. I se dădu mai tîrziu sarcina de a supraveghia pe bursierii romini din străinătate; *Revista Carpaților*, 13, p. 404.

să urmeze traducerea începută de Vegezzi¹. De alminterea pe atunci Carlo Cattaneo, ocupîndu-se de *Tentamen Criticum* al lui Laurian, vorbea cu căldură de Latini și uitați la Dunărea depărtată². Pe lângă călătoria diplomatică a lui Alecsandri, fruntași ai tineretului ardelean, Bărnuz și Ilarian, amestecați în mișcarea de la 1848, făcuseră o altă călătorie, de natură științifică, pentru a-și lua diploma de doctorat în drept, pe care o voiau mai bine de la acești frați. Astfel, în acele împrejurări politice asămănătoare pentru poporul român și cel italian, care-și căuta de o potrivă unitatea, avînd în fața lor aceleași greutăți și aceeași dușmani, se legară, după vechile încercări ale lui Văcărescu³ și Asachi, care «scria italienește tot așa de bine ca un Italian»⁴ și care pusese pe fiica sa, viitoarea doamnă Quinet, să traducă din Silvio Pellico *Doveri degli uomini*,—relații care, din nenorocire, în lipsă de oameni cu tact, nu fură urmate⁵.

Pe cînd se gîndia la întemeierea unui «institut filologico-științifico-comercial pentru educațiunea junimii»⁶, Canini începu a publica *Libertatea*, care căpătă răpede o mie de abonați. Tipărirea unui articol împotriva Austriei aduse însă expulsarea redactorului și decî încetarea foii⁷.

În 1860, Zane, prietenul lui Bolintineanu, care înainte de Unire voise să scoată o revistă și publicase un Calendariu, se unește cu pictorul lui Vodă Știrbei, Satmari, pentru a da cea d'întăiu foaie artistică ilustrată, *Ilustrațiunea*. Acest «jurnal universal» apare la 18 Septembre. Ilustrațiile erau de cele mai multe ori împrumutate de la foile din Apus, dar ici și colo se găsește și cite o frumoasă schiță originală. Ca literatură se

¹ *Studii*, p. 72, nota.

² *Vingt ans d'exil*, p. 212.

³ V. Canini, *Studii*, p. 77: «Am auzit că poetul distins d. Văcărescu știe prea bine italienește». Scarlat Crețulescu ceruse lui Canini pe Dante. Acesta, cu Valentineanu, traduce libretul «Normei»; *ibid.*, p. 78. În *Studii* se propune colonizarea cu Lombarzii și Venețienii pentru a fabrica brînză, pentru a produce orez și mătăsă.

⁴ Canini, *ibid.*

⁵ Mai tîrziu Canini fundă în Italia «societatea italo-romină»; *Vingt ans d'exil*, p. 158.

⁶ *Studii*, pp. 81-2; *Vingt ans d'exil*, p. 153 și urm.

⁷ *Ibid.*, p. 163. Cf. *ibid.*, pp. 149 și urm., 210 și urm., 236 și urm.

publică false poezii populare, care ar fi fost alcătuite ori culese de cine știe ce bătrîn din vre-o mănăstire. Prin cîntece istorice ca al lui Radu-Vodă Șerban, comunicat de un Zîrneștean din Ardeal — întîlnim versuri ca :

Vai de neamul românesc ! —,

ca al lui Matei Basarab, în care se spune, după cronică :

Toți doresc moartea mai bine
Decît Grec, Domn să li fie.
Noi, Romîni, te iubim
Și pe Greci vrem să-î gonim ;

prin cîntece haiducești în care se strigă :

Eram căpitan vestit,
Roșiorilor iubit :
De la Dunăre la Bran
Terișoara-mi apăram, —

se trecuse de ultimele margini ale prefacerii și substituirii poeziei populare, pe care n'o poate drege și înlocui, de fapt, nici cel mai mare meșter venit din altă clasă și trăit în alt mediu.

«Ilustrațiunea» avea și colaborația lui Alecsandri, care-î dă *Stelele* și *Emmi*. Valoarea ei politică însă e nulă.

Radu Ionescu (n. 1833), care se pricepea la toate, dă *Independența*, care supt niciun raport nu se ridică la vre-o însemnătate mai mare, de și avea pe Ion Ghica, rămas anonim, între colaboratorii foiletonului, apoi pe profesorul Antonin Roques, poet și dramaturg în limba lui, și cu toate că în coloanele ei se publică interesantele note de călătorie în Moldova ale lui Pantazi Ghica. În Februar 1861, Radu Ionescu înlocui această gazetă cu *Uniunea romînă*, — în foileton aflăm tragedia lui Constantin Cantacuzino Postelnicul, de Bolintineanu.

În același timp neobositul Bosueceanu dădea *Unirea*. Balș și N. Aslan — N. Ceaur Aslan — publicaū la Iași *Progresul*, apoi, în Ianuar 1861, *Viitorul*. Ni-a rămas necunoscut *Viitorul* bucu-reștean al lui Pantelii Popassu.

Trecutul din Iași, despre care se spune că «a știut să-și atragă într'un mod meritat stima și aprobările oamenilor de bine», avea ca redactori pe I. Strat, jurist și economist, și pe un tînăr doctor în drept de la Paris, Gh. Mirzescu : nici el nu putu să

trăiască. *Țeranul romin*, din 1861, al lui I. Ionescu, mai mult revistă, dăinui până în Mart 1863. *Proprietarul Romin* (1862) era scos de persoane obscure¹, ca și *Convențiunea*, din 1863, a lui Grigore Eliad și Lazăr Vlășcianu, ca și *Sentinela romină*, din 1863, a aceluiași Gr. Eliad, ori alte foi trecătoare: *Regenerațiunea* lui D. Preda, *Actualitatea* lui Pantazi Ghica (1865), *Apărătorul*, *Constituțiunea*, *Vigilența*, *Elocvența*, a lui Zane. D. Carada, prietenul «Romînilui», încearcă, la 1864, un *Anunțiator general romin*. În sfârșit Gh. Chițu dă, la Craiova, foaia *Otlul*, căreia-i urmează *Dunărea* lui Anastase Stolojan.

Importantă e *Dacia* din Iași, de la 9 Mart 1861, a lui Gh. Petrescu și V. Alexandrescu, care, prin titlu chiar, arăta că vrea să cuprindă în articolele și notițele sale viața Romînilor din toate provinciile: «Stindardul nostru este acel al Romînismului... Visul nostru este România», marea, cuprinzătoare Românie, pe care Alecsandri o cînta la 1848,—scrie Alexandrescu, care adaugă, în aceeași pornire de lirism: «Noi nu ne vom crede fericii până cînd trimba Carpaților nu se va netezi din înaintea noastră». Între colaboratori se află A. Șendre, I. V. Adrian, din Botoșani, pe care-l vom întilni între redactorii de foi umoristice. Se publică adesea corespondențe din Ardeal și Ungaria, fără ca redactorii înșiși să poată domina informația ce primesc și să aibă punctul lor de vedere, judecata lor față de împrejurările ce se petreceau în cuprinsul Daciei. Alexandrescu crede că apără pe Romîni de dincolo cînd luptă cu Alecsandri, pentru că acesta, cum se va vedea, înfățișase într'o piesă nouă pe învățătorul pretențios și nesperios, ieșit din școala lui Laurian, ca pe o persoană ridiculă: i se pare că prin glumele asupra graiului latinomanilor, ajuns în gura unui semidoct, se jignește conștiința de solidaritate a Romînilor. *Dacia* n'avu durată: ea începu și se încheie în cursul aceluiași an 1861.

În 1864, Rosetti cearcă să cîștige cercuri mai largi pentru propaganda sa liberală, publicînd *Romînul de Duminecă*, al cărui caracter nu se deosebește mult de al foilor obișnuite. Din aceleași cercuri revoluționare, «roșii», pleacă *Epoca* din 1865, cu Grigore Vulturescu ca redactor responsabil, ca și *Opiniunea Națională* a lui Orășanu.

¹ V. și mai departe.

Pentru a lupta împotriva regimului lui Cuza, care jignia clasa boierească și a noii «boierimî» de avocați, nu numai prin reforma agrară ce îndeplinea, dar și prin împiedecarea ei de a juca rolul politic la care se credea chemată prin drept de moștenire, prin puterea averii, orî numai prin cultură și talent, mai ales prin acela de a vorbi, începură să apară foi de ireductibilă și veninoasă opoziție. Una, «Revista Dunării», înșiră un năsfirșit comitet de redacție, în care se întilnesc dd. G. Gr. Cantacuzino, Teodor Văcărescu, apoi scriitor militar, Gh. Daniilescu, jurisconsult învățat, P. P. Carp și Em. Crețulescu, pe lângă răposații I. Brătianu, C. A. Rosetti, Al. Lahovari, Gr. Lahovari, Aristide Pascal, N. Gr. Racoviță, V. Pogor, I. Strat, C. Brăiloiu, I. și D. Ghica, I. Cantacuzino, Berindei, N. Blaremburg, Radu Ionescu, Pană Buiescu, ba chiar și Grigore Serurie. După cîteva numere, care se țin totuși într'un ton foarte liniștit, strecurînd opoziția pe care nu cutează s'o manifeste, publicația cu atîția redactori era însă oprită.

A doua foaie de luptă, *Clopotul*, se chema că iese la Craiova, dar se publică în străinătate și ajungea în plic cetitorilor. Ea nu putu să fie oprită. E scrisă cu o violență une orî trivială, totdeauna nedreaptă, învinuindu-se Domnul, între altele, de beție.

Cu aceasta se încheie ziaristica din epoca luptelor pentru Unire și a celui d'întăiü Domn peste amîndouă Principatele. Prin versurile ce publică, prin romanele ce dă la lumină — și despre care va veni vorba deosebi —, prin criticile ei, mai ales în ce privește teatrul, dar, înaintea de toate, prin desvoltarea răpede a vervei polemice, a energiei stilului care vrea să creeze orî să întărească o convingere, prin vigoarea chiar a pamfletului personal, ea aduse un mare serviciu literaturii noastre.

III. PUBLICAȚII SPECIALE.

Publicațiile speciale începeau să apară acum. D-na Maria Rosetti redactează o bucată de vreme cea d'întăiü foaie pedagogică, *Mama și Copilul*, de la 1865, cu bune cetiri pentru școlari.

Presa medicală începe prin *Medicul român* al tînarului doctor Severin, așezat în București, prin *Monitoriul Medical* al lui Wehnert (1862), prin *Gazeta Medicală* a d-rului N. Turnescu (1865), prin *Farmacia* (1865).

Pentru științele naturale, care fură cultivate în acest timp printr'o nouă societate, din București, se întemeiază *Museul Național*, al lui Alexe Marin, mai bine ilustrat decît revista mai veche a lui Baraș, «*Natura*».

Oștirii celei nouă i se închină *Observatoriul Militar*, scos de «locotenentul de artilerie în demisie» Gr. Lipoianu și de colonelul Voinescu, care începu a-și tipări acolo memoriile¹; apoi *Monitorul Oastei*, al sublocotenentului Pencovicî din Iași (de la 1860) și *România Militară* (1864).

Un caracter mai special agricol de cît foaia *Teranul*, îl are *Agromomia* din 1860, a lui Pană Buiescu.

Liebrecht face să iasă *Buletinul telegrafo-postal*. Comerțul e servit prin *Creditul Român* și *Mercur*, din 1865.

Avem multe foi de Drept: *Gazeta Tribunalelor* a lui Aristide Pascal, *Dreptul* lui Gh. Petrescu, *Jurnalul judiciar*.

Ca foi bisericești, apar *Biserica*, *Dumineca*, ale meritosului preot Musceleanu, *Preotul ieșean* al arhimandritului Climent.

Pentru statistică, în sfîrșit, se întemeiază 'n curînd foarte importantele «*Anale statistice și economice*» ale lui Dionisie P. Marțian (n. 1829, la Ponor, lingă Cîmpeni Munților Apusenî), unul din luptătorii ardeleni de la 1848². El e autorul *Studiilor sistematice în economia politică* (1858) și al studiului despre *Coloniștii germani și România*³, una din cele mai însemnate opere de cugetare politică a timpului și unul din cele d'întăiū strigăte de alarmă, din nenorocire pierdut în deșert, cu privire la primejdia înstrăinării averii naționale. Paginile despre solidaritatea Germanilor din România și desprețul lor față de indigeni se potrivesc și astăzi. «Este ceva mai scump decît toți banii lumii, mai scump și mai înalt decît interesele materiale», scrie lapidar acest inovator, merit să fie mult timp neînțeles, «și acest ceva este: unitatea poporației, omogeneitatea locuitorilor țerii, a avea aceeași limbă și religie, aceleași tradițiuni, moravuri, istorie, nume, aceleași aspirații în viitor⁴». În locul Germanilor, el propunea aducerea acelor Romîni din Ungaria cari

¹ Reproduse și urmate în *Revista Carpaților*.

² V. Gr. Pop. *Conspect*, II, p. 178 și urm.

³ 1862; ed. a 2-a, 1870, cu o frumoasă prefață.

⁴ P. 39.

erau «despoinți de pământul ce de secole l-au muncit și devenise asemenea nenorociților Irlandezi¹».

Dar ceia ce face interesul deosebit al acestui timp sînt foile de satiră politică, în care se cheltuia adevărat spirit, multă răutate, destulă patimă politică și trivialitate, dar și un însemnat talent de caricatură, care acum întăiu are prilej să iasă la iveală. Aceste foi, foarte mult cetite, dădeau, în același timp, în această luptă de păreri și de ambiții care se, deschidea nota specifică de ironie, aplecarea spre porecle, pornirea spre batjocură, împotriva cui se cuvine ori ba, a neamului întreg, dar mai ales a cercurilor boierești și, în genere, culte din București și chiar din Iași.

---

¹ P. 41.

CAPITOLUL III.

Satira politică. N. Orășanu.

I. FOI DE SATIRĂ ȘI CARICATURI.

Încă din Mart, Rosetti care-și păstrase încă vechea causticitate de spirit, se asociază la revista «Țințarul» cu Orășanu — unul iscălia C. Trandafirescu, celalt N. T. Cetățenescu — pentru a spune supt înfățișarea glumei ce nu putea fi iertat a se tipări într'o formă serioasă și fățișă. Același an dă *Păcală* al lui Pantazi Ghica — de la Iunie la Novembre¹.

Legea de la 30 Septembrie 1859 aduse încetarea foilor umoristice, acea lege pe care Orășanu o blestema astfel:

Căci preseii cei limbute îi puse iavașaua
Și-i acăță belciugul și mi-i trinti halcaua,
O strinse 'n chingă bine și-i puse friu 'n gură,
S'o 'nvețe totdeauna să fie cu măsură.

Nichipercea reapare însă la 1861, cînd I. C. Fundescu, un gazetar nou, încearcă foaia *Tombatera* — el scrie «Tombaterra» —, de ridicularizare a trecutului și, în Moldova, I. V. Adrian (n. Mihăileni, 1837), fost profesor de istorie la Galați³, tipărește *Bondarul*, cu ilustrații frumos desemnate, dar rău săpate: Gh. Tăutu, cu figurî contemporane, și chiar Hasdeu⁴ sînt colaboratoriî lui. *Ghimpele, Pepelea, Vespele* lui D. Geanoglu, *Aghiută* al lui

¹ Sion crede că *Țințarul* a dispărut «după 25 de numere», pentru că «Romînilor li place puțin a ride în timpurî serioase»; *l. c.*, pp. 130-1.

² Cf. Sion, *l. c.*, p. 131.

³ V. Gr. Pop, II, pp. 92-4.

⁴ V. p. 154.

Hasdeu — care nu se mai pot afla astăzi, apar în același timp. Anul 1865 mai dă *Cicala*, în locul *Vespelui*, și *Șari-vari romin*, splendid ilustrat.

Țințarul avuse, de la început, un concurent în *Spiriduș* (Iunie) și, definitiv, în *Nichipercea*, ale lui Orășanu singur.

II. N. ORĂȘANU.

Satira-i aduse acestuia, ca și amestecul în mișcările din toamnă, întemnițarea, cuvenită pentru unul din «răsvrătorii de oameni pierduți și criminali de les-maiestate și les-națiune». El a descris-o în cartea «Întemnițările mele politice», dedicată «frăților tilhari de toate condițiile și de toate colorile». Plăti 2.000 de lei amendă și stătu șese luni închis. Foaia ieși însă și după aceasta, supt îngrijirea unui Stoienescu. Iar «Mineiele», calendarul lui *Nichipercea* găsea tot mai mulți cetitori.

Orășanu, născut în Craiova, rudă a lui Boerescu, dar venit de foarte tânăr la București, unde cunoșcu îndată toate colțurile marelui oraș, era un următor credincios al corifeilor liberalismului revoluționar. Frumos, simpatic, vorbăreț, avînd totdeauna gluma la îndămină, risipind fără grijă un talent care era mult superior lucrărilor pe care le-a aruncat din fugă, fără să aștepte răgaz a scrie vreodată în adevăr, el ajunsese unul dintre cei mai populari propagandiști, și prigonirile pe care trebuia să le îndure îl făcură și mai iubit de mulțimea din București, cu care sămăna la suflet.

Încă din vremea luptelor pentru Unire, versul lui răsuna în urechile tuturor. Odată, în *Mistercele mahalalelor sau cronica scandaloasă a orașului*, pe care censura o amputa pe ici pe colo, dar tot o lăsa să se publice în broșuri, el trată pe rînd despre toate neajunsurile și păcatele Capitalei muntene. Cu mult adevăr, în colorii tari, mai cu gust și mai fără gust, sămănînd versuri frumoase în tablouri foarte folositoare pentru istoric, — un urmaș cu mai mult talent al lui Mercier, autorul cunoscutului *Tableau de Paris*, — el înfățișează toate tagmele în toate atitudinile. Iată Șoseaua, cu toți cei ce o frecventează :

Numai drumuri ce se pierde,
Numai chioșcuri și bufeturi,
Numai flori și iarbă verde,

Numai crînguri și boscheturi.
 . . . . .

Icî carâte 'nfricoșate,
 Cu armuri și cu livrele.
 Purtînd dame delicate
 Numa 'n *brusel* și 'n dantele;

Dincoaci mindre faetoane,
 Cu-armăsari ce mininc foc,
 Ducînd sprintene cocoane,
 Ce n'au stare la un loc.
 . . . . .

Iar bărbații, d'altă parte,
 Se ocup' cu vre-o grisetă!

Încă de atunci se pot descoperi lesne clienții fără parale ai locului de expoziție permanentă pentru chipuri și porturi, «cavalerii înțoțonați, decorați pentru bravuri în cîmpul de la Șosea», cum scrie Marțian ²:

... Cite-un desmățat
 Care n'are trei parale,
 Sau că crede 'ntr'o lefșoară,
 Și, trîntit în birjă moale,
 Mîi de fumuri desfășoară.
 . . . . .

Dar mai iată și grisetete,
 Tot umflate ca baloane,
 Dichisite și cochete.

Podul Mogoșoait, atunci în veșnică reparație și aliniere, fără să fi rămas totuși aliniat, în ciuda inginerilor:

Inginerii mari ai Capitalei,
 Cu planșeta 'ntinsă și umbrela 'n cap,

și în hatirul proprietarilor influenți, e astfel înfățișat:

Podul nostru cel vestit,
 Ce, de praf și de gunoaie,
 Niciodată nu-î lipsit.

¹ «Juniil gentilomi», scrie el aiurea, «cari, după moda parisiană, preferă amorurile cusătoreșelor de tot felul, și pierd ziua trecînd în birji pe la magazinele unde micile grisetete, cu părul lăsat, coase la bonete, pălării, rochii, sau fac flori, vind pandlice, mănuși, mătăsuri, ș. c. l.»

² *Coloniștii germani*, p. 27.

Cișmeștiul, foarte cercetat și popular pe atunci, înfățișează o priveliște interesantă:

Pe aleia principelă, unde curg ca într'un riū,
 . . . . .

Unde luxul se desvoltă, unde filii dantele

și se adună laolaltă, pentru mîsică și vedere,

Floarea de prin Dobroteasa, nobleța din Tîrchilești,

Fum din Podul Mogoșoaiei, praful de pe la Izvor 1.

Prin alte cartiere bogate el arată «cercurile de lotoane», casele de joc pentru stosul la modă, «coconița cu romane», care

... se 'ntindichează

Și se strînge tare 'n oase,

domnișoara

Învățată 'n pansion,

Cunoscînd ce va să zică

Manieră și bonton.

Poetul tuturor ridiculelor te duce și la boieroaicele cu ifosuri, deși din boierimea mai mărunță, pe la cele ce se măsoară una pe alta și nu caută nimic mai mult decît să-și afirme rangul:

Colea 'ntoarce nasul mindra Pităreasă

La conțopistoaiă, la vecina sa.
 . . . . .

Toți trăiesc din intrigi și se spionează;

Damele fumează fără încetare

Mai mult ca bărbații cei mai fumători,

pe cînd iubitele odrasle, viitorii frunțași ai acestei Româniî libere,

Se primbă pe uliți cî țigara 'n bot.

Partea ei și-o are și «clasa amplotiată, cunoscută supt numirea de scriitori, transcriitori și copiști», și bogații negustori străini, creștinii încă, și ceilalți, de țară:

Librarii fur' din rabat,

Tutungii vind boccea

Cu Găești amestecat

Și cu praf de inigă,

1 Mai târziu, în *Calendarul lui Nichipercea* pe 1861:

Oamenii din popul cu leicuțele de mină.

Cite-un june c'o grisetă prin stușiuri că se pierde.

calfele de prăvălie, care știu și ele a cheltui peste mijloace :

Băieți de la lipscănie,
Cu boccea la supțioară,
Opresc birja cu mindrie,
La leicuța se scoboară.

și meșterii cari petrec pe bresle și se bat între bresle, provocându-se prin lăsarea brîului să tîrîie,—bătaie strașnică, pe care abia o pot liniști, «epistați și comisari», după ce

Uluci nu rămîne la proprietari.

Pe acești oameni ni-î arată poetul certîndu-se pentru un loc în biserică, «la Antim, în broscărie», dar mai ales în petrecerile lor, pe la «gazinuri», la «picnicuri», ori la baluri, de la «Salcia pletoasă», unde merg și contemporanele lui Vodă Mavrogheni, până la cele mai fine baluri ale străinilor. Pentru petreceri și cele în legătură cu dinsele, lucrează și

Cloaștele 'ndrăcite, rele,
Care apele închiagă,
Care fac farmeci la stele,
Bolborosind noaptea 'ntreagă.

și care fabrică

Dresuri, suliman,
Oușor și alifie,
Și cîștigă ban la ban,
Fără s'aibă prăvălie,

Acolo, la balurile populare, aleargă cliente din

Hanuri rușinoase,
Cu marfă de depravări,

fel de fel de «fete păcătoase». Și iată o privesc a balului din Cișmegiū, pentru sărăcime :

Etichetă mare
Nu domnește-aici :
Galoși 'n picioare,
Chiar fără cipici.

Sala-î luminată
Cu cinci luminări
Și toat' afumată
De fum de țigări.

Care-î cu boccele,
Care cu scurteici,
Care cu îi grele
Și cu cațaveici.

Și, cînd s'ostenește
Și se 'nfierbîntează,
Pieptu-și răcorește
Cu zamă de varză.

Încă de atunci se strecura în versurile acestui hazliu și neas-timpărat alusia politică. Odată e vorba de mănăstirile ce se repară, ca Arnota,

Pentru mine, pentru tine,
Pentru cei liberi la gură;

altă dată se amintește de încercarea lui Bibescu de a da un caracter străin școlii mai înalte:

Chiar și limba românească
Vrea s'o dea din școal' afară.

Clasa nouă de puternici, advocățimea și ceata biurocraților, pe care o atacău și în Moldova un Dăscălescu, un Gheorghe Tăutu, e lovită de la început de cîntărețul satiric al Bucu-reștilor:

Pe cînd nu ieșise 'n țară
Legiști mari și advocați,
Până cînd nu inundară
Țara cei civilizați.

.....
Viața-ni patriarhală,
Fără multe complicări.

În curînd Musa lui ușoară se va amesteca și ea, sprețară eroină revoluționară, în lupta cea mare. Va da chip dușmanilor Unirii supt prinț străin, părtenitorilor Domniei pămîntene, în «Fil-fil-zon», care se botează în nouă credință, adevărat libe-rală, la Cișmejiu:

Te lepezî de Satana,
De gîndul neunirii,
De prințul pămîntean,
De scopul invrăjbirii?
.....
Crezi în dulcea libertate,
Ce toți popoliî salut',
Crezi în maica Romănie,
Și 'n dreptul de-aütonomie,
Crezi în dulcea, sfînt' Unire 1?

Eroul lui Orășanu apare și în alte cărțicele, ca un scriitor din cei răsăriți în vîlmășagul luptei:

Alexandria, Arghirul și bețivul Leonat
Dintr'o scoarță până 'ntr'alta le-a cetit, le-a învățat.

¹ Botezul lui Fil-fil-zon.

Și i se dau ca tovarășii chipuri mai puțin clare, ca Drăgan, Celebi Loloață, etc.¹.

Încă de la cele d'întăiu încercări de publicist ale lui, Orășanu se încredințase că a trecut vremea romanelor, bune ori rele, de la Ioanid, cu care se hrănia sufletul în vremile absolutismului², și că a venit vremea ziarului, scris, mai la urmă, de oricine aproape, mergînd către toată lumea și făcînd pe încetul, — cum s'a spus, pe atunci chiar, de *Dimbovița* lui Bolintineanu, — «un început de educație politică a poporului»³, chemat să iea o parte tot mai mare la afacerile Statului:

Jurnalele, ce-odată
Cu despreț staū aruncate,
Aū umplut azi lumea toată
.....
Iar romanțele vestite
Îmi staū teanc în prăvălie,
Parcă n'ar fi tipărite
La Sfînta Mitropolie⁴.

Orășanu a dovedit mai tirziū că se poate ridica la înălțimea adevăratei poezii, de și nu s'a privit niciodată ca un scriitor de profesie. Cel care, în satira «Iluștrilor contemporani» (1861), începea astfel o parodie:

Jupîn Joe, zeul-rege, sta pe tronu-î de mărîre,
Și-o mulțime zei, zeite tronul său încunjurău :
Era zi de gală mare, era zi de priimire,
Și vasalii din tot locul în Olimp se adunău.
Joe trece în revistă adunarea cea divină,
Care vine să se 'nchine l' al său tron strălucitor, —

poate fi pus între poezii cei bunî ai vremii sale. El află în bi-cuîrea păcatelor de atunci caracterisării deosebit de expresive, cînd e vorba de претендентii la tron ce umbla pe la Înnalta Poartă:

¹ Cf. *Trei Feți Logofeți sau povestea lui Filșilșon*, București, 1857 și *Căința lui Filșilșon, urmare la Cei Trei Feți Logofeți*, *ibid.*

² I. N. Șoimescu traduce din Châteaubriand și «Eventurile (sic) celui din urmă Abenseragiū». București, 1852. Adăogim această carte la cele pomenite mai sus, p. 107.

³ *Independința*, IV, p. 298.

⁴ *Trei Feți Logofeți*.—La actul Unirii el se înfățișează ca un colaborator, în interesanta broșură *O pagină a vieții mele*, 22, 23 și 24 Februar 1859.

E nădejde la agale,
 La beșlii, la ulemale?
 Sau s'alergăm la elcii
 Și să dăm citeva mii?

de «Fanarioții» vechiului regim, «cusuți în mișelie»:

S'a dus timpul cind strămoși-ți, bragagiii din Fanar,
 Căutau prin tituli false, prin mândrie nebunească,
 Pe Român într'a lui țară să-l trădea, să-l umilească,

de ciocoii lor:

Mergeam după caleașcă și talere ștergeam,

dar mai ales în oglinda pe care-o ține înaintea advocaților,
 pe cari se poate zice că i-a descoperit ca element primejdios
 și tip ridicul:

În locul boierimii și-al vechilor ciocoi
 Se 'nnalță advocații, numiți ciocoii noi.
 . . . . .
 Nu vezi că unii astăzi, din goi și pipillii,
 S'au înțolit de-odată și cumpăr' la moșii,
 Își fac palate falnici și-aduc de la Paris
 O mobilă luxoasă cum n'au văzut în vis.

El strigă domnilor zilei:

Pe cit poți, bădiță, fură,
 Fără frică de păcat,
 Dar să ai la mână carte:
 De prin cea străinătate
 Vre-o patentă de-avocat.

Și lui îi era dat să vadă pe avocatul fără procese, gata decii
 de orice:

Avocați fără procese, cari mereu alergați,
 Pe la birturi, cafenele, vr'un client să căpătați.

Nu-î impun «nici miniștrii cu uniforme, cu fulgi și cu tri-
 cornuri și sumă de reforme», nici magistratura care-l trimete
 la temniță cu Pantazi Ghica, Radu Ionescu și Valentineanu,

Ca să li piară pofța de-a scri la dandanale,

nicî, între favoriții Domnului, pe care nu-l iubește, cutare

Magistru 'n lingușire,
 În tumbă procopsit;

nu-l ispitește

Presa curtesană,
 Ce caută pomană,

nu-l uimesc alaiurile ce duc răspunsurile la Mesagiu :

Domnii deputați
De sorți desemnați,
Cu escortă mare
De jandarmi călare,
Porniți în alaiu,
În tropot de cai,
În frac și 'n mănuși,
Ca niște păpuși,
Să ducă plocon
Adresa la Tron ;

nici cei «cu punga plină» cari se înfățișează ca noiți ciocoli. Întreagă această zgomotoasă lume de politician și exploatatori, care începea să se formeze și pe care el a descoperit-o, îi e antipatică, și spiritul lui vioiu n'o cruță în niciuna din speciile sale.

Astfel, Orășanu, fără o adevărată cultură, fără un talent îngrijit și deplin dezvoltat, mai ales fără un simț moral superior și o dreaptă orientare politică, îndeplinia în Muntenia, unde, după Bălăcescu, ale cărui opere erau retipărite tocmai atunci de Eliad, nu se aflase nimeni pentru a însemna ridiculele unei societăți de tranșiție, sarcina pe care, prin piesele sale, prin canțonete, prin articole, o îndeplinesc în Moldova unul mult mai mare, Alecsandri, pe care ca om politic îl batjocuria Orășanu la 1860 întrind în Moldova lui cea cu boierii ce-«și petrec toată vara la moși, asuprind și prădind pe bietul țeran și, iarna, încărcăți de jafuri, vin în Capitală să-și deșarte buzunarele la covorul verde», cu «sărăcia complectă a clasei cultivate, care abia rar are cîte o cămașă în spinare», cu Evreimea hrănită din «exploatarea țeranului», care s'a deprins a zice «coconu' Ițic și coconu' Leib»,—«șarlele jidovești care infectă biata Moldovă», umplind și Iașul, pustiul de Romîni, cu «gugiumanele de blană¹».

¹ *Catastihul Dracului său Calendarul Satanei, dăruit Moldovei pe 1851,*
pp. 14, 38, 41.

M 18
M Socotoc cu com
prezintă de t

CAPITOLUL IV.

Elocvența.

Până la Unire elocvența românească avea rare prilejuri să se dovedească. În viața politică ea n'avea decît un rost foarte restrîns, de cînd Regulamentul Organic introdusese adunări deliberative. Competența acestora era însă foarte mărgenită, și, cu toate că în ele s'a auzit glasul atîtor oameni înzestrați cu darul cuvîntului, în protocoalele, foarte resumate, ce ni s'au păstrat, n'a mai rămas nicio urmă din forma îngrijită, din vervă și din pasiune. Cuvîntările Domnilor la deschiderea Adunărilor s'au păstrat, și unele sînt frumoase, dar ele erau cetite¹.

Vechea datină a cuvîntărilor de înmormîntare cu caracter religios se mai păstrează, și, din cînd în cînd, avem prin ea bucăți de oratorie în adevăr frumoase. Eliad vorbise la paras-tasul lui Grigore Dimitrie-Vodă Ghica, Domnul de la 1822; cutare profesor de provincie știa și el să alcătuiască discursuri mișcătoare. Diaconul Iosif Nanie, viitorul Mitropolit Naniescu, lăudase în cuvinte pline de evlavie și de o admirație sinceră pe marele episcop de Buzău, Chesarie. Neofit Scriban, episcop titular de Edesa, ales al Argeșului, autor de broșuri politice și de cărți de școală², de versuri³ chiar, represintant al singurului punct

¹ Ale lui Bibescu vezi-le în cartea fiului său și în Bibescu B. Brincoveanu, *Prințul Gh. D. Bibescu înaintea opiniei publice*, București, 1858.

² *Foiletonul Zimbrului*, I, p. 168 și urm. I s'ar putea atribui și unele din bucățile care se potrivesc cu scrisul lui Rusu, II, p. 256; Rusu, *Opere*, anexă.

³ V. și *Scurtă istorisire și hronologie despre Mitropolia Moldaviei*, de arhimandritul Neofit Scriban, Paris, 1857. Pentru scrierile lui politice, v. *Istoria Bisericii*, II, p. 261 și urm.

de vedere autentic bisericesc în lupta purtată contra noii alcătuirii dată de Cuza-Vodă Bisericii României unite, pe al cărui arhierie credea că are dreptul să-î numească, — era un predicator vestit, și cuvântările sale sînt în adevăr frumoase, mai ales înaintea de a fi primit adausul de citații și alt material de erudiție, și înaintea de toate revisia de stil latinisătoare, supt care ni se înfățișează ele în volumul din 1868, *Cuvinte bisericesti compuse și rostite la deosebite ocașii*¹. Mai ales e plină de avînt, de cucernicie creștină și de înălțare patriotică pomenirea lui Mihai Cantacuzino Pașcanu². Și preotul Iosif Bobulescu, din Botoșani, apoi episcop de Rîmnic, era un bun vorbitor. Cuvântările lui Dionisie Romanò erau foarte prețuite: și *Foiletonul Zimbrului* dă una din ele, din timpul cînd fostul egumen din Șadova olteană cîrmuia pe călugării și școlarii de la mănăstirea Neamțului³.

De cînd se organisase noul învățămînt, profesorii aveau prilejul de a-și arăta meșteșugul vorbirii la deschiderea anului școlar ori la împărțirea premiilor. Foaia lui Eliad, a lui Bariț și alte publicații ale timpului erau pline de astfel de discursuri. Un foarte bun vorbitor la asemenea prilejuri era Vodă Știrbei însuși⁴. Ar fi de făcut o alegere și între aceste pagini bogate de oratorie școlară⁵. Din pledoariile, ce se înfățișau scrise, ni s'a păstrat numai una — aceia însă strălucită — a lui Kogălniceanu pentru văduva lui Alecu Calimah⁶. Și tot de la el e singura *lecție* mare: aceia cu care și-a deschis cursul de Istorie la Academia Mihăileană.

În luptele de la 1857 la 1859 vorbiră mulți, uniî dovedind că într'o adunare n'au același farmec pe care-l exercitau asupra mulțimilor, — astfel Brătianu, Rosetti. Alții, ca M. Kogălniceanu, —

¹ Sînt acolo și panegirice din 1836. Scriban a vorbit și la înmormintarea colonelului Al. Kogălniceanu, la a lui D. Ralet, la a Doamnei lui Scarlat Callimachi și la a mamei Safta Brincoveanca.

² Am dat-o, după un manuscris păstrat în hîrtiile cunoscutului preot Virnav, în *Cuvîntări de îngropare și pomenire*. Valenii-de-Munte, 1909, unde se află și altele din cele de mai sus.

³ I, pp. 161 și urm. și 241 și urm.

⁴ V. *Viața și Domnia lui Știrbei*, II, *passim*.

⁵ V. și *Cuvînt rostit în sala Academiei în 9 Octombrie 1838* de doct. P. M. Cimpeanu, Iași, 1838.

⁶ *Studii și doc.*, XVI.

nu ca Anastasie Panu, din Huși, orator de frasă largă și de gesturi studiate — se impuseră îndată prin înălțimea punctului lor de vedere, prin bogăția faptelor concrete, de cunoștință ori de experiență proprie, care întovărășiau expunerea, dovedirea, atacul, și-i dădea un interes deosebit, apoi prin marea putere de convingere și caldul sentiment care se uniau cu această vervă neobosită, prin scăpărățile geniale care zguduiau orice auditoriu și prin forma bogată, sigură, plină de un avânt cuceritor fără păreche, — am zice toate spunind: prin sufletul cel mare care dădea viață și celei din urmă frânturi de frasă. Astfel îl aflăm în debaterile, păstrate, din nenorocire, tot în resumat, ale Divanurilor ad-hoc, până la acea scurtă și nemuritoare adresă către alesul din Ianuar al Moldovei, adresă care nu era însă improvisată, ci scrisă de 'nnainte și răspîdită apoi, cum se întîmplă cu multe alte discursuri ale timpului, cu cele mai multe, în forma 'n care trebuia să fie rostită. În discuțiile comisiunii de la Focșani el are iarăși o largă parte. Dibăcia argumentării, apelul la cele mai adînci sentimente omenești, chemarea în ajutor a tuturor domeniilor de cunoștință, cruzimea unei execuții hotărîtoare acoperită cu forma cea mai respectuoasă de persoana adversarului deosebesc marele său atac împotriva lui Alexandru Moruzi, președintele Consiliului, la 9 Decembre 1861¹. În 1862 el dezvoltă interpelarea sa împotriva lui Cantacuzino, ministrul de Culte². Cam difusă, atingînd ușor multe chestiuni, fiindu-se mai mult prea aproape de pămînt, dar încheind, cînd e vorba de Unire, printr'o mare perorațiune e *Cuvîntul în contra adresei*, din 9 Februar 1863³. Avem de la el și un discurs în chestia legii militare. Dar niciodată însușirile sale ca orator, covîrșitoarea știință, experiența îmbielșugată, simțirea vibrantă, care se revarsă în largi unde cuceritoare nu se întîlnesc așa de fericit unite, într'o operă care pare turnată într'un tipar clasic, ca în marea lui cuvîntare din 25 Maiu 1862 pentru țerani, pe cari, după putința vremii și concepțiile curente, era să-i ridice spre libertate, dacă nu spre fericire⁴.

¹ *Cuvînt în contra alegerii și eligibilității d-lui Alex. C. Moruzi*, Iași, 1861.

² Cf. *Desmîntire la răspunsul d. cneazul D. Cantacuzino la interpelațiunea făcută d-lui ministru al Cultelor de d. Mihail Cantacuzino*; București, 1862.

³ În broșură, la București.

⁴ Și deosebit, în broșură: *Imbunătățirea soartei țeranilor*, București, 1862.

«Acel bărbat mare, gloria tribunei române», astfel numește Kogălniceanu, înaintea puterii de cuvânt a căruia se închinau și cei mai înviersunați dușman: personali¹, pe adversarul împroprietăririi, pe apărătorul drepturilor moștenite și principiilor rigide, pe Barbu Catargiu (n. la 26 Octombrie 1807; ucis la 8 Iunie 1862 în împrejurări rămase necunoscute)². Logic și rece, cu frasa construită savant după modele franceze și adusă cu îngrijire de-acasă, nezguduit în convingere, lipsit însă și de o vastă convingere și de o adevărată poezie și de acea putere pe care o capătă cel care știe că înfățișează suferințele și aspirațiile multor mii de oameni nenorociți, Catargiu merită să fie cetit, nu de acei cari vreau să-și îmbogățească sufletul, ci de doritorii de a se iniția în mijloacele oratorice de care se poate servi orice luptător și represintantul inteligent și deprins al oricărui doctrine, al oricărui interes.

C. Brăiloiu se mișcă foarte greu, și știința sa de drept n'ajunge ca să-i capete o autoritate. Arsachi, un foarte versat politician și un spirit foarte ager, are numai faptul în vedere. V. Mălinescu, Apostoleanu repetă în frase fără relief punctul de vedere reformator. Boerescu are un mare talent de a pleda convingător, ca și Bosianu, cellalt avocat înainte de orice. Grigore Sturza și D. Ghica au mai mult numele și mândria, îndărătnicia lor aristocrată. Iar lui Rosetti și lui Brătianu li lipsește solidaritate, experiență, simț literar și distincție: cu ei cuvântarea trece dela familiaritate la invectivă și amenințare³.

¹ Cf. Orășanu, *Îmbunătățirile*, p. 64: «Marele liberal sfărăitor al Moldovei, Kogălniceanu» și același, *Catastihul dracului*, p. 49: «Singurul orator mare în Camera Moldovei».

² Cf. Ang. Demetrescu, *Discursurile lui Barbu Catargiu*, București, 1886.

³ Un volum din cuvântările lui Brătianu a ieșit în ultimii ani, fără a trezi interes. Vorbind către D. Ghica, el îi zice: «beizadeă Mitică» în plină Cameră; Sturdza-Scheianu, *Acte și legiuiri privitoare la chestia țerânească*, seria I, vol. II, pp. 185, 192. Acest volum dă desbaterile celei mai însemnate reforme de la 1862 la 1866.

CAPITOLUL V.

Revistele.

I. «REVISTA CARPAȚILOR.»

Sion, și Moldovean și Muntean, tovarăș al școlarilor bucu-reșteni și colaborator al marilor scriitori moldoveni, el care scrisese fără deosebire în organele de publicitate ale amânduror Principatelor, trebuia să întemeieze cea d'întăi revistă literară în țerile unite. Ba el voi să o închine chiar Romînimii întregi, interesîndu-se și de stările de lucruri din Ardeal, pe care le notează cronică. Astfel, fără ajutori deocamdată, el începu a tipări, îndată după ridicarea censurii muntene, în Ianuar 1860, odată pe lună, «Revista Carpaților», adecă, înțelegea el, a latu-rilor amîndouă.

La început, harnicul ei conducător, deprins a scrie răpede, despre toate, articole care nu trebuiau să rămîie, — căci el era un gazetar tipic, și, în poezie chiar, făcuse mai mult gazetărie versificată —, nu putu să creeze, după dorință, acel «foculariū în care să se formeze un museū de depus produsele tuturor bărbaților de știință și de geniu (!), cari pot servi spre luminaarea minții și spre perfecționarea neamului românesc». N'avea talentul superior, autoritatea morală ori măcar influența politică ce s'ar fi cerut. Redactorul însuși dă articole mărunte despre deosebitele chestii la ordinea zilei.

Valoarea revistei e însă ridicată 'ndată prin colaborarea lui Odobescu, «predestinat a ocupa un loc ilustru în istoria literaturii romîne», a cărui schiță *Mihnea cel Rău*, în *Romînul* de pe 1857, îl făcuse cunoscut și a cărui nuvelă istorică *Doamna*

Chiujna îl așează de-odată între cei d'întăi scriitorii romîni, prin puritatea, fără păreche până atunci, a graiului, prin marea-î putere de a înfățișa potrivit cu adevărul și cu frumuseța scenele din trecut, prin superioara măiestrie a priveliștilor din natură¹. Peste puțin începe a tipări note despre opera din Pesta ori povestiri romantice exagerate, *Mateo Cipriani*, *Frederic Staps*, într'o limbă ce suferă de rătăcirile timpului, un tînăr sărac și fără sprijin, Filimon, — N. M. Philemon, cum își așterne el iscălitura.

Pe cînd Odobescu, fiu de general, om încă bogat, școlar al celor mai înalte așezăminte de cultură din Apus, se întorsese din Paris pentru a lua de la început locul său în cele d'întăi rinduri ale societății² — el căpătă la 1860 o misiune arheologică în județe și începu astfel studii de arheologie românească, prin care, nu mai puțin decît prin cele de arheologie clasică, va trăi în știința românească amintirea lui³, și era să fie peste puțin unul din trecătorii miniștri ai lui Vodă Cuza —, Filimon, odraslă de oameni mai de jos, e doar un fost dascăl de biserică. Născut în București, la 1819, poate dintr'o familie de origine grecească, autodidact, care învățase bine limbile franceză, germană și italiană și-și căpătase cunoștinți musicale foarte întinse, Filimon trăia pe la 1860 în societatea lui Anton Pann și a tovarășilor lui de cîntec și petrecere, Nănescu, Chiosea, Unghiurliu: Ion Ghica-și aduce aminte de el⁴ ca de «un copil andru înalt, rumăn, sprintenel, cu pletele de țircovnic, ... plin de originalitate, de duh și de veselie», bun cîntăreț, dar vorbitor gîngav, fără banî, dar cu o poftă de mîncare și cu un spirit critic, în mîncări, neîntrecute. Mai tîrziu fu corist la trupa de operă germană, la «Madam Carl», apoi flautist la orchestră, după o îndelungată carieră petrecută la strană.

«Naționalului» îi dădu el, din Decembre 1857, o sumă de foiletoane despre represintațiunile musicale, criticînd și decorurile anacronice, certele dintre artiștii, corurile rău alcătuite; el făcea acolo un fel de cronică musicală și dădu biografiile lui Donizetti, Verdi,

¹ V. mai departe.

² Note dintr'o călătorie a lui la Londra se află într'un caietel ce se păstrează de d-na Odobescu, la Curtea-de-Arges.

³ V. *Revista Carpaților*, I, p. 393 și urm.

⁴ *Scrișori*, p. 61.

Paganini, pe lingă glume ca «influența cometului asupra artiștilor de la opera italiană», în care «demoasele» cantatrice erau foarte rău tratate. Tot aici începe o critică artistică, *Madalena* (1857-60). În ultimul timp, la 1858, el călători, pe Dunăre, la Pesta, după ce plinsese la ultimele sunete ale cîntecelor de lăutarî în Giurgiu; își face cu acest prilej însemnări de călătorie, care sînt ale unui liberal, în stare a iubi pe Ungurii revoluționari, ale unui romantic și ale unui musicant. Văzu Austria, Bavaria, Tirölul și petrecu cîțva timp în Italia, la Milano, la Bergamo, la Florența. La întoarcere, tipări în foiletonul său obișnuit «Treî luni în străinătate»¹, pentru a trece apoi cu articolele sale de musică și cu nuvela *Matteo Cipriani* la revista lui Sion. Cu aceste scrieri el își cîștigă o reputație mare,—așa de mare chiar, încît Sion, care se plîngea că «nu cunoaște în persoană» pe acest original cu viața ascunsă, era de părere că Negruzzi și Alecsandri sînt acum întrecuți de noul venit, care, în deosebitele lui opere, arată «gust unic și cunoștință superioară de beletristică», «abundanță de spirit și înlesnire de scris extraordinară», «limbă pură și îngrijită», «gust pentru frumos și pentru rațiune»². Nu e deci de mirare că, pentru unul și mai nestăpînit în judecată—pentru Pantazi Ghica, autorul lui «Matteo Cipriani» are «ceva din cugetarea filosofică și înaltă a lui Montaigne, ceva din caracterul aspru și veridic al lui Labruyère și, ceia ce îl strică (!), generul (*sic*) lui Ste.-Beuve»³. Dar *Slujnicarii*, cu titlul întreg, «Nenorocirile unui slujnicar sau gentilomiî de mahală», schiță tipărită în anul al III-lea al «Revistei Carpaților», e printre cele mai bune critice sociale din acest timp, și una încă mai bună, de proporții foarte întinse, trebuia să-i urmeze în curînd.

Ca puteri nouă poetice, Sion, care primește cîteva fabule nouă de Donici și dă el însuși o frumoasă traducere din *Namouna*, a lui Musset, găsește pe Mihail Zamfirescu—după aceiași ortografie pe care o întrebuițează Filimon pentru iscălitura sa: «Zamphirescu». E un Bucureștean, născut la 1839

¹ V. și *Eccursiuni în Germania meridională, — memorii artistice, istorice și critice* (1858), București, 1880.

² *Revista Carpaților*, I, p. 133.

³ V. N. Iorga, *Schițe din literatura romină*, Iași, f. an (1892), p. 153 și urm.

(moare în Septembrie 1878), un funcționar de carieră, dintre «amploiații» pe cari-i tratează satiric un Dăscălescu, un Gh. Tăutu. Cu totul lipsit de originalitate, de ideia poetică, de simțire adevărată, de înțelegerea pentru adevăratul stil românesc, pe care de la început o are, într'un grad superior, Odobescu, — noul poet se lasă legănat de armonia ușoară a versului pe care Bolintineanu i-l dădea gata făcut.

Tratînd foarte aspru pe mulți din poeții cu o reputație meritată, Sion nu mai isprăvia cu laude pentru alt începător, Gr. Haralamb Grandea, subhirurg, ieșit din școala lui Davila : acest Aromîn de naștere avea imitația mai variată, dacă nu mai critică și mai nuanțată. În scrisul său, care se revărsă din bielușug pe paginile «Revistei Carpaților», se recunosc și ecouri din Alecsandri și din poesia populară chiar, fără ca prin îngrijire ori prin adevăr o singură bucată măcar să fi putut rămînea de la dînsul, pe care toate aceste laude înainte de vreme-l îndemnară numai la un scris fără margene și fără socoteală, bun doar pentru autorii de melodii menite mahalalelor.

Poeții cei mari ai timpului se țin de o parte, cu toate că Sion fusese bunul prieten al unuia din ei, Bolintineanu, la moșia căruia, Bolintinul din Ilfov, el prinsese, în 1857, datine de Anul Nou, pe care le descrie în revista sa¹. *Nemesis* a acestuia, culegerea de banale satire politice, e aspru criticată de Sion chiar². Cea mai bună literatură poetică din cei trei ani ai acesteia e tot a lui Sion însuși, care une ori află versuri mai puternice, — ca acestea, în «Mascarada» :

Obraznicele viții, virtuțile modeste
Se 'ncruciașă supt masce pe ici și pe colea.

Urmînd tradițiilor de la «Propășirea» și «România Literară», care creaseră tipul revistei românești, Sion se crede dator a da și articole despre economie, viața socială, mișcările politice.

¹ *Ibid.*, p. 47.—Eliad are o fabulă iscălită cu inițiale, II, pp. 315-6.—Crețeanu dă cite un proverb dramatic, «Zburătorul», «Brățara», «Două amoruri», și unele poezii lirice. V. închinarea lui către Alecsandri, III, p. 180 și urm. :

Precum o stea plăpîndă un meteor urmează,
Așa te voi urmă.

E și o fabulă de Negulici, de la «România Literară». — Nicî Dăscălescu nu lipsește. — De Baronzi, slaba bucată în prosă «Ședința penelor limbiste».

² Anul III.

La dînsul publică o parte din cursul său din Iași, oprit pentru «intențiunii sedicioase», înlocuindu-se și profesorul, prin C. Negruzzi, veșnic guvernamental cuminte, — I. Ionescu¹. D. P. Vioresanu, un însemnat avocat, un viitor ministru, vorbește despre breasla sa, care nu prea era simpatică publicului. I. Misail (n. 1835), tînăr foarte harnic, neobosit cetitor, autor cu stilul ușor și om de cele mai bune sentimente, dar lipsit de talente deosebite, înșiră un lung articol, în sens foarte liberal, despre chestia țărănească; el vorbește apoi despre comune și cere și o reformă electorală. În această revistă publică, I. Voinescu, care se încearcă și în nuvelă, amintirile sale. Pictorul Aman, de o reputație universală, dă aici cîteva pagini despre arta sa, C. Steriade scrie despre finanțe. Sion însuși vorbește despre mănăstirea Sinaia și dă, într'o formă de glumă poetică, o bună descriere a Bucureștilor la 1860²; el se încumetă a vorbi despre poesia epică a Sîrbilor³. Și viitorul Mitropolit al Moldovei, Iosif, pe atunci stareț la Găiseni, contribuie cu un articol de istorie⁴.

Cel mai însemnat articol politic din «Revista Carpaților» e însă al lui Papiu Ilarian, despre «Independența constituțională a Transilvaniei». Desăvîrșit informat, cu un simț fin al situației, cu vederi originale în mai mult decît o privință, și, în sfîrșit, cu un ton cald în pasagiile culminante, — «e bine să intrăm cu toții în Alba-Iulia pe poarta pe care intrase Mihaï Viteazul în cetatea de la poalele munților de aur, ce răsună încă de vitejiile lui Horia și Iancul» —, Papiu a dat, fără îndoială, în aceste pagini, care apărură tot odată și în volum, cea mai însemnată contribuție de Drept pe care o poate înfățișa literatura noastră cu privire la marea chestie a Romînilor de supt Coroana Sf. Ștefan⁵.

¹ I, pp. 112, 282 și urm.—Marțian voise să combată incheierile lui Ionescu; I, p. 192.

² II, p. 227 și urm.

³ Anul III.

⁴ D. Gr. Ștefănescu, geologul, publică o traducere.

⁵ Articolul fusese publicat întâi, pe scurt, de «Tribuna Romînă». Un adaus e dă în n-1 de Septembrie al «Revistei Carpaților»: și el apăru în volum. Cf. și *Dorințele Romînilor*, de «Castore Gemenul», în anul III.

II. «REVISTA CARPAȚILOR» ȘI APĂRAREA ARDELENILOR.

Însemnătatea cea mare a revistei lui Sion stă însă în atitudine pe care o are în noul război, pornit, din aceleași motive ca și cel d'întăiu, împotriva Ardelenilor din țară.

Suirea pe Tron a lui Vodă Cuza nu scăzuse rostul profesorilor din Ardeal în conducerea învățămîntului nostru, căruia-i trebuiau încă atitea prefaceri și adăugiri pentru a se organiza deplin și unitar pe baza unui sistem și avînd în vedere un scop bine definit. Laurian, care părăsise Moldova la 1858, ajunge efor la București, profesor de literatura clasică, bibliotecar la Sf. Sava, până să capete, la 1863, decanatul Facultății celei nouă de litere¹. Lui i se încredințează foaia oficială a școlilor, «Instrucțiunea publică», care apare trei ani, până în Iulie 1861, dînd, pe lîngă programe și îndrumări, o parte istorică interesantă, în care se reproduc fragmente din scrierile marilor Ardeleni ai veacului al XVIII-lea și se chiamă luarea-aminte asupra lor; tipărită cu litere latine, în noua ortografie și limbă latinisată, foaia trebuia să formeze pe profesorii tineri într'un anume spirit².

În acest spirit lucrau și alți Ardeleni. Papiu plecase și el din Moldova la 1858 și petrecu apoi mai mult timp în Germania, pentru studii istorice, dar la 1860 el era jurisconsult al Moldovei, la 1861 procuror, mai târziu ministru al Dreptății. I se dădu, în 1861, direcția Cultelor la București³. I. Maiorescu avea direcția școlilor muntene. Patriciu conducea arhivele din Moldova și Marțian serviciul statisticei. Profesorii ardeleni erau numiți la licee, dintre care unul, la București, lua numele lui Gheorghe Lazăr⁴. Era vorba de întemeierea unei Academii, pe care păreau s'o pregătească premiile create de Vanghelie Zapa, care dădu și o sumă de 38.000 pentru întărirea oștirii, orî de tînărul prinț Brîncoveanu, de contele Scarlat Rosetti, ca și

¹ V. Gr. Pop, II, p. 142.

² Pentru introducerea treptată a literelor latine în cancelarii prin absolutivul școlii celei nouă și pentru arbitrarea ortografiei impusă de Ministeriu, v. *Revista Carpaților*, I, p. 297 și urm. *Monitoriul* din București apare cu litere de la 1860. La cel din Iași aduce zăbavă influența lui Asachi.

³ *Revista Carpaților*, II, pp. 253, 327.

⁴ Comemorarea acestuia de profesorul C. Adam, *ibid.*, I, p. 202 și urm.

«Clubul literar» încercat de C. A. Rosetti¹. Se discuta planul pe care-l elaborase Eforia, cu comisiuni de câte trei învățați², și Sion, din parte-I, prezintă, pentru o Academie de cinsprezece, membri un proiect care nu se deosebește mult de organizarea actuală a instituției, prevăzându-se dicționarul, premiile, culegerea de inscripții, etc., patronarea de Stat, întemeierea bibliotecii și participarea «Românilor, fără distincție de provincie sau de protecțiune»³. Se hotărî ca șese membri să fie numiți pentru a se întregi prin alegeri până la numărul de optsprezece; «filoromâni» puteau fi onorați; erau să se ție o sută de ședinți pe an și fiecare secție trebuia să deie o revistă de specialitate (Decembre 1860).

Și Ardelenii, mai toți filologi și istorici, puteau să domine, deci, și acolo⁴. Acestor conducători ai învățămîntului începură a li se aduce, astfel, și la București învinuiri, dar de o natură mult mai trivială decît învinuirile de care avuseră a suferi la Iași.

Acela care porni campania împotriva lor fu Eliad. Jignit în vanitatea lui, pierzînd, din cauza acestor Ardeleni, vechea lui nădejde de a putea conduce întregul învățămînt potrivit cu vederile sale, el nu cruță nimic pentru a distruge pe acești dușmani. Membru al Eforiei, autor al noului *Alfabet* alcătuit în stilul Bibliei de odinioară⁵, el începu să fulgere prin toaia *Proprietarul Român* împotriva veneticilor cari umpleau școlile tot cu oamenii de-ai lor, «misionarii ai papismului și spionii ai Austriei».

La urmă, Maiorescu trebui să demisioneze, Papiu să refuze locul ce i se oferia; Uniților li se refuză dreptul de a fi profesori în România ortodoxă; singur Laurian avu statornicia și desprețul ce trebuia ca să rămîie⁶. Dar în Eforie D. Zalomit și Gh. Ioanid luară locul lui Marcovici și lui Laurian⁷.

E meritul lui Sion că a răspins cu hotărîre asemenea deso-

¹ *Ibid.*, I, p. 167, nota 1, 168, nota 1.

² *Ibid.*, p. 166.

³ *Ibid.*

⁴ Cf. și *ibid.*, p. 495, nota 1: III, p. 70 și urm.

⁵ «Grătiadă-me D-șeule, după marea misericordio și după multitudinea îndorațiunilor tale, sterge sero-de-legea mea», — așa trebuia să se roage de acum înainte copiii.

⁶ *Revista Carpaților*, II, p. 325 și urm.

⁷ *Ibid.*, p. 498.

norante atacuri. Față de Ardeleni el avea o privire critică, nu-i plăcea stilul latinoman al poetului de la Orade, Iustin Popfiu, care-i trimisese versurile spre cercetare¹, nu aproba atitudinea politică a lui Sigismund Pop de la *Concordia* și a lui Gozdu, dar, oricât de multe neajunsuri ar fi văzut la cei de dincolo și le-ar fi semnalat fără sfială, după datoria sa, el înțelegea nevoia neapărată a înțelegerii tuturor Românilor în opera culturală pe care avea să se razime viața unui neam unitar în obârșia ca și în dezvoltarea sa istorică. Inițiatorul mișcării urite e «un nenorocit care se preocupă de mult timp cu misticismul politic și religios»², «Proprietarul Român», «un organ obscur și fără de nicio culoare», «un organ obscur și discreditat, schimbător de culoare ca și cameleonul, fundat numai pentru ca să arunce confuziunea și amestecătura în toate», mișcarea însăși, îndreptată împotriva unor oameni cari n'aveau alt păcat decît a fi și ei Romîni și de a fi consimțit să rămîie numai «dascăli», pe cînd alții se avîntau de la început la demnitățile cele mai înalte, o califică el frumos prin formula «noi contra noastră»³. Și Ardelenilor chiar, despărțiți, dușmănește une ori, în cele două confesiuni, el li amintește că «în secolul modern spiritul de naționalitate s'a pus mai presus de legămintele confesionale»⁴.

III. «REVISTA ROMÂNĂ.»

Avînd abia 800 de abonați⁵, revista lui Sion încetă la 1862, precum încetase încă din 1860 foaia lui Nițon Bălășescu, *Amicul literaturii romine*, care făgăduia și comerț și chiar agronomie⁶. Pentru a o înlocui, trebuiau mai mulți cetitori sau redactori mai bogați. Aceștia se găsiră mai lesne. Colaborația tinerilor fii de boieri din București, întorși abia din străinătate, dădu, la 1861, Odobescu fiind director la Culte,—apoi, în 1862, ministru,—această revistă, al cărei format, hîrtie, tipar și planșe a dause puneau cu totul în umbră sărăcicioasa întreprindere a lui Sion,

¹ I, p. 598.

² II, p. 327.

³ II, p. 320.

⁴ I, p. 602.

⁵ II, p. 505.

⁶ Se dă în această publicație, începută la 21 Iulie, și un discurs al lui I. Maioreseu.

de la care pornise totuși în ce privește programul general românesc și enciclopedic, ca și în ce privește pe scriitorii.

«Liberi de orice ideie precugetată, dorind numai a propaga, potrivit cu slabele lor mijloace, luminile și știința în țara lor», astfel se declară, în cel d'întăiu articol, tovarășii de vîrstă, de creștere și de idei: A. Odobescu, cel mai însemnat dintre dinșii, fostul colaborator al lui Alecsandri la «România Literară» și al lui Sion la «Revista Carpaților», I. I. Fălcoianu, Berindei, Gh. Crețeanu, Gh. Cantacuzino, A. Gianni, ș. a. Fără «spirit de partid», înțelegînd însemnătatea unei «epoce de reorganizare» și supt raportul literar — căci «o nație se afirmă atît prin actele sale politice, cît și prin viața sa intelectuală», — ei își propun a deschide prin publicația lor «un cîmp de activitate studiilor serioase, a aduna, pre cît se va putea, într'o publicație periodică, rezultatul lucrărilor literare și al speculațiunilor științifice» — și în istorie, jurisprudență, filosofie — «ce pot grăbi progresul națiunii romîne», a da — adaugă ei mai târziu — «o operă adevărat națională și un mijloc însemnător de civilizare pentru patria noastră». Cum se vede, nicio legătură cu eliadismul pontificant, cu latinismul pedant al școlilor, ci, ca în foile de mai înainte, ale scriitorilor de la 1840, ori ale urmașilor lor din noua generație, o cuminte potrivire între literatura pe înțelesul oricui și între știința oricui folositoare. Astfel tradiția cea bună era din nou represintată printr'o publicație la care se adunau cele mai bune puteri ale unui nou tineret.

Inspirat de încercarea istorică, așa de izbutită, a lui Odobescu, Crețeanu publică nuvela «Lupul Mehedințeanul», în care însă și concepția și tonul declamator-sentimental — «juna văduvă», «inima sa de Romînă și de amantă», «absorbită în rugăciuni», «Dumnezeul Romînilor», «brațul protector» — și limba, care cuprinde în ea prea multe elemente de împrumut, sînt mult interioare modelului. În curînd, prin «Ciocoi vechi și noi», cea mai însemnată operă a lui, Filimon dă o contribuție neprețuită revistei.

Meritul acesteia nu stă în poezii. E adevărat că aici se află versurile luptătoare ale lui Alexandrescu, că aici își publică un număr de bucăți nouă Crețeanu, Alecsandri, căruia i se închină

și un articol de laude, de Em. Crețulescu, care-și face însă toate rezervele sale — «acel aier distins, elegant, lumesc și care însuși printr'a sa delicateță are ceva compromițător, ca să zic așa, pentru că nu este compatibil cu inspirațiunile cele mari» —, dă pe rînd cîntecele sale din anii de luptă, «Coroana vieții», «Solferino», «Bersaglierul», «Cîntece și sărutări», «Biserica risipită», «Cîntecul Mărgăritei», «Moțul și Secuiul», «Gondolatrece», «La poeții romîni», «Pilotul», «Cîntec de lume», «Emmi», «Dragoș», «Dorul de Mare», «Strigoii», «Banul Mărăcină», «Pe albumul Idei Vegezzi-Ruscalla», apoi poesii nouă, «Ștefan și Șoimul», «Cîntecul lui Ștefan-Vodă», «Glasul Codrului», precum și un număr din baladele sale populare, refăcute. Și Donici e printre poeții de la «Revista Romîna», cu unele fabule și chiar încercări de poesii politice, ca «Dorința Romînilor din 1862»:

Să aibă România industrie și arte!

Se primesc și poesii de Dăscălescu, precum și altele, mai mult sau mai puțin stîngace, de Pantazi Ghica, de Radu Ionescu. Dar nicîo putere poetică nouă nu se vedește în paginile îngrijitei publicații din București, precum poeții cunoscuți nu găsesc accente nouă în bucățile pe care i le trimet ¹.

Foarte bogată, dacă nu totdeauna deosebit de originală și potrivită cu nevoile societății către care se adresa, e partea științifică. Fălcoianu vorbește despre astronomie și calendar, Odobescu despre poeziile populare, cu multe amănunte bibliografice, dar cu mai puțin simț critic și cu încheieri foarte nesigure, D. Berindei scrie «Studii artistice asupra Romei antice», Racoviță despre jurați, Pană Buiescu despre libertatea muncii — împotriva clăcii din Regulamentul Organic și a prețului maxim; cere «libertatea» pomenită în titlu și aplicarea «legilor naturale» —, același despre «vitele bovine», A. Gianni despre imposite, P. Iatropolu despre minuni, C. Aninoșanu despre «Lucrările publice și influența lor asupra prosperității sociale», Gr. I. Lahovari despre apel ș. a., un altul despre probele în Drept, despre Dreptul internațional, P. Teulescu despre cel constituțional, I. Ghica despre Dacia veche și drumurile de fier, G. Gr. Cantacuzino despre Biserica ortodoxă și «papism». Apoi P. S.

¹ Se reproduc și versuri de Cirlova. I. C. Fundescu dă poesii populare.

Aurelian despre monedă și despre îmbunătățiri agricole, Gr. Ștefănescu despre geologie, Cobîlcescu despre calcarul de la Răpedea, Bengescu despre mănăstirile închinat¹, G. I. Munteanu despre oastea romană, dr. Felix despre moartea aparentă, ofițerul G. Manu despre armele portative. Se traduc și studiile ale lui Reissenberger și Zasciuc privitoare la Romîni.

Articolele istorice nu lipsesc. Se dau părți din Istoria lui Mihail Viteazul a lui Bălcescu, despre care scrie Alecsandri, care trimete și frumoase pagini inedite de Rusu. Odobescu însuși, retipărindu-și studiul despre satira latină, își arată descoperirile făcute la Bistrița și Snagov, dînd astfel un capitol din marea sa operă arheologică, a cărei publicare integrală nu s'a putut da niciodată. Se publică de el însemnări de ale lui Vodă Brîncoveanu. Se înfățișează încă odată Panegiricul lui Ștefan-cel-Mare de Măzăreanu². Șt. Greceanu vorbește despre cronica înaintașului său Radu Logofătul. Misail începe o nouă compilație de-ale lui despre «evenimentele de la 1821» și alta despre «Învățătura la Romîni».

Pentru întâiași dată Radu Ionescu³ vorbește despre critica nouă, nu cum o făcea în Franța Sainte-Beuve, dînd lămuriri asupra vieții scriitorului și încercînd a lega sufletul lui întreg, așa cum l-ar fi înrîurit această viață, cu opera care într-o anume clipă s'a desfăcut din adîncimile sufletului acestuia, ci reducînd opera la principii. În «Principiile critice» el arată că datoria criticului e să se întrebze «pentru ce, prin ce mijloace, care sînt principiile și regulile»⁴. El și încearcă a lămuri astfel talentul lui Donici și al d-nei Dora d'Istria. După metoda franceză, din potrivă, vorbește Odobescu despre poeziile Văcărești,

¹ Cf. Boliac, *Mănăstirile din Țara-Românească* — operă bine scrisă — și I. Brezoianu, *Mănăstirile zise închinat și călugării greci*. Iar mai ales Agaton Otmenedec (Odobescu), *Etudes sur les droits et les obligations des monastères roumains dédiés aux Saints Lieux*.

² Argumentele aduse împotriva acestei atribuții de d. Ovidiu Densusianu în *Viața Nouă* pe 1909 n'au nicio valoare: nu se reproduce din Fléquier, care putea fi cunoscut oricărui călugăr de la noi prin vre-o traducere greacă ori rusească, iar, dacă nu, prin întrebuintarea de Ilie Miniat; presupusul «falsificator» Antohi Sion n'avea nictun interes la aceasta, el n'a dat lucrul la iveală patruzeci de ani și, în sfîrșit, el n'avea nictun talent literar.

³ El scrie încă «Domnitorul și Unirea complectă a Principatelor».

⁴ I, p. 118 și urm.

precedându-și notele biografice, îmbrăcate într'o foarte plăcută formă vorbareță, cu această declarație: «Cînd vrem să judecăm pe dreptate talentul unui scriitor, să ne ferim de a-l scoate din cercul în care s'aŭ dezvoltat și s'aŭ exercitat facultățile sale»¹.

Dar mai însemnate decît aceste încercări de critică e *alitudinea* critică pe care colaboratorii «Revistei Romîne» o aŭ față de toate împrejurările, tendințele și operele timpului. În ce privește literatura, Crețeanu nu se sfiște a spune întreg adevărul tuturor scriitorilor de atunci, așa cum, de alminterea, Crețulescu îl spusese lui Alecsandri însuși. La unul, el va vorbi de abuzul diminutivelor, la altul de «ciuperci din băligar», la un al treilea, bătrîn și mare, de stilul amărit al pamfletarului»; lui Bolintineanu-î va mărturisi că *Nemesis* a sa e lipsită de «sare atică», de «fineță» și «corecție»; «Lipitorile satelor» e declarată «capodoperă», însă în legătură cu cultura timpului. Talentul nou al lui Filimon, care era să se stingă în curînd, la 19 Mart 1865², e lăudat călduros pentru «Slujnicarii», navelă «plină de spirit și de vervă» și avînd «o mare însemnătate morală»; genul lui Filimon e asemănat cu acela din cunoscuta satiră politică franceză «Jérôme Pâturet», în care se caută care poate fi cea mai bună Republică.

Articolul lui Berindeiŭ are însemnătatea că ni înfățișează ideile tineretului muntean de la 1860 cu privire la stările de lucruri sociale și politice. Concepțiile Moldovenilor de la «România literară», sentimentele de părere de rău pentru un trecut care avea însușiri mari, desgustul față de un present fără principii și fără rîndială se întîlnesc aici cu o putere și mai mare, într'un stil care se întrece în frumusețe cu al lui Alecu Rusu. Dar, mai cult, stăpîn pe unul din domeniile științei, pe arhitectură, înțeleasă și în spiritul, în simbolul și în menirea ei, acestălalt scriitor spune mai lămurit că «legea de continuitate» în dezvoltarea civilizației noastre a fost călcată 'n graba prefacerilor, în avîntul de înnoire al celor ce nu se dădeau în lă-

¹ *Ibid.*, p. 482.

² V. ziarul de caricatură *Cicala* din 21 Mart 1865: «Vineri, la 19 ale curentei, d. N. M. Philemon a lăsat sănătate tuturor amicilor și cunoscuților săi, la o oră de dimineață».

turii nici față de cele mai sălbatece fapte de vandalism, atunci când era vorba de a înlătura mai răpede și mai deplin trecutul în toate înfățișările lui. Și iată în ce puternice și vibrante cuvinte arată el nemărgenirea pierderii suferite în sufletul ei, în viața ei morală, de nația lui, a cărei întâie datorie e tocmai a se osebi de alte nații prin însușirile-i tradiționale și a desvolta aceste însușiri pe baza cuuceririlor făcute de înaintași. Le reproducem în întregime pentru ca să se vadă ce puternic aveau pe atunci măcar individualități răzlețe o conștiință pe care prin toate mijloacele caută a o răspîndi astăzi aceia cari cred că prin trezirea unui simț care e amorțit numai, se poate chema la o adevărată și puternică viață un neam vrednic, ori, cum zice foarte frumos același Berindei, «o naționalitate care lasă singele ei pe toate cîmpurile și care, deși martirisată, n'a pierdut originalitatea sa și nimic din ceia ce constituie fisionomia unui popor»¹. Lăsăm deci să urmeze una din cele mai luminoase pagini din ce ni-a lăsat trecutul ca manifestare a ideilor celor mai sănătoase :

«Am străbătut cîmpiile întinse ale țerii, care par pe alocurea încă bătătorite de invasiuni; iarba cîmpului ne-a îmbătat de mirosul ei; am ascultat în liniștirea serii murmura misterioasă a naturii; rîurile m'au răcorit cu unda lor; natura e aceiași ca în timpurile vechi, dar am căutat în deșert bravura strămoșească, acea suflare de viață care trece peste țară și care dă naștere la fapte mari. Un trecut dureros s'a ridicat înaintea-mi, și n'am văzut decît închipuirea scenelor de desolațiune care au sîngerat aceste locuri: horde de Tatarii încurînd caii lor prin holdele aurite și tirînd în sclăvie un popor desarmat și căzut. Am trecut prin orașe și cătune, și impresiunea produsă prin lipsa de ordine, prin miseria adîncă mi-a adus aminte numai epocele continue de emigrări. Nicîun edificiu care să poarte caracterul stabilității; pretutindenî ruine sau ziduri ridicate în pripă, sămănate fără rînduială, fără vre-o concepțiune care să fi presidat la fundarea lor, fără legătură cu trecutul. Acea lege de continuitate ce ne face să adăogăm pe tot anul un progres la progresul făcut, o cunoștință la suma cunoștințelor dobîndite, și care constituie viața morală a popoarelor, nu o vom

¹ P. 320.

găsi la noi. Șirul tradiției e prea des întrerupt în cursul secolului pentru a pretinde la dinsa.

«Starea aceasta de lucruri e expresiunea stării morale a poporului român. Evenimentele politice și greșelile celor prepuși a conduce acest popor de nobilă origine, care-și împlini mult timp misiunea sa providențială, l-au făcut să cază și să treacă pe nesimțite de la viața activă și eroică la o viață pasivă și degradatoare. Familia cea mare a Românilor e desorganizată, fracționată și a pierdut calitățile morale care-i asigurau respectul națiunii ei. Servitudinea și fanariotismul au corupt mai toate sorgintele de viață, și azi numai instituțiile basate pe principiile de libertate și dreptate, numai instrucțiunea răspîdită cu prodigialitate în popor, numai studiile basate pe tradiția istorică vor putea ridica din nou națiunea la demnitatea sa de mai înainte, vor putea da iarăși sufletelor energice independența și tăria pierdută. Voim ca viața acestui popor să n'aibă niciun punct de oprire, voim mai cu seamă să fugim de imitațiunea servilă, și, orice am împrumuta de la străini, să fie pus în armonie cu datinele și obiceiurile vechi ale țării.»

IV. REVISTELE DIN MOLDOVA: B. P. HASDEU.

Moldovenii din generația cea nouă se țin la o parte și față de publicația Moldoveanului Sion și față de aceia a Munteanului tinăr Odobescu. Parte din ei sînt prinși cu totul în viltoarea unei vieți politice oprite în zgomotoase, necurate și zădarnice vîrtejuri, parte caută să lucreze deosebit, acasă la ei, pe locul vetrei celei vechi¹.

Cel ce îndrăzni întâiu a scoate o revistă ieșeană, nu făcuse parte niciodată dintre tovarășii ori ucenicilor lui Kogălniceanu și Alecsandri, ba nici dintre luptătorii cei mai harnici pentru Unire. De curînd numai el trecuse în Moldova frămîntată de

¹ Am văzut atribuindu-se lui Odobescu revista *Junimea Romînă* ce apărea la Paris în 1851. Cele două n-re ce se află la Academie se deosebesc printr-o ortografie cuminte. Foia e a tineretului universitar și vrea marea Românie republicană; răspunde «cetățeanul D. Florescu». «Ideia unirii naționale» e proclamată încă din articolul d'întăiu; se propune frăția cu alte neamuri revoluționare și «organizarea adevăratei democrații». Bălcescu dă cuvîntarea tulțimută în Ardeal și alta despre «muncitorul român». Odobescu să fi scris doar imnul poetic din n-1 1.

aceste lupte, îmbărbătată de cele mai mari nădejdi, prinsă de cel mai curat entusiasm pentru o idee politică necesară. Nu venise ca un ostaș al neamului care în locuri grele să fi purtat și el războiul și, zdrobit, să fi căutat un adăpost între Româniți mai fericiți, în zilele de bucurie ale cărora să-și aline durerile adânci. Fiul al lui Alexandru Hîjdău, eforul școlilor basarabene, cercetătorul cîntecelor populare românești, cunoscătorul trecutului moldovenesc, pe care se simția mindru a-l lăuda și înaintea Rușilor, arătîndu-li cît ni datorește nouă cultura lor, Tadeu Hasdeu, care-și schimbă apoi numele în Bogdan, — nume românesc, al întemeietorului Moldovei —, și-și adaoase la nume acela al lui Vodă Petriceicu, din sora căruia venia în adevăr neamul său —, născut la 16 Februar 1836 pe moșia părintească a Cristineștilor de lîngă Hotîn, aproape și de Bucovina și de Moldova liberă, învățase la Ruși în Harcov și dusesese viața de petrecere, cu fel de fel de «Reise» ebraice și alte frumuseți internaționale, a studentului rus din epoca romantică și a ofițerului rus, stăpînit de spiritul demonic, revoluționar, anarhic, sarcastic, provocător, unind setea de voluptate cu un adînc simț de nimicnicie sau cu porniri mistice nelămurite, al lui Pușchin și Lermontov, mari poeți și scandalosi romantici. Ca prinț sărac, slab și bolnăvicios, prigonit de soartă, ca un om genial, strălucitor de un spirit satanic, impunător printr'o știință enciclopedică, dobîndită la douăzeci de ani între un duel și un banchet intim, ca un original de care nu se putea apropia nimeni fără a fi uimit și rănit de însușirile lui superioare și de inferioritatea unui spirit agresiv, care nu cruța nimic, nici pentru cel mai sfînt principiu ori pentru cea mai firească legătură, astfel căzu el în Iași la 1856. Face un an în temnița ce trebuia să fie pentru el Cahulul basarabean, abia cîștigat de Moldova, unde funcționează ca membru la tribunal. Iar în 1858, abia doi ani după ce venise, străin ca graiu și spirit, în țara unde cîrmuiseră și domniseră ai lui, el se încumetă a încerca o foaie politică săptămînală, pe care o intitulează cu numele, scump lui Alecsandri, de *România*¹.

Ea apare ca «un campion al vederilor naționale și constituționale liberale», dînd și frumoase articole, pline de idei nouă

¹ Cererea lui pentru editarea foii, in Sturdza, o. c., VII, pp. 868, 954.

asupra situației¹: noul venit era pentru Adunarea liberă, pentru Domnul care ar fi gata să dea «cele mai mari garanții pentru respectarea drepturilor nației și a constituției țerii».

Foaia nu se putu susține însă, și Hasdeu, ajuns profesor de istorie, întemeie acum o foaie de specialitate sa. Astfel e «Foaia de istorie română sub redapčune lui Bogdan Petriceico-Hijdău, Iași, anul Unirii, Ulița Armenească, unde a fost comisia pătrăruului al 4 lea, n-1 604» (mai precis: «alătura cu casele d-lui Costachi Iorga»). Și aici ciudată ca și lămuririle preliminare, ca și ortografia, cu totul personală, cu împrumuturi de la Pumnul, dar cu *idei* proprii, ciudată e și limba. Judecați numai: «Banul al lui Istrati-Vodă Dabija, căpătă un ciclu evreiesc de al lui Simeon Macabei și al cărui se află în toată Europa numai 5-6 exemplare... În chipul înfricoșatei lăcuști... Poesia năciunară... Domniî abonați la *România*, cărora li s'a trimis întăele foi ale ziarului de față, drept a li se completa terminul abonării sale pe trei luni». Ori această definiție a istoriei: «Storia e un șurup; o trebuiește deșurupuită, iar nu trasă pe apucate. De acee analizul, adică desmădulărirea înainteste sintesul, adică înmădulărirea. Am gătit analizul nostru, vom pași la sintesul. Istoria comerțului are îdoită vajnicie pentru ziditorul supra vieții omenirii». Despre teatru: «Menirea obștinei e de a sprijini teatrul năciunar în credicioasa reproducere Zăporojenilor ce gioc atit de însemnată rolă în evenemintele domniriia lui Podcova-Vodă, a lui Vasili Lupul, a lui Duca, a lui Petriceico, etc.»

Încă din 1860, publicația lui Hasdeu lua o nouă prefacere în titlu. Ea se întitula acum «Foiță de istorie și literatură», și cel d'întăiu număr din această continuare ieșia la 1-iu Mart. Ea publică și o dramă de Gh. Tăutu, în care intervenia Berchea David, pircălabul Vrancei, Coman, Mirăuș, Crimca. Revista nu capătă însă nicio adevărată înriurire asupra scriitorilor și publicului. În urmarea foii, care se întitulează *Din Moldova*, Hasdeu are colaborația tinărului Șt. Virgolicu, poet încă pe băncile școlii. El însuși scrie pe larg despre legăturile lui Rareș cu Ardealul, într'un stil profetic care face foarte grea cetirea, și în-

¹ V. articolul «Adunarea și candidaturile la Domnie», în Sturdza, *o. c.*, VII, p. 868 și urm.; cf. VIII, p. 297.

cearcă o dramă, pe care o declară imitată din Shakespeare ca și din Sofocle și în care se întîmpină doar nume stîlcite pentru a stîrni rîsul; trivialități de cea mai ordinară speță și note de erudiție foarte bogate. Și această publicație a trecut aproape neobservată, și a ținut doar cîteva luni.

Încă de la 1860 V. Alexandrescu (Alecsandresco) începe a publica, tot la Iași, «Ateneul Român». Redactorul foi, care, sprijinit de Kogălniceanu, căpătă locul de director la Ministeriul de Instrucție din Moldova¹, are contribuții de Donici, cu fabula despre zmeu, cerută de Alecsandri, altele de N. Istrati, de Ralet («La Romîni»), de Ianov, de Tăutu, de I. Alecsandri — oda sa din 1858 —, de Gh. Ureche, care învăța Dreptul în Italia, pe lîngă note istorice², pe lîngă rînduri de Sofia Coce, care mai scrisese pe la foile politice moldovenești, și compilații de Misail. Revista, «literară, științifică și artistică», dă, în al doilea an, note despre fabuliștii romîni, traduceri din Juvenal, etc.

Un număr de tineri cari nu scriseseră până atunci, apar pentru întâia oară. Astfel, un imitator în stil limpede al poeziei de iubire contemporane, Teodor Șerbănescu (n. Tecuci, 1839), întors din Paris ca militar format în școala de acolo, cîntă speranțe, închină versuri «la Maria», varsă lacrimi; din Turin bursierul Romul Scriban trimete Oda sa închinată lui Cavour; Gh. Nichitachi se iea pe urmele lui Donici; în sfîrșit, I. V. Adrian și V. Pogor, fiul tălmăcitorului «Henriadei» (n. 1833), publică versuri: ale celui din urmă cîntă «vergura romană» «culcată pe verduță», ca și cum autorul n'ar fi fost un om de spirit și n'ar fi avut o lectură străină aleasă, despre care e dovadă buna lui traducere în prosă a părții întâiu din *Faust*, făcută cu N. Scheletti (n. Huși, 1836), care învățase în Prusia, la 1862.

Cît privește pe Hasdeu, el e înfățișat, pentru un articol în care se susține permanența elementului dacic, cu înțepături la adresa Ardelenilor, partizan al teoriei unei origini curat romane, — ca un Erostrat, un tip «fantasmagorico-galvanic». Anul nu se încheie însă, și cel astfel atacat se înscrie printre colaboratorii personajului oficial care scotea «Ateneul», dînd aceste

¹ V. și mai sus, ziarele.

² Despre episcopii de Roman.

reviste studii despre scriitorii cari se ocupaseră de viața Românilor în trecut, Andreas Wolf și Raicevich¹, și o lungă disertație, întinsă asupra tuturor domeniilor științei și închipuirii, despre Luca Stroici. Autorul o intitulează «frammentu de calatorie în partile Galiciei». În adevăr, Ministeriul trimesese acolo pe Hasdeu, cu pictorul Panaiteanu, misiune pe care Alexandrescu o aprobă și, de la București, Sion, care se luptă și cu arheologia lui Papazoglu, o socoate fără rost și folos².

În foaia ieșeană începe Hasdeu a publica și versurile sale, din care nu lipsește nicodată o idee, dar în care auto-critica nimicește și frăgezimea expresiei și căldura sentimentului, mergînd dese ori până la adîncul întunec și la galimatiasul cel mai pretențios. Și slaba cunoștință a limbii face ca aceste poezii — afară de o traducere bună din *Tristele* lui Ovidiu — să nu-și fi găsit un loc în literatura românească, deși ele au fost strînse în volum, — cu o prefață care vorbește de «anatomia suferințelor sale» și de «țîținele sociale», — la 1877, sub titlul de «Echouri poetice»³.

V. ÎNTEMEIEREA UNIVERSITĂȚII DIN IAȘI.

De acum înainte Moldova, despre care Sion spunea cu mirare că «este un ziar moldovean la zece muntene»³, nu mai avu nicîo revistă literară.

Și aceasta era cu atît mai neîngăduit, cu cît Iașii căpătaseră, pe cînd comisiunea de la Focșani lucra la planul unei sigure Universități românești, școala înaltă deosebită, pentru Moldova și, de sigur, pentru Bucovina vecină. La 16 Octombrie 1860, Kögălniceanu face raportul către Domn pentru înființarea Universității ieșene, cu Facultăți de drept, filosofie și teologie

¹ I, p. 190 și urm.

² *Ateneul Român*, II, pp. 143-4; *Revista Carpaților*, I-II.

³ Până la 1866 Hasdeu mai dă foaia *Lumina*, urmare a celei intitulată «Din Moldova» și schița polemică «Trei Ovrei». La 1863 își pierduse postul pentru nuvela pornografică «Duduca Mămuca». Cf. V. Alexandrescu, «O vorbă despre literatura desfrînată ce se încarcă a se introduce în societatea romînă», Iași, 1863. Deci, iarăși, Alexandrescu era în război cu Hasdeu, deși în 1862 acesta din urmă vorbește cu considerație despre fostul său dușman, «revenit acum dintr'o fecundă călătorie arheologică prin Italia și Spania». Tot atunci el asigură că Odobescu, care-l chemase la București într'o comisiune istorică, va fi Walter Scott al Românilor; p. 38.

⁴ *Revista Carpaților*, I, p. 92, nota 1.

chiar. Se cumpără casa Moruzeștilor, vechiul palat domnesc, cu frumoasă fațadă și înalte ziduri împrejmuitoare, și arhitectul ardelean Ștefan Emilian începu opera de reparație. La inaugurare fură invitați Români din Ardeal, Banat și Bucovina. La 26 Octombrie se făcu această festivitate, cu pompă mare, Domnul fiind de față și rostind câteva cuvinte: «să vă fie acestea semnele patriotismului, ale progresului și ale prudenței», spuse Vodă Cuza, dînd profesorilor insigniile noii Universități. Arhiepiscopul Scriban făcuse slujba. Dintre profesori: P. Suciuc, I. Strat, de Economia politică, — el aștepta «viitorul patriei» de la «ideile junimii»¹, — Gh. Mirzescu, de curînd întors din Paris, profesor de dreptul civil², Octav Teodori, un bun școlar al Universităților germane³, Călinescu, pentru matematică⁴, Filaret Scriban, care primise catedra de arheologie ebraică, — cele mai frumoase cuvinte le găsi, pentru a înălța această serbare, Bărnuz, care s'ar fi căzut să fie cel d'întăiu dintre rectorii de la Iași, dar care, și fără aceasta, știu să dea acestuia așezămînt pecetea spiritului său puternic: «Considerați», spune el Moldovenilor, «cu cît sinteți voi mai fericiți decît celelalte milioane de frați ai voștri cari nu se pot bucura de școale înalte naționale, cum ne bucurăm noi, în Iași și în București — unde Universitatea se desvoltă de la sine din Colegiul Sf. Sava și fu inaugurată la 1864 —, și vă purtați așa ca să formați o generație demnă de strămoșii noștri cei mari, demnă și de un viitor mai fericit. Științele sînt ornamentele păcii; învățați; iar, cînd vă va chema la arme Alesul Națiunii, urmați-i cu bucurie, ca la o serbătoare națională: fie devisa noastră «Unirea Romînilor cu drept Domn romîn»⁵!

Momentul acesta e, fără îndoială, unul din cele mai însemnate în istoria culturii noastre. Noua Universitate nu putu organiza

¹ «În direcțiunea ce vor lua ideile junimii stă viitorul patriei noastre. De la acei cari au îmbătrînit supt reginul vechi, supt acel regim clasic al ignoranței, al conruoției și al servilismului, nu mai e nimic de așteptat; *Ate-neul Romîn*, pe 1860, p. 50 și urm.

² V. *ibid.*, p. 42 și urm.

³ Cuvîntarea lui, *ibid.*, p. 66 și urm.

⁴ *Ibid.*, p. 109 și urm.

⁵ *Ibid.*, p. 120. — Alexandrescu cere și Academia; *ibid.*, pp. 135-6. — Altfel și el poartă luptă cu Laurian; *ibid.*, pp. 145-7.

însă viața sufletească și activitatea literară a unei generații nouă. Între altele și pentru că această generație nu ieși dintre școlarii ei. Cei cari trebuiau s'o conducă urmași atunci săi isprăviseră de curînd studiile lor la Universitățile apusene, franceze, și mai ales austriace ori germane, care nu erau stăpînite înainte de toate de un puternic sentiment național, ci de grija științei și a cugetării, înțelese ca pentru toate neamurile, pentru mintea umanității întregi. Cînd ceasul lor de manifestare va veni, acești tineri vor înlătura cu aceiași hotărîre, dacă nu cu același drept și cu aceiași înțelegere critică, ușorul diletantism al unui Alexandrescu, fantasia genială a unui Hasdeu, îngusta doctrină romană a lui Laurian, crezul național, răzimat pe o concepție originală de filosofie a dreptului, a lui Bărnuz, — pentru a deschide o eră de rațiune și raționalism în conducerea literaturii românești și a spiritului epocii.

CAPITOLUL VI.

Nuvela și romanul în epoca lui Cuza-Vodă.

Pentru o epocă de necurmată luptă, de căutare a îndreptărilor, de nemiloasă critică față de toți și de toate, de probleme nouă, care nu erau numai politice, ci și sociale, morale, față, mai ales, de părăsirea vechii atitudinii de necondiționată admirație pentru tot ce era apusean, modern, liber, pentru ca și acest ideal să fie supus unei cercetări necruțătoare, romanul, așa cum îl crease Kogălniceanu, și mai ales Bolintineanu, trebuia să ajungă forma în care mulți dintre scriitorii timpului găseaă potrivit să-și rostească temerile, părerile de rău, indignarea pentru păcatele timpului și nădejdea într'un viitor mai bun. Ziarele multe, în format mare, fără destui redactori și lipsite de umplutura știrilor senzaționale a accidentelor și a telegramelor, trebuiaă să ajute publicarea acestor tablouri largi de viață a unei societăți în prefațare. Iar publicul, care căuta destăinuirii, personalității, răfuielii, cetia cu o deosebită plăcere aceste romane nouă, de un folos literar cu mult mai mare decît vechile traduceri din franțuzește.

Un fel de mic roman erau și «Întemnițările» și Amintirile despre Ianuar 1859 ale lui Orășanu. În ton de roman se înfățișău notele colonelului Voinescu. În revista sa, Gh. Sion începe a da, cu mulțime de incidente romantice despre iubite întilnite 'n treacăt și dispărute cam tot așa, memorii din care numai cu greu se poate deosebi ce s'a întîmplat în adevăr de ceea ce adaugă scriitorul pentru a împodobi: o carte de sigur interesantă, nu numai prin fapte, dar și prin elementele de

închipuire, aceste «Suvenire contemporane», care — adunate mai apoi în volum — și astăzi ar putea găsi cetitori și înfățișează ce e mai bun din lucrurile, așa de multe, rămase pe urma acestui scriitor deosebit de harnic. Până și Asachi începuse a publica «Memoriile unui Român», din care dă, în Calendarul său pe 1861, schița hazlie «Prințul de Aracan, Areng-Teib de India, în Iași», una din cele mai bune pagini ale sale¹.

I. AL. ODĂBESCU.

Încă din 1857, în «Românul»², dăduse Alexandru Odobescu nvela «Mihnea-Vodă cel Rău», deosebită prin stilul ei curat și prin frumoasele tablouri istorice. O scenă de moarte, a lui Dracea Armașul, zăcînd «uscat și galben, cu fruntea pleșuvă, cu barba albă», spre care aleargă fiul cu «fața păroasă și posomcrită», părăsind vinătoarea de fiare prin codri». «Să n'aibi milă», e ultimul lui cuvînt, pe cînd în tainiți sună cătușele țeranilor închiși și la ușă bat trimeșii cari vestesc lui Mihnea că e Domn. Scriitorul trece la măiastra zugrăvire a unei sfințiri de Domn la Argeș: schimbul de cuvinte la primirea boierilor e deosebit de vioi și în datina vremii. O nuntă urmează, și icoana miresei se desface, «cu conciu sămănat cu diamanturi, cu aburosul zovon de filaliu, cu auritul vâl de beteală răsfirat pe un biniș de suvaiu alb, cu grumazul acoperit cu șiruri de mărgăritare și cu cununia de flori pe frunte»: Mihnea ucide pe mire și fură pe mireasă. Urmează în scene puternice toate cruzimile tiranului și apoi zăpsirea lui Mircea, fiul lui Vodă, de răsculați în mănăstirea Cotmanei. Priveliști ale naturii sînt prinse în frase scurte, neobișnuit de luminoase: «Ei fugiau înaintea, sperîindu-se de orice zgomot, de orice șoaptă, de frunzele ce fișiau pe crăci, de vîntul dimineții ce mătură uscăturile, de broasca ce sălta în mlaștină, de vătuiul ce zbughia din iarbă». Petrecerea lui Mihnea în Ardeal și uciderea lui la Sibiu sînt pline de o tragică viață.

¹ Cu această destăinuire interesantă despre motivele întoarcerii sale din Italia: «Se vorbea de restaurarea Daciei antice... Acesta fu unul din motivele care mă îndemnă a părăsi studiile arheologice din Roma și a mă îndruma în România»; p. 121. — Pentru petrecerea lui în Roma, a se compara scrierea recentă a d-lui dr. Istrati, *Din trecutul nostru*, București, 1909.

² Ediția «Minerva» a operelor sale îi atribuie și o povestire, cam copilăroasă, despre Ioana d'Arc în Calendarul popular pe 1857.

În *Doamna Chiajna*, Odobescu înfățișează acum scenele de la îngroparea cruntului Mircea Ciobanul, când boierii se răscoală împotriva bicsnicului fiu, uitînd pe strașnica mamă, apoi întîmplările, cu tot atîta prilej de pictură bogată, de la căsătoria fetelor Mircioaiei cu cei doi Greci pe cari-i trimete Țarigradul și fuga uneia din ele cu frumosul tînăr Radu, fiul lui Socol cel omorît de Mircea, apoi o seară de iarnă în casa de țară de pe Motru, unde năvălesc slujitorii Doamnei și mîntuie cu omorul lui Radu și cu arderea adăpostului de iubire și, în sfîrșit, întîlnirea fetei, acum o schivnică nebună, cu mama ei, care face la munte drum de război între ostași.

Insemnătatea nuvelei stă, înaintea de orice, în frumuseța desăvirșită a stilului, meșteșugit lucrat, care cuprinde în el toată puterea de expresie, tot coloritul, elasticitatea, și am zice: nevinovăția graiului popular. Descrieri ca aici nu se mai întîmpinaseră în literatura românească. Astfel:

«Luntrea ajunsese în albia mare a Dunării și, cu Radu la cîrmă, se strecura ușor, furată de undele răpezi ce se goniau și se 'mboldiau cu vuiet amorțit; o suflare răcoroasă zbîrlia fața apei și legăna încetișor naltele catarturii ale șăicilor ce se vedeau albind în depărtare cu pînzele lor umflate; razele lunii se răsfrîngeau, cu vii licăriri, pe culmea nestatornică a valurilor, răspîndind pre cer și peste rîu o dulce lumină ce se 'ngîna cu negreala malurilor depărtate. Pe ostrovul învecinat un stol de babițe staă adormite și, une ori numai, cite o strajă de noapte din ele, întinzîndu-și aripile trunchete și căscînd în sus ciocul ei cu gușă adîncă, scotea un țipăt ascuțit, de răspundea malul de 'mprotivă, iar lișițele, spăriate, se dau afund și se ascundeau în stuful și 'n papura de pe mal. Apoi, iar, toate se astîmpărau, și o șoaptă de taină se răspîndia împrejur.»

Sau :

«Astfel, după mai multe zile de călătorie, sosiră ei în valea Motrului. Rîul, cu apele sale galbene, curge pe o matcă de lut năclăios, ocolită cu un desîș de verdeață; acolo salcia pletoasă, socul mirositor, alunii mlădioși, arțarii cu pojghițe roșii, carpenii stufoși, salba-moale și teii cresc amestecați cu falnici jugastri, cu plopi nalți și suptîri, cu anini ușurei, cu ulmi albicioși, cu sîngeri pestriți, cu corni sucii și virtoși. Prinr'acel

hățiș felurit de arbori ce se 'ndeasă și se 'mpleticesc, mierlele și pițigoii șuieră și ciripesc, săltînd din ramură în ramură, iar pe virful copacilor turturele sure și porumbi sălbateci se 'ngîină, în vreme ce prigorii cu pene albastre chiuiesc mereu în zborul lor neastîmpărat.»

A doua însușire de căpetenie e adevărul, căpătat prin îndelungate studii răbdătoare, cum nu le făcuse, în cuprinsul vieții noastre culturale, un altul. În această privință, Negruzzi, a cărui frumoasă povestire despre Lăpușneanu a îndemnat pe Odobescu, e cu mult întrecut. Acest tînăr scriitor era desăvîrșit stăpîn pe rosturile de odinioară, și paginii frumoase de istorie, ca acelea despre înriurirea grecească, sînt prinse în țesătura nuvelei.

Caracteristica se face scurt și cuprinzător, în cuvinte rare, dar impresionante. Astfel Chiajna e «muiere capeșă și dăunoasă», «zdravănă muiere», cu «invierșunată vitejie», care se ivește «încălecată bărbătește și purtînd zale pe piept și-un hanger în mîină»; vezi lingă dinsa pe «tînără domniță cu pas lin și ușor, cu chip blînd și smerit».

Dialogul e plin de rostiri familiare, luate din gura poporului: «biet, măre», «păsați-vă în cale», «vai de biata moșie dac'o fi să-i meargă toată seama șoldiș ca Făt-frumos al ghebos», zic boierii rebeli; iar sluga bătrînă a lui Radu îngîină: «E biata casa noastră de la Motru după potriiva unei fete de Domn»? Moldovenii vorbesc de «mișeaua de la Munteni», Chiajna, de cei «doi feciori de lele fermecați», de cei «doi lingăi nătingi, cărora li pute botul de lapte». Cuvinte nouă farmecă prin potrivita lor întrebuițare, prin armonia legăturii lor: e vorba de «clătiri sufletești», de «lăstări scăpătate», de «neîntinatul vâl al nevinovăției», de «plînsori trezite».

Elementele romantice nu lipsesc: Radu nu poate uita «zina înflăcăratelor sale visări», «tînăra copilă cu ochi albaștri și gene bălaie», «blînda fecioară», «îngerul acestui vis încîntător»; ea «ridică senin drăgălașii săi ochi albaștri muiăți în lăcrămioare». Multe scene arată să fie împrumutate din literatura apuseană a romanticilor, bogată în iubiri înmugurite pe morminte, în răpiri sălbatece, din vechi castele, peste ape în zbucium, de-a

lungul nopților pustii, în atacuri de noapte, dueluri, dări de foc, călugăririi desperate, morții înduioșătoare înaintea celor vinovați de dinsele. Acesta e însă numai cadrul și unele flori străine într'o urzeală solidă, făcută după datina țerii, din elemente pe care timpul nu le poate atinge.

II. N. FILIMON.

Cele d'întăiu nuvele ale lui Filimon nu pot să ție comparația în ce privește limba. Filimon nu uită cu totul jargonul lui Eliad și întrebuințează curent cuvinte ca «belă», «abandonă», construcții ca : «este bunul tău părinte care». Cele mai bune descrieri ale lui nu pot fi puse alături cu ale lui Odobescu,—astfel acestea :

«O tăcere misterioasă domniă», zice el în Călători, «peste tot universul ; numai vocea pilotului venia, din cînd în cînd, să tulbure solemnul repaos al naturii.»

Apoi, în «Ciocoi vechi și noi» :

«Sufliările cele calde ale vîntului de primăvară erau atît de line, încît abia frunzele plopului se clătinau alene. Această maiestoașă tăcere era întreruptă cîte odată de suspinele unei privighetori, care cînta durerile sale, ascunsă într'o dumbravă de liliac din grădina mănăstirii Antim.»

Și, în sfîrșit, în nuvela, neterminată, «Ascanio și Eleonora» :

«Era noapte, și o noapte din cele mai frumoase ce poate să dea clima cea mai severă din munții Tirolului. Cerul era limpede ca cristalul, luna plutia maiestoașă de-asupra celor două colosale virfurî ale Alpilor, dintre care curg capricioasele unde ale cascadei Inului, iar razele ei, pătrunzînd orizontal peste elementul furios, îi dau aspectul unui basin de aur topit, din care săriau miriade de scînteî, mai luminoase decît diamantul, și se pierdea în întunecoasele privaluri ale abisului.»

Ori :

«Soarele, triumfînd în contra întunecosului¹ val al nopții, sta acum înfipt pe bolta azurie a firmamentului și arunca binefăcătoarea sa lumină asupra munților plini de neauă și a cîmpiilor în-

¹ În text : întunerecul.

verzite, iar razele lui, străbătind prin grosimea norilor de aburi, formau o mulțime de grupe diafane, desemnate cu cele mai poetice colorii. Cintița și pietrușelul, prin voacea lor ascuțită, făceau să răsunе selvele cele stufoase, ciocirliile se învîrtiau în aier ca niște mici bombe, apoi se opriau în loc și, bătînd din aripă, umpleau aierul de melodioasele lor cîntări; prepelițele, acele inocente și timide păsări, ce se nasc și mor în cîmpiile și dumbrăvile înverzite, prin viersul lor monoton, dar ritmic, serviau de regulator cadențelor acestui concert al naturii.»

Cadrul acestor nuvele e cu totul tipic. «Frederic Staps», povestea atentatorului la viața lui Napoleon I-ju, e un dulce roman de idilă; eroul, un «tînăr sensibil», cu toate că face parte din societatea de conspiratori *Tugendbund* și ține discursuri fără sfîrșit, până și portarului de la Universitate. Iubita lui e o *Gretchen* care rătăcește pe lună. Păcat că acești tineri, meniți a întemeia o gospodărie așa de fericită, se nenorocesc prie fapta politică a lui Staps, — faptă atît de slab descrisă în această poetisare românească!

Matteo Cipriani, care e rudă cu eroii italieni ai lui Alecsandri, e un tînăr cu părinții necunoscuți, fiu al unei Doamne mari care se ascunde și al unui preot care nu se poate destăinui. Și el, organist la catedrala din Bergamo, a fost prins curînd în lațurile iubirii, dar aceia care l-a cîștigat e o frumoasă contesă. Dupa ce frica păcatului îi desparte, el se crede dator să răzbune pe un tovarăș de idei, mort prin pîrile *sbirilor*, ucigînd pe unul din vinovați. E osîndit la moarte, grațiat, înjunghiat de un *sbir*, încunjurat de părinți și de iubită și moare de emoția vederii acesteia.

În «Ascanio și Eleonora», în sfîrșit nuvela al cărei capitol întăiu se chiamă «Castelul de Rosenberg», sînt călugării misterioși ce se primblă la lună, închizînd în ei o taină îngrozitoare, monumente de marmură în mijlocul pădurii și vînători veseli.

Cu *Slujnicarii* însă, Filimon trece din aceste lumi de nesănătoase viziuni între oamenii pămîntenți, ale căror simțiri și apucături le urmărește și știe să le prindă. Slujnicarul său e un «amploiat», mîndru și sărac, gătit și cu punga goală. E sigur de talentul său și de chemarea sa politică, se crede în stare a

juca un rol de conspirator împotriva Caimacamilor de la 1859, a răpune poliția plină de păcate și, în același timp, în ceasurile pe care i le lasă libere această activitate eroică, el își îngină uritul cu vre-o frumoasă slujnicuță ca Rezi. Subiectul nu e bine definit, scriitorul nu știe să compue, dar el a lăsat în schița lui o privesc de adevăr social, bine prinsă.

«Ciocoi vechi și noi» însă are o mai mare ambiție. Aici Filimon vrea să desfășure un tablou întins de moravuri din epoca de pe la 1821, când, nu numai boierii erau înlocuiți de ciocoi, dar și în ciocoime se ivia o nouă generație cu deprinderi speciale. Deocamdată se ține la cei d'întăiu. Se va găsi aici, avându-și fiecare rolul într'o intrigă destul de bogată, cu iubiri tragice, uneltiri viclene, morți năprasnice, Vodă Caragea însuși, Postelnicul Andronachi Tuzluc, amoretat de chera Duduca și în stare a-și risipi pentru dînsa bogățiile de haram, luate în puterea dreptului său de Fanariot, dar mai ales Dinu Păturică, ciocoiul, care intră recomandîndu-se «nemernicul fiu al preaumilitei voastre slugi treti Logofăt Ghinea Păturică, fostul odinioară vătaf de curte al Înnălțimii Voastre». Prin umilințe fără număr și fără margini, tirîndu-se pentru a înainta până unde nu se ajunge în picioare, Păturică cel tînăr, vrednic fiu al unui părinte harnic și atît de credincios, iea în primire întăiu ciubucul «Înnălțimii Sale», precum alții, acum oameni mari, au luat în primire cîndva ciubucul Măriei Sale lui Vodă, apoi ține cheile iatacului în care e închisă chera Duduca, față de amenințările căreia, că-l va ținea «toată ziua în pridvor cu capul gol», că-l va pune coarnele 'n cap, că-l va unge cu miere și-l va lega de stîlp spre batjocura lumii și hrana muștelor, el rămîne în aceiași stoică supunere falsă, a omului care știe că astfel se ajunge sus. După ce izbutește a înlătura pe *calemgiul* — «amploiatul» timpului —, care până atunci ținea de urit coanei, ciocoiul ajunge vătaf ca tatăl său și păzește acum și averea lui Tuzluc, ce se stînge sufletește în trîndăvia voluptoasă a Orientalului.

Acuma, iubita care nu iubește și sluga care nu slujește se unesc pentru a ruina pe Fanariot, cu cheltuielile uneia și socotelile celuilalt. Amîndoi se îmbogățesc răpede din darurile ei și furturile lui. Își adaugă pe Evreul botezat, chir Costea

Chiorul, cu marfă de bogasier, bani de dat cu camătă și două fete în vitrină. El întinde lui Tuzluc mâna pentru a face ultimul pas în prăpastie. A doua zi ibovnica și ciocoiul se cunună.

Filimon a dat un sfârșit romantic povestirii sale. Tuzluc nebunește, Duduca-și află un Turc, cu care trece Dunărea, iar dreptatea celui d'întăiū Domn român după 1821 trimete pe Păturică în ocnă: ceasul de îngropare al fostului său stăpîn va fi și ceasul lui de îngropare. Iar singurii oameni cum se cade din tot romanul, Maria, fata unui Ban român, și Logofătul Gheorghe, descoperitorul trădărilor, încheie la urmă o căsătorie virtuoasă, pe care nimic nu va tulbura-o.

În lipsă de stil, «Ciocoiū vechi și noi», partea d'întăiū, singura care a fost scrisă, adevă, se deosebește și prin tonul istoric exact, prin culoarea locală sigură, prin elementele de realitate ce se amestecă între scenele de fantazie: funcționar la Arhivele Statului, Filimon arătase că a știut să-și întrebunțeze vremea¹.

III. ALTE ROMANE.

Abia doi ani de zile după Unire, în haosul grupelor ce se înjghebau și se desfăceau în jurul multora cari voiaū să fie de o potrivă cei d'întăiū, Radu Ionescu, un tînăr cu spôr la condeiū, dar fără altă învățătură decît obișnuita înfruptare cu partea ce stătea mai mult la îndămînă din cultura francesă, un Bucureștean de baștină, se pare, deprins a turna iute 'n tipare cunoscute o cugetare șubredă, altfel neastîmpărat, îndrăzneț, gata să înceapă orice fel de lupte pe toate terenurile, scotea, cum s'a spus, o foaie politică pe care o împodobise, iarăși fără niciun gînd serios, cu numele mare «Independința». Foaia era liberală, sau, cum se zicea pe atunci, *roșie*. Cine era de această culoare, avea decî pentru ce să ajute cu abonamentul său cu colaborarea. Între cei cari se împărtășesc la redacție e și Ion Ghica, de care sînt iscălite articole de economie politică sau de actualități; poate tot de dînsul să fie și unele critice teatrale cu privire la Millo, pe care, în acel an 1861, Bucureștenii îl șuierară. Colaborarea lui Ghica era, de alminterea, foarte bine cunoscută, și

¹ Romanul a avut mai multe ediții: una în 1886, la «Revista Literară». — Cf. studiul, citat mai sus, al autorului acestei cărți.

dușmanii ziarului nu-l cruțău cu glume proaste, în care era vorba de «beitul de Samos», situație pe care o avuse Ghica și se arătase vrednic de dinsa, și cu alte «învinuirii» ca acestea.

Către sfârșitul anului, ziarul începe să publice un roman: «Don Juanii Bucureștilor». Scopul scriitorului fără nume era să înfățișeze pe tinerii aceia, pospăiți prin școlile Parisului, cari se pricepeau la haine de modă, la frisuri, la datorii, la petreceri cu femeile și la jocul cărților, din care adese ori își culegeau și mijloacele de traiu. E, deci, un element social pe care și înainte de aceasta îl încondeiase după cuviință Bolintineanu, în «Manuil». Cite un boier vechiu, trăind din desfrui și păcatele vremilor noi, apare numai foarte șters. Lumina desvăluirii și a batjocurii cade drept asupra gălbăgioaselor fețe muieratece ale «Don Juanilor».

Nu mai e, ca la Kogălniceanu, un cadru larg, în care figuri tari sînt zugrăvite de mîna unui cunoscător de oameni, și nu mai e fondul acela bogat de cugetare vioaie, nu mai e talentul acela de satiră, puternic și mlădios, nu mai e aceeași sinceritate firească. Scriitorului îi place a-și arăta învățătura, a călători pe cărările, plăcute lui, ale învățaturii culese în școli sau prin cetire, de la vechii clasici elini până la Molière, până la autorii, de tot noi, ai romanului satiric engles, între cari Thackeray. În locul cadrului de cultură cu care începe cellalt, acesta dă iscusite considerații de filosofie literară, măiestrit prelungite, cu privire la Don Juan și la cele două înfățișări ale lui. Cînd încep a intra în scenă eroii, ei apar prea mult pregătiți, prea exagerați, purtînd nume ciudate, supt care nu te poți deprinde a recunoaște un om, vorbind din bielsug lucruri care se asămănă, în întorsături de frasă vădit traduse din franțuzește. O scenă de trîndăvie elegantă a unui dandy, o sală de joc de cărți, o intrigă de femeie măritată, în salonul unei rivale (aici, o covârșitoare sentimentalitate), și acest roman se oprește și el, rămîind pentru totdeauna fragment.

E lucrarea unui om învățat, cunoscător bun al literaturilor clasice, iar, din cele moderne, al literaturii franceze și englese. a unui om de lume bună, a unui critic aspru, prea cuminte pentru a putea ierta. Se vede cugetarea cumpănită a unui scriitor de oarecare vîrstă, cu multă experiență. Talentul poetic lipsește cu totul; observația dreaptă nu-și află cuvintele. D-ra Carca-

lechi, care a atras luarea-aminte asupra acestui roman nemerise bine, spunînd numele lui Ion Ghica¹.

III. «ELENA» LUI BOLINTINEANU.

Cînd scria «Manuil», Bolintineanu era încă în străinătate, pribeag, «exilat» și «proscris», hrănindu-și mîndria de poet romantic din toată prigonirea ce îndura, mulțămît oarecum de o nenorocire ce-l înălța, în ochii săi ca și în ochii lumii². Din societatea românească a timpului, el știa mai ales pe tinerii petrecători, în rîndurile cărora el însuși se va fi rătăcit mai mult decît odată. În saloanele boierimii nu fusese; casa de țară a vechiului nobil, cu moravurile simple, cu ușa deschisă pentru toți oaspeții, bucuros de a ceti cărțile nouă și de a cunoaște oamenii noi, îi era necunoscută; crescut la oraș, așezat apoi mulți ani în străinătate, el n'avea decît ușoare idei «poetice» despre traiul țerănimii, pe care-l resuma în catrință, căciulă, sărăcie, nedreptate, bătăi îndurate și, cînd și cînd, cîte o crimă agrară răsplătitoare.

Întors în țară pe vremea frămîntărilor pentru Unire, la care însuși a luat parte, deși într'o măsură destul de slabă, amestecat apoi, după biruința partidului său, în viața politică cea nouă, deputat al Adunărilor regimului Cuza, bine privit la Curte, ajuns în pragul unui Ministeriū, de care nu s'a arătat nevrednic, în ce privește cinstea, și poate chiar munca, Bolintineanu se schimbase foarte mult în trei-patru ani de zile. Cunoștința lui de lume crescuse, gîndul i se făcuse mai serios, slăbiciunile și afectările romantice scăzuseră simțitor. Ca om de fapte, cum îl făcuse desfășurarea carierei sale, el era în stare acum să înțeleagă faptele din care se alcătuieste rostul lumii, care i se înfățișase pînă atunci ori încremenită în extasul nopților de argint ori frămîntată de zguduirile unui neastîmpăr drăcesc și peste fire.

În această fasă a spiritului său, cînd poetul era coborît pe pămînt și aripile copilărești se rupseseră în mărăcinii luptelor, el scrisese, dîndu-l la lumină în cele d'intăiū luni ale anului 1862,

¹ V. și Bogdan-Duică în *Sămănătorul*, pe 1906, p. 325-6.

² În 1855 el ceruse în zădar să i se îngăduie a se întoarce în țară (*Documente privitoare la Știrbei-Vodă*, pp. 531, 565-6). Vodă-l privia ca pe un demagog exaltat și un raspînditor al Revoluției în 1848.

romanul său cel de-al doilea, și nu unul din cele mai puțin însemnate în șirul încercărilor făcute de Romîni, «Elena».

În această nouă lucrare, cu mult mai întinsă decît cea d'întăi, este un «Manuil», firește, dar un «Manuil» care vine nu-mai pe planul al doilea, după ființa armonică, luminoasă, cuminte a Elenei, femeie de casă, soție credincioasă pînă la o vreme celui mai grosolan și mai nevrednic dintre bărbați, femeie de lume, respectuoasă față de obiceiuri și tradiții, femeie de conștiință, care, cînd jertfește cugetul său veghetor, se închină morții, ce vine discret, poetic, gingaș ca în «Doamna cu camelii» a lui Alexandre Dumas fiul, prin ușoara stingere, suptiare, idealizare a trupului, de boala plămînilor. Și «Manuilul» de aici e altul; a crescut, s'a îndreptat, s'a deprins cu lumea și viața: el nu va mai merge, jignind în dreapta și în stînga, ucizînd adesea prin capriciile sale de tînăr zeu crud, cu săgeata ușoară și sigură. Nu mai e *eroul* romantic, căruia totul trebuie să i se închine, care ar fi în stare să ceară cu tot dinadinsul soarelui a sta în loc pînă-și va mîntui orgia, și ceasurilor să zboare pentru a-i grăbi fericirea de care e nerăbdător. E un tînăr cu idei înnaintate, un liberal, un naționalist, meșter în a se învîrți în saloane, neîntrecut în a scăpăra vorbele sale de spirit și în a se apăra de acelea pe care oricine ar voi să le arunce asupra-i, e un minunat convorbitor, un bun tovarăș de cale, un amoretzat ce nu face scandaluri, de sigur, și un prieten care nu cere prea mult; el nu mai otrăvește, nu mai înjunghe, nu caută gilcevuri și dueluri, nu-și face o plăcere să tîrască o femeie iubită pînă în fundul prăpăstiei, pentru plăcerea diabolică de a o vedea murind. Numai printr'o melancolie ușoară, prin veșnica umbră pe care o aruncă pe fruntea sa aripile corbului fatal, numai prin aceasta îl deosebești dintre alții și simți că d. Alexandru Elescu e totuși o ființă dintr'o rasă deosebită, o făptură rară ieșită din mîinile Domnului pentru a face mult bine și mult rău pe pămînt, de și răul pe care-l va face acum, după toată încercarea sa prin viață, va fi, oricît de strașnic, totuși un rău pentru care nu mai e vinovat și pe care de sigur că nu l-a căutat.

Dacă ar fi numai aceste două tipuri: *eroul* romantic cioplit puțin de viață și femeia ce se luptă cu ispita omului predestinat, romanul ar fi mai puțin legibil. Dar atîtea alte elemente

se amestecă în el pentru a-l face în adevăr interesant. Elena și Alexandru, împreună cu o prietenă a celei d'întăiu, formează o tabără, și o altă tabără stă în fața ei. Într'însa se întîlnesc, oricît de copilărească ar fi de altfel intriga prin care ei sînt aduși înaintea noastră, o mulțime de oameni cari au trăit în adevăr prin acei ani 1859—60, cînd e așezată acțiunea. Avem pe vechii politiciani din vremea prerogativelor aristocratice, plini de ură împotriva unei societăți nouă care îngăduie concurenți pe lingă dinșii și nu li mai îngădește cercul afacerilor, iertate și neiertate; avem beizadele și «princese», care, în scrisul acestui autor liberal, cuprind în sine toate păcatele trecutului: iubirea pentru mită și cîștig nelegiuit a bărbatului și iubirea pentru plăcerile de tot felul a femeii; avem apoi pe îmbogățitul care caută să joace un rol în lume, pe fata care-și vinează un soț pentru bani, avem pe fostul ciocoiu de casă, ușor de prefăcut în cel mai elegant cavalier și gata să joace cele mai ticăloase roluri la un semn din partea stăpînei sale. Nu se poate zice că vre unul din aceste tipuri e în adevăr măiestrit și deplin zugrăvit, dar despre fiecare își poate face cetitorul altor vremi o idee după scrisul lui Bolintineanu.

Impresia de total e însă, ca în cele mai multe dintre operele literaturii romantice, urită și împovărătoare. Elena cea frumoasă și cuminte mintuie în greșală, din greșală ea cade în muștrările de cuget care-i aduc moartea. Alexandru nu se lasă prins de viață, ascultînd chemările și poruncile ei imperioase, ci plutește mai mult, peste tot norocul și peste tot nenorocul ei; iar ceilalți, toți, sînt cît se poate de desgustători. Un colț de viață țerănească, cu țeranî biciuiți pe drum, pe cari-i caută inima bună ce este Elena, e prea din puțin și prea în treacăt schițat.

Și acestea nu sînt singurele romane ale timpului: în *Independența* pe 1861 Pantazi Ghica înfățișează moravuri contemporane, descriind și personalitățile prinților Știrbei și Brîncoveanu. Într'unul din calendarele sale, Orășanu încearcă un roman burlesc, al cărui erou, fals Domn, cuprindea în el aluși. În anul VI al *Dimboviței* un anonim dă *Doritorii nebuni*, roman contemporan, cu scene interesante din anii 1821 și următorii. Tot acolo începe și «Istoria unei coade de păr din București», și «O zi de fericire».

CAPITOLUL VII.

Istoria. Teatrul de figuri și scene istorice.

I. STUDIILE ISTORICE. HASDEŪ. PAPIU ILARIAN.

Studiile istorice se bucură, în acest timp de creștere a încrederii în noi, de dorință de a ne întări prin cunoașterea trecutului glorios, de râvniri către reluarea tradiției, de o trecere deosebită. Supt Cuza-Vodă, Hasdeu e trimes, cu Panaitescu, ca pictor, în Galiția, Alexandrescu în Spania și Italia. O comisiune arheologică, alcătuită din harnicul publicator de tablouri istorice, Papazoglu, din Boliac, Pelimon, «nenorocit autor de versuri proaste și de descrieri neînsemnate»¹, și din Al. Odobescu, ajutat de pictorul elvețian Trenk, cercetează mănăstirile. O comisiune «pentru a chibzui adunarea materialelor atingătoare de istoria Românilor», se alcătuieste tot în 1860, din Laurian, Eliad, I. Maiorescu, Odobescu, Florian Aaron, din P. Cernătescu, unul din oamenii epocii Unirii și din I. Brătianu, spre a începe lucrările². În 1861, ziarul *Independența* publică un întreg plan pentru urmărirea sistematică a studiilor de istorie națională³.

Dintre membrii comisiunii istorice unii nu scriseseră niciodată istorie, iar alții nu mai scriau de mult. Cel mai harnic era Papiu Ilarian și Hasdeu.

Și opera unuia și a celuilalt e mai mult a unor adunători de documente, singurul mijloc pentru a putea scrie mai tirziu istoria neamului altfel de cum o scriseseră Florian Aaron, Kogăl-

¹ *Revista Carpaților*, I, p. 327.

² *Ibid.*, p. 405.

³ Anul IV, n-1 65. — O notiță despre *Ceasornicul Domnilor*, cartea de învățatură morală a lui Nicolae Costin, în *Dimbovița*, VI, p. 28.

niceanu, Laurian și de cum se înfățișa în Fotinò, tradus de Sion, și în Șincaï, de curind publicat cu baniî lui Vodă Ghica din Moldova. Papiu trimese de la Berlin, unde lucra în Arhivele regale, sfătuit de autorul Istoriei Imperiului Otoman, Zinkeisen, o sumă de articole de informație și descriere la revista lui Sion, dar și la publicația lui Laurian, ba chiar la *Uricariu*; mai târziu el vizită biblioteca de la Kornik a comitelui Dzialynski și Arhivele din Viena. Întorcându-se în țară, acest cercetător cu patimă aducea cu dînsul o mulțime de documente și cărți rare în copie, precum și începutul unei biblioteci de rarități istorice.

Pe aceste izvoare ale istoriei noastre se hotărî el a le tipări pentru ca un public mai larg să le poată întrebuința. La 1862 apăru fascicula întâia a frumoasei colecții pe care el o intitulează «*Tesaur de monumente istorice pentru România, atît din vechiu tipărite, cît și manuscrise, cea mai mare parte străine*», o publicație — model ca îngrijire. Ea se opri după trei volume, dînd o basă mai largă studiilor istorice.

Încă din 1860, P. Teulescu începu a da acte interne din arhivele muntene, în «*Arhiva romînă*», lucrare destul de slabă, dar cu un cuprins prețios. O întinsă culegere de documente, în mare parte interne, o întreprinse, ca membru al comisiei istorice, la 1865, Hasdeu, care colaborase și el la *Uricariu*¹. Părăsind particularitățile sale de ortografie, renunțînd la disertații fără hotare bine stabilite și cunoscînd acum foarte bine limba pe care încă la 1862 o învăța abia, acest mare autodidact, căruia Papiu-i recunoștea calitatea de a fi «*poate unicul slavist ce avem în România*», dădu la lumină în această *Arhivă istorică a României* multe acte străine din culegeri rusești și poloneze rare, dar mai ales urice și cărți domnești, slavone — cu traducere — și românești. Unul din colaboratorii săi fu mai târziu V. Alexandrescu, care-și zicea acum și Ureche, și acesta întemeie tot în 1865 un *Buletin* al Ministeriului de Instrucție, la care lucrează, dînd articole istorice, și Hasdeu².

Singura carte de istorie e însă în acest timp *Ioan-Vodă cel cumplit*, din același an, al lui Hasdeu.

Supt pretextul că voiește a zugrăvi viața lui Ioan-Vodă cel

¹ V, p. 275-82.

² V. *Prinos* lui D. A. Sturdza, articolul «*Adunarea și tipărirea izvoarelor*».

Cumplit, Hasdeu descrie, pe baza multor izvoare folositoare și nefolositoare, dar mai ales scoase foarte mult la iveală, viața unui prigonitor al clerului înalt și al boierilor, a unui iubitor al țăranimii, — căutînd astfel a sprijini politica lui Vodă Cuza față de episcopi și de proprietari. Tonul e foarte exagerat, și fantasiei i se lasă la fiecare pas friul liber. Tonul liric, pasiunile extatice, răul gust declamator fac o rea impresie și strică efectul pe care l-ar produce partea sănătoasă din carte și scăpărările dese ale unui spirit viu. Cartea a fost primită totuși cu admirație de o societate fără simț critic pentru adevărata știință, și protestările făcute de un tînăr și foarte cult politician d. P. P. Carp, prin *Revista Dunării*, în numele bunului simț, al bunului gust și al demnității istorice, rămaseră aproape neobservate, cu toate caldele pasagiî privitoare la Moldova ¹.

II. TEATRUL.

În viața socială mai bogată și mai liberă, în conflictul tot mai puternic al curentelor ce mișcău noua cultură europeană, era firesc ca teatrul să capete, mai ales în București, care ajungea tot mai mult un adevărat centru, o însemnătate din ce în ce mai mare.

Piesele mai vechi ale lui Alecsandri își păstrează toată popularitatea. În 1861, Bucureștenii aplaudă «Lipitorile satelor»². Dintre traduceri, *Turnul de Nel* (La Tour de Nesle), *Caterina Howard*, *Don Juan de Marana* sînt cerute de public.

Ziariștii, amestecați în lupta presei liberale, caută a-și crește notorietatea, și chiar cîștigul, prin asemenea piese, — în cea mai mare parte simple prelucrări din franțuzește. Astfel Simion Mihălescu, ajuns mai tîrziu un om bogat prin politică, și, la urmă, un client al pușcăriei, presintă *Martiriul Inimii*, D. Zahariadi o altă melodramă de același fel. Mai ambițios, Maniu pune pe scenă *Conjurarea lui Catilina* și scrie *Expatriatul*. De la Eugeniu Carada, viitor director de Bancă, avem *Fermecătorii* și *Învățătorul satului*.

¹ «Să ni fie iertat a da o lacrimă tîrgului ce ne-a văzut născînd și care în puțină vreme nu va fi decît palidul reflex al trecutei sale măririi.» Hasdeu învinuise pe Ieșeni că arată păreri de rău pentru pierderea situației de locuitori ai unei Capitale.

² V. *Independența* pe acest an, n-l 1.

Orășanu contribuie la repertoriul teatrului cu *O fată de măritat* și Depărățianu cu *Ghica-Vodă*, piesă în versuri, cu privire la care se va reveni în urmarea acestei lucrări.

Actorii nu se mulțămesc cu interpretarea pieselor, ci au ambiția să dea opere proprii. Astfel Millo scrie *Prăpăstiile Bucureștilor*, în care intervin tipuri care prin singur numele lor arată ce parte li-a făcut autorul: baronul Pungașevschi, contesa Hoțancovic, chera Zevzeca; un Oltean vine să declame împotriva «ciocoilor»¹. El potrivește 'n pripă și farsa *Un trintor cit zece* și melodrama *Cerșetorul orb*. Ba caută a suplini pe Alecsandri în elaborarea mai departe a tipului Chiriței și scrie astfel «Chirița la Expoziția de la Viena». Pascali, din parte-î, înjghiabă o piesă despre Unire².

La 1859 Rosetti avea direcția Teatrului din București; *Rominul* îi era buletinul, iar Carada traducea repertoriul, împreună cu Simion Mihălescu și alții «căusași». Directorul teatrului făcea însă opoziție Guvernului, și Domnului chiar. Astfel, contractul său nu avu dănuire, și Cuza-Vodă puse în locul poetului republican, a ziaristului revoluționar, pe vechiul său cunoscut, de atâtea ori admirat în Iași, pe Millo, care era ajutat cu 100.000 de lei vechi pe an. Concurența pe care i-o face de la 1863 în Sala Bossel Pascali, care organisase o societate dramatică, nu-l putu distruge,—acestă alt actor, de un mare talent, fără îndoială, neavînd însușirile cuceritoare ale lui Millo. Nu știm dacă la Bossel «se juca mai bine și se atrăgea lume mai aleasă»³, dar Millo avea un puternic aliat, pe cel mai popular și mai fecund scriitor de monoloage, schițe, farse și drame, care era și cel d'întăiu scriitor al nației, pe Alecsandri.

O parte din opera teatrală, așa de întinsă, pe care o înjghiabă cu spirit, vioiciune și o perfectă cunoștință a dialogului, poetul moldovean, era în strînsă legătură, aproape cu neputință de desfăcut, cu talentul, cu genul de talent al lui Millo, cu nevoia unui teatru de Capitală, care consuma foarte mult.

Astfel presintarea lui Barbu Lăutarul, care se duce cu cîn-

¹ O poezie a lui Millo către Vodă Cuza în *Rominul* pe 1859, p. 55.

² *Revista Carpaților*, I, p. 226

³ D. Olănescu, V. Alecsandri, discurs de intrare la Academie, pp. 110-1.

tecul lui, a lui Nae Postuleanu; care, «dacă n'are și decorații, este că nu i-au dat» —

Într'un cuvînt
Toți Romîniî sint
Candidați
De amploiați, —

și «de-opotrivă înaintea budgetului»; astfel ivirea cherei Nas-tasia, de pe vremea Ienicerilor, «sărmană văduvă de trei băr-bați» care vrea o pensie de la un regim ce nu trebuie să uite nici luptătorii, nici luptătoare, ș. a.

Unele dintre canțonete îndeplinesc același rol: a face să se rostească de pe scenă anumite păreri cu privire la luptele politice ale timpului și la înnoirile ce se aduc țerii. Astfel *Vivandiera* din 1858, *Păcală și Tindală*, în care nu se recunoaște Iașului dreptul de a cere să rămîie Capitală după Unire

— Să jărtfești o țară 'ntreagă pentru' un ticălos bordei!

se spune cu cruzime —, și se predică Domnul străin, noua Ca-pitală.

Tot așa «Paracliseriul său Florin și Florica». E tot în vechiul decor de operetă, cu fete de la țară sprețare și glumețe, dar credincioase, cu flăcăi mai grei de minte, cu tipuri de sat ri-dicule, cu paracliserul gîngav și amoretat. Și aici intriga: o moștenire care poate preface pe eroi în oameni bogați și mîndri, înstrăinînd pe cel fericit de cel care a fost lăsat la o parte, și pira amoretatului fără noroc împotriva celui care-l are, e ușoară, copilăroasă. Și aici, în sfîrșit, pe lângă figurî ideale, abia schițate, și mișcîndu-se într'o țesătură de fapte fără logică și motivare mai adîncă, se găsește elementul pa-triotic: înfățișarea oștirii, în care amîndoi rivalii se înrolează fără a se despărți de iubita lor, care se face vivandieră în tru-pele lui Vodă Cuza. «Drumul de fier», ceva mai tîrziu, înfăți-șează, pe lângă o față sentimentală, care dovedește că poate leșina, pe doi moșnegi cari-și încurcă amintirile, pe o cochetă bătrînă, care vrea să ajungă nevasta unuia din ei, pe corectul, demnul tînăr de modă nouă — aici un inginer topograf — și, ca tip nou, numai pe Bălașa, bătrîna jupăneasă a casei, care bagă groaza 'n Țiganii, pe capul cărora stă toată ziua, care vorbește tare și lămurit înaintea orîcui și care îndeplinește cu o deosebită duioșie, în adevăr mișcătoare, rolul de mamă

pe lângă Adela, fata lui moș Nalbă. Titlul și rostul piesei vin de la discuțiile cu privire la folosul căii ferate, pe care Alecsandri, din mai multe motive, o apără, și astfel declamația se amestecă și aici când se poate vorbi de «binefacerile civilizației și razele aceluși soare modern ce poartă falnicul nume de progres», de «marile reforme de care se bucură România».

Întărirea sentimentului de încredere în noi înșine o urmărește și prefacerea în dramă a nuvelei lui Negruzzi, «Cetatea Neamțului», piesă în care se află destulă mișcare vioaie, destule pasagii emoționante și o viață care, dacă-i lipsește elementul istoric, e bine înțeleasă și redată.

Cele mai multe și mai însemnate însă dintre scrierile teatrale pe care le alcătuiește Alecsandri cam în pripă pe această vreme, dau înfățișarea cea nouă a unei societăți care prin fapta, nu totdeauna bine chibzuită și cu urmări norocoase, a generației sale, ajunsese a fi cu totul deosebită de lumea pe care el o apucase, o desprețuise și o ridiculisase la 1840. Cu intenții polemice, — căci multe nu-i plac lui în nouăle moravuri, și neplăcerea lui nu înțelege s'o fie numai pentru dînsul —, poetul satiric caută să arăte spectatorilor caracterul vrednic de batjocură ori de ură al unora din tipurile cele nouă, tot mai multe la număr, și să trezească puțină duioșie pentru alte tipuri, pe care odată tot el le atacase, înțelegîndu-le rău, și care acum, cînd se duc, se înalță, se idealizează pentru dînsul.

Astfel atitudinea lui față de marea schimbare ce se grăbește către desăvîrșirea ei, înlăturînd fără milă pe învinși și puind pe învingători în lumina tare a timpului, care face să se vadă toate lipsurile și petele, nu e deosebită de a lui Rusu, care plîngea pe pragul unei lumi pe care tot el voise s'o părăsească și spre care orice întoarcere e acumă cu neputință. Era clipa de oboseală, de nemulțămire cu toate rezultatele, de neîncredere în sine, care vine în toate prefacerile cele mari ale societăților omenești. Dar era, pe lângă aceasta, și clipa serioasă, gravă a recunoașterii greșelii celei mari ce se face de oricine, în conducerea unui popor, aude numai glasul tare, sigur, al rațiunii, se întărește de exemplul aceluiași fapte, îndeplinite aiurea, dar nită că a desrădăcina o nație din datina ei, fie și pentru a o pune într'un teren mai bun, aduce vestejirea, tinjirea ei înde-

lungată și o face să rămie în urma altor nații, care, ele, și-au păstrat legăturile hrănitoare cu tradiția lor națională.

O întreagă lume, o vreme întreagă se oglindesc în scrisul pentru teatru al lui Alecsandri din acest timp. În sate, el nu mai vede acum numai pe fetele frumoase ca zinele și pe flăcăii de potrivea lor, în ele nu mai aude cîntecele singure, chiuiturile de horă, vioara lăutarilor, glumele și urările; nu mai sînt acum la el țeraniî cari-și vîntură căciulile 'n băț de bucuria unei vieți lipsite de toate grijile, nici țerancele care-și torc din fuior îngînînd un cîntec, pe cînd de la fereastră le pîdesc rivnitorii, cei cu gînduri bune și cei cu gînduri rele. Aceste tipuri, firește, nu le poate părăsi îndată zugrăvitorul lor sentimental și idilic: totdeauna vor fi sătenî și sătence din aceștia. Dar vor fi și de alții, încurcați, zăpăciți de formele nouă, pe care nu le cunosc și nu le pot deprinde, împovărați de sarcinile pe care Statul cel nou le pune pe umerii lor și de datoriile pe care sînt siliți a le face pentru a-și duce mai departe un biet traiu năcăjit, și pe lingă dînșii se vor ivi în noua serie de piese țerănești a lui Alecsandri toți parasiții, serioși și neserioși, comici și tragici, ai satelor din era nouă, pe care luptătorii ce încărunțiseră pînă în ceasul biruinții nu le visaseră astfel.

Într'o scrisoare din 26 Octombrie 1860, Alecsandri arăta¹ că în două săptămîni, «după cinsprezece zile de friguri de muncă», a înzestrat teatrul lui Millo cu drama în cinci acte *Lipitorile satelor*, cu alta în patru acte, *Zgircitul risipitor*, cu *Satul lui Cremene* — nepublicată, într'un act, și cu două canțonete². «Lipitorile satelor» e singura din aceste piese care ne privește deocamdată, dar încă din acest an, 1860, Alecsandri mai isprăvisc, din ciclul său de scene sătești, *Rusaliele*.

Intriga din amîndouă n'are însemnătate și ea era împrumutată poate teatrului frances contemporan, pe care poetul român îl cunoștea foarte bine. De-o parte obișnuita satiră a proprietarului, arendașului, a paracliserului, acum și a dascălului de școală. — nu însă și a preotului, pe care Alecsandri nu l-a schițat satiric niciodată, dovedind astfel respect față de cre-

¹ Olănescu, discursul citat, p. 58.

² Cf. și, în scrisorile ce se publică în «Tribuna», (Arad) ale lui Alecsandri, aceeași în n-1 din 23 Novembre.

dință și de oameni cari, cu oricâte lipsuri personale, o reprezintă —, care umblă după femeile și fetele din sat și iese păcălit și rușinat; o notă de glumă răutăcioasă care se găsește și în literatura populară. De altă parte, înfierarea exploataților greci și evrei ai satelor; și iarăși Alecsandri nu face altceva decît dă formă literară unui puternic sentiment popular: dușmanii țeranului îl înșeală, îl păgubesc, îl batjocuresc în tot felul, pentru ca la urmă pedeapsa cea mai grea să cadă asupra lor, și, pe cînd temnița se deschide ca să-l înghită, tînărul frumos și cinstit și fata pe care Dumnezeu a ajutat-o să iasă din toate ispitele și primejdiile, să se înfățișeze ținându-se curat de mină pentru a primi binecuvîntarea căsătoriei lor.

Dintre figurile satului avem acum pe Vornicul cel nou, funcționar administrativ pe care nu-l ascultă nimeni, cînd cere îndeplinirea unor înalte ordine ale Guvernului pe care singur nu le înțelege și nu ține la ele de loc — «dacă strig în sat: Ha! la culesu' popușoiului, mă!, ei îmi răspund: du-te dracului de pomană, mă!». Oamenilor li se vorbește în zădar de «solemnitate», «onomastică», «Constituțiune», «Convențiune», de «amoarea patriei», de lucrurile care ajung pînă la dinșii ca «potrocale de recesemință» și «tabloane». Agentul politic pentru sate, pregătitorul de alegeri și, la întîmplare, în opoziție, și de revoluție, e Răsvrătescu, Tache Răsvrătescu, din București de sigur, un admirator al «redactorului» Clevețicî, din ideile căruia se inspiră, dacă el însuși nu face parte din lumea alcătuitoarelor de gazete fără fond, fără stil și fără rost: «hirtia cea mînjită cu cerneală», cum zic țeraniî, l-a învățat a vorbi de «libertate, egalitate, fraternitate, legalitate, inviolabilitate, sufragiū universal, proletariî, reforme, nație mare, cultivată, florisantă, educațiunea populului»; de acolo a cules el ideia că «pămîntul e al lui Dumnezeu» și proiectul de a-l împărți pentru mai marea glorie a partidului. E puțin năcaz de proprietar mare amenințat în drepturile sale de către această propagandă, care poate ajunge serioasă, cu toate formele comice, cînd se coboară în lumea vechilor dureri foarte serioase.

Răsvrătescu oratorul și reformatorul nu e însă un om moral, precum nu e un om serios; și el va alerga după aceleași catrințe. Tot așa de puțină moralitate atribuie Alecsandri, cum văzurăm, noului învățător de sat, care împărtășește multe din vederile lui.

Tache, exprimându-le într'o pretențioasă, greoaie și neînțeleasă limbă de cărturar după sistemul lui Laurian și făcînd în acest graiî curte statornică Susanei, «beleî Susane», cea mai frumoasă după socotința lui între soțiile «fraților romîni» cu căciulă și opincî. Și aici satira se ridică mai sus și lovește, fără dreptate, fără măcar o cruțare care se impunea, în profesorii «cesaro-crăiești», a căror învățatură, pornită pe drumuri greșite, era la obîrșia zăpăcelii lui Galuscus, fost Gălușcă, luminător al poporului în limba, dacă nu în spiritul, în care fusese crescut la școală.

«Dac' a fi să ne potrivim noi la cîte 'nșiră cei gulerai, am căpia de tot... Hai noi să ni cătăm de nevoi», e încheierea țeranilor pe cari Statul nou vrea să-i fericească, pe ei și pe nevestele și pe fetele lor, prin știința lui Galuscus și filantropia democratică a lui Tache Răsvrătescu. Cu puțină pază a femeilor *acești* străini de viața satelor nu fac însă, deocamdată, lucruri rele. Altfel e cînd se uită cineva la ceilalți parasiți sătești, pe cari regimul nou nu i-a trimes, dar pe cari nu se simte dator — și nu se va simți dator niciodată — a-i desrădăcina din mijlocul ogorului, a căruî putere de viață o sug cu îndărătnicia buruienii celei rele. Grecul a luat moșia în arendă, și el dă și bani cu camătă, și ține și jupănese ademenite și oprite la curte, de și caută să le înlocuiască din cînd în cînd cu fete, pe care e gata să le și ia în căsătorie dacă-i aduc o răzășie în zestre și-l fac pămîntean cu drepturi, cum nu-l arată graiul. E îndrăzneț chir arendașul: el știe să uneltească omoruri, să otrăvească ori să ciopîrtească și cu iataganul pe cine-l poate pîri la judecată; știe să fure pe cine-i place și să facă nuntă cu sila; cel mult dacă vre-o jupăneasă cu vechime îi vine de hac, cu toată lăudăroșia și panoplia lui eroică.

Evreul Moişă n'ar fi în stare să puie la cale un omor, dar se pricepe să tacă, vătîndu-se cu privire la dînsul; el are muștrări de cuget pentru păcatele cele mari, deși, dacă te uiți mai bine, nu e altceva în ele decît frica grozavă de ceasul răspunderii. Dar mai neîndurată decît camăta obraznică a Grecului e camăta îmbrobodită a «lipitorii» acesteialalte. Amîndoi au viitor în noua societate, însuflețită de un spirit atît de liberal, încît oricui îi e îngăduit să sape criminal la temelile ei. Cu privire la Grecul și la Evreul lor, cînd ei nu sînt, ca în comedia lui Alecsandri,

așa de proști încît să se lase prinși asupra faptelor lor nelegiuite — de obicei fără-de-legea lor e legală și, cînd nu e nici legală, se ascunde prea bine ca s'o poată găsi țeranul ori Statul care, ca putere adevărată, nici nu există la sate —, cu privire la aceste voinice lipitori țeranul român din era nouă n'are soluția așa de răpede ca în privința lui Galuscus și Tache, asupra cărora se trece la ordinea zilei, de muncă și răbdări.

În «Lipitorile satelor» se întilnește încă un tip interesant: e Vintură-Țară, bătrînul răzăș, care și-a pierdut averea, dar știe din pricina cui și merge pe urmele hrăpitorului, spuindu-i vorbele cele grele și stricîndu-i după puțință socotelile cele bune. Acest răzăș, în decădere cît privește stăpînirea de pămînt, asupra căreia s'aŭ răpezit strașnicii vultanți, dar neînfrînt în suflet și dîrz în rostul lui de cuvînt, e o frumoasă figură, care era vrednică să fie păstrată în teatru de cineva care l-a putut vedea în clipa cînd, cu obișnuita lui atitudine de mîndrie, protestare și revoltă, el se cobora pentru totdeauna de pe scena istorică, lăsînd pe țeranul sărac, adesea neliber și fără ogor, la picioarele boierului, ale ciocoiului, Grecului și Evreului. Îi vom mai întilni, dar numai într'o fabulă glumeață, ca erou în comedioara *Hartă Răzășul*, care arată numai spiritul isteț, gata totdeauna a găsi întorsătură nouă într'o afacere, al răzășului moldovean, îndărătnic, cîrciogar și bun de gură; la urmă însă și Hartă, cît e el de hărățagos, încheie ca și ceilalți tovarăși ai lui: își vinde sfînta moștenire a pămîntului și, dacă aici proprietarul mare plătește bine, aceasta n'are nicio însemnătate. Un răzăș în sfîrșit, cu frumos nume istoric și o purtare vrednică de dînsul, moș Arbore, se întilnește în «Boierii și ciocoi», la fiecare răspintene a acțiunii, temut de slugile casei, îngăduit, pentru bătrînețele și faptele lui bune, de boier, respectat și iubit de tineri, introducînd într'o lume de plecăciuni, de viclenii mincinoase, de hoții și intrigî, un element de libertate îndrăzneată, care nu-și păzește gura, fiindcă n'are nevoie de nimic și n'ar avea de ce să se teamă. Și așa însă tragedia răzășului, mai ales cea, fatală pentru neam, a răzășului din Moldova, a rămas nescrisă, și alde moș Arbore, Hartă și Vintură-Țară, întrupări ale spiritului popular care nu cruță nimic din ce e rău și arde cu gluma lui, păstrînd toate înfățișările cuvinței celei mai desăvirșite, ni dau numai pe răzășul care rîde,

—poate pentru că răzășul celălalt ne-ar face și pe noi să plîngem prea mult.

La orașe are însă Alecsandri, mai ales în orașele muntene, care înfățișează cu mai multă trufie sigură de sine anumite ridicule, o lume întreagă de chipuri caricaturale, pe care, urîndu-le, el le-a cules cu îngrijire și ni le-a transmis în schițe foarte asemănătoare cu originalele. Jos de tot el nu s'a uitat, din virtejul vieții lui de om bogat, puternic, admirat, «poet laureat» al neamului, ministru, prieten personal al Domnului. În acest din urmă strat, al meșterilor și micilor negustori, înfățișați în treacăt de Orășanu, erau totuși interesante observații de făcut, și, dacă acest cerc social ar fi fost cercetat la 1860 de ochiul ager al unui scriitor de o mai înaltă valoare, el ar fi dat, fiind încă neatins de molima imitației maimuțarești după maimuțele imitatoare de sus, altceva decît caricatura prin care s'a înscris în literatură douăzeci de ani mai târziu. Din negustorimea de vremea veche două tipuri s'auf furișat însă în teatrul lui Alecsandri, fie și în piesa cu ideea și intriga luată din franțuzește *Ginerele lui Hagi Petcu*¹.

Petcu, harnic și stringător bogasier, care a strîns o avere mare, care n'a cheltuit pentru dînsul decît doar ca să-și mîntuie sufletul, mergînd la Ierusalimul tuturor iertărilor, Petcu, care ține pe lume doar la fata lui, crescută în cele mai scumpe «pansioane» din țară și din străinătate și care face jertfe de mir de galbeni, scoși pentru plata de datorii străine, cînd e vorba de a-și mărita moștenitoarea iubită cu un prinț, un adevărat prinț, cu numele istoric, — e un tip adevărat și foarte simpatic. El place și mai mult cînd simțul lui de gospodărie, de mîndrie — ca un om muncitor, care în sfîrșit a ajuns — se revoltă împotriva cavalerismului risipitor, a ifoselor leneșe, a glumei necruțătoare, care nu se razimă pe niciun drept decît al titlului moștenit, ale ginerelui așa de bine îngrijit de dînsul pînă atunci. Sintem recunoscători prietenului său mai sărac, pe care *prinția* nu-l sperie de loc și care dă sfaturile de eliberare lui Hagi Petcu. De un singur lucru ni pare rău la acesta: vrea să fie senator, mîni se va înscrie într'un partid, va cheltui bani cu alegerile cum

¹ «Le gendre de Mr. Poirier.»

prințul îi cheltuiește cu caii și se va distruge astfel încă unul dintre elementele pozitive din viața țerii.

Și o altă avere se risipește în aceste timpuri de crasă, averea strânsă laolaltă, «galben de galben», de «zgîrciții», totuși așa de folositorii economiei naționale, ai generației trecute. Unul, Antohi, moare supt ochii noștri, neavînd alți prieteni decît un vechiû tovarăș de viață, simplu, cumpătut, stringător ca și dinsul, și doftorul care-l caută. În alte odăi ale aceleiași case modeste, se bea șampanie, se strigă la beție, se pregătește o nuntă: moștenitorul, Polidor, un tînăr de Capitală, din generația cea nouă, își pregătește viitorul în ceasul agoniei tatălui său adoptiv. Acesta prinde taina nerecunoștinții celui pe care l-a crescut și-l iubește, și dorința de a-și răzbuna îi dă putere de viață. Se va ridica de pe patul său de suferință și va trăi, risipind el, ca să nu mai poată risipi cellalt. Dar ce face bătrînul, dînd în dreapta și în stînga, unde trebuie și, mai ales, din desgust, unde nu trebuie, nu ne privește; aceasta face parte din intrigă. Ne privește însă cum trăiește fiul, și înțelegem ce ar face el dacă miile de galbeni din lădiță i-ar fi intrat în mînă. Tînărul din *Agachi Flutur*, foarte lacom de bani și îmbolnăvindu-se la fiecare gînd că i-ar putea cheltui, n'are interes, el nu e reprezentativ, și mai adevărat e Agachi însuși, unchiul ce culege lumea la prînzurile-i nocturne de la Hugues, în tovărășia «marilor artiste» de la Teatru. Moiescu, «factorul», care ține să nu se știe că a fost vre-odată de altă lege, care-l înriurește însă în exercițiul unei camete nerușinate, acela are mult de lucru prin anii aceștia, și, cînd el va fi un mare bancher, avîndu-și clientela de oameni politici, din averea lui Antohi și Agachi, ba chiar din a lui Hagi-Petcu, orîcît ar apăra-o de bine și orîcît s'ar învoi prințul ginere-său a trăi la țară, va fi rămas numai prea puțin lucru.

În odăile separate de la restaurantele bucureștene vestite, în balurile cu joc de cărți, intrigî de dragoste și socotelî de zestre ale Fespezencii, în biuroul «zgîrciților risipitori» cari vreaû să se vorbească de ei ca de oameni de talent și de muncă, în redacțiile foilor politice și satirice — «vre-o cetire morală», zice Alecsandri, «precum Nasul lui *Nichipercea* sau foița *Rominului*», în Cameră, la Palat, pretutindenî în «cuibul veseliei și al no-

roiului», se vor întâlni aceia asupra cărora se oprește mai mult și mai greu condeii lui Alecsandri, parașitii vieții politice.

Poetul voia să-l urmărească încă din originile lor, adică ale politicianismului, și la 1862 el anunța¹ că a început «Ciocoi înaintea de 1849», după care va urma cu «Ciocoi în zilele noastre». Avem numai partea întâia a acestei schițe încăpătoare, care dă prilejul unei vaste drame.

Supt regimul Regulamentului Organic s'a introdus un simulacru de viață politică modernă, de regim parlamentar. Vodă are miniștri, și aceștia află de lucru în «Adunări», cu deputați cari fac opoziție pentru ca să ajungă la Guvern. «Boierii și ciocoi» e menită să arate cum slugile boierești, un Lipicescu, un Neamuș, un Trufandachi, care-și are și nevastă frumoasă pentru boierul și știe să nu vadă până atunci când o va putea izgoni fără pagubă, făcând și scandal împotriva rivalului, cum, deci, aceste naturi abjecte, purtând în vinele lor păcatele Grecilor și ale Țiganilor, ajung, prin lingușire, prin hoție, prin crimă, la un ultim triumf obraznic — pe care descoperirea de la sfârșit a unui fals săvirșit de Lipicescu și arestarea lui nu izbutesc a-l scoate din raza prevederilor noastre. Dar, pe lângă încondaierea ciocoiului supt ipostasul grecesc ca și în înfățișarea lui românească, înaintea de Filimon, care, vădit, s'a inspirat de aice, — avem și începuturile rosturilor de partid. Hirzobeanu, mare boier, fără nevastă, dar cu țitoare, și cu fată mare în casă, vorbește de rău Cîrmuirea, fiindcă nu e ministru; ciocoiul lui îl ascultă cu admirație și-i întăresc cuvintele: așa e, toate lucrurile merg rău în țară, o societate se duce de răpă! Dar se anunță intrarea în curte a oamenilor poliției. Poate se bănuiește un complot în casa marelui boier nemulțămît: într-o clipă ea rămîne goală. Nu, — Hirzobeanu e prim-ministru, președinte al Divanului, și gloata vine înapoi, flămîndă, cercînd prin umilințe nouă să șteargă impresia pe care a produs-o trădarea ei mișească în ceasul primejdiei și al temerilor. Acum începe bucuria, mîndria «Puterii», dar și neîngrijirea de lucrurile casei, prada ciocoiilor. Între baluri cu Pași — și portretul Sultanului — cu consuli — și portretele suveranilor creștini din vecinătate —, între ședințe ale Divanului în care se tratează chestii esențiale

¹ Olănescu, l. c.

cu baniî celor interesați în buzunar, între audiențe la Măria Sa și călătorii electorale în provincie, cu diplome de ranguri în alb pentru cei ce trebuie ciștiigați și bite pentru cellalți,—se cheltuiesc aniî de stăpînire. La capăt, e revolta, bine descrisă, pe care o hrănesc toți pătimașii de răzburare și stăpînire și pe care o împacă, până la demisia Guvernului și venirea în loc a unui cinstit boier de țară, cu idei liberale, prieten al răzășilor din vecinătatea lui, vorba altui om curat, a tinărului din generația de la 1848, care se gătește să joace rolul său reformator.

Trebuie să sărîm acum douăzeci de ani ca să ajungem la politicianii din 1860. Față de Sandu Napoila, «ultra-retrogradul», care e contra capitației, fiindcă-l atinge și pe dînsul, boier mare, deși a jucat și el hora Unirii «în colț la Petrea bacalul» și a purtat, fiind totuși un venerabil Vel Clucer, «bairacul» tricolor, în acele zile memorabile, se ridică popularul «Cleveticî ultra-demagogul», care e ceva astăzi și care mine va fi tot. Cu «jiletca Robespierre, cravata de mătăsă albă și barba 'n furculiță», trimetînd «sănătate și frățietate» tuturor, el, «jurnalîst și constituționalîst», *redaptore* al «Gogoășei Patriotice», care s'ar putea chema și *Romînul*¹, precum luptătorul poate să-și schimbe numele și în Tribunescu —, el va vorbi, va scrie despre «pînea amară a exilului», despre «consacrarea aptului de la 5 și 24 Ghenar, ca unul ce e făcut de el și numai de el», despre «respectul Convențiunii cu condițiune de a fi schimbată în totul», despre dreptul oricui de a fi «represîntant al națiunii», despre «libertatea absolută» și «egalitatea perfectă», despre împărțirea de pămînturi, socialism, comunism și republică. Vorbînd limba politică și literară la modă, a lui M. Zamfirescu și celor de o seamă cu dînsul, el face să i se audă «toaca de la balamuc» oriunde poate căpăta o masă, o dragoste, o subvenție la gazetă, un vot la deputăție. Devisa-i este: «Misiunea mea e să dobor»; meseria lui, «negustor de laudă și de ocară». Calomniază, dar nu răspunde pentru calomnie, e pălmuît și protestă în numele libertății presei.

Se poate zice că erau mulți politicianii cari nu sămănau cu

¹ V., scrisoarea citată: «Cleveticî și Tribunescu, ale căror profile sînt copiate după acela al lui Rosetachi și al lui Ion Brătianu (sic).»

acesta: Clevetic și Tribunescu se vedeau însă mai bine decât ceilalți; din nenorocire ei nu erau nici o închipuire, nici o raritate. Un bătrîn cinstit îi caracterizează astfel: «niște ischiuzări cu mai mult sau mai puțin spirit, cari se joacă de-a Baba Oarba pe scena politică»; opera lor e calificată de spiritul critic al lui Alecsandri ca un zvon zădarnic de «cuvinte seci: de partidă progresistă, partidă moderată, partidă retrogradă, partidă națională, partidă trădătoare». Și doftorul lui Antohi amintește în cuvinte frumoase datoria publicistului: «Un jurnalist este apostolul adevărului, apărătorul dreptății, propagatorul cunoștințelor folositoare; el e devotat cu sinceritate și cu abnegare intereselor patriei sale, și, cînd se servește de presă, el o întrebuițează ca o făclie cerească pentru a răspîndi lumină mîntuitoare în mințile și cugetele oamenilor».

Cînd Millo se duce în provincie, el întîlnește, printr'o intrigă asemenea cu a *Revisorului* lui Gogol¹, o sumă de tovarăși ai lui Tribunescu și Clevetic, cari fac zgomot mare numai să ajungă prefecți și alți deținători ai autorității publice, pentru ei și soțiile lor, nouă Chirițe ambițioase². «A intrigarisi pentru slujbă» e îndeletnicirea celor cari declară, servil, oricărui biurocrat mai simandicos că «n'au alte rude decât patria și alt părinte decât Guvernul». Numit în slujbă, un astfel de erou politic ajunge

Împieगत
 În veci mutat
 Și permutat,

un *Haimană* cu ochii la «Palavramentul din București», unde se hotărăsc numiri, înaintări, schimbări. Aceștia dispar însă modești înaintea strălucirii protagoniștilor, cuvîntători, scriitori, învîrtitori de intrigă, de la centrul unei vieți politice nesincere, interesate și, în mare parte, ridicule.

Dar aici acești noi fruntași, produse ale epocii, nu sînt răzleți. Contesa de contrabandă, cu convorbirea în două limbi, aleargă din casă 'n casă pentru a strînge bani cu scopuri de caritate, care se încheie în hrînirea unui prieten tînăr ce nu

¹ *Millo director, 1864.*

² Pe Chirița o mai presintă Alecsandri, într'o canțonetă, călătorind prin Apus.

știe să trăiască altfel. Contele de *Tazléo* străbate saloanele, iresistibil prin frumuseță, prin impecabilul stil frances al îmbrăcăminții și spiritului, gata a provoca la duel și a cere scuse solemne. Bătrîne umblă nebune după măritiș. Bărbați își trimet femeile la întâlniri pentru a storce bani cu binele ori cu revolverul, ei le îndeamnă a călători la Paris pentru a lichida în folosul lor averea unui domn în vîrstă care consimte să facă prostii. Începea astfel să se înfiripeze o societate pe care o cunoaștem prea bine și pe care de mult niciun curajos spirit satiric n'o tirăște pe scena Teatrului răzbunător.

Din societatea superioară a rămas prea puțin: Prinți ușuratici, cari ieau femei din burghesie fără a se crede datorii a le iubi și se hrănesc din banii unui om de care rîd, princese care înainte de 1848 aplaudă orice protestare de răzvrătire, orice semn al unei vieți nouă care vrea să trăiască și să domine, și care la bătrîneță apără față de doctorul de casă, vechi prieten, și, odată, amorezat de barcarole napoletane, înaintea păharului de ceaiu, în desfășurarea pașnicei concine, tineretul acesta plin de păcate, în care li se pare însă că se frămîntă o dorință spre mai bine, un «neastîmpăr generos», care ar putea face să se ierte, măcar în parte, greșala cea mare de a fi risipit și distrus «comoara națională păstrată cu sfințenie de strămoșii noștri»¹.

---

¹ *Nobila cerșetoare* e o schiță de tot superficială, scrisă în vederea suferințelor din 1871 ale Franciei, pentru care-și vărsaseră singele și tinerii romini, într'o mișcare mărinimoasă. E mai clar tipul unui lăudăros bolnav, care tip însă nu aparține unei epoci anumite.

CAPITOLUL VIII.

Literatura românească în Ardeal și Bucovina.

Lupta pentru Unire n'a aflat în Ardeal un mare răsunset. Poate că și uritele certuri pentru stil și teorii filologice, de la 1855, contribuiseră la răcirea sentimentelor a căror firească manifestare se putea aștepta. Cît despre Bucovina, doar în scrisori particulare dacă fruntașii ei romîni își arătară împărțășirea la aspirațiile care cuprindeau tot mai mult pe Romîni din Principate.

Dar atît la Romîni austriaci, cît și, mai ales, la cei din Ungaria, trezise o mare mișcare săvîrșirea Unirii, venirea în fruntea României nouă a unei personalități ca a lui Vodă Cuza, marile acțiuni politice care începură a se îndeplini, zvonul polemicilor învierșunate, alcătuirea unei singure oștiri românești și adunarea ei într'un lagăr, despre care mulți din cei ce așteptau de atîta vreme dincolo de Carpați credeau că-și va revărsa ostașii tineri pentru scoaterea din robie a Romînilor din acele părți, ce încercaseră în zădar să se ridice numai prin silințele și jertfa lor. Austria, care păruse a se întări după 1848, supt regimul de autoritate al absolutismului, ajunsese acum zile grele: pe cînd Ungurii hărțuiau înlăuntru neconținut Guvernul împărătesc, cerînd legal drepturile pe care nu le putuse smulge entuziasmul lui Kossuth ori sabia lui Bem, Italia se ridica împotriva dominației străine, regele Sardiniei lua în mînă steagul unității și Franța lui Napoleon III-lea arunca în cumpănă hotărîtoarea-i sabie de biruință. Și mințile cele mai socotitoare și firile cele mai potolite și experiențele cele mai bogate se puteau îmbăta, în astfel de zile, de cele mai nebune și mai dumnezeiești speranțe.

I. «ASOCIAȚIA» ARDELEANĂ.

Ardelenii, Ungurenii par a se trezi deci la o viață nouă, care pe încetul cucerește toate terenurile. În 1860 Romînii uniți căpătau Mitropolia din Blaj, care trebuia să fie dată lui Șuluț, înaintea de a se da în 1864 lui Șaguna Mitropolia, neatîrnată de Sîrbi, a Romînilor ortodocși. După un an de la organizarea Bisericii «greco-catolice», cei doi arhierii se uniau pentru a pune bazele marii asociații de cultură a neamului nostru în Ungaria, «Asociația transilvană.»

La 10 Maiu, din Sibiiu, și prin îndemnul lui Șaguna, căruia se cerea a i se trimite și răspunsul, inteligența românească, fără deosebire de confesiune, avînd în capul tuturor iscăliturilor numele Mitropolitului Șuluț, pe lingă al episcopului inițiator, cereau voie să convoace o adunare pentru stabilirea statutelor viitoarei «Asociațiunii transilvane pentru literatura romînă și cultura poporului romîn». Răspunsul fu neașteptat de protivnic: Locotenența Ardealului arăta că trebuie, înainte de aprobare, să cunoască statutele, și de la început se declara contra unei reuniuni de cultură avînd mai presus de toate scopuri exclusiv naționale; pe urmă însă, după stăruinți personale ale lui Șaguna, ea cedă. Deci se adunară pentru înțelegerea asupra statutelor cerute o parte dintre semnatarii petiției: se înfățișară patru proiecte, de Șaguna însuși, de Bariț, fruntașul politic de atunci al Romînii din Ardeal, de Cipariu, cel mai însemnat om de știință al ei, și de I. Pușcariu. Comisiunea aleasă dădu forma definitivă a statutelor, dintre care al doilea punct pune ca scop noi Adunări permanente, ce reunia singură pe Romînii amînduror Bisericilor, «înaintarea literaturii romîne și cultura poporului romîn în deosebitele ramuri, prin studii, elaborarea și edarea de opuri, prin premii și stipendii pentru diferitele specialități de știință și arte, și altele asemenea». Devenia cineva membru printr'o simplă contribuție bănească, așa de mică, încît oricine putea să aibă bucuria de a se număra între sprijinatorii culturii poporului său: «oficialii» erau să fie plătiți în banul, de aur fără amestec, al recunoștinții sincere.

Era de acum înaintea cine să îngrijească în Ardeal de «sUNETELE dulci ale limbii materne», cum se exprimă, la sfîrșitul

plin de avânt al cuvântării sale, Șaguna. La 4 Novembre st. n. 1861, Asociația-și deschidea pentru întâia oară ședințele: Mitropolitul Șuluț și Șaguna se înscriau înaintea celorlalți membri fondatori cu sumele de 2.000 și 1.500 de florini. Cel din urmă fu ales și președinte, cu o foarte mare majoritate; ca vicepreședinte fiindu-i dat Cipariu, «cu vot unanim». De o mare însemnătate e și faptul că, Adunarea hotărînd putința alegerii de membri onorari și în afară de hotarele provinciei, ea cuprindea între aceștia Ardeleni înstrăinați, ca Aaron, Bărnuț, Bojinca, fost profesor și predecesorul lui Papiu ca «jurisconsult» al Moldovei, ce-și păstra după Unire forme de viață separată, pe Fontanini, latinisatorul din Craiova, pe Laurian, pe Ion Maiorescu, «profesor de istoria generală și națională în București», pe Papiu, ce era încă la Iași, pe Pumnul, trezitorul de viață românească în Bucovina, pe dr. Al. Teodori din Roman, lucrător la dicționarul din Buda¹, pe Suci, profesor de drept la Universitatea moldoveană; pe oameni cunoscuți pentru generositatea lor, ca pe contele Scarlat Rosetti și pe Basarab Brîncoveanu; dar dintre scriitorii noștri de aici numai pe cei doi Scriban. Bariț mai propunea încă, printre istoriofilii și istoriografi, pe generalul Mavros, un stringător de monumente arheologice, pe Eudoxiu de Hurmuzaki, despre lucrul căruia știa, deocamdată, numai prietenii, printre cari se număra și Bariț², și recomanda ca misiune științifică a Asociației mai multe cercetări și opere de adunare, care, din nenorocire, n'a fost îndeplinite nici până astăzi, ba nici chiar începute, precum: colecția de balade ardelenene, culegerea de inscripții romane din Ardeal «și din țările vecine cu dinsul», un conspect al florei ardelenene, bănățene și bucovinene, iar, spre «a complini lacunele din istoria patriei și a națiunii», tipărirea manuscriptelor lui Șincai și Clain, «adunarea documentelor pentru istoria bisericească» și darea unui larg loc documentelor, ce sînt a se tipări și pe românește, în «foaia periodică» ce va ieși, ca organ al Asociației. Acest din urmă lucru se și făcu prin tipărirea unui lung șir de importante documente în această foaie, *Transilvania*. Tîrziu de tot,

¹ Preotul Teodorovici era tatăl; nu fratele său, cum am scris, din greșeală, în *Ist. lit. rom.*

² V. prefața lui la traducerea românească a celui d'întăiu volum din «Frăgmente». Cf. mai sus, pp. 53-5.

Asociația dădu la iveală notele d-lui I. Pușcariu, «Datele istorice» asupra familiilor nobile din Ardeal¹.

«Un razim naționalității române», vorbia Cipariu în întâia sesiune a Asociației, «se împlintă astăzi, ci sperăm că asemenea razime, de astă și de alte forme, se vor împlinti și de-aici în-nainte, și mai multe, și mai puternice». Asociațiile, întemeiate îndată după aceasta, la 1860 și 1861², în Ardeal și Maramurăș, se ocupau mai mult cu darea de stipendii și întemeierea de școli, cum era, de altmintrelea, și firesc, decît cu interesele superioare, literare și științifice, ale poporului românesc de acolo și de pretutindenți.

II. CĂRȚI DE ȘCOALĂ.

În acest timp gimnasiul din Brașov mergea tot spre mai bine, ajutat și de darul lui I. Iuga, supt conducerea unui director ca Gavril Munteanu, care-și avuse rosturile lui în țară și colaborase la «Revista Română» a lui Odobescu: îl ajutau cinci profesori, pentru 71 de școlari. Gimnasiul din Blaj rămînea în frunte, dar cîl din Beiuș căpătase la 1852, supt Austriei, ultimele două clase. Seminariul lui Șaguna se ridica tot mai mult spre situația unei adevărate școli înalte. Preparandiile, cu cea din Arad în frunte, dădeau în fiecare an Romînilor un însemnat număr de cărturari. Și în Munții Apuseni se strîngeau bani pentru noul gimnasiu din Brad; care-și căpătă fundația în adunările din Februar și Mart 1862 din darul a 92 de comune din comitatul Zarandului. Se amintia dreptul vechi al Romînilor de a-și face școli superioare la Zlatna, Abrud, Turda și aiurea. Din cele 2.164 școli primare ce avea țara la 1860, 742 erau ale Romînilor, fără a se număra 18 cu caracterul mixt romîno-maghiar³. Prefecții romîni ai absolutismului ajutau pretutindenți frumoasa mișcare școlară. La Cluj urmau 27 de juriști romîni.

Cărțile de școală se înmulțiau și se îmbunătățiau răpede.

¹ Cf. *Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii, Sibiiu, 1862 și Bariș, Părți alese din istoria Transilvaniei, III. Aceste două pagini, din Prinsoșul Sturdza, pp. 79-82.*

² *Enciclopedia Romînă, I, p. 292.*

³ *Amicul școlăii, I, pp. 72-3, 259-60.*

Munteanu dă gramatica română, în care stabilește și o ortografie proprie, cuprinzând literele *ă* și *â*¹. Încă din 1859 G. C. Bellissimus dă în Sibiiu al Manual de această materie, «după principiile d-rului Becker și metoda lui Wurst de a învăța limba maternă²».

Ele se adăogiau la «Șoimul» din Viena (1850-2), gramatica românească pentru Germani, la prescurtarea lui Liviu Pop după *Tentamen* al lui Laurian (Viena, 1855). I. Pușcariu publică studii de gramatică în 1864. Cipariu dădea *Elemente de poetică* (1860), *Crestomatia* din 1858 și noua publicație, din 1866, a *Principiilor de limbă și scriptură*; în 1862 ieșea la Blaj a treia ediție din *Compendiul* lui; de la el avură școlile unite și *Elemente de filosofie*, după Krug, chiar și o *Gramatică latină*, o *Istorie sfintă*, pe lângă *Știința sfintei Scripturi* din 1854.

Petri, din Sibiiu, care conducea și o școală de adulți, lucră micul lui Dicționariu german-român (1861), Sava Popovici Barcianu pe cel corespunzător, român-german (1862). *Istoria Ardealului* a lui I. Rusu, profesor și cleric blăjean, e printre cele mai bune manuale mai vechi ale noastre. Un alt Pop, Gavril, pregătea o *Istorie a Banatului*³. O *Mitologie a popoarelor din vechime*, — și a Egiptenilor — are de autor pe Teodor Roșu. Slovele fuseseră înlăturate și o comisiune, alcătuită din Vasiciu, Cipariu, I. Popasu, protopopul și «oratorul rar» din Brașov⁴, viitorul episcop de Caransebeș, din Bariț, Gavril Munteanu, Andrei Murășanu, I. Pușcariu și I. Codru, lucră la statornicirea unei ortografii sigure⁵.

III. FOILE.

La 1860 încep și foile cele nouă, care se adaugă la vechea «Gazetă de Transilvania», subvenționată acum oficial de Guvernul Moldovei. V. Roman publică, «redige» la Sibiiu «Amicul școlăii, scriptură pedagogică», bună foaie școlară, foarte îngrijit tipărită, care, dacă nu dădu «un zbor eroic culturii române» și nu făcu să scadă «împărecherile cele multe dintre noi»,

¹ El recomandă studiul dialectului aromănesc.

² Cf. și învățătorul și poporul, *despre bună-starea materială și propășirea spirituală*, de Marienescu; 1858.

³ *Aurora Română*, I, p. 11.

⁴ *Amicul școlăii*, I, p. 181.

⁵ *Ibid.*, p. 288 și urm. Cf. I. Ratiu, *Timoteiu Cipariu*, Blaj, 1905.

fu, și cu ajutorul inspectorului de școli ortodoxe (de la 1855) dr. Vasiciu, al lui I. Fekete-Negrui, din Blaj, al lui I. Rusu, al tînărului Atanasie Marienescu, student în Pesta, — «un amic al progresului, un ostaș credincios și pururea luptaciū al luminii contra întunerecului și un amic al adevărului».

Din același an e *Strigoiul*, foaie umoristică din Pesta, al cărui redactor nu e Gheorghe Ardeleanu, poet în ceasurile sale (n. Timișoara la 1840), ci Mircea V. Stănescu (n. Arad, 1838), teolog și jurist, un timp și deputat, autorul unui *Buchet de sentimente naționale* (1859) și editorul almanahului *Mugurii*¹. După trei ani apărea tot acolo: o altă foaie, *Umoristul* lui Ardelean, al cărui material literar nu e de mîna întâiu și nici nu trezește mult risul, dar care era împodobită cu foarte multe caricaturi. Ele înfățișează pe Ardelean îndrăgindu-se de România, pe cînd Ungaria, supărată, pleacă în sprintenu-i costum secuiesc, pe dușmanii lui Vodă Cuza năvălind ca niște lei cu urechile de măgar, cununa pe care Ardelenii o dau lui Kogălniceanu pentru că a desrobit pe țeran disolvînd «Camera ciocoilor», căreia i se închină două bîte, ori oastea cu tunuri care se dorește de anul-noū României. Conducerea foii trece îndată la Bihoreanul Iosif Vulcan (n. Letamare c. 1840), alt poet dintre mărunții cîntăreți prin imitație pe cari-i dă Ardealul și Ungaria în acest timp. «Gura Satului», a treia foaie de satiră, are o valoare mai mică.

Încă din 1861 Sion se ocupă de noua foaie a lui Sigismund Pop, care publicase la 1848, în Pesta, «Amicul poporului» și «Democrația» și ale cărui sentimente și idei nu erau totuși cunoscute încă la noi. La această foaie politică lucrează și Al. Roman, ginerele lui Pop (n. Ceica, 1827), care căpătă în acest timp locul de profesor pentru limba și literatura românească la Universitatea din Pesta și luă loc în 1865 printre deputații romîni ai dietei². Foaia putu să se menție până destul de tîrziu, supt conducerea lui Roman. La 1865 chiar, ea e înlocuită, după oprirea de către Guvern; prin *Albina*, redactată de Gh. Popa, bursier al familiei Mocioni. De la 1865 înainte, clericul unit

¹ V. Gr. Pop. II, pp. 188-9.

² Cf. *ibid.*, pp. 173-4.

Grigore Silași (n. Beclean, 1837), dă la Viena foaia bisericească *Sionul românesc*, însemnată și prin articolele de istorie ce cuprinde. Nu știm dacă a apărut plănuita *Albină a Banatului*.

Abia la 1864 Romîniî de peste munți aŭ foaia lor literară. Eleganta publicație, ilustrată la început cu chipuri de fruntași ai neamului în deosebitele domenii de viață, se intitula *Aurora Romînă*. Scriu la dînsa, nu numai Ardeleni, dar și Bucovineni, studenți în Viena, ca V. Bumbac (n. Costina, c. 1840-5; fost student la Blaj), care descrie

Muncitorul moarbed de sarcinile grele.

Trimet cite ceva și scriitorii din România, ca Pelimon, autorul «Catastrofei de la muntele Găvanul» (1862), al «Jidovului cămătar» (1863), al «Istoriei fundării Bucureștilor» și altor scrieri de tot atîta valoare, ba chiar ca Gheorghe Tăutu. Și această foaie din Pesta reproduce, din poeziile de curînd apărute ale Ardeleanului Tomoșoiu, așezat în România, unde-și iea numele de N. Nicoleanu («Poesiile lui N. N.», Iași, 1865), acea care începe cu acest larg preludiu :

O tăcere voluptoasă peste flori se legăna
Nicio șoaptă, niciun zgomot !...

Din cînd în cînd se încearcă vre-o nuvelă istorică după modelul lui Odobescu, dar cea mai mare parte dintre colaboratorii sînt poeți, de aceia a căror urmă n'a rămas în literatura noastră.

IV. POEZIILE ARDELENI.

Prin anii '50 în centrele școlare se alcătuiesc societăți de școlari, cari publicaŭ și foite, almanahuri pentru o circulație restrînsă, întrebuintînd ortografia impunătoare a lui Cipariu pentru a îmbrăca ușoare compunerii împrumutate din Bolintineanu ori Alecsandri. Viitorul episcop Popea era, cu Papiu, membru al uneia din aceste tovărășii de adolescenți¹. Tinerii bihoreni publică *Zorile Bihorului* la 1854². «Almanahul societății de lectură», *Versuințe romîni* din 1853, *Mugurii* de la Arad (1859), *Buchetul de sentimente naționale* sînt produsele acestor adunări

¹ Cf. Prefața d-lui Bogdan-Duică la ediția «Minerva» din operele lui Nicoleanu.

² Memorialul lui Șaguna, I, pp. 39-41.

³ V. și *Aurora Romînă*, II, p. 142. — Pentru alte publicații periodice v. *ibid.*

de tineri iubitori de literatură. «Însoțirea literară» din Arad cuprindea și ea multe elemente tinere¹.

Dintre aceștia sînt poeții de la «Aurora Romînă». Astfel un Victor Rusu (n. 1844), un Atanasie Marienescu (n. Lipova, 1836), care prelucră și el, după gustul ce putea să aibă, poezii populare, pe care le publică în volumașul de *Colinde* din 1861 și cele de *Balade* din 1859 și 1862², — oricum, o însemnată lucrare, fiind cea d'întăiu carte de literatură populară, fie și oricît de mult schimbată, îmbunătățită și adăugită, care apare peste munți. Apoi Aron Densușianu, fiul preotului din Dănsuș, absolvent al școlilor din Hațeg, care scrisese și în «Foaia pentru minte» din Brașov; cetitor harnic, autodidact învățat, om de credință și de caracter, figură impunătoare, Densușianu încearcă în zădar să dea o notă originală stilului poetic luat de dînsul de la Bolintineanu, pe care l-a admirat cu toată tenacitatea ce-l deosebia în toate, în viața lui întregă. Iulian Grozescu (n. Comlăuș, în Banat, 1839), care trecu la 1870 în România, se încearcă în bucăți sentimentale și satirice, care s'au strîns după moartea lui, la 1873. Ioachim C. Drăgescu (n. 1841), publică poezii în «Foaia», iar în «Concordia» «Noaptea carpatine», în care fiind vorba de răscoala lui Horea, foaia e închisă³. Ilie Trăilă (n. 1844) și I. Scipione Bădescu se adaug la acest cor de cîntăreți plini de bunăvoință și de sentimente frumoase; cel din urmă a murit abia dăunazi, în Botoșani, după o carieră de ziarist care l-a înjosit tot mai mult și l-a lăsat să moară în miserie.

Trei dintre acești poeți aveau, în adevăr, o chemare. V. Ranta Buticescu (n. Nerța, în părțile Clujului), care scrie și nuvele. Apoi Zaharia Boiu (n. Sighișoara, 1838), jurist la Sibiiu, cleric ortodox, student la Leipzig, profesor la Seminariul lui Șaguna. «Dorurile și suspinele» lui din 1860, ca și poeziile ce răspîndește prin revistele de «dincolo» și fabulele de mai târziu — el a scris și cărți de cetire, bune — se deosebesc une ori prin acea stăpînire a unui grai limpede, firesc, cu notă popo-

¹ *Aurora Romînă*, I, p. 131.

² Cf. și V. Gr. Pop, II, p. 183-4.

³ *Ibid.*

rală care lipsește așa de mult Ardelenilor din această epocă:

Salutare ție, sfintă dimineață,
Ce frumoasă-ți lumea la venirea ta!
Fumegă pământul de cereasca-ți față,
Soarele-ți oferă vesel facla sa.

Versurile lui Iustin Popfiu, care dădu la 1870 un volum de proporții mai mari, *Poesie și prosă*, nu plăceau lui Sion, din cauza ortografiei cipariene și din cauza greșelilor de limbă. Popfiu (n. 1839), preot, jurist și absolvent de cursuri filosofice¹, avea însă în el scînteia unui adevărat poet. Cîntecele sale către Romîni de supt Coroana ungurească au acea energie care nu poate veni decît dintr'un suflet puternic și sincer:

Nainte dar la luptă, la lupta națională,
Romîni din Șatumare, Arad și din Bihor,
Răspingeți cu virtute cercarea infernală
Țintită spre a stînge acest străvechiu popor!

Cuvintele în care pomenește mărirea trecută a nației nu le găsește orîce începător:

Dar, cum în miezul nopții vezi stele de pe cer
Căzînd intru 'ntunereț și-apoi în haos pier,
Astfel și nimbul nostru în ceață s'a 'nchinat,
Și falnica națiune, națiunea ce odată
Era regina lumii, de glorie 'ncunjurată,
În pulbere-a sa frunte regal' o a plecat!

Ceva din însușirile unui nou poet revoluționar era în acela care striga astfel către ceruri:

Păn' cînd, eterne Doamne, părinte, pănă cînd.
Vom geme ca iloții pe ăst străbun pămînt?

Și, în avîntul războinic al cugetului său, el nu ne uită nici pe noi, de «dincoace», a căroră Unire o cîntă:

Azi tronul Romăniei cu fală se ridică,
Suffînd fiori de moarte în ceata inimică;
Azi șese milioane nu ard decît de-un dor:
Trăiască România, cu bravu-î Domnitor!
Trăiască, li răspunde milioanele de frați
De-aceleași sentimente dincoace de Carpați!

¹ V. Gr. Pop, II, pp. 190-1. Două poezii de el în *Calendarul «Neamului Romănesc»* pe 1910.

V. ALTE SCRIERI.

Cu tot premiul oferit de bogata familie nobilă Mocioni, opere istorice nu se scriu în Ardeal¹. Doar în *Peregrinul transilvan, sau epistole scrise din țeri străine, unui amic în patrie, 1825-48*, I. Codru Drăgușanu (n. 1823) descrie, între altele, mănăstirile muntene de pe plaiuri. Scrierea lui Aloisiu Vlad din Săliște, unul din deputații romîni la Camera din Pesta, despre limba românească, e redactată ungurește (*A román nép es ugye*)².

Representații de teatru se încearcă doar în Lipova, cu *Nunta țărănească* și o dramă istorică despre Matei Corvin³.

VI. SCRISUL ROMĂNESC ÎN BUCOVINA.

Unirea deșteaptă și pe Bucovineni. Mai aproape oarecum de noi, prin aceia că granița lor era mai deschisă, ei primesc necentenite scrieri din noua Romănie, care face și daruri vechi ei Bisericii romănești⁴. Pumnul, al cărui învățămînt roditor urmă și mai departe, dă, în frumoasa carte de cetire, astăzi, din nenorocire, scoasă din us prin ortografia ei părăsită, o alegere din toată literatura romănească, nouă și veche; început la 1862, *Lepturariul romănesc*, cu un minunat tipar, deosebit de bine îngrijit, se isprăvi numai la 1865. La 1864 exista o societate arheologică, întemeiată de proprietarul Gh. Costin⁵.

În acest an începe a se publica «Foaia societății pentru literatura și cultura romîni în Bucovina». Colaborează la această publicație cu înfățișare de anuariu preotul Porfiriu Dimitroviță, tînărul profesor Paicu și chiar Constantin și Gheorghe Hurmuzaki⁶; I. G. Sbiera (n. la Horodnicul-de-jos, 1836), un ucenic al maestrului, publică documente; V. Bumbac trimete poezii. De

¹ *Aurora Romînă*, II, p. 249 și urm.

² Încercări de romăn face și d-ra Constanta Dunca, «Iesuitii Romăniei, o familie din București», «Fia adoptată», «Donă Cunune».

³ *Aurora Romînă*, II, p. 96.

⁴ V. mai sus.

⁵ *Foaia societății*, I, p. 156.

⁶ Gheorghe Hurmuzaki analizează o culegere de rele traduceri germane din literatura noastră: *Romanische Poeten* a lui Staufe, din 1865.

la Alecsandri, «autorul genial, poetul scump Romînilor», vine *Tudora de la Tirșor*, cu frumoasele versuri către Mihai Viteazul :

Cit ești de stăpînitor,
Un copil te stăpînește.

«Foaia» aduce însă revelația unui nou poet, nepotul de soră al Hurmuzăcheștilor, Dimitrie Petrinò (n. la 1838), care învătă încă la Universitatea din Viena. Începîndu-și scrisul la 1860-1, el dă revistei bucovinene cele d'întăiü versuri ale sale, un răsunet din Alecsandri, dar de o limpeziciune și armonie care treziaü cele mai bune nădejdi :

Am spus florilor frumoase
Li-am spus al mieü dor...

Dacă ar fi adus numai revelația acestui talent, cel d'întăiü talent literar pe care-l produce Bucovina, «Foaia» și-ar avea locul în dezvoltarea literaturii noastre.

Alături cu Bumbac, care saluta pe «braviü luceferi și stelele radioase» din trupa Faniü Tardini, care începuse represintațiile sale la teatrul din Cernăuși, și Petrinò se îndreaptă cu cîntecul său tînăr către acești represintanți ai artei romănești. Actorii erau buni, dar ceia ce bucura mai mult pe Bucovineni era însuși repertoriul pe care-l descoperiau prin ei, repertoriul lui Alecsandri, cu «Doi morți vii», «Florin și Florica», «Herșcu boccengiul», «Chir Zuliaridi», «Nunta țerănească», «Însurățeiü», repertoriul altor scriitori pentru nevoile teatrului din Principate, «Urîta satului», «Jianul», «Bătălia de la Călugăreni», «Umbra lui Mihaü», «Cimpoiul Dracului», «Doi procopsiți», «Hoțul și Fanaragiul», «Fătul Haiducul», «Idiotul», de Anestin, Penescu, Miclescu și alții¹, traduceri bune ca «Maria Tudor» și «Caterina Howard»². Și unul din Hurmuzăchești înfățișa sentimentul tuturor Bucovinenilor cînd încheia astfel darea de seamă despre represintațiile teatrului românesc : «Cu acest chip ne deprindem a fi mai mult împreună, între noi a împărtăși aceleași mulțămiri, după cum avem poate și aceleași dureri a împărți».

¹ V. lista de piese din Popșiu, l. c.

² Cf. *Foaia*, I, p. 70 și *Aurora Romînă*, II, pp. 82-3, 129.

EPILOG.

O vreme nouă se pregătia însă pentru scrisul românesc, dacă nu numai decît, în toate privințele, una mai bună. În cîtiva ani, unul după altul, fruntașii de până atunci ai literaturii noastre se stîngeau ori își încetau scrisul, ca Negruzzi († 25 August 1868, la șezdecî de ani) prin publicarea *Păcatelor tinerețelor*, ca Bolintineanu prin ediția din 1865 a «Poesiilor atît cunoscute, cît și inedite», ca Alexandrescu însuși, care dă la 1863, în «Meditații, elegii, epistole, satire și fabule», o ediție definitivă a poeziilor sale. De curînd Iancu Văcărescu, care înfățișa altă generație, închisese ochii, la o vîrstă foarte înaintată. Viața lui Asachi se prelungi până la 12 Novembre 1869.

Un an după apariția volumului «Din poeziile» sale, la vîrsta de 47 de ani, după c lungă boală nervoasă, se stînge, în ziua de 24 Octombrie 1863, Andrei Murășanu, și trupul «c. r. concepistului gubernial în disponibilitate» se îngroapă la Sf. Treime din Brașov¹.

Moartea lui I. Maiorescu, pe care Papiu, în cuvîntarea funebră, îl numește «apostol al ideilor naționale în trei țeri romîne», se întîmplă la 24 August din anul 1864².

În Bucovina, Pumnul nu trăi decît până la 12 Ianuar 1866.

La 2 Iunie 1865 se înmormîntă în sfîrșit, la Bocșa Romînă, cu ceremonialul obișnuit la înmormîntarea de preoți, înaintea a 2.000 de oameni, rămășițele lui Simion Bărnuț³. De cîțva timp marile dascăl ieșean fusese tot bolnav și prietenii îl sfătuiseră să caute acasă la el, în satul lui, tămăduire și putere pentru o

¹ *Aurora Romînă*, I, p. 85; I. Ratiu, *Viața și operele lui Andrei Murășanu*, Blaj, 1900.

² Cf. *Aurora Romînă*, II, pp. 203, 225-6; Ionescu-Gion, în *Revista Nouă*, I.

³ *Aurora Romînă*, II, p. 132.

viață nouă. Plecarea lui dintre școlarii cari-l respectau și iubiau are duiosia plecării lui Lazăr spre Avrigul unde căuta un mormânt. Acel care predicase «dreptul natural și exclusiv» al Românilor «la teritoriul propriu, care se întinde până unde se întinde națiunea cu limba ei ca limbă predominantă»¹, acel care, cu oricâte greșeli generale de teorie și de doctrină, trezise astfel simțul de neam în tineretul ieșean, se despărția de ucenicii săi cu aceste cuvinte, care se pot scrie pe mormântul său ca un testament: «Iubiți patria și pe Domnul Românilor; apărați-I de străini»².

Din nenorocire, moștenitorii acestui crez erau încă departe.

¹ *Funerariile lui Simeon Barnutiu, Iași, 1865.*

² *Ibid., p. 52.*

TABLA CUPRINSULUI

CARTEA I-a.

Anul '48 și urmările sale.

CAPITOLUL I-IŪ.

Presa liberă în anul 1848.

	<u>Pagina</u>
I. În Țara-Românească. Poetul Ioan Catina.	3
II. În Bucovina. «Bucovina» Hurmuzăcheștilor.	49

CAPITOLUL II.

<i>Aleksandri în 1848-55</i>	25
--	----

CAPITOLUL III.

Presa ardeleană în 1848; crezul lui Bariț.

I. Bariț în anul 1848.	31
II. Poesia în Ardeal	33
III. Cipariu în anul revoluției	35

CAPITOLUL IV.

Poezii munteni în anul 1848.

I. D. Bolintineanu	37
II. Cesar Boliac	41
III. Cheorghe Crețeanu.	42

CARTEA a II-a.

Opera politică a emigraților.

CAPITOLUL I.

Condiții materiale și mediu social. Scriitorii români în exil.

× A. Saloane literare până la 1848	41
B. Ospitalitatea familiei Hurmuzachi.	52
× C. Viața pribegilor în Paris.	55
D. Scrișorile din exil ale lui Bolintineanu	58

CAPITOLUL II.

Scrierile liberalilor munteni.

Pagina

I. Reviste	61
II. Broșurile liberalilor	65
III. Prietenii străini ai «causelor»	79
IV. Ideile «naționale» ale lui N. Bălcescu	81
V. Ideile «conservatoare» ale lui Eliad și ale prietenilor săi.	86

CAPITOLUL III.

Literatura politică a pribegilor moldoveni.

I. «Plutarhul» lui Ralet	93
II. Broșurile lui Alecsandri și Kogălniceanu	95

CARTEA a III-a.

Literatura din țară de la 1847 până la agitațiile pentru Unire.

Regalitatea literară a lui Vasile Alecsandri.

CAPITOLUL I.

Literatura din principatul muntean (1848-53).

I. Școlile muntene și manualele lor	102
II. Foi muntene	105
III. Traduceri de romane	106
IV. Traducerile Bibliei	108

CAPITOLUL II.

Literatura din Moldova: cărți de școală, traduceri, ziare. Opera lui Laurian. Asachi și «Gazeta de Moldavia». Foiaia tinerilor, «Zimbrul».

I. Școala lui Laurian și manualele de nouă istorie a Românilor	113
II. Ziarele din Moldova. — Traducerile	118
III. «Gazeta de Moldavia» și literatura lui Asachi	120
IV. Foiaia tinerilor, «Zimbrul»	126

CAPITOLUL III.

Regalitatea literară a lui Vasile Alecsandri.

I. Alecsandri și contemporanii săi	131
II. Teatrul românesc și Vasile Alecsandri.	133
III. Poezii nouă ale lui Alecsandri.	147
IV. Alecsandri și poezia populară	152

CAPITOLUL IV.

«România Literară» și literatura românească a timpului.

I. Colaboratorii «României Literare». Alecsandri, Negri. Poeziile lui Conachi și Beldiman.	172
--	-----

	<u>Pagina</u>
II. Mihail Kogălniceanu și Negruzzi.	174
III. Donici. Ralet.	155
IV. Alecu Rusu (Russo)	177
V. Colaboratorii pentru partea economică.	181
VI. Romanul lui Alecu Cantacuzino	182
VII. Colaboratorii moldoveni mai mărunți: Sion, Istrati, Dăscălescu	185
VIII. Scriitorii tineri de la «Foiletonul Zimbrului»	187
IX. Colaboratorii bucovineni și basarabeni: C. Hurmuzachi, C. Stamatii, I. Sirbu.	189
X. Colaboratorii munteni: Gr. Alexandrescu. «Manoil» al lui Bolintineanu și «romanul național». Tinerii: Crețeanu, Al. Odorescu.	191
XI. Gh. Baronzi	196
XII. Idei politice în «România Literară».	205

CAPITOLUL V.

Continuarea munteană a «României Literare»: «Concordia».
Sihleanu. Depărățianu.

I. «Concórdia»	209
II Alexandru Sihleanu.	211
III Alexandru Depărățianu	214

CAPITOLUL VI.

Noua luptă pentru limba literară.

I. Literatura din Ardeal și Ungaria.	219
II. Atacurile lui Kogălniceanu. Răspunsurile lui Iacob Murășianu, Bariț și Cipariu.	222

CARTEA a IV-a.

Literatura românească în epoca Unirii și în Domnia lui Vodă Cuza.

CAPITOLUL I.

Poezii romine ca luptători pentru Unire.

I. Poezii moldoveni	235
II. Alți poeți: Sion, Dăscălescu	240
III. Poezii munteni	243

CAPITOLUL II.

Ziarele românești de la 1855 la 1866.

I. «Steaua Dunării».	247
II. Cele d'întăiu gazete din Paris și București. Alte foi până la Unire	249

CAPITOLUL III.

Satira politică. N. Orășanu.

Pagina

I. Foi de satiră și caricaturi	267
II. N. Orășanu.	270

CAPITOLUL IV.

Elocvența.

CAPITOLUL V.

Revistele.

I. «Revista Carpaților»	283
II. «Revista Carpaților» și apărarea Ardelenilor	288
III. «Revista Română»	290
IV. Revistele din Moldova: B. P. Hasdeu	296
V. Întemeierea Universității din Iași.	300

CAPITOLUL VI.

Nuvela și romanul în epoca lui Cuza-Vodă.

I. Al. Odobescu	304
II. N. Filimon	307
III. Alte romane	310
IV. «Elena» lui Bolintineanu	212

CAPITOLUL VII.

Istoria. Teatrul de figuri și scene istorice.

I. Studiile istorice. Hasdeu. Păpiu Ilarian	315
II. Teatrul	217

CAPITOLUL VIII.

Literatura românească în Ardeal și Bucovina.

I. «Asociația» ardeleană	332
II. Cărți de școală	334
III. Foile	335
IV. Poezii ardeleni	337
V. Alte scrieri	340
VI. Scrisul românesc în Bucovina	340
Epilog.	343

VERIFICAT
1987

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ "CAROL I"
BUCUREȘTI

VERIFICAT
2017